

@DÜNYA ƏDƏBİYYATI

**RƏŞAD NURİ
GÜNTƏKİN**

**DODAQDAN
QƏLBƏ**

RƏŞAD NURİ GÜNTƏKİN

**DODAQDAN
QƏLBƏ**

M.F.Axundov adına
Azərbaycan Milli
Kutubxanası

"ŞƏRQ-QƏRB"
BAKİ-2006

240542

*Bu kitab "Rəşad Nuri Güntəkin. Dodaqdan qəlbə. Damğa"
(Bakı, Azərbaycan Ensiklopediyasının Baş redaksiyası, 1989)
nəşri əsasında təkrar nəşrə hazırlanmışdır*

Nəşrə hazırlayanı: **Məryəm Axundova**

894.353-dc21

AZE

Rəşad Nuri Güntəkin. Dodaqdan qəlbə. Bakı, "Şərq-Qərb", 2006,
280 səh.

Görkəmli türk yazıçısı Rəşad Nuri Güntəkinin əsərləri dünyanın müxtəlif dillərinə tərcümə olunaraq böyük oxucu rəğbətini qazanmışdır.

"Dodaqdan qəlbə" romanı lirik-realist üslubda yazılsa da, müəllif bu əsərdə dövrünün ictimai problemlərinə də biganə qalmamışdır. Əsərdə öz məhəbbəti naminə əzablara düşərək olan Lamienin meşəqətli həyatı və məxsus olduğu cəmiyyətin ziddiyyətləri real bədii təsvirlərlə verilmişdir.

ISBN10 9952-34-007-9
ISBN13 978-9952-34-007-5

© "ŞƏRQ-QƏRB", 2006

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti
İLHAM ƏLİYEVİN
"Azərbaycan dilində latın qrafikası
ilə kütləvi nəşrlərin həyata
keçirilməsi haqqında"
12 yanvar 2004-cü il tarixli sərəncamı
ilə nəşr olunur və ölkə kitabxanalarına
hədiyyə edilir

ÖN SÖZ

Rəşad Nuri Guntəkin cəmiyyətin mənəşəsində sıxılan, öz təmizliyi, ləyaqəti ilə yaşayan, mübarizə aparən, zalımların təzyiqləri ilə müxtəlif zülmərə düçar olan adamların realist, canlı surətlərini ustalıqla yaradan sənətkarlardandır. Onun qəhrəmanları çox zaman zərif və sadələvh, dünyaya öz hiss və duyğularının gözü ilə baxan insanlardır.

Rəşad Nurni məhəbbət fonunda psixoloji süjətlər qurduğuna görə lirik-realist yazıçı hesab edirlər. Doğrudan da, yazıçının “Çalıquşu”, “Dodaqdan qəlbə”, “Damğa”, “Acımaq”, “Yaşıl gecə”, “Xəzan” və başqa romanlarında ele kövrək, lirik düşüncələr təsvir olunmuşdur ki, bu duyğuların təsiri altında oxucu özünü həmin qəhrəmanların yanında hiss edir, onların ürek çırpıntıları oxucu qəlbini rıqqətə gətirir. Lakin yazıçı yalnız lirik hissləri, duyğuları qələmə almaqla kifayətlənmiş, qəhrəmanını daha böyük sınaqlardan, sarsıntılar içərisindən keçirir.

Yazıçı əsərlərində, demək olar ki, öz zəmanəsinin və cəmiyyətinin bütün təbəqələrini təsvir etmiş, yaxud ona münasibətini bildirmişdir. O, yeri gəldikcə yüksək dairələrin, aristokrat mühitinin təsvirini verir, bəzən də qəhrəmanları ilə birlikdə “həyatın dibi”nə enib cəmiyyətin “alt qatını” nəzərdən keçirir. Onun əsərlərində hakümlərin də, məhkumların da, zülmkarların da, zülm altında inləyənlərin də aydın portretləri canlandırılır. O, sanki qəhrəmanları ilə birlikdə cəmiyyətin bütün qütblərini dolaşır, gah şəhərə gəlir, gah da ağır güzəran keçirən kəndli mühitinə gedir, həyatın “görünməz” tərəflərinə güzgü tutur.

Rəşad Nuri 1889-cu ildə İstanbulda hərbi həkim ailəsində anadan olmuş, uşaqlıq illərini Anadolu, Çanaqqala və İzmirde keçirmişdir. İzmirde fransızca orta təhsil almış, İstanbul Universitetinin ədəbiyyat fakültəsini bitirmişdir. Sonra isə müəllim və məktəb müdiri olmuş, bir neçə il sənət dostları ilə birlikdə satırk jurnal nəşr etmiş, 1927-ci ildə maarif nazirliyində müfəttiş vəziyyəsinə təyin edilmişdir. On ıkkı illik müfəttişlik dövründə kənd və şəhərləri dolaşmış, xalq həyatını yaxından öyrənmişdir.

O dövrdə görkəmli yazıçı kimi şöhrət qazanan Rəşad Nuri 1939-cu ildə Türkiyə Böyük Millət Məclisinə deputat seçilmişdir. 1947-ci ildə İstanbulda çıxan “Məmləkət” qəzetinin baş redaktoru işləmiş, daha sonra Parisdə Birləşmiş Millətlər Təşkilatı nəzdində fəaliyyət göstərən mədəni cəmiyyətdə Türkiyənin nümayəndəsi olmuşdur. Ömrünün son illərində təzədən maarif nazirliyinə qayıtmış, az sonra təqaüdə çıxmışdır. Rəşad Nuri Guntəkin 1956-cı il dekabrın 7-də Londonda müalicədə olarkən vəfat etmiş və İstanbulda dəfn edilmişdir.

Yaradıcılıqla Birinci dünya müharibəsi illərindən məşğul olmağa başlayan Rəşad Nuri ilk məqalələrini fransızca nəşr olunan jurnalda dərc etdirmişdir. “Türk hekayəsinin indi vəziyyəti” adlı silsilə məqalələr çap etdirsə də, Rəşad Nuri o dövrdə daha çox teatr tənqidçisi kimi tanınırdı. Sonralar yazıçı teatr üçün də əsərlər yazmış və bu əsərlər tamaşaya qoyulmuşdur.

Rəşad Nuri yaradıcılığının ilkin mərhələsində hekayə ustası kimi də tanınmışdır. Yazıçının ilk nəsr əsəri 1917-ci ildə yazdığı “Köhnə dost” hekayəsidir. Sonra yazıçı “Xarabalarn çiçeyi” (1918) romanını yazmış, 1923-30-cu illərdə bir-birinin ardınca bir neçə hekayələr kitabını nəşr etdirmişdir.

Rəşad Nurnin hekayələrinin əsas mövzusunı ailə-məişət məsələləri, uşaq tərbiyyəsi, qadın hüquqsuzluğu, bir qrup adamların varlanmaq, yüksək vəzifə və rütbə əldə etmək cəhdləri, cahil türk ailələrinin köhnə adət və ənənələrinin tənqidi kimi mühüm məsələlər təşkil edir.

Kövrək lirizmi ilə seçilən Rəşad Nuri, eyni zamanda ciddi satırk idi. O, zəmanənin sirt zülmünü göstərir, ağır faciələrə səbəb olan qanun-qaydaları, bürokratiçiliği kəskin tənqid edirdi.

Çoxlu hekayə, pyes və məqalələr yazsa da, Rəşad Nuri daha çox romançı kimi məşhurdur. 1921-ci ildə “Gizli əl”, bir il sonra isə “Çalıquşu” romanını nəşr etdirən yazıçı qısa müddət ərzində dünyada tanınmağa başlayırdı. “Çalıquşu” ona böyük şöhrət qazandırdı. Yazıçı daha həvəslə yazıb-yaratmağa, başladı. Bir-birinin ardınca “Damğa” (1924), “Dodaqdan qəlbə” (1925), “Axsam günəşi” (1926), “Bir qadın düşməni” (1927), “Acımaq”, “Yaşıl gecə” (1928), “Xəzan” (1930), “Zoğal çubuqları” (1932), “Göy üzü” (1935), “Köhnə xəstəlik” (1938), “Ateş gecəsi” (1942), “Dəyirman” (1944) və s. kimi maraqlı romanlar yazdı. Rəşad Nurnin əsərləri dünyanın bir çox dillərinə tərcümə olunmuş, təkrar-təkrar nəşr olunmuşdur. Azərbaycan oxucuları Rəşad Nurnin əsərlərini böyük maraqla və həvəslə oxuyurlar. Əsərlərinin az bir qisminin Azərbaycan dilinə tərcümə olunmasına baxmayaraq, oxucular onu yaxşı tanıyır və əsərlərinin nəşrini səbirsizliklə gözləyirlər. Ona görə də yazıçının ən məşhur əsəri sayılan “Çalıquşu” romanı Azərbaycanda bir neçə dəfə, böyük tirajla nəşr olunmuşdur. Burada sadə, təmiz qəlbli, xalqının maariflənməsinə çalışan şəhərli qız Fərdənin obrazı ətrafında bürokratik dövlət idarələri, onların sürüdülməçiliyi, kənd yerlərindəki avamliq yüksək ustalıqla, böyük sənətkarlıqla təsvir edilmişdir. Yazıçı, sanki qəsdən qəhrəmanını yurddan-yurda, kənddən-kəndə aparır, qəlbli Vətən məhəbbəti ilə döyünən, doğma xalqının balalarına dərs demək arzusu ilə dolu olan Fərdə nə qədər ictimai bələlər görür, nə qədər faciələrin şahidi olur.

Rəşad Nurnin “Damğa” əsərində böyük məhəbbətlə sevdii Vamienin rüsvay olacağından qorxaraq özünü oğru kimi qələmə verən və o dövrün qanunları ilə damğalanan İffet bəyin məhəbbəti “ləkəli”, yeni “damğalı”

olduğu üçün rədd olunur. Dünyadan istəyi yalnız bir ev, bir külfət olan və ömrü boyu bu külfət üçün çalışmağı özünə bir səadət sayan İffət bəyin faciəli həyatı başlanır.

Varlı zadegan oğlu olan İffət bəy də sadədir, təmizrəklidir, adamlara tez mehr salandır. Ona görə də İffətlə onun etrafındakı cəmiyyət adamları arasında böyük fərq var. Onlar bu sadə adama nə qədər inansalar da, onun insanlığını görsələr də, “damğalı” adamı qəbul etmirlər. O, mübariz olmadığına görə həmişə “döyülür”, ac-susuz qalır, lakin pis yol tutmağı özünə sığışdırır, öz ləyaqət səddini aşıb keçməyi bacarmır, başqaları kimi namərd, pis adam ola bilmir.

İffət bəyi də müəllif yaşadığı cəmiyyətdə gezdirdir, onu müxtəlif yerlərə aparır. Lakin İffət bəy kimi daxilən təmiz olan adamları bu cəmiyyət qəbul eləmir.

Rəşad Nuriyənin romanlarında belə sadə adamların faciəsi ustalıqla təsvir olunub. “Gizli əl” romanında Şərəf, “Acımaq” romanında Mürşid, “Xəzan” romanında Əli Rza bəy və başqaları bu cür qəhrəmanlardandırlar.

Rəşad Nuri “Yaşıl gecə” və “Köhnə xəstəlik” romanlarında xalqın milli azadlıq mübarizəsi mövzusunda da toxunmuş və dar ayaqda xalqın taleyinə biganəlik göstərənlerin rıyakar, satqın hərəkətlərini ifşa etmişdir.

“Dodaqdan qəlbə” romanında lirik duyğular sanki kövrək şair qələmindən çıxıb. Əsər lirik-psixoloji əsasda işlənib. Romanda istedadlı bəstəkar Kənanın kamanından qopan həzin musiqiyə vurulan, öz həyatını bu gözəl musiqinin doğurduğu təmiz hisslər əsasında qurmaq istəyən Lamie ülvü məhəbbətinin qurbanı olur. Yaşca özündən çox böyük olan bəstəkara olan məhəbbəti Lamienə həyatın ağır qütblərinə, çətin sınaqlara salsada, o, öz saflığı ilə həmişə ucalır, oxucu qəlbində məhəbbət qazanır. Kənanın rədd cavabı olsa da, Lamie öz ülvü məhəbbətinə axıracan sadiq qalır. Sadə, məsum qız nə qədər təhqirlərə, hücumlara məruz qalır, nə qədər ruhu ezablar çəkir. Lakin görür ki, dünyada təkə pis adamlar deyil, yaxşı adamlar da, ülviliyi, təmizliyi qiymətləndirənlər də var. Mehz ona görə də Lamie ona təcavüz etmək istəyən qohumu Rasihu vurub öldürəndə də bəraət alır. Lamie ilə yanaşı oxucu Kənan və onun kimi iradəsizlərin mənəvi şikəstliyinin də şahidi olur. Həyat Lamienə öz qovğalarından keçirə-keçirə oyadır, mətinləşdirir, ona ələ qüvvə verir ki, axırda ona evlənmək təklif edən Kənanı rədd edir.

“Dodaqdan qəlbə” təkə şirin məhəbbət romanı deyil, burada lirik məhəbbət fonunda cəmiyyət və onun müxtəlif zümərələri, bu zümərələrə məxsus olan adamlar çox aydın görünür.

DODAQDAN QƏLBƏ

İsmayıl Vəliyev

BİRİNCİ HİSSƏ

I

Ev sahibi yemək otağının eyvana açılan qapısından qonağını səslədi:

– Paşa, sən bu gözəl ay işığında yuxulamaq fikrindəsən? Birce dəqiqəliyə bura zəhmət çək...

Yolun yorğunluğu canından hələ çıxmamış, bir az da yeməkdən ağırlaşmış şahzadə Vəfiq paşa geniş bir kreslodə yayxanıb qalmışdı. O, tənbel-tənbel gözlerini açaraq, yorğun bir halda:

– İnsafın olsun, – dedi, – yəqin ki, mənə tezədən bir də yedirtmək fikrində deyilsən!..

Münir bəy yavaş-yavaş ona tərəf yeriyərək:

– Bu səfərki bir başqa cür ziyafətdir, – dedi. – İndiki cavanların dili ilə desək “gözlər üçün bədi bir ziyafətdir”.

– Yox, heç ona da taqətim yoxdur.

– Əziz qonaqlarım üçün bağimdakı müxtəlif üzüm növlərindən, xüsusilə öz yetişdirdiyim məhsullardan çerez süfrəsi açmışam.

– Birce gilə də yeye bilmərəm; partlaram.

– Ərz etdim ki, paşam, mənim süfrəm mədə və damaqdan daha çox gözləri oxşamaq üçündür.

Münir bəy köhnə dostundan əl çəkmir, onu durmağa məcbur etmək üçün kreslonu yavaş-yavaş yırğalayır.

– Vəfiq paşa taqətsiz halda yerindən qalxdı.

Evi dörd tərəfdən əhatə edən eyvanın üstü üzüm çardağı ilə örtülmüşdü. Asma budaqların arasından düşən ay işığında yarpaqların və salxımların böyümüş kölgələri daş döşəməyə nağıllardakı saraylara məxsus naxışlar salmışdı.

Vəfiq paşa yemək otağına girəndə birdən dirçəldi (o, həyəcanlandıqanda fransızca, bir işdən və ya siyasətdən söhbət düşəndə ingiliscə danışardı). Heyrətlə ellerini qaldırdı; kiçik, qısa vücudunu ucaltmaq istəyirmiş kimi pəncələrinin ucuna qalxaraq fransızca:

– Əzizim, bura pərilər aləmi, Min bir gecə saraylarının xəzinəsidir ki... – dedi.

Yemək masasının üstünə başdan-başa üzüm dolu büllur nimçələr düzülmüşdü. Qırmızı, bənövşəyi, sarı, yaşıl salxımlar asma lampanın donuq işığında ləl-cavahir kimi parlıyırdı. Vəfiq paşa sözüne türkce davam etdi:

– Yəqin ki, Cəm sarayının məşhur süffəsi də buna bənzər bir şeymiş. Haqlısanmış, Münir. Sən bu çərəzlərdən əməlli-başlı bir incəsənət əsəri düzəltmişən.

Münir bəy əsərindən razı bir sənətkar qururu ilə əllərini ovuşdurdu.

– Elədir ki, var, – dedi və getdikcə artan bir həərətə sözüne davam etdi. – Hər il bu vaxt belə canlı bir muzey düzəldirəm. Bunu sənə də göstərə bildiyim üçün çox şadam. Muzeyimin qiymətli cəhəti bilirsənmi nədedir? Bu gördüyün üzüm növlərinin çoxunu özüm yetişdirmişəm. Dünya ilə əlaqəmi kəsib bağlarıma çəkildikdən sonra meylimi üzümçülüyə salmışam. Bu bağlara yaxşı baxsam, İzmirin ən dövlətli adamı ola bilərəm. Ancaq bilirsən ki, mən dünyada kefi qazancdan üstün tutaram. Bağlarıma bir tacirdən daha çox sənətkar kimi qulluq edirəm. Oğulsuz-uşaqsız həyatımı bütünlüklə yaxşı üzüm növləri yetişdirməyə vermişəm. Yeni rəngdə, yeni dadı olan bir üzüm növü yetişdirəndə, elə bil dünyanı mənə bağışlayırlar.

Vəfiq paşa ucaboylu dostunun çiyinlərini oxşamaq üçün qollarını geniş açaraq yuxarı qaldırdı:

– Bu da adətən bir növ xəstəlikdir ki, adına gerek ki, istafilomani deyilir... Elə deyilmi? Əslində üzümçülüklə incəsənət arasındakı münasibəti inkar etmək olmaz. Təsəvvür et ki, Şərqdə şeir şərabdan, yeni üzümdən, yunanlarda edəbiyyat səhnə ayinlərindən, latınlarda...

Vəfiq paşa çoxdan özünü incəsənət nəzəriyyəçisi sayır, firsət tapdıqca ətrafındakılara zorla mənasız və qatma-qarışıq nəzəriyyələri dinlədirdi. Dostunun köhnə peşəsindən hələ də əl çəkmediyini hiss edən Münir bəy, “təhlükə”nin qarşısını almaq üçün Vəfiq paşanın dodaqlarına bir salxım üzüm uzatdı:

– “Ləbinigar”ımdan mütləq bir neçə salxım yeməlisiniz. Bunda bir gilə dadı var. Bunları nahar vaxtı çox bəyəndiyiniz, “nurkar” növü ilə o qarşdakı nimçədə parıltı salan “tacizər” üzümünü calaq etməklə almışam. Şəkil və rəng etibarilə analarına və atalarına heç bir oxşarı yoxdur, elə deyilmi? Təbiətin anlaşılmaz qanunları var, əzizim. İnsanlarda olsa, pisləyə yozarıq, “mütləq burada şeytan barmağı, qadın xəyanəti var”, – deyərik. Ancaq bu üsul, yeni peyvənd öz əlimlə olduğu

üçün belə bir şübhə meydana çıxmır. Budur, daha bir təzə növ – “çardaq xurması”. Yalnız şekli və üzünə toz çökmüş kimi görünən parlaq rəngi deyil, dadı ilə də bir az xurmaya oxşayır. Kiçik bir haşiyəyə çıxım... Gizli bir ümidim, böyük bir arzum var ki, onu da ancaq sənə deyə bilərəm. Mən üzümlərlə çiçəklər arasında əlaqə əmələ gətirmək istəyirəm. Təbiətə yeni bir calaq, peyvənd qanunu hədiyyə etmək ümidindəyəm. Bu peyvəndin nəticələrini bir təsəvvürünə gətir bax, bu ala-bəzək muncuqlara bənzəyən “mahi-səhər”lə bir bənövşə, yaxud güldən alınmış bir məhsuldur... Bənövşə, yaxud güllün etrini verən bir üzümdür... Görürsən ki, mən də bir şair, ya bir heykəltəraş kimi həyat yaradan bir sənətkaram...

Vəfiq paşa qəhqəhələrlə güllər, bir az əvvəl bir gilə də üzüm yeyə bilməyəcəyini söylədiyi halda, hər nimçənin qabağında ayrıca ayaq saxlayır, oradakı salxımlardan alaraq lampaya tərəf tutur, hələsindən bir neçə gilə alıb dadına baxırdı.

Vəfiq paşa ilə Münir bəy çoxdan tanış idilər. Qırx il bundan əvvəl ailələri birini İzmirdən, digərini Misirdən Parisə oxumağa göndərmişdi. Bu iki gənc orada bir yerdə yaşamış, az çalışıb çox əylənmişdilər. O zamana aid ələ xatirələri vardı ki, illər keçdikcə aralarındakı yaxınlıq daha da möhkəmlənmişdi. Daha sonra təsadüf onları İstanbulda görüşdirmişdi. İkiyə də beş ilə qədər Dövlət şurasında üzv olub, yoldaşlıq etmişdilər. Nəhayət, Münir bəy uzun müddət Londonda səfir müşaviri olmuşdu. Hər il bir neçə ay İngiltərədə yaşamağa gedən Vəfiq paşa köhnə dostu ilə tez-tez görüşürdü.

Şahzadə Vəfiq kübar, centlmen, bir az da səfahətə meyil edən bir adamdı. Təbiəti böyük əməllərlə, böyük fikirlərlə uyuşa bilmirdi. Özünü vəzifə əsirli etmək istəməyən genişfikirli, həyat intizamına tabe olmayan sənətkar ruhlu bir adam hesab edirdi.

Arvadının vəfatından sonra heç bir ciddi işlə məşğul olmamış, balaca qızı ilə ölkələri bir-bir gəzməyə başlamışdı. Kübarlara məxsus dəniz kurortlarının, at yarışlarının, sərgi və teatrların mövsümünü əldən qaçırmamağa çalışırdı. Getdiyi yerlərdə daima sənətkarlarla durub oturur, onlarla yaxınlıq etməyi özü üçün bir növ fəzilet sayırdı. Qohum-əqrəbası onun bu xasiyyətini xoşlamır, onu yungülbeyin “sənət sərsərisi” adlandırdılar. Bu dedi-qodular qulağına çatdıqda, Vəfiq paşa istehza ilə güllər, böyük bir əda ilə “sənətkarlıq nəcabəti heç bir nəcabətlə müqayisə edilə bilməz, bu, “sənət sərsərisi” adı mənə bütünlü

adlarımdan xoş gəlir", – deyirdi. Həsəb-nəsəbdən behs ediləndə, ona "şahzadə" deyə müraciət edildiyi vaxt sıxılır kimi görünür, yorğun və etinasız vəziyyət alırdı. Bununla birlikdə "kim olmasının" gizli qalmasını da istəmir, buna dözmürdü.

Bir məclisdə onu yaxşı tanımayan adamlara rast gəldikdə, kim olduğunu tanıtmamağa səy edir, bundan ötrü qabıqdan çıxırdı. Nəhayət, esil bir şahzadə olduğunu başa saldıqdan sonra, yanındakılardan onu, özlərinə bərabər saymağı, kim olduğunu unutmamalarını rica edirdi.

Restoran, meyxana divarları üçün qarpız, üzüm, balıq şəkli çəken yoxsul "ölü təbiət" rəssamlar, sərxoşluq üzündən orkestrlərdən qovulmuş sərsəri çalğıçılar ondan "ideya" almağa gələrdilər. Vəfiq paşa sənətə aid fikirlər və ideyalarla bərabər, onlara bir qədər pul da verərdi.

Hara gedirdisə, yol aptekçəsi və qiymətli təsbəh kolleksiyası həmişə yanında olan qızı Cavidanı da özü ilə aparırdı. Daima səyahətlərdə keçən "yüksek sərsəri" heyatı ucbatından, şahzadə Cavidan əməlli-başlı təhsil və tərbiyə görməmişdi. O da atası kimi özünə güvənir, sənətə qiymətli bir bəzək kımı baxırdı. Amma bununla birlikdə gözəl cöhrəsi kimi, zəngin gözəldadıcı bir zəkası vardı. Jurnallardan, ədəbiyyat kitablarından, sənət məclislərində eşitdiklərindən toplamış mənəsis, ancaq bərli-bəzəkli fikirlərini olduqca gözəl bir şəkildə ifadə edə bilir, atası kimi sözbə başlar-başlamaz çulunu sudan çıxarırdı.

Münir bəy bir qədər kefcil, sadə və ağıllı bir adam idi. O, Vəfiq paşa ilə Cavidandakı zahiri parıltıya və sənət aludəçiliyinə, hiss etdirmədən, xəfifcə istehza edirdi. Bəyənmeməsinə baxmayaraq, Münir bəy, onların hər ikisini sevirdi. Onların başqalarından daha çox özlərini aldatdıqlarını və bundan razı qaldıqlarını görür, bu məsələdə saf bir səmiyyətdə duyurdu.

On il bundan əvvəl İzmirdəki üzüm bağlarına çəkilib, burada yaşamağa başlayan Münir bəy, köhnə dostunu xeyli vaxt idi kılı, görməmişdi. Vəfiq paşa hər dəfə bir məktub yazır, "həm köhnə dostunun yanında bir-iki gün qonaq qalıb cavanlıq xatirələrini yada salmaq, həm də zəngin Ayasloq¹ xərabelərinə baxmaq istəyirəm", – deyirdi.

Nəhayət, bu yay arzusunu yerinə yetirməyə fürsət tapmış, bir miras işi ilə əlaqədar olaraq İstanbuldan Misirə gedərkən, beş-altı günlüyə İzmirə dayanmışdı

¹ İzmir yaxınlığında, eramızdan xeyli əvvələ məxsus antik abidələri olan yer.

– Ata, niyə mənəmə gətmədin? Elə bir fürsəti əlindən qaçırdın kılı...

Vəfiq paşa ilə Münir bəy üzlerini eyvana açılan qapıya tərəf çevirdilər. Cavidan gözəl qamətinə bir heykəl vüqarı verən çərçivə içərisində durur, çardağın gümüşü nəqşləri boynunda, ağ paltarında oynayırdı. Ev sahibi gənc qıza tərəf addımladı, uca qəddini bir az əyərək, yüngül istehzalı bir rəsmiyyətlə:

– Şahzadə xanım, – dedi, – bir dəqiqə içəri zəhmət çəkin. Möhtərəm atanızın köhnə dostu kimi sizə, böyük, hökmdarlara layiq bir hədiyyə vermək istəyirəm. "Böyük, hökmdarlara layiq" deməyimə gülmürsünüz. Kim bilir, indiyə qədər sizə necə qiymətli hədiyyələr veriblər. Ancaq bu hədiyyələri verənlərin hamısı daima bir qədər qızarmışlar, sizə layiq şeyləri olmadığını utana-utana söyləmişlər. Mən isə şahzadə xanım, əksinə, hədiyyəmlə çox fəxr edirəm. Bu həmişə yaşayacaq bir yadigar, yeddi ilə başa gəlmiş canlı bir "şah əsər"dir..., "insan heyatda gör nələr yarada bilir", – deyər göstərə biləcəyim bir əsər...

Ata-qız bir-birinə baxıb güldülər. Münir bəy masanın ortasındakı kənarları oymalı büllür bir nimçəni əlinə götürdü, nimçədə açıq-yaşıl rəngli bir üzüm salxımı vardı. Ev sahibi onu lampaya tərəf tutaraq:

– Şahzadə xanım, buna bir tamaşa ələyin, – dedi – Hansı əsətin əfsanəsinin zümrüd salxımları içərisində bundan daha gözəl bir yaşıllıq ola bilər? Gələnlərinin içinə diqqət edin. Hərəsində uç, ya dörd şəffaf tum var, lap almaza oxşayır. Elə bil, bu zümrüdləri içəridən işıqlandıran ziyarı onlar yayır. Yeddiillik əməyimin məhsulu olan bu üzüm icazə-nizlə sizin adınızı daşıyacaq. İnsanlar onu "şahzadə Cavidan", – deyər tanıyacaqlar.

Münir bəy gözələrində gizli bir istehza, sözüne davam etdi.

– Hədiyyəmə niyə "böyük, hökmdarlara layiq" dediyimi, indi yəqin başa düşdünüz? İncının, zümrüdü, nə qədər uzun olsa da, müəyyən bir ömrü var. Düzdür, bu salxım da təravətini saxlamayacaq. Ancaq gələnlə il də, o biri il də, bir əsr keçəndən sonra da, xülasə, dünya durduqca yenidən həyata gələcək. "Şahzadə Cavidan" hər il yayın axırlarında, belə ön gözəl bir gecədə yenidən dünyaya gələcək.

Cavidan salxımdan bir kiçik zing qopardı. Gülə-gülə bir sancaqla yaxasına taxdı.

Onlar sonra eyvana çıxdılar. Vəfiq paşa qızından soruşdu:

– Haraları gözdin, Cavidan?

– Bağın lap o biri başına qəder getdim. Ay işığında bağda görmək nə qədər gözəl olurmuş, ata! Heç fikir verməmişdim. Torpaq başdan-başa çılpaq, ağacsız. Yalnız sıra ilə düzülmiş meynələrin kiçik kölgələri var... Birdən irəliden bir kaman səsi gəlməyə başladı. Məşhur “Şərq gecələri”ni çalırıldı. Özü də bilsən necə gözəl, necə ustalıqla çalırıldı, ata.

Şahzadə Vəfiq başını ağır-ağır yırğalayaraq:

– Deyəsən, ay işığı səni həyəcanlandırıb, qızım, – dedi.

Sonra Münir bəyə dondu:

– Bu “Şərq gecələri” yaman şöhrət qazanıb ha! Hara gedirəm, onu çalılar. Təsevvür et ki, meyxana və qəhvəxana qrammofonları belə bu havanı çalır. Hər halda Ərəb dərəsinin¹ bu a-lya türk² gözəlliyi içərisində bu hava çox qərnbə səslənir.

Ev sahibi:

– Sizə bundan daha qərnbə bir şey deyəcəyəm, – deyə cavab verdi.

– Bu a-lya franse³ “Şərq gecələri” ilə bu a-lya türk Ərəb dərəsində yaranmışdır. Onu bestələyən Hüseyn Kənan izmirlidir. Lap burada, bu Bozyaxa⁴ bağlarında böyümüşdür. Şahzadə xanım kamanın çox gözəl çalındığını söyləməkdə səhv etmir. Çünki onu bestəkarın öz ifasında dinləmişdir. Hüseyn Kənan iki gündür burada, dayısının bağında qonaqdır.

Ata ilə qız heyrət və həyəcanla bir-birlərinə baxırdılar. Münir bəy sözünə davam etdi:

– Hüseyn Kənan mənim bağ qonşum Saib paşanın bacısı oğludur. Onu lap kiçik yaşlarından tanıyıram... Utancaq, qorxaq və nazlı bir uşaq idi. Bəzi səbəblərə görə Saib paşa bacısını da, onun oğlunu da sevmirdi. Saib paşa tez-tez bələdiyyə reisi təyin edilir; yaman şöhrət seven adamdır. Əvvəllər nədənsə bacısı oğlunun adam olacağını düşünür, onu bir sənətə qoymaq istəyirdi. Kömək elədim, oğlan mühəndis məktəbinə girdi. Birtəhər oranı bitirdi. Bir müddət kiçik vəzifələrdə işlədiyini, sonra İstanbulda musiqi dersi verərək, çox ağır güzəran keçirdiyini eşidirdim. Heç yadımdan çıxmaz, bir gün Saib paşaya rast gəldim. Bacısının və baci oğlusunun elindən zəncir çeynəyirdi. Sən demə, Kənan anasının Kəməraltında⁵ olan kiçik dükənini satıb Avropaya səyahətə getmişmiş.

^{1,4} İzmir civarında üzüm bağları olan mənzərəli yerlər

^{2,3} Türksayağı, fransızayağı

⁵ İzmirdə bir məhəllə adıdır. Eramızdan xeyli əvvəl tikilmiş və indi də əzəmətli sülunlar üzərində xarabalıq qalan köhnə Kəmərin yanındadır.

Üç-dörd il ondan xəbərım olmadı. Keçənlərdə Avropa jurnallarından birini verəqləyirdim. Gözüme Kənan oxşayan bir şəklı sataşdı. Şəklın altındakı yazını oxudum: “Gənc və gərkəmli türk virtuozu Hüseyn Kənan”. Jurnalda bir tənqidi məqalə də vardı. Burada onun verdiyi bir konsertdən bəhs edilirdi: Kənan boyuk istedad nümayiş etdirmiş, konsertin onun öz əsərlərindən ibarət hissəsi də çox bəyənilmişdi.

İstanbul mətbuatının bu zaman yoxsul və dedi-qodusuz bir vaxtı idi. Qəzetlərdən biri Kənan haqqında yazılanların bir neçəsinin tərcüməsini çap etdi. Sonra o biri qəzetlər də, adətləri üzrə bunu görüb, sutun-sutun yazılar verdilər, – Avropa bir adamın bacarıq və hünərindən danışıq, daha o adamın işi düzəldi. İllər boyu aramızda yoxsulluq içərisində yaşamış, heç kimin tanımadığı bu sənətkarı birdən-birə göylərə qaldırdılar, misilsiz bir dahi elədilər. Kənan kölgədə yaşayacaq bir şəxsiyyət deyildi. Lakin söylədikləri qəder bir dahi olduğuna da inanmırdım “Şərq gecələri”nin qazandığı böyük rəğbət onun şöhrətini artırdı. Kənanın dilənçi kökündə yaşayacağını, həm də üç ilə mütləq belə olacağını söyləyən Saib paşanın indi onunla necə fəxr etdiyini təsevvürünüzə gətirə bilməzsiniz. Bu yaxınlarda İzmirdəki ədəbi jurnallardan birində öz şəklini verdimmişdi. Onun altındakı “Şəhərimizin bələdiyyə reisi və bestəkar Hüseyn Kənan bəyin dayısı Saib paşa həzrətləri” sözlərini oxuyanda gülməkdən ölmüşəm.

İndi Kənan dayısının təkidini ilə iki-üç aylıq İzmirə gəlmişdir. Bu müddət ərzində yeni bir əsərini tamamlamaq istəyir. Dünən səhər yanıma gəlmişdi. Həmin əsəri haqqında soruşdum. Parisdə tanış olduğu suriyalı bir şairin opera librettosuna musiqi bestələyir. Mövzusu Harun ər-Rəşid zamanına aid gözəl bir hekayədir. Kənan hadisəni yaxşı başa düşmüş və duymuşdur. Bu işi müvəffəqiyyətlə başa vura bilsə, zəmanəmizin ən məşhur sənətkarı olacaq.

Vəfiq paşa və Cavidan Münir bəyin söhbətinə dərin bir maraqla qulaq asırdılar. Vəfiq paşa tükələri sayıla biləcək qədər seyrək saqqalını didişdirərək:

– Əziz dostum, – dedi, – bizə etdiyın hörmətlər unuda bilməyəcəyik. Ancaq bizi daha çox məmnun etmək üçün bilirsənmi nə etməlisən? Bu gecə həmin diqqətəşayan gənci də gərək bura dəvət edəsən.

Cavidan hərətlə atasının sözünə qüvvət verdi:

– Onu tanımağımız çox yaxşı olardı!

Ev sahibi gülümsədi:

– Gözüm üstə. Bu çətin şey deyil. Sabah axşam onu da dəvət edə-
rəm. Hətta istəsəniz, bu elə indi də mümkündür. Uzaqda olmur, Zeynalı
göndərim, xahiş eleyim, gəlsin. .

Bu gözəl fikirdi. Ata və qız razılıqla bir-birlərinə baxdılar.

Vəfiq paşa gözlerini süzdü, baş barmağını qaşları arasına qoydu
(ağına yaxşı fikir gələndə o, həmişə belə edərdi):

– Hamısından yaxşısı bilirsiniz nədir, gəlin özümüz onun yanına
gedək. Gəlişimiz, heç bilirsən, Cavidan, o gənc sənətkara necə təsir
edəcək! .

Başqasında görmək istədiyi bir həyəcan Vəfiq paşanın özünü tit-
rətdi. O, türkçəni buraxıb sözlərinə fransızca davam etdi:

– Gecə vaxtı bu pəri ələmi içində tanımadığı iki şəxs züھر edir.
Bunların biri şahzadə, biri də şahzadə xanım. Bir çoxunun eşəblərini
sarsıdacaq bir təsadüf. Bu həyəcanın belkə operasına belə təsiri oldu.

Keşikçi Zeynal əlində yekə bir dəyənək onların qabağına düşdü.
Bağın içi ilə ağır-ağır irəliləməyə başladılar. Meynələr bir-birinin
ardınca qaranlıq dalğalantək ta uzaqlara qədər yayılıb dağılır, ay işığı
çılpaq torpaqların üstündə su gölməçələrinə bənzər parıltılarla yanıb
sönürdü.

* * *

Bağın axırındakı taxta qapıdan ensiz, tikanlı bir çıxıra çıxdılar.
Kərtənkələlər qurumuş tikanları xışıldadırdılar. Cırcıramalar səsləri ilə
ələmi başlarına götürmüşdülər.

Bağların yorğun, bürkülü havası ağır bir bulud kimi nəfəslərini
tıxayır, tünd şərab kimi beyinlərini dumanlandırır. Cığır aşağıdakı
geniş araba yoluna çıxırdı, burada onlar ayaq saxladılar. Cavidan ata-
sına yolun uzaq bir nöqtəsini göstərüb:

– Ata, – dedi, – bir ora bax. O qaraltılar adam deyilmi?

Hamı qızın göstərdiyi səmtə baxdı. Yolun o başında bir dəstə irili-
xırdalı qərribə qaraltı görünürdü, lap qabaqda bir eşək də vardı. Münir
bəy qonaqlarına izahat verdi:

– Bu vaxt, buralarda adətdir, gecələri bağdan-bağa belə dəstə-dəstə
qonaq gəderlər. Ancaq görəsən, niyə belə səssiz-səmirsiz gedirlər?
Onlar çox vaxt nəgmə oxuyar, səs-küy salırlar.

Dəstə bir az da irəlilədikdən sonra bir bağın kənarında, kiçik daş
evin qabağında durdu. Birdən hay-küy, gurultu qopdu. Büllür kimi saf
uşaq qəhqəhələri qarşdakı təpələrə əks edir, qarma-qarışıq səslər,
ağır-ağır çalınan bir kamanın müşayiəti ilə mahnı oxuyurdu

Vəfiq paşa ilə Cavidan çaşıb qalmışdılar. Münir bəy güle-güle
izahat verdi:

– Bu ev Şəmi dedə¹ adında qoca bir dərvişindir. Cəzbə getmiş, lakin
çox şən, əhli-dil bir adamdır. Bozyaxada hamı onu tanıyır, sevir. İndiyə
qədər tək yaşayırdı. İki ay bundan əvvəl gənc bir qadınla evlənmişdir.
O vaxtdan hamı Şəmi dedəyə sataşır. Görünür, bu gecə Kənan çolma-
çocuğu yığıb dedə ilə evlənməyə gəlib.

Getdikcə artan qəhqəhələr, uşaqların hay-küyü mahnının eşidil-
məsinə mane olurdu. Yaxındakı evlərin işıqları bir-bir yanır, köpəklər
ulaşırdı.

Nəhayət, kiçik evin pəncərə qapaqlarından biri açıldı, oradan
əlində şam, xəyala bənzər bir insan göründü. Şəmi dedənin əl-qolunu
oynada-oynada bağırdığı hiss edilirdi. Ancaq səs-küydə nə dedi
eşidilmirdi.

Münir bəy qonaqları ilə bərabər cığırdan yola enəndə şənlik, səs-küy
həddini aşmışdı. Əynində ağ uzun köynək, ayaqlarında təzə bəylərə
məxsus mərcantək qırmızı çust olan Şəmi dedəni eşşəyə mindirmiş-
dilər. Dəstə yenidən yola düzəlmişdi. Təzəbəyi bağırdı-bağırdı, kim
bilir, haralara aparacaq, nə qədər gəzdirəcəkdilər

Münir bəylə qonaqları yolda görünəndə qəhqəhələr yavaşıdı, mahnı
səsləri kəsildi. Dəstə uzaqdan zənn edildiyi kimi, tək uşaqlardan ibar-
ət deyildi, onların arasında cavan oğlanlar və qızlar da vardı. Münir bəy
uzaqdan səsləndi:

– Dedə, bu nə işdir, başına gəlib?

Qoca dərviş cavab verdi:

– Daha nə olacaq, bəy! Qurd qocalanda köpəyə gülünc olar.

Dəstə durmuş, uşaqlarla böyük Münir bəylə qonaqları araya almış-
dılar. Kənanla qısa ağ paltar geymiş gözəl bir qız eşşəyin noxtasını
tutmuşdular. Kənan penceksiz və başı açıq idi. Ağ ipək köynəyinin ya-
sası açıq, qolları dirseklərinə qədər çırtanmışdı.

¹ Türkiyədə "baba" deməkdir. Lakin bu, cəmi zamanda məşhur tənqəçilərə çti-
ram əlaməti olaraq verilən adlardır.

240642

Münir bəy onu qonaqlarına təqdim edəndə özünü itirən kimi oldu, yarıçılpaq vücudundan utanmış kimi gülümseyərək əllərini köksü üzərində qovuşdurdu. Qarayanız üzü qaranlıqda nəzərə çarpacaq qədər qızarmışdı. . Vəfiq paşa balaca, arıq vücuduna uyğun gəlməyən qalın, qırıq bir səsle:

– Sənətkarla bu cür səciyyəvi artistvari vəziyyətdə tanış olmağıma çox şadam, – dedi. Sonra üzünü ətrafına toplanmış gənclərə, uşaqlara, uzunsaqqallı, dazbaşa Şəmi dedəyə, qəşəng qıza tutub qısa bir nitq irad etdi.

Kənan onun nitqinə yüngülcə gülümsünə–gülümsünə qulaq asırdı. Cavabı, çılpaq qılçalarını dız qapaqlarına qədər güclə örtən qısa ağ libasını Roma imperatoruna məxsus bir şəstlə geyinmiş Şəmi dedə verdi:

– Paşa həzrətləri, Kənan oğlumuz ilk ilhamını bu yerlərdən daha çox, fəqir və aciz Şəmi dedədən almışdır. Kənan ilk musiqi nəfəsini mən vermmişəm.

Şəmi dedənin daz başı ay işığında parıl–parıl işıldayır, xırda mavi gözləri qalın qaşları ilə uzun saqqalı arasından köz kimi parıldayırdı. Yad adam yanında təkəbbürlü, sakit və ciddi davranan Cavidan özünü saxlaya bilmir, güldüyünü görməsinlər deyə, başını Münir bəyin arxasında gizlətməyə çalışırdı. Dədə sözüne davam etdi:

– “Bağa qınından çıxar, qınıni bəyənmez”, – deyiblər, Kənan bəy oğlumuz da şöhrət qazanandan sonra dedəni yadından çıxardıb. “Dədəni yaddan çıxardıb” deməyimin mənası var, yəni türk musiqisini buraxıb, Avropa musiqisindən yapışmış. Qənaəti–fəqirənəməzə görə, toxum yetişdiyi torpaqdan ayrı yerdə əməlli–başlı nəşvü–nəma tapa bilməz. İndi deyəcəksiniz ki, Kənan sənin məsləkine qulluq eləseydi... sənin tək... üzündənraq, lüt bir dərviş olub qalmışdı. . Bu da başqa bir məsələdir...

Vəfiq paşa üzünü qızına tutdu:

– Görürsənmi, Cavidan, bu Şərqdə nə gözəl insanlar var.

Bu təsadüf sayəsində yaxasını uşaqların əlindən qurtarmış Şəmi dedə qonaqlara bilmirdi necə hörmət eləsin.

Bağçasının bir guşəsinə təzə həsirlər salınmışdı. Ömründə ilk dəfə həsir üstündə oturan Cavidan atasının dizlərinə söykənib:

– Nə yaxşıdır, ata Bu gecə tam bir Şərq heyatı yaşadım, – dedi.

Şəmi dedənin üzümələrindən yeməyə kimsədə taqət yox idi. Ancaq içəridən onun neyni getirdilər, ona bir neçə qədim hava çaldırdılar.

Kənan bir az sonra dəstədən ayrıldı, Münir bəyin qonaqlarına qoşuldu. O, öz bağlarına çatanda ay İlica təpələrinin dalına çəkilirdi. Sübh, budaqlarını sallamış ağacların başında xəlifə buxar kimi ağırar, quşlar yarpaqların və kolların arasında cəh–cəh vururdu.

Anası Mələk xanım hələ yatmamışdı. Oğlunun yubanmasından nigarən idi, arıq çiyinlərinə yun şal atıb, alt otağın açıq pəncərəsi qabağında onu gözləyirdi. Uzaqda bir köpek hürdü, bayır qapıya gedən dar yolda bir kölgə göründü. Mələk xanım yolu yaxşı görə bilmək üçün pəncərədən boylandı.

– Kənan... Kənan, sensən? – deyə səsləndi.

Kənan cavab vermədi, addımlarını yavaşladı, öz mahnılarından birini fitlə çalmağa başladı.

Keyli vaxtdan bəri Kənanın əsəbləri tarım kaman telləri kimi idi Ən kiçik təsire qarşı belə həssas, əsəbi bir halda daima bir ehtizaz içində yaşayırdı. Bu hal özünü sübh çağlarında daha çox göstərirdi. O, fit çala–çala çardağın altından keçib anasının durduğu pəncərənin qabağına gəlirdi.

– Niyə bu qədər yubandın, Kənan?

– Mən oradan çoxdan çıxmışam, ana. Gəzə–gəzə gəlirdim Ta Qırq çamlara¹ qədər getmişəm.

– Qorxmursan, oralara tək gedirsən? Bir daha belə etmə, Kənan!

Kənan əllərini açıq pəncərəyə tərəf uzudaraq, anasının arıq bileklərindən tutdu. Mavi gözlərində süzgün bir heyrətlə gülümsədi:

– Mən nədən qorxacağam? Sənin oğluna kim toxuna bilər? Dövrən mənindir, ana. Mən artıq tələssizliyin daşını atmışam.

Dərin bir yaşamaq zövqü ilə titrəyən Kənan çəlimsiz, zəif anasını qucağına alıb pəncərədən çölə çıxartdı. Uzun illər ayrılıqdan sonra onu ilk dəfə qucaqlaymış kimi bərk–bərk bağrına basdı. Qadının gənclik tərəvətini hələ də saxlamış gözəl üzündən dönə–dönə öpdü.

Mələk xanıma elə gəlirdi ki, Kənanın yene yeddi–sekkiz yaş var O vaxt da Kənan hər dəfə belə anlaşılmaz rıqqətlə titrəyər, mavi gözləri elə bu cür yaşla dolar, sevmək, sevilmək arzusu ilə anasının boynuna sarılırdı. Böyüyəndən sonra daha bu xasiyyətindən əl çəkməmiş, sakit,

¹ Şam (çam) ağacları bitən bir qoruğun adıdır.

utancaq və kəderli bir gənc olmuşdu Mələk xanım oğlunun uzun saçlarını sığalladı:

– Yatmayacaqsanmı, Kənan? Yorulmamisən? Xəstələnəcəksən.

Kənan daş pilləkəndə eyləşib, anasını zorla dizləri üstünə oturdu. O, uşaq kimi güldü.

– Yatmaqımı? Yatmaq bədbəxtlərin, xəstələrin nəsidir, ana. Bütün ruhu ilə yaşayan xoşbəxt insanlar neçin yatsın? Bilmirsənmi, bu saat dünyada hələ günəşləri batmamış, yaxud ay işığında qərç olmuş ölkələr var. Orada sənin Kənanının əsərlərini çalır, orada insanlar öz dərdrini sənin oğlunun dili və qəlbi ilə söyləyir, ağlayırlar, güllürlər. Sabah mən daha böyük bir əsər yazacağam. Ondan sonra heç ölümü də vecimə almayacağam, ana. Kənan ölmüş, dodaqları əbədi olaraq susmuş olsa da, nə qəm? Kənanın susmuş dodaqlarını musiqisi əvəz edəcək, ölmüş Kənan sözə başlayanda dirilər, əksinə susacaq, saralacaq, ağlayacaqlar. Özün görəcəksən, biz nə qədər xoşbəxt olacağıq. Mən taleşizliyi məhz öz gücümün sayəsində məğlub etdim, ana. O qədər əziyyət çəkmişəm ki... Nəhayət, tale mənim də üzümə güldü. İndi sevincim yerə-göyə sığmır.

II

Mələk xanım qoca bir meyvə tacirinin sonbeşiyi idi. Ailənin yeganə qızı olduğu üçün atası onu uşaqlarının hamısından çox sevirdi. O vaxt atasının ticarət işləri yaxşı gedirdi. Bundan başqa, Mələk də həqiqətən mələk kimi gözəl bir qızı. Hələ on dörd yaş tamam olmamış ona çox yerdən elçi gəldi. Selahəddin efəndi hər adamı qızına layiq bilmirdi. Ancaq qız saf, tecribəsiz qəlbi atasının katiblərindən birinə, Nail adlı istanbullu bir gəncə vermişdi. Ümidləri yoxdu: Selahəddin efəndinin də, oğlanlarının da bu izdivaca razılıq verməyəcəklərini ikisi də yaxşı bilirdi. İki il sirlərini gizli saxlaya bildilər. Lakin bütün sevdalar kimi bu sevgi də, nəhayət, aşkara çıxdı, dedi-qodu bütün İzmire yayıldı. Qoca əhvalatı eşidəndə yaman sarsıldı, az qaldı ki ölsün. O, köhnə fikirli adam idi. Mənsəb və var-dövləti hər şeydən üstün tuturdu. Üstəlik də bu katibindən zəhləsi gedirdi, ancaq yazığı gəldiyi üçün yanında saxlayırdı. Nailin keçmiş bir az ləkəli idi. Üç il bundan əvvəl Manisa şəhərində bir pul əhvalatı üstündə onu qulluqdan çıxartmışdılar. Lakin məhkəmə onu cəzalandırmaq üçün kifayət qədər dəlil tapılmamış, Nail

bəraət qazanmışdı. Buna baxmayaraq o, bu ləkədən tamamilə yaxa qurtara bilməmiş, başqa yerlərdə iş axtarmağa, çörək pulu qazanmağa məcbur olmuşdu. Selahəddin efəndinin fikrincə gənc katibin günahı təkçə bundan ibarət deyildi. Nail çalışqan, lakin laübalı bir gəncdi, eylənməyi çox sevirdi. Gözəl ud çalır, buna görə də hərdenbir onu ziyafətlərə, işrət məclislərinə dəvət edirdilər.

Selahəddin efəndi ilə oğlanları işin üstü açılan kimi Naili qulluqdan qovdular.

Mələkə də çox ağır tənbeh verdilər: onu altı aylığa Sökeye¹, bibisinin yanına göndərdilər. Onlar belə fikirləşirdilər ki, bu yolla gənc qıza ümitsiz sevdasını, İzmir əhalisinə isə bu xoşagəlməz əhvalatı unutturacaqlar. Lakin işlər onların düşündüklərinin əksinə oldu. Nail Dənizlidə² özünə ayrı qulluq tapdı, sonra Sökədəki keçmiş məktəb yoldaşının arvadı vasitəsilə Mələkə məktublar göndərir, ondan da cavablar alırdı.

Qız Naili nəinki unutmamışdı, əksinə, onu gündən-günə daha artıq sevirdi. Məktublarında yazırdı ki, Naildən başqa heç kəsə ərə getməyəcək, onun yolunda hər şeyə hazırdır.

Qoca tacir qızını təzədən İzmire getirmək istəyirdi ki, Sökədən bir teleqram aldı: Mələk Nailə qoşulub qaçmışdı, hətta bir kənd mollasının evində kəbinləri də kəsilmişdi.

Selahəddin efəndinin böyük oğlu Saib Naili tutdurmağı, kiçik oğlu Hilmi isə bu namus ləkəsini qanla yumağı təklif edirdi. Lakin qoca ilə o biri oğulları bu fikirdə deyildilər. Mələk həm onları, həm də özünü ömürlük ləkələmişdi; onu ölmüş fərz edəcək, heç adını da çəkməyə-cəkdilər.

Selahəddin efəndi sözünün üstündə möhkəm durmuş, iki il sonra öləndə də qızını görmək istəməmişdi. Sərvətini dörd oğlu arasında bölmüş, qızına isə Tülkülük məhəlləsindəki kiçik bir evlə Kəməraltındakı çəkməçi dükandan başqa bir şey verməmişdi.

Bütün səyinə, fədakarlığına baxmayaraq bu izdivac Mələk xanıma umduğu səadətə verə bilməmişdi. Mələk yaşına görə çox ağırbaşlı bir qadın olmuşdu. Dəbdəbədə, var-dövlətdə, bezək-düzəkdə gözü yoxdu. Qoyub gəldiyi zəngin həyat, itirdiyi böyük ümidləri üçün peşman deyildi. Ərinin məhəbbəti ilə ovunub dururdu. Çit pərdəli, basıq qaratavanlı

¹ Qərbi Anadoluda, Böyük Menderes çayı vadisində qəza mərkəzi olan bir şəhər

² Cənub-Qərbi Anadoluda vilayət mərkəzi

kənd evlərinin kasıblığına əhəmiyyət vermir, ən çətin günlərdə belə, nəşə və cəsarətini itirmirdi.

Nail tələsiz bir gəncdi. Lakin pis, qəlbətsiz adam deyildi. Arvadını, aralarında yaşayarıq fərq olan iki övladını yoxsulluq içində gördükcə əriyib gedirdi. İlk sevda heyəcanları keçirərkən bu günləri nəzərə almadığını fikirləşəndə, özünə lənətlər oxuyurdu. Yüngül xasiyyətlərindən, bütün pis əməllərindən əl çəkmişdi. Arvadını, uşaqlarını bir təhər xoşbəxt və rahat yaşatmaq üçün qabıqdan çıxırdı. Lakin tələsizlik yaxasından heç cür əl çəkmir, bu kiçik ailənin güzəranı gündən-günə çətinləşirdi. Nail Aydın vilayətinin bütün qəsəbələrini birer-birər gəzdi, tez-tez qulluğunu, məskənini dəyişdi, ancaq heç yerdə qərar tuta bilmədi.

Bu səfərlər içində Kənan yeddi, Əfifə beş yaşına çatdı. Artıq əli hər yerdən üzülmüş Nail bədbin, məğmun və qaraqabaq bir adam olmuşdu. Dərdini unutmmaq üçün yenidən ıçkuya qurşanmışdı, səhəti kimi əxlaq da gündən-günə pozulmağa başlamışdı.

Elə bu vaxtlar ailənin vəziyyəti birdən-birə düzəldi. Nail artıq çox pul qazanır, dın və əsəbi görünürdü. Ancaq bu fəravan güzəran uzun sürmədi. Bir gecə jandamlar gəlib, heç səbəbini də demədən Naili apar-dılar.

Mələk xanıma ertəsi gün ərinin yeni bir böhtana düşdüyünü xəbər verdilər. Lakin bu səfərki böhtan deyil, əməlli-başlı oğurluq idi.

Nail bunu açıqca etiraf etdi, çəkinmədən:

– Başqa cür yaşamaq mümkün deyildi, uşaqlarım acından ölürdü, – dedi.

Bu etirafa baxmayaraq mühakimə aylarla uzandı. Mələk xanım iki uşağı ilə sərgərdan qaldı, aylarla ağır yoxsulluq içində yaşadı. Nail həbs-xanada dərd, ümitsizlik içində çırpınır, arvadı uşaqları ilə bərabər onun görüşünə gələndə uşaq kimi ağlamaqdan başqa əlindən bir iş gəlmirdi.

Mələk xanım Nailin təkidi ilə qardaşlarına məktub yazdı, yalvardı ki, ona da olmasa, uşaqlarına rəhm etsinlər.

İndi qardaşlarının da vəziyyəti əvvəlki kimi deyildi. Ortancıl qardaşları Nəciblə Məsud şərikli başladığı bir ticarət işində sınıq çıxmışdılar. Kiçik qardaşları Hilmi olan-olmazını satıb İstanbula köçmüşdü.

Ailə belə dağıldığı bir vaxtda, yalnız Saibbəyin işi gətirir, çox böyük mal-dövlət sahibi olurdu. Saibbəy məktubun cavabını Mələk xanıma yox, birbaşa Nailin özünə yazmışdı: “Bu işdə müqəssir və günahkar

sizsiniz. Bacımızı ata ocağına qəbul etməyə hazırıq. Ancaq bu şərtlə ki, o bizə sizinlə heç bir əlaqəsi olmaması haqda rəsmi və şərti bir boşanma kağızı təqdim etsin.”

Kənanın ən köhnə və acı xatirəsi atasından ayrıldığı günə aiddir. Tutqun və yağışlı bir payız günü idi. Mələk xanım son dəfə ərinə görmək üçün uşaqları ilə bərabər həbsxanaya getmişdi. Kənan gözlerini yuman kimi, bu kiçik, daş divarlı otağı bütün təfərrüatı ilə görürdü. Bütün eşyası sarı adyal atılmış sınıq çarpayı, bir su qabı, tənəkə lampa, boş bir neft qabı, bir də uddan ibarətdi.

Mələk xanım çarpayının üstündə oturub, uşaqlarını yanına almışdı. Heç bir şey danışmırdılar. Üzü çoxdan qırılmamış Nail neft qabının üstündə oturaraq, yanındakı udun tellərini dinqıldadırdı. Dəmir barmaqlıqlı kiçik pəncərədən düşən tutqun işıqda üzü daha solğun və zəif görünürdü. Bir ara o, udu bağına basıb, son dərəcə yavaşdan, ağır-ağır həzin şeylər çaldı.

Kənan sonrakı illərdə ağır yatalaq xəstəliyinə tutulmuşdu. Bu xəstəlik zamanı bəzən huşunu itirən Kənanı həyatla yalnız bu səslər bağlayırdı, o, ruhunu saran qara boşluq içində yalnız atasını çaldığı udun səsinə eşitmişdi.

İndi də ona elə gəlirdi ki, qocalıb öləndə axırıncı eşidəcəyi şey bu udun səsi olacaq; xatirində qalan o dərin, uzaq, məhzun səslər içində dünyadan köçəcək.

Pəncərədən düşən son ziyalar rütubətli qara divarlarda sönərkən qapı açılmış və əlində fənər olan zəhmli bir jandarm içəri girmişdi. Kənan artıq nə anasına, nə də onu bağına basıb döndə-döndə yanaqlarından, gözələrindən öpən atasına baxmış, qaranlıqda yıxılmamaq üçün anasının etəyindən tutaraq uzun, soyuq, daş döşməli zindandan çıxmışdı.

İzmirə köçəndən sonra daha atası haqda bir söz danışılmamışdı. Yalnız bir o yadındaydı ki, bir ilə yaxın vaxt keçdikdən sonra bir jandarm onlara bir sandıq gətirmişdi. O gedəndən sonra anası Kənana qızıl qapaqlı kiçik bir saat, sədəf destəli bir cib bıçağı vermişdi. Kənan bunların kimdən gəldiyini, nə üçün ona verildiyini soruşmamışdı.

Ancaq o gecə səhərə qədər anlaşılmaz bir hisslə tez-tez yuxudan ayılmış, yanındakı yataqda qucaqlaşmış yatan anası ilə Əfifəni oyandır-mamağa çalışaraq, yanaqlarından öpmüşdü.

Kənanın atasına aid xatirələri bundan ibarət idi.

Saib paşanın Karantin¹ məhəlləsindəki təmtəraqlı evi, Bozyaxada xeyir işlər üçün istifadə olunan böyük mülkü nə Mələk xanımı, nə də Kənanla Əfifəni xoşbəxt edə bilmədi. Bu adamda intəhasız müvəffəqiyyət və mənsəb hərisliyi, sonsuz bir şöhrət düşkünlüyü vardı.

Paşalığ adı və üç-dörd nişan almaq üçün o vaxtın yüksək vəzifə sahiblərinə bir ələm pul yedirtmişdi. Son zamanlar isə bütün bacarıq və səyini İzmirdə bələdiyyə rəisi olmağa və bu mövqeyi necə olursa olsun əlində saxlamağa sərf edirdi. Yay-qış Karantin və Bozyaxadakı evləri təkyə² kimi, hacılarla, mollalarla, tüfeyli və havayıyeyənlərlə dolu olardı. Nüfuzundan istifadə edə biləcəyi şəxslərdən birini də özündən incitmir, hər məhsul yığımında İstanbuldakı hamilərinə səbət-səbət üzüm, əncir göndərir, şəhərə yeni vali gələndə qarşılama şənlikləri düzəldirdi.

Saib paşa bacısını evinə gətirmişdisə də, onun təqsirindən hələ keçməmişdi. Kənanı isə heç sevmirdi. Onun gözündə Kənan səfeh və səfil bir oğrunun övladı idi. Fikirləşirdi ki, tərbiyəsilə nə qədər məşğul olsalar da, fayda verməyəcək, mütləq atasının tayı olacaq, həyatını həbsxanada, hətta çox ehtimal ki, dar ağacında başa vuracaq. Zətiən bu yaşda, bu boyda belə o, sərsəriyə oxşayırdı; ona görə bu məzlum, həlim, utancaq uşağa bel bağlamaq olmazdı. Elə atasının da görkəmi belə idi. Lakin fürsət tapanda hansı bəd əməldən çəkinmişdi?

Kənan böyük dayısının şiş qapaqlı, iri dəmbərə gözlərinə hər dəfə baxanda canına titrətmə düşürdü. Ədəbli, sakit, qorxaq bir uşaq idi. Çəlimsizliyi, solğun, zəif çöhrəsi onu, əslində olduğundan daha kiçik göstərirdi. Son dərəcə həssasdı. Ətrafında olub keçənləri başı daşdan-daşa dəymiş yaşlı adamlar kimi bütün incəliyi ilə başa düşür, lakin hissələrini bürüzə verməkdən çəkinirdi. Anası belə onun uşaq qəlbindən nələr keçdiyini tamamilə anlaya bilmirdi.

Bəzən heç bir səbəb olmadan anasının boynuna sarılır, onun yanaqlarını, gözlərini, boynunu, əllərini dönə-dönə öpərdi. Mələk xanım bu dəqiqələrdə onun həyəcanlandığını, mavi gözlərinin yaşla dolduğunu görürdü. Səbəbini soruşanda isə Kənan heç bir söz deməzdi. Əslində, səbəbini özü də bilməzdi. Bu, yatmaq, su içmək kimi daxildən gələn qəribə bir ehtiyacdı.

¹ İzmirin ticarət mərkəzi olan, zəngin ailələr yaşayan məhəlləsi

² Dindar tərbiyəçilərin ibadət üçün topladığı bina

Başqa uşaq olsaydı, bu evdəki vəziyyəti onu həqir bir hala salardı. Lakin o, həqarətə məruz qalmamaq üçün daima hamıdan uzaq olmağa çalışır, dəcəl dayıuşaqlarına qoşulmurdu. Uşaqılıq ələminin bütün sevincələrindən könüllü əl çəkmişdi, o heç kimə ağız açmaz, heç nədən şikayətlənməzdi. Bir haqsızlığa məruz qalanda gileylənməz, dinməzəcə məzlum-məzlum başını aşağı salardı. Ancaq üzünə xoş baxanda, kiçik bir yaxınlıq görəndə bunu saf, səmimi bir minnətdarlıqla qarşıları. Bu xasiyyəti ilə ətrafındakılarda mərhəmət qarışıq bir hörmət oyadır, başqalarının onu saymasına nail olurdu.

Uşaqılıq vaxtının acı xatirələrindən biri də anası və bacısı ilə dayısı evindən çıxıb getdikləri günə aid idi. O zaman Kənanın on bir yaşındaydı. Bir qış səhəri onu qolundan tutaraq silkeləyib yatağından qaldırdılar, yuxulu-yuxulu dayısının otağına gətirdilər.

Saib paşanın qiymətli qızıl saati cibindən yoxa çıxmışdı. Səhər tezden dindirilən xidmətçilərdən biri demişdi ki, gecə Kənanı dayısının otağının qapısı ağzında görmüşdür. Təqsiri onun boynuna atmaq üçün elə bu kifayətdi. Həbsxana küncələrində ölmüş bir oğrunun uşağı ola-ola, evdə başqalarından şübhələnmək günah deyildimi?

Gecə köynəyində Kənan daha zəif görünürdü. Hələ də yuxulu olan xumar, mavigözlü uşaq başını aşağı salıb, dayısının qarşısında titrəyirdi.

Qara paltar geymiş, sifətinə meyit rəngi çökmüş Mələk xanım qapının ağzında dayanmışdı, söhbətə qarışmırdı.

Saib paşa bu gün sört və acıqlı deyildi. Lakin ağır, əzici bir etinasızlıqla deyirdi:

– Çox tez başlamısan, balaca... Görünür atanı mütləq rəhmətlə yad elətdirmək fikrindəsən... Heç olmasa üç-dörd il də gözləyəydin. Bəlkə qorxmısan ki, o vaxta qədər bizdə çırpışdırmağa bir şey qalmaz? Atandan sənə miras qalan qızıl qolbaq sağ olsun! Daha çırpışdırmağa başqa şey tapmadın, ay axmaq!..

Kənan nə dayısının zəhər kimi acı sözlərinə cavab verir, nə də onun üzünə baxa bilirdi. Yalnız saati oğurlamadığını göstərmək istəyirmiş kimi hər dənbir balaca, titrək ovuclarını açırdı.

– Hələ bir bunun görkəminə baxın. Cinayətçilər də məhkəmə qarşısında belə dayanırlar. Sən indi məndən qorxma, oğlum. Hər necə olsa, bədbəxtlikdən dayınam, dərdi-sərinə mən çəkməliyəm. Səni asıb, kəsmərəm. Ancaq belə getsə, tezliklə dövlət məhkəmələrinin qabağında dayanacaqsan... Orada isə dəyənək var, həbs var, bir az da irəli getsən,

dar ağacı var. İndi iş bundadır ki, səninlə bərabər biz də rüsvay olaçağıq... Yaxşı, uzatma, saati haraya qoymusan getir ver.

Kənan nə işə demək istədi Ancaq çənəsi titrəyir, solğun dodaqlarından səs çıxmırdı. Yalnız gözlerini yumaraq "yaxşı" demək istəyirmiş kimi bir neçə kərə başını tərpətdi. Ayaqları bir-birinə dolaşa-dolaşa otaqdan çıxdı.

Mələk xanım durduğu yerdə nə qədər çalışdısa da iztirabını gizlədə bilmədi, gözleri yaşla doldu, əlləri ilə üzünü örtüdü.

Saib paşa qaşlarını çatdı, bacısının üzünə baxmadan dedi:

– Qurdun balası qurd olar, bacım. Bu, təbiətin qanunudur... Nail ilə həyat qurmağına nəhaq yerə etiraz etmirdik. Görürsənmi, bizə də, özünə də nə etdin?

Qapı yavaşca cırlıdadı, Kənan əlində üzünə məxmər çəkilmiş köhnə, kiçik bir qutu içəri girdi. O, titrək barmaqları ilə qutunun qapağını açmaq istəyir, ancaq heç cür açə bilmirdi. Bir neçə dəfə qutunu əlindən yerə saldı.

Saib paşa onun üzünə baxmadan qutunu Kənanın əlindən aldı, açdı, içində başqa bir saat vardı; Kənana atasından yadigar qalmış o kiçik saat...

Saib paşa onu əlinə aldı və:

– Bu nədir? – deyə heyretlə soruşdu.

Kənan bu dəfə üreklənib başını qaldırdı. Gözyaşı onun uzun kirpiklərini islatmış, mavi gözlerinin qarşısına pərdə çəkmişdi. O, dayısının üzünə baxdı, hıçqırmamaq üçün var qüvvəsini toplayıb:

– Onun əvəzinə bunu götürün, – dedi, – paşa dayım! Mənə acığınızı tutmasın, vallah sizin saatınız mənə deyil.

Bir neçə dəqiqə sonra Saib paşanın arvadı itən saati getirdi. Saat jiletin sökülük cibindən astarın içinə düşmüşdü.

Mələk xanım ağlaya-ağlaya oğlunun əlindən tutdu.

– Sizi narahat edirik, qardaş... – dedi. – İcazə verin, balalarımı götürüb, Tülkülükdəki komaya köçüm.

Saib paşa onu bu fikirdən döndərmək üçün çox çalışdı. Sözüne baxmasa yenə peşman olacağını söylədi. Mələk xanımın başı daşdan-daşa dəymişdi. Dünyanın da işini bilmək olmaz. Kim deyə bilərdi ki, günün birində o yenə qardaşına möhtac olmayacaq.

Bununla belə Mələk xanım qərarından dönmədi. Əslində o ele buradan getmək bərədə çoxdan fikirləşirdi. Qardaşının evində günü nə

qədər xoş keçsə də, yenə özünü qonaq kimi hiss edir, heç cür ev xanımı, ailə başçısı ola bilmirdi. Xoşluqla ayrılmaq, qardaşını incitməmək üçün çox dil tökdü:

– Atamız sayılırsan, dara düşsək, elbətə, bizə yenə sən el tutacaqsan, – deyə onu razı sala bildi.

Öz evlərində güzəranları yoxsul keçsə də, qulağı dinc və rahat yaşayırdılar. Bu üçotaqlı kiçik ev dar, gündüşməz bir küçənin qurtaracağına idi. Onlar evin qabağındakı kiçik bağçanı təmizləmiş, orada çoxlu çiçək əkmışdilər.

Kənan Bəyler küçəsindəki rüşdiyyeye¹ gedirdi. Boyu yavaş-yavaş uzanmağa, sifeti qeşəngləşməyə başlamışdı. Qarayanız üzünün xoş rengi, incə, zərif cizgiləri, bir qədər də əsəbi görünüşü ilə Kənan daha çox atasına, tünd-mavi gözleri, gözəl sədəf dişləri ilə isə anasına oxşayırdı.

Nə qədər ki, o, uşağı, bu bənzəriş hətta təbiətin istehzası, zarafatı kimi görünürdü. Çünki zərif çöhrənin bu rengi ilə, tünd-mavi gözler, ağappaq dişlər heç cür bir-birinə yaraşmırdı. Qeşəng uşaq olsa da, ona diqqətlə fikir verənlər buna gülürdülər.

Lakın ilk gənclik təvəti ilə birlikdə, bu simada bəzi başqa gözəlliklər də doğmağa başlamışdı. Onun qarayanız üzünə xoş bir işıq qonur, gözleri, incə al dodaqları, sədəfək parıldayan ağ dişləri onun üzünə qeribə bir cazibədarlıq verirdi.

Ancaq o, yenə də əvvəlki kimi çəkinən, süst və şaşqın təbiətli idi. Məktəbdə də dayısı evində olduğu kimi, uşaqlardan uzaq dolanır, yenə nəzakətli, utancaq, mehriban ciddiliyyətini saxlayaraq decəl uşaqları həmişəki kimi özü ilə hesablaşmağa məcbur edirdi.

Küçə heyətini heç sevmirdi. Yalnız hava çox gözəl olanda, bəzən, axşamüstü anası ilə Top altına, yaxud Qədifə qalasına² baxmağa gedərdilər. Kənan çalışqan şagird deyildi. Dərslərinə o qədər də fikir ver-

¹ XIX əsrin ortalarında Türkiyədə yaradılmış ibtidai məktəb. O zamankı baş nazir, Türkiyədəki Tənzimat adlanan islahata başçılıq etmiş Reşid paşanın şərifinə, bu tipli məktəblərə rüşdiyyə adı verilmişdi

² İzmir civarındakı tarixi memarlıq abidələri

məzdi Ancaq ev işlərində anasına el tutar, hətta ona bir şey toxumaqda və tikməkdə də kömək edərdi. Qonşular dəcəl Əfifədən daha çox, onu qıza bənzədirdilər Uşaq vaxtlarında olduğu kimi, yenə də elə bir arzusu, istəyi yoxdu. Anası hələ də onun üreklə bir şey istədiyini görməmişdi.

Dünyada yalnız birçə şey onun sakit qəlbini təlatümə gətirir, ruhunda həyəcana, həvəyə bənzər hisslər oyadırdı: o da musiqi idi.

Evlərinin yaxınlığında qədim bir təkye vardı. Bazar ertəsi axşamlar orada dini ayindən sonra musiqi çalırıldı.

Kənan bu ayın axşamlarında bütün ruhu ilə yaşadığını duyur, həmin axşamları səbirsizliklə gözləyirdi. Uzaq bir məhəllədən buraya əlində fənər, əynində rəngi getmiş əba olan yaşlı bir minbaşılı¹ da gəlirdi. Camaat ona çox hörmət edirdi, gözəl bir udu olduğunu söyləyirdilər.

O çaldığı zaman, Kənan bir kənara çəkilib özünü unudur, nəzərlərini uzaqda görünən qəbiristanı zilləyir, yaşadığı dünyadan ayrılıb ruhən başqa bir aləmə köçürdü.

Atasının sınıq, köhnə udu bir küncə atılıb qalmışdı. Bu təsirlər altında Kənan hər dəfə onu bağrına basır, bildiyi havaları çalmağa cəhd edirdi. Lakin qoca minbaşının əlində dərdli insanlar kimi sızıldayan ud, Kənanla heç bir şey danışmırdı. Odur ki, bu ilk təcrübədən çox məyus olmuş Kənan atasının qırıq udunu yenə bir tərəfə atmışdı.

Musiqi dersi alması bir yana dursun, onun heç udunu köklətdirməyə də bir adamı yoxdu. Utancaq və məğrur olduğu üçün heç kəmə, heç o qoca minbaşılıya da ağız açmırdı. Düşünürdü ki, onun bu arzusundan xəbər tutsalar ona güllələr, hələ bəlkə ona pis nəzərlə də baxarlar.

* * *

Mələk xanım hər il üzüm yetişən vaxtı Bozyaxaya gedir, Saib paşanın bağında bir-iki ay qonaq qalırdı. Bu qayda ilə o, həm qardaşının könlünü alır, həm də şəhərdə darıxmış uşaqlarını bir qədər əyləndirirdi.

Kənan bu iki payız ayını çox sevdi. Küçədə oynamaqdan xoşlanmayan, saatlarla susub qalmaq üçün qaranlıq, tənha guşələr axtaran, süst, tənbel Kənan burada tamamilə dəyişirdi. Solğun, qarayanız yanaqları

allanar, kədərli ruhuna nəşə gələrdi; səhərin sərnəliyində, ayılı axşamlarda bağda gəzməkdən, qumun üstündə hərəlməkdən zövq alardı. Ancaq orada da yenə başqa uşaqlara yovuşmaz, tək gəzərdi

Kənan heyətində ilk dəfə idi ki, özüne burada bir dost tapmışdı... Bu, özündən qırx yaş böyük olan Şəmi dedə idi. Şəmi dedə Rumeli¹ mühacirlərindən idi. Otuz beş il bundan qabaq çiyində bir zənbil, qoltuğunda da bir ney torbası İzmire gəlmiş, əlində olan az-maz pulu verib Bozyaxada bir bağ almışdı.

Bağın bir kənarında çox qoca və hündür bir sərv ağacı vardı. Dədə illərlə çalışmış-çapalamış, sərv ağacının yanında ikiotaqlı bir daş daxma tikdirmişdi. Yay-qış o, Bozyaxada yaşayırdı. Bir işlə məşğul olsun deyə o, üç-dörd keçiyə də saxlayırdı. Qoca bu keçiləri öz balaları kimi sevirdi

Bozyaxalılar danışdırdılar ki, xeyli vaxt bundan əvvəl, çox soyuq keçən bir qış vaxtı Şəmi dedənin pulu qurtarır, hətta bir neçə gün ac da qalır. Vəziyyətini kımseyə deməyə də, yaxındakı bağ gözetçiləri bunu hiss edir, Şəmi dedəyə çörək göndərirlər. Dədə isə keçilərinin daha ac olduğunu söyləyərək, çərəyi onlara yedirir. Bozyaxalılar bunu dedənin heyvanlara olan məhəbbətinə dəlil hesab edirlər. Ancaq onun özgə çərəyi yemək istəmədiyini üçün bu cür etdiyini söyləyənlər də vardı.

Şəmi dedə Kənanın ruhundakı ağır, məğmun ciddiliyyətin səbəbini çox gözəl başa düşmüşdü, onu övlad kimi, hətta yaşlı-başlı bir yoldaş kimi sevmişdi. Bəzən isti günlərdə onlar bir səbətə pendir, çörək, üzüm qoyub, keçiləri də qabaqlarına qataraq Ərəb dərəsinə enərdilər

Dədə bu dərin, gündüşməz dərəyə öz bağçası kimi bələddi. Orada ömründə günəş görməmiş guşələr tapmışdı.

Günortaçağı kölgəsiz bağlar yaman istı olur, qaya parçaları od tutub yanır kimi görünür, gölməçələrdən buğ qalxır. Belə vaxtlarda Şəmi dedə ilə Kənan sərin kölgəli ciğrılarla dərəyə enər, sellərin açdığı xırda qobuların üstündən atılar, yosunlu daşlarından sular damcılayan qayaların altından keçib gəderdilər.

Onlar, çox vaxt gəlib "Zeybəkler² bulağı" deyilən yerdə oturdular. Açıq yaralara bənzəyən qırmızı yarpaqlarla dolu bu yerdə əzəmətli bir

¹ Osmanlı imperiyasının Balkan yarımadasındakı əyaletləri (Bolqarıstan, Makedoniya və s.) belə adlanırdı. İndi Ədirne, Qırxlırel, Tekirdağ və İstanbul vilayətinin Avropa hissəsi də Rumeli adlanır

² Qərbi Anadoluda İzmir, Aydın vilayətlərində yaşayan geyim, musiqi, ayin və b. etnoqrafik xüsusiyyətləri ilə başqalarından çox seçilən, azadlıqsevən qədim bir tayfa

qaya vardı. Aradan keçən illər və rütubət bu qayanın etəklərini yavaş-yavaş "gəmirib didmiş", altında sərin, kimsəsiz bir mağara emələ getirmişdi. Mağaranın görünməz, qaranlıq bir yerindən xoş bir su sırıltısı gəlirdi, yosunlu daşların və daima nəm qayalığın üstündə yabanı otlar, bənövşəyi çiçəkləri olan tikanlar bitirdi, kənarlarından sarmaşığa bən-zəyən zərif budaqlarda qaya üzümlərinin açıq-çəhrayı rəngli çiçəkləri sallanırdı.

Kənan ruhunda başqa bir aləm olan, özü də bu aləmdə yaşayan, sevən sənətkarlardandı. Uzaqdan baxanlara mənasız, susmuş, cansız kimi görünən ilk gəncliyini Kənan bu ikinci aləmdə, sönməyən bir gizli heyə-can, yarımxəyali bir məstlik içində keçirmişdi. Kənan bu xəyali dünyanı ilk dəfə "Zeybəkler bulağı"nda, Şəmi dedənin neyini dinlərkən hiss etməyə başlamışdı. Onun bu qoca dostu da bir başqa cür xəyal dəlisi idi. Bir adəti vardı: bir şey çalmazdan qabaq Kənana əvvəlcə onun sözlərini oxuyar, mənasını anladardı:

– Bax, oğlum! Ay doğur. Aşiq ay işığında ayaqyalın, başıaçıq, sevgilisini görmək üçün yol üstə çıxır. Yar artıq yuxudan oyanmalıdır. Çünki rəyasına girməyən sevgilisi, indi elə bil onun qoynuna girmişdir. Sən bunları hələ başa düşməzsən, Kənan. İnsan sevgilisini çox istəyəndə onun xəyalını da görməz olur. İndi bunları gözünün qabağına getir, sonra qulaq as, yoxsa sənün keçilərimdən heç bir fərq olmaz, çaldığımı başa düşməzsən.

Dədə sözsüz bir parça çalmaq, sadəcə bir hiss ifadə etmək istəyəndə də bu adətini yaddan çıxarmazdı.

– Bax, indi qoyunları çağıracağam. Yum gözlerini. Qarşıdakı dağlardan sürülər enəcək. Bulaqlar başında sevgililər mey içəcək. Aşıqlar meşuqələrinin sünbül saçlarını qoxulayacaq. Mən çalarkən sən bunları düşün, sünbülləri qoxula...

Payızda havalər bulanmağa başlayar, göy üzündə buludlar dolaşar, kulek yarpaqları qabağına qatıb qovardı. Saralmış çardaqlardan, yarpaqları tökülməyə başlamış ağaclardan meyvələr, salxımlar sallanar, yerə sərilmiş həsilərin üstündə qızılı üzümlər quruyar, yollardan ardı-arası kəsilməyən üzüm sətəbləri yığılmış arabalar, yüklü at karvanları keçərdi. Bozyaxa, əslində bu günlərdə xeyli canlanar, musiqi, qəhqəhə və mahnı səsləri hər tərəfi bürüyərdi. Səhərə qədər bağlardan çalğı səsi kəsilməz, yollarda əllərində meşəllər yanan dəstələr gəzişərdi.

Yayda gizli qalmış bütün kiçik sevdə sirləri bu zaman aşkara çıxırdı. Axsamüstü bağın kənarındakı yoldan keçən qonşu gənclərə gizlicə çiçək atan, bağları bir-birindən ayıran çəpərlərin arasından ay işığında min nazla barmaqalarının ucunu öpdürən gənc qızlara bu vaxt məyus bir cəsarət gələrdi. Çünki bir də görüşmək üçün səkkiz-doqquz ay gözləmək lazımdı. Daha naz vaxtı deyildi.

Tikanlı yollarda, gənc qızların qırmızı, ağ, mavi geyimlərini artıq gizlədə bilməyən ağacıqlarda əhd-peyman bağlanar, ayrılıq busələri verilər, lent uclarına saçlardan bağlanmış tellər dəyiş-düyüş edilərdi.

Kənan belə günlərdə yaman kədərli, süst görünərdi. Payızda sənən, solan, xarab olan şeylərin getdikcə artan kədərini o, yaşına yaraşmayan bir həssaslıqla hiss edirdi.

Şəmi dedə Kənanı hər il bir qədər daha böyümüş, onun musiqiyə olan həvəsinin daha da artmış olduğunu görürdü.

Yaxşı bir fürsət düşmüşdü. Qonşu evlərdən birinə olduqca gözəl kaman çalan bir rejil¹ məmuru köçmüşdü. Məsud bəy adlanan bu adam Kənanın böyük bir zövq və istedad sahibi olduğunu hiss edib, həftədə bir neçə saat ona dərs verməyə başladı. Kənan bu sahədə böyük bir sürətlə inkişaf edirdi.

Saib paşa Kənanın kaman çalmasından xəbər tutanda cin atına minmiş, hakimənə bir tərzdə:

– Qurdun balası qurd olar, – demiş, dərdi yenə təzələnməmişdi. – Deyəndə ki, bu uşaqdan adam olmaz, mənə inanmırsınız. Məktəbinin müəllimlərinə utandırmaq. Her dəfə görəndə şikayət edirlər. Onu sınıfdan sınıfa çox çətinliklə keçirirlər. O da mənim xatırım. Fikrini kaman çalmağa vermək əvəzinə dərslərinə versə, nə olar? Yox, gərək atasına oxşasın. Bəli, gözümüz aydın, bacıoğlumuz çalğıçı olacaq, toylarda qaraçılarla birlikdə diringi çalacaqdır.

* * *

Saib paşa bir gün bağ qonşusu Münir bəylə qəhvə içərkən:
– Xeyirxahlığımızı görə sizə çox böyük etimad və hörmət olduğunu bilirsiniz, – dedi. – Mühüm bir məsələ barədə zati-alinizlə

¹ Türkiyənin milli gəlirinin mühüm bir qismini təşkil edən tütün inhisarına nozarət edən idarə

məsləhətləşmək istəyirəm. Bilirsiniz ki, mənim bir avara bacioğlum var, tənbelin, fərsizin biridir. Üstündə göz olmaq, söz başa salmaq mümkün deyil. Əminəm ki, ondan adam olmayacaq... Allah xatasını başımızdan uzaq ələsin. On yeddi yaş var. Min əziyyətlə bu il edadını¹ bitirdi. Elə düşünməyin ki, bildiyi bir şey var. Bizim Cəmilə Sədi onun yanında Əflatundurlar (Saib paşa oğlanlarından birini fransız, digərini isə ingilis məktəbinə qoymuşdu. Öyrəndikləri "gəl, get, otur, dur" kəlmələri idi, amma ataları bunu eşidəndə onları mükəmməl təhsil almış adamlar hesab edirdi). Kənanı ali məktəblərin birinə göndərməyin mənası yoxdur. Deyirəm, Zeytun burnu² fabriki kimi bir hərbi sənət muəssisəsinə verək. Orada həm bir sənət öyrəner, həm də oralardakı möhkəm hərbi nizam-intizam onu düzəldər. Zati-alinizin İstanbulda tanış çoxdur. Bəlkə birinə bu haqda bir neçə kəlmə yazasınız. Oğlanı da çağırım bir görin.

Münir bəy ipə-sapa yatmayan, kobud, qılıqsız bir küçə uşağı görə-cəyini zənn edirdi. Amma gözəl boy-buxunu, incə, təndürişt görkəmi olan qəşəng qarayanız üzli, gülümsər, mavigözlü zərif və həyalı bir gənc görəndə heyrət etdi.

Münir bəy az danışmasına, soruşulan şeylərə tək-tək sözlə cavab verməsinə baxmayaraq onun mülayim, həssas bir oğlan olduğunu başa düşdü, qonşusunun yanında böyük hörməti olmasından istifadə edərək, nəhayət, Kənanı İstanbula mühəndislik məktəbinə göndərməyə onu razı saldı.

* * *

Kənan İzmirdə anası, bacısı, Bozyaxa və Şəmi dedə ilə bərabər, bir də məsum, nakam ilk gənclik sevdasını qoyub gedirdi: Leyla!.. Leyla böyük vəzifəli bir mülkiyyə³ məmurunun qızı idi. Kənan Karantində, dayısıgilin evində olanda onu tez-tez görürdü. Bundan başqa, Leylağilin ailəsi də yay aylarında Bozyaxa bağlarına köçürdü. Lap kiçik vaxtı Leyla nadinc, şiltaq bir qız idi. Başqa uşaqlarla heç yola getməz, yalnız Kənanla yaxşı dolanardı. Aralarında ən çoxu iki yaş fərq vardı. Odur

¹ Sultan Türkiyəsində orta məktəb

² İzmir civarında, hərbi zavodlar olan bir yer adı

³ Sultanlıq dövründə Türkiyədə hərbi olmayan dövlət idarələni belə adlanırdı.

ki, Kənan ona böyük qayğı ilə yanaşar, bu balaca, dəcəl qızın hər əzabına dözər, bir sözünü iki eləməzdi.

Bu yay Bozyaxaya gələndə Kənan onun birdən-birə boy atdığıнын, gənc bir qız olmasının fərqiyyə vardı. Kənan artıq onunla danışmaq istəmir, bağarası yollarda rastına çıxanda dindirməmək üçün gözlerini yere dikirdi. Leyla isə yenə əvvəlki kimi çox zarafatçı, açıq-saçıq bir qızdı. Bir gün yenə dar bağ yolunda rastlaşdılar, qız əlindəki çətirle onun yolunu kəsdi.

– Keçə bilməyəcəksiniz, Kənan bəy. Məndən nə üçün incidiyinizi deməseniz, sizə yol verməyəcəyəm

Kənan gülümseyərək dedi:

– Sizdən niyə inciyirəm kızı?

Leyla çətirle tikanların başını qıra-qıra dodaqlarını büzub durmuşdu.

– Mənimlə çox soyuq davranırsınız. Məni daha heç sevmirsiniz.

Bu sözlər elə bil saf bir körpənin dodaqlarından tökülmüşdü.

Kənan başını aşağı saldı, yavaş, çox dərinədən gələn bir səslə.

– Eləmi zənn edirsiniz, Leyla xanım? – deyər cavab verdi

Bu sözlər onun Leylaya olan çılğın məhəbbətinin ilk və son etirafı idi. Kənan bu balaca qızı çoxdan bəri idi ki, dəlicəsinə sevirirdi. Bu məhəbbəti ona Leylanın in, qara gözlləri aşlamışdı. O, dünyada Leyladan başqa heç kəsi sevməyəcəyini, üreyində onun həsrəti, gözllərində onun xəyalı ilə öləcəyini düşünürdü. Bir uşaq kimi, ümidsizliyə qapıldığı halda, yaşlı bir adam kimi halını, vəziyyətinə kimsəyə duyurmadamağa çalışırdı. Uzun gecələri gözünü yummadan bu haqda çox düşünmüşdü. Heç bir çarə, heç bir ümid yeri yox idi. Bu gözəl kübar qızı sevmək Kənan üçün göydəki ulduzlardan birini ələ keçirmək kimi bir şey idi. Üreyindən keçənləri bilsələr, kim bilir, ona nə qədər güldürlər. Leylaya bu barədə bir şey sezdirmək ehtimalı onu ölümdən betər qorxudurdu. Kənan çox məğrurdu. O qədər sevdiyi Leylanın bu ümidsiz sevdə ilə əylənməsi Kənan üçün dözülməz bir dərdd olardı.

Bununla birlikdə, o, gənc qızın keçəcəyini təxmin etdiyi yollarda saatlarla dolaşır. Lakin onu görər-görməz ya yolunu dəyişir, ya da başını aşağı salıb yanından keçib-gedirdi.

Leyla onun bu sevgisini çoxdan hiss etmiş, ancaq... buna gülümüşdü. Əksinə, o da Kənanı bəyənir, zərif, qarayanız üzü, həyalı mavi gözlləri olan bu oğlanı tanıdığı bütün gənclərdən üstün tuturdu.

Yol üstündeki həmin təsadüfdən sonra Leylanın, Kənanın onu sevdinə heç bir şübhəsi qalmadı. Başqa qonşu qızları kimi o da Kənanla sevişmək, aylı gecələrdə evdən qısa fasilələrlə qaçıb görüşə gəlmək, onunla qol-qola gəzmək istəyirdi. Lakin Kənan onun açıq-aşkar etdiyi təklifləri anlaşılmaz bir madla rədd edir, “bu uşaqlıqdan əl çəkməsi” üçün qıza yalvararkən çox vaxt özü ağlayırdı.

Kənanın İstanbula getməsinə iki gün qalmış bağda son dəfə rastlaşırdılar. Leyla özünü saxlaya bilmir, yaylığı ilə üzünü örtərək ağlayırdı.

– Mənə məktub yazacaqsanmı, Kənan?

– Xeyr... Mümkün deyil...

– Bir neçə il sonra sən mühəndis olanda biz evlənerik, elə deyilmi, Kənan?

– Nə üçün bunu söyləyirsən, Leyla xanım?

– Sən də mənə... sevirsen, elə deyilmi, Kənan?

– ...

– Niyə cavab vermirsən?

– Ağlamayın, Leyla xanım. Mən sizə layiqəmmi?

– Anan mənə anamdan istəsin... Hələlik nişanlanarıq...

– Mənmi, Leyla xanım... Sizi mənim üçünmi istəsinlər?

İndi ağlamaq növbəsi ona gəlmişdi. Göz yaşlarını gizlətmək üçün üzünü yana çevirdi. Leyla od kimi yanan əlləri ilə onun biləklərini tutmuşdu. Qız özünü bir an onun ağışına atmaq istədi. Kənan isə ümitsiz sevdasının bütün çılgınlığına baxmayaraq, Leyladan uzaqlaşib ağlaya-ağlaya oradan qaçdı. Bu cür izzəti-nəfs sahibi, yaşlı adam kimi belə fədakarlıq etdiyi vaxt onun vur-tut on yeddi yaşı vardı.

O biri il Kənan tətillə vaxtı İzmirə gedəndə, Leylanın Saib paşanın böyük oğlu Cəmilə nişanlandığını öyrəndi. O qədər də məyus olmadı: əslində Kənan Leylaya olan məhəbbətini bir il əvvəl qəbirə gömmüş, Leylası üçün doyunca, ağlaya bildiyi qədər ağlamışdı.

O, yalnız bir şeyə peşman idi. “Madam ki, bundan sonra sevməyə-cəyəm, niyə fürsət var ikən Leylamı bir kərə də olsun bağrıma basmadım” deyirdi.

Kənanın bu ilk məhəbbəti bir müddət sonra sönmüş, lakin onun izi, əsəri həzin və gizli bir həsrət kimi illər boyu qəlbindən silinməmişdi. İyirmi yaşına girəndə Kənan tamam süst, lal-dinməz bir gənc olmuşdu.

Məktəbdə Cavad adlı bir yoldaşı vardı. Xasiyyətləri, təbiətləri, hətta zövqləri arasında qətiyyətlə uyğunluq yox idi. Cavad şən, kələkbaz, zəkəli bir əsilzadə oğlu idi. Buna baxmayaraq bir-birilərini çox sevirdilər.

Cavad yoldaşını bir az şənləndirib əyləndirmək, bir az həyata bağlamaq istəyirdi. Lakin bütün səyi boşa çıxırdı. O, bəzən Kənanı:

– Sən hissiz deyilsən, Kənan, – deyirdi. – Bunu başa düşmək üçün kaman çalmağına qulaq asmaq da vacib deyil, elə bir dəfə halına, üzünə baxmaq kifayətdir. İndi ki, belədir, nə üçün heç bir şeydə gözün yoxdur. Niyə bu qədər süstsən?

Kənan yavaşca çiyinlərini çəkir, həmişə olduğu kimi dalğın təbəssümlə:

– Nə bilim... Belə doğulmuşam, – deyər cavab verirdi

Kənan heç də belə doğulmamışdı. Ondakı əməl, ondakı yaşamaq həvəsi dünyalara sığışmayacaq qədər böyükdü. Lakin o, həyatının yoxsulluq və müvəffəqiyyətsizlik içində keçəcəyinə vaxtından çox tez inanmış, bəxtindən küsmüşdü. O, yarımçıq səadətdən xoşlanmazdı. Axıra qədər içib qurtaracağına əmin olmadığı bir qədəhi dodaqlarına aparmazdı.

Onun fikrincə sənət kimi həyatda da iki yol arasında durub qalmaq mümkün deyildi. Həyatda müvəffəq olanlar istədikləri, bacardıqları kimi yaşarlar, o birlər – bədbəxtlər isə qaranlıq bir güşeyə çöküb məhrumiyətlərini gizlətməyə çalışırlar

Dünyada ən çox iyrendiyi insanlar zənginlərin və xoşbəxtlərin dövrəsində yaşayan, onların səadətlərinin tör-töküntüləri ilə bəxtiyar olmağa çalışanlardır. Adi bir daxmanın pəncərəsində yaraşılıq pərdə, yaxud gənc bir qadının paltar və qab-qasıq yumaqdan qırışmış barmağında üzük görəndə həmişə acıyar, gülərdi. Bunlar nəyə lazımdır? İnsan öz halını başa düşməli, əldə edə biləcəyi bir şeyi mümkünse sevməməli, mümkün deyilsə, bu arzunu könlündə gizlətməlidir.

Sonralar Kənanın qəti bir qərar şəkli alan bu fikir, onun varlığında lap kiçik yaşlarından hakim bir hiss kimi yaşayırdı. Hələ balaca uşaq ikən bu hissə bütün hüquqlarından vaz keçmiş, zəngin, qayğısız dayı-uşaqlarından, onların evindəki dəbdəbəli mühitdən bu hissə uzaq dolanmış, nəhayət, eşqini, Leylasından bu məqsədlə gizlətməmişdi.

Kənan qəlbindəki sirləri yalnız musiqi ilə ifadə edirdi. Kaman onun ölində, yeniyetmə bir gəncin qəlbindən necə gəldiyinə heyrət ediləcək qədər canlı, dərin bir iztirabla inləyirdi.

O, edadi kimi, mühəndislik məktəbini də çətinliklə bitirmiş, ancaq buna baxmayaraq kaman çalmaqda çox urelə getmişdi. İzmirə qayıtmaq istəmirdi. Çünki indi anası da orada yoxdu. Mələk xanım Əlifənə

Seydikoydə, bir tacir oğluna ərə vermiş, toydan bir il sonra özü də oraya köçmüşdü.

Kənanın İstanbulda bir elə tanınmış adamı olmadığını görə yaxşı qulluq tapıb, irəli getməyə imkanı yoxdu. Dostları ona musiqi müəllimliyi ələməyi məsləhət görmüş, ona rüşdiyyə məktəblərində bir neçə yerdə nəğmə dərsi və yoxsul məhəllələrdə iki-üç yerdə kaman müəllimliyi tapmışdılar.

Beşiktaşda¹ kimsəsiz bir qadının evində bir otaq tutmuşdu. Yağış bilmir, palçıq demir, qoltuğunda kaman səhərdən axşama qədər məktəbdən məktəbə, evdən evə qaçırdı. Əslində onu üzən cismani yorğunluq deyildi O, hər gün bir az da alçaldığını, həssas qürurunu bir az da itirdiyini hiss edirdi.

Məktəblərdə onun sənətinə əhəmiyyət vermirdilər. Rüşdiyyə məktəblərinin birində bir müdir vardı ki, indi də xəstələnib eleyəndə, həmin müdir əyri qılçaları, lopa bıçığı, kifir görkəmi ilə gəlib gözünün qabağında durardı. Bu adam nədənsə Kənanı həmişə əsərdə saxlamağa çalışırdı. Onun həlimliyini, vüqarını başqalarından fərqli olaraq, izzətinəfsini qorumağa çalışdığını görəndə daha da qızıqsırdı. Ders zamanı atmilçəyi kimi Kənanın yaxasından əl çəkmirdi, tez-tez söhbətə qarışır, xəbərdarlıqlar edir, göstərişlər verirdi.

– Əfəndim, niyə bunların səsi çıxmır? Təntənəli mərasimlərdə biabır oluruq Nədir o, memar Qasım məktəbi, əfəndim... Onları görəndə ağzımın suyu axır. Keçən Fateh mərasimində² məktəbimiz Ayasofya³ məscidinin qabağında dayanmışdı... Bır olan Allah haqqı, memar Qasım məktəbinin qayalar tərəfdə oxuduğu marşı biz burada, Ayasofyada eşidirdik. Allah yaman gözədən saxlasın, çox yaxşı bir müəllimləri var. Uşaqlar orkestrin səsinə batırırdı. Hərçənd siz də bacarıqlısınız, ancaq nədənsə yavaş oxutdurursunuz... Heyif, bizim prinsipə ziddir... Bır az cəhd edin.

Sonra bu müdir əfəndi bir nümayişdə Kənanı tapşırırdı ki, qoluna və belinə məktəbin qırmızı-yaşıl lentini bağlayıb, şagirdlərin qabağına düşsün və küçədə bağıra-bağıra marş oxusun, komanda versin. Kənan bundan boyun qaçıracağına görə müdir onu işdən çıxartdırdı.

Başqa bir müdir, oğlunun sünnet toyunda kaman çalmadığına görə Kənanı incimişdi, ona görə də beş-on gün sonra belə bir şikayət

¹ İstanbulda məhəllə adıdır

² İstanbullu işğal etmiş (1453) Sultan Məhəmməd Fatehə həsr edilən bayram

³ Bizans dövründən qalmış, sonralar məscidə çevrilmiş, indi muzey olan qiymətli, tarixi bina

raportu yazmışdı: “Dediyimiz müəllim, gənclərə vətənpərvərəne milli şərqilərlə təsir etmək əvəzinə, elmi tərbiyə prinsiplərinə zidd olaraq başına bir dəstə toplayıb onlarla güzəran-dolanacaq söhbətləri edir”. Maarif müdiri raportu yoxlamağı əyyaşlıqda ad çıxarmış bir müfəttişə tapşırırmışdı. Kənan bu yoxlama gününü də unudulmaz xatirələr sırasına yazmışdı.

Müfəttişin çox içki içməkdən şişmiş uzunu qan laxtaları, göyərmiş burnunu isə irinli sızanaqlar basmışdı, dili pəltəkləmişdi. Müfəttiş küncdə kresloda oturub, bir tərəfdən Kənanı sorğu-sual edir, bir tərəfdən də əlində balaca bir yayçı şalvarının pürçümlənmiş balaqlarını düzəldirdi.

– Əzizim, raportdan belə çıxır ki, sizin bilik təcrübəniz mübahisə doğurur. Zati-aliniz vətənpərvərəne milli marşlar bilmirmi?

– Bəzilərinə bilərəm, əfəndim

– Bəs nə üçün uşaqlara öyrətmirsiniz?

– Bır-ikisini bilirlər, əfəndim

– Qənaəti-vicdaniyyəmi bildirmək məcburiyyətində olduğum üçün bilik və iqtidarınız haqqında bir qərara gəlməyim lazımdır .. Sıxılmanız canım... Müəllim tayfası sərbəst olmalıdır

Kənan dalğın bir nəzərlə pəncərədən görünən xarabalığa baxır, cavab vermirdi.

– Bəs onda necə edək?

– ...

– Məni çətin vəziyyətdə qoyursunuz.

– Xeyr, əfəndim... Əksinə, bu işi çox asanlıqla qurtaracağıq. Bu saat işdən çıxmağım haqqında ertə yazacağam.

* * *

İndi Kənan ancaq evlərdə verdiyi dərslərdən gələn qazanc ilə dolanmaq məcburiyyətində qalmışdı, buna görə də yaman sınıxmışdı. Həzin nəqarət kimi ağzına belə bir söz düşmüşdü; hər evin qapısını döyərək başını aşağı salır və öz-özünə:

– Ah, nə qədər alçalıram, – deyirdi.

Bu iş insanlığı və heysiyyəti kimi səhhətine də təsir edir, zəif vücudunu, xəstə esəblərini daha da pozurdu.

Axı övladlığa götürülmüş qızlardan yetişmiş xanımlara bir-iki həya oxutmaq, qonşu oğlanlarına özlərini göstərməyə tələsən məhəllə qızlarına kaman çalmağı öyrətmək onun işi deyildi.

Görürsen ki, süpürge tutmağı bacarmayan məhəllə arvadları iyirmi gündə şərqi havası çalmaq istəyirlər. Kamanı qrammofondan fərqləndirə bilməyən ailə başçıları "iki aydır dərsə başlamısınız, bir az cəhd eləyin, bunu bir aya qurtaraq" kimi sözlər söyləyirdilər. "O biri müəllim bizə türkülər, şərqlər çalardı. Siz niyə çalmırsınız?" – deyə şikayət edənlər də olurdu.

Kənan bəzən də elə sözlər eşidirdi ki, bu onu həm güldürür, həm də mütəəssir edirdi.

– Bu, çala bilmək nə yaxşı şeydir. Adam həm öylənir, həm də pul qazanır.

– Mədihə, başını ört. Ayişə xanım, mən mətbəxə gedirəm, sən Mədihənin yanında qal...

– Bir az üzünü o tərəfə çevir, dəhlizdən qonaqlar keçəcək.

– Sifətiniz mənə tanış gəlir. Bilmirəm harada görmüşəm. Dəlal Arif efəndinin toyuna gələn kamançalan siz idiniz?

– Siz subaysınız? Niyə evlənmirsiniz? Yəqin, sizə də bir qız verən olar.

– Bayram payınızı ayırmışdıq, xidmətçi axmaq, bilməyib götürüb götürəyə verib.

– Bu gün quzu və halva bişirmişdik. Sizin də payınızı saxlamışdıq.

– Qızın köhnə müəlliminin gözəl səsi vardı, həm çalır, həm də oxuyurdu. Onda dərs qızın başına daha yaxşı girir...

– Könlünüzə dəyməsin, kaman çalmaq qaraçılara yaraşır.

Məktəbi bitirməsindən iki il idi ki, keçirdi. Kütahiyədə¹ ona bir yol mühəndisliyi təklif elədilər. Kənan sərsəri musiqi müəllimliyindən canını qurtardığına xeyli sevindi, İstanbulu məmnuniyyətlə tərk etdi. Artıq öz ixtisasında işləyərək dolanacaq, musiqini isə yalnız özün üçün çalacaqdı. Lakin çox keçmədən bu ümidinin də boşa çıxdığını gördü. Kütahiyədəki həyatı ona İstanbuldakından daha solğun, daha mənasız göründü. İstanbulda heç olmasa boş vaxtlarında dinc idi. Belə vaxtlarda bir tərəfə çəkilib tək-tənha xəyala dalmasına heç kəs mane olmurdu. Burada o da mümkün deyildi. Qonşuları, yoldaşları, xüsusən amirləri onu

¹ Qərbi Anadoluda vilayət mərkəzi olan bir şəhər

lap cana getirirdilər. Onlar Kənanı tək qoymur, nə vaxt məşğul olmaq bəhanəsi ilə evinə çəkilsə, tez başının üstünü alırdılar. Kənan uşaqlığında olduğu kimi yenə həlim və yumşaq təbiətli idi. Heç kəsini könlünü qırmaq istəmərdi, üzə durmurdu. Yoldaşlarının könlünü xoş etmək üçün istedikləri havalara çalardı. Onlar isə getdikcə daha da həyasızlaşdırdılar. Kənanı lap qəsəbə çalğıçısına çevirmişdilər.

Kənan buraya gələndə şəhərdə kələkbaz və dərvişanə həyat sürən bir mütəsərrif¹ vardı. O öylənməyi, zövqü çox sevdi, tez-tez eys-ışrət məclisləri, gecə öyləncələri düzəldirdi. Sərxoş olanda penceyini çıxarıb ortaya atılır, öllərinə qaşığı bağlayıb, Aydınlı² baş vergi katibini də qabağına salaraq saatlarla atılıb-düşürdü.

Kənan həmişə çaldığı uşaq havalarını bir maşın kimi hissizcə ifa edərək öz-özünə düşünürdü: "Dayım haqlı imiş, musiqini sevenlər mütləq alçalmağa, çalğıçı olmağa məhkum imişlər. O qədər səyim, cəhdim boşa getdi. Yaman düşkünləşmişəm. Həyatım da ruhum kimi səfil olub".

Bir neçə ay sonra bu mütəsərrifin əvəzinə başqasını təyin etdilər. Yerinə gələn acıqlı, sərt bir qoca idi. O, işə başlayandan bir neçə gün sonra Kənanı yanına çağırırdı:

– Musiqi gözəl şeydir, ancaq rəsmi vəzifəyə mane olmamaq şərtilə. Onsuz da deyirlər ki, işçilər avaraçılığa meyil edirlər. Bunun da işə təsiri olur... Bu gecə məclislərinə son qoyulmasını, sizin kamanınızla məmur yoldaşlarınıza başçılıq etməməyinizi tələb edirəm. Zəncən, rəsmi işiniz də xeyli çox və ağırdır.

Bu ara Kənan köhnə yoldaşı Cavaddan bir məktub aldı. Oxumaq məqsədilə Avropaya getmiş Cavad orada işlərini yoluna qoymuş, hətta xırda ticarətlə də məşğul olmağa başlamışdı. Həyatından razılıq eləyir, Kənanı da yanına çağırırdı. O yazırdı: "Kütahiyədəki vəzifən çətin tapılan hind parçası deyil ki! Bir-iki yüz lirə tapa bilsən, durma gəl. Biz burada ucuz və rahat yaşamağın təhərini öyrənmişik. Özün ağıllı adamsan. Sənə işini asanlaşdırın başqa yollar da göstərə bilərəm. Burada həm bir neçə il gözün-könlün açılsın, həm də əməlli-başlı bir konservatoriyada sevdiyən peşənin dalınca gedərsən. Mühəndisliyin dadını hər halda

¹ Osmanlı dövlətində məmur. Bu, validən kiçik qəza rəisindən böyük vəzifə sayılırdı.

² Aydın – Qərbi Anadoluda, Böyük Menderes çayı vadisində vilayət mərkəzi olan şəhər

bilmisən. Sən kamanından yəne el çəkmə, sənin fəvqəladə istedadın olduğuna inamım var. Bəxtin gətirsə, bir vaxt böyük adam olarsan”.

Kənan bu məktubu alandan bir neçə həftə sonra, anasını və Əfifəni görmək üçün bir ayılığa izin alıb Seyidiköyə getdi. Bir axşam anasının yanında bu məktubdan söz açdı

Bu dəfə oğlunun halı Mələk xanımın heç xoşuna gəlməmişdi. Gözünə xəstə kimi dəyirdi. Bət-bənizi saralmışdı. Əhvalından, görünüşündən düşkün bir qocaya oxşayırdı.

Kənan nə üçün bu qədər düşmüş, niyə bu yaşda yaşamaqdan bezmiş, yorulmuşdu? Onu bir az xoşbəxt görmək, kədərli gözələrinə bir qədər həyat və nəşə vermək üçün ecəba bir çarə yox idimi?

Mələk xanım gecələr yatağında uzun müddət bunları düşünür, gizlin-gizlin oğlunun bilinməyən dərdinə ağlayırdı. Cavadın məktubu çaresizlik içinde çırpınan anaya ümid çırağı kimi görünürdü.

– Yoldaşın bəlkə haqlıdır, Kənan Bir neçə illiyə Avropaya get. Bəlkə dediyi kimi oldu.

Kənan anası ilə razılaşdığını açıb demirdi, onun əllərini sıgallaya-aq gözələrinə yerə dikmiş halda:

– Mənim məsum, saf və zavallı anam, – deyə bildi.

– Niyə elə deyirsən, Kənan?

– Məni dünyaya bir quş olaraq gətirsəydin, bu bəlkə də mümkün olardı. Əngin göylərdə qanad çalar, uçardım. Yorulanda ağacların budaqlarına, gəmilərin dərliklərinə qonar, dincələrdim. Susayanda atəşimi çayların suyu ilə söndürür, acanda Allahdan başqa kimsənin malı olmayan yabanı ağacların meyvəsi ilə keçinirdim. Qiyamət səyahət olardı, elə deyilmi, ana?

Kənan dediyinə peşman olub susmuş, bu gizli dərdi üçün gizli bir əfv istəyirmiş kimi anasının gözələrinə öpməyə başlamışdı.

Mələk xanım onun nə demək istədiyini anlamamışdı. Oğlunun saçlarını, çənəsini oxşayaraq:

– Kənan, – demişdi, – mən Kəməraltındakı kiçik dükənimizi sənə üçün saxlayırdım. Bir gün özümüzlə layiq yaxşı bir qızla evlənəcəyini düşünürdüm. Bu ümidim boşa çıxdı. Gəl dükənə sataq, bundan gələcək bir neçə yüz lirəni götür, get dostunun yanına.

– Nə danışırsan, ana? Mən heç nə istəmirəm. Mənim həyatım artıq puç olub Mən də atamın gününə düşmüşəm... Fikir eləmə, ana, yeğin ki, həmişə belə davam etməyəcək. Yaşım artıqca bu məğlub vəziy-

yetime bəlkə də alışaram. Kim bilir, bəlkə taleyimlə razılaşacağam. Kim bilir, bəlkə ömrümüzün axırlarında bir az xoşbəxt də olduq.

Kənan anasını bu fikrindən döndərmək üçün günlərcə çalışdı. Ancaq Mələk xanım bu son ümidindən el çəkmir, uşaq kimi ağlayır, yalvarırdı.

Nəhayət, Kənan razı oldu. Madam ki, bu fikir anası üçün xoş bir təselli idi, zavallı qadının bu son məsum xəyalına toxunmağın nə mənası vardı?

Saib paşa dükəninin satılmasından gələn bir-iki yüz lirəni Kənanın lap üç ayda xərcləyəcəyini söyləmiş, dördüncü ay İzmire qayıda bilməsi üçün gəlmək biletini də bəri başdan almağı məsləhət görmüşdü. Paşanın bu təxmini doğru çıxmıdı. Kənan dörd il Avropada qaldı. Dolanmasına kömək etmək üçün Cavad ona kiçik bir iş tapmışdı. Kənan işdən sonra qalan bütün vaxtını incəsənətə həsr edirdi. O, çox böyük bir səylə çalışırdı. Onu əldən salan və əsəblərini pozan acı xəyallara qapılmağa vaxtı qalmırdı. Münzəvi, ürək ruhu yavaş-yavaş açılmağa başlamışdı. Hətta bəzən kiçik macəraları da olurdu Leyladan sonra tamamilə boş, unudulmuş qəlbində yeni hissələr yanıb-sönürdü. Tanış-bilişləri onun ağır, ciddi, lakın munis, yumşaq təbiətini sevidilər. Gözəl, qəşəng çöhresində hələ də uşaqlıqdan qalan o məzlumluq nişanəsi onu bir çox adama sevdirmişdi.

Kənan sənət dünyasında qeyri-adi bir sürətlə yüksəlirdi O, yalnız kaman çalmağını yaxşılaşdırmaqla qalmamışdı. Musiqi sahəsində xeyli geniş axtarışlar da aparırdı Məşhur bir musiqi ustadının təşəbbüsü ilə verdiyi ilk konsert ona böyük müvəffəqiyyət qazandırdı. Görkəmli bir musiqi tənqidçisi onun haqqında kütlənin rəyini bu sözlərlə ifadə etmişdi:

“Bu gənc türk musiqişünasının kamil ustadlıq mərtəbəsinə yaxınlaşmış bir virtuoz olduğunu hamı gördü. Ancaq mən onda başqa keyfiyyətlər də görürəm. Hüseyn Kənan yalnız başqalarının bəstələdiyi parçaları, başqalarının ruhunu yüksək sürətdə anlayıb ifadə etməklə kifayətlənməyəcək. Onun özünün də biza söyləməli gözəl, təmiz, dərin şeyləri var. Düzdür, sadə bəstələnmiş “Şərq gecələri”ndə bəzi xamlıq və qeribəliklər, xoşagəlməz tərəddüdlər, hətta təbəssüm doğuran ibtidailiklər yox deyil. Bunu inkar etmək olmaz. Bəs bu bir az bəsit, bir

az müterəddid musiqi hansı məziyyəti ilə bizi özünə bu qəder alude etdi, niyə bizim ruhumuzu bu qəder təlatümə gətirdi? Bu gənc hələlik kəkələyir, lakin gələcəkdə çox gözəl danışacaq, gözəl şeylər söyləyəcək. Kənanın məmləkətinin obrazlı dili ilə söyləyəcək olsam, deyərəm ki, bu gənc hələ təzə pərvazlanan quşa bənzəyir. Onun tərəddüdlərindən, hətta müvəqqəti süqutlarından qorxmamahtıq. İstedadı onu çox irəli aparacaq”.

* * *

Tələ artıq Kənanın üzünə gülməyə başlamışdı. Onun bu müvəffəqiyyəti İstanbulun günü-gününə, dəqiqəsi dəqiqəsinə bənzəməyən bu gözəl buqələmunumuzun sənətkarı sevən xoş vaxtına təsadüf etmişdi. Şəhər dörd-beş il bundan əvvəl yarıc yola saldığı Kənanı indi bir dahi, bir büt kimi ağışunu açmışdı. Avropa onu böyük sənətkar kimi tanıdıqdan sonra bu gəncin istedadına şübhə etmək, onun musiqisinə laqeydlik göstərmək olmazdı.

Şişlinin¹ sənətkarlar salonlarından tutmuş Balıqlı² yarmarkasındakı palıkaryalara³, sandıqburunun⁴ əhli-dillərinə qəder hamı “Şərq gecələri”ni dinləmişdi, bu musiqi pianodan tutmuş qrammofona qəder bütün çalğı alətlərində aylarca çalınmışdı.

Bu müvəffəqiyyət, əvvəllər Kənanı bir qəder çaşdırdı, o hələ də müvəffəqiyyətinə inanmırdı:

– “Mümkün deyil, bu hal davam edə bilməz”, – deyirdi. Odur ki, Kənan bu şöhrətinə əvvəllər etinasızlıq göstərmiş, yaşayışını dəyişdir-məməyi qərara almışdı.

İndi onun İstanbulda bir çox hamiləri, xeyrixah dostları meydana çıxmışdı. Varlı bir tacir ona ali musiqi məktəbi açmaq, böyük miras almış veyil, lakin gözüaçıq birisi, “opera truppası” düzəltmək üçün ona xeyli pul təklif etmişdi. O vaxt ictimai işlər naziri vəzifəsini tutan bir musiqişünas paşa da onu xüsusi dəftərxanasına müdir qoymaq istəmişdi. Sənəti ilə ona təklif olunan vəzifə arasında heç bir yaxınlıq görməyən Kənan şaşqın-şaşqın paşanın üzünə baxanda o:

¹ İstanbulda əsasən zəngin, kübar ailələrin və görkəmli sənət adamlarının yaşadığı məhəllə

² İstanbulda balıq bazarı

³ İstanbulda yunanlı gənclərə verilən ad. Burada xırda alverçilər nəzərdə tutulur

⁴ İstanbulda əsasən yoxsul peşəkarlar və fəhlələr yaşayan məhəlləsi

– Nə zərəri var, oğlum, – demişdi. – Mən də musiqişünasam, lakin bu mənim vəzifəmi ifa etməyimə mane olurmu?

Gənc bəstəkar bu cür namünasib təklifləri rədd etmiş və yenə əvvəllərdə olduğu kimi dərs deyib yaşamaq istəmişdi. Amma indi İstanbulun bütün kübar və varlı adamları onun tələbəsi olmağa can atırdı. Kənanın dərs almıyan xanım qızlarını musiqi təhsili yarımçıq sayılırdı. Kənan ümid etdiyindən daha çox pul qazanmağa başlamışdı.

İlk zamanlar həyat təzi kimi əvvəlki dərddi və bədbin görünüşünü saxlamışdı. Böyük faciələrdən xilas olmuş adamlar kimi üreyində bir səksəkə, uzun müddət soyuqda qalanlartək daxilində onu heç cür tərk etməyən bir ürpeniş vardı.

Kənan öz-özünə düşündürdü: “Bu müvəffəqiyyət mənə balaca vaxtımda, gəncliyimin ilk zamanlarında niyə qismət olmadı. Qəlbim söndü, heveslərim söndü, həyatım ömürlük şikəst oldu... İndi bunlar nəyimə lazımdır...”

Ancaq Kənan yanırdı, ruhi aləmindən yaxşı baş açmırdı. Özünü yorğun və bezgin bir adam sanan bu gənc əslində təzəcə yaşamağa başlayırdı. Təbiət öz işini görürdü, Kənanın nıqqətə, şəfqətə, ümid və sevgiyə möhtac ruhu bir az gecikmiş bahar qüvvəti və hərəti ilə yavaş-yavaş açılırdı. Əsil sönenlər, əsil ölənlər isə vaxtilə çox gənc bir hərət və əməllə yaşayan yoldaşları, qohumları idi. Onlar vücudlarını yıpratmış, qəlblərini yormuş, ömürlərinin heyecan və məhəbbət nəсібini vaxtsız tükətmışdilər. Onlar indi vücudları, üzlərinin cizgiləri belə qabalaşmış iş adamları, yaxud yorğun, bezgin insanlardı. Onlar üçün həyatda heç bir gizli guşə, heç bir yeni hiss qalmamışdı. Halbuki Kənan uşaqlıq dövrünün, ilk gəncliyinin ağır, qaranlıq yuxusundan hələ yenicə oyanır, körpə gözləri kimi məsum mavi gözləri həyata və işığa hələ təzəcə açılırdı.

On beş yaşında ikən o, yorğun qocalara bənzəyirdi. İndi otuz yaşından sonra isə on beş yaşlı məktəbli uşaqlar kimi yeni hissələrlə titrəməyə başlamışdı. Eşitdiyi tərif və təqdirlər nəticəsində onda əvvəllər mövcud utancaqlıq və ürək mərdimgirizlik yavaş-yavaş keçib gedirdi. Danışığında şən bir ahəng, sərbəstlik vardı, uca və zərif vücudunun hərəkətlərində bir canlanma duyulurdu.

Hətta bir balaca erköyünleşmişdi də. Uzun müddət şəfqətdən məhrum qalmış uşaqlar kimi bir az nazlanmağı da sevirdi. Yorğun çöhrəsi gündən-günə gözəlləşir, kamanından axıb gələn nəğmələr kimi təzə, cazibəli bir şırınlıya malik olurdu.

Bir neçə il əvvəl, İstanbulda günlerini tənhalıq içində keçirən Kənanın, indi hətta işlərini görüb qurtarmağa vaxtı çatmırdı.

Yoldaşları, dostları onu bir gün belə rahat buraxmır, üzüyümşaqılığından istifadə edərək onu hətta bir az səfahətə də alışdırırdılar.

Bu yay həm əsərini bitirmək, həm də anası və bacısını görmək üçün Seydiköyə getməyi qərara almışdı. Saib paşa qiyamət qopardı, İstanbula teleqramı teleqram üstündən yağdırdı: "Gözünün işığı, iftixarı" olan Kənanı görmək istədiyini bildirdi.

Böyük dayısının üstündən adlayıb keçmək vicdansızlıq, hörmətsizlik olardı. Odur ki, gənc sənətkar dayısının təkidine müqavimət göstərə bilmədi. Düşündü ki, dayısının sözünü yerə salssa ona "lovğa nankor" deyirlər.

Bir də ki, Bozyaxanı, illər boyu yoxsul, sönük həyat keçirdiyi yerləri, ömrünün indiki xoşbəxt çağında bir daha görmək istəyirdi.

III

Gəminin üçüncü fiti eşidildi, gedənləri ötürməyə gələnlər asma pillələrlə düşüb qayıqlara oturmaşdılar.

Münir bəy bir az kənarda Cavidanla söhbət eləyən Kənanı səslədi:

– İki dəqiqə də gecikənsən gəmidə qalacağıq... Düşək, Kənan...

Şahzadə Vəfiq paşa Kənanın əlini sıxdı, ürəkdən, çox səmimi:

– Haydı, cavan ustad, – dedi. – Söhbətinizin ardını iki aydan sonra davam etdirərsiniz... İşləyin, inanıram ki, operanızla böyük müvəffəqiyyət qazanacaqsınız.. Bu qışı İstanbulda keçirmək istəyirdik... Ancaq əsərinizin ilk tamaşasına baxmaq məsələsi ortaya çıxdı. Kənan bəyin müvəffəqiyyətini görmək bir səyahət zəhmətinə dəyər, elə deyilmi, Cavidan?

Qız xoş bir təbəssümlə:

– Əlbəttə, atacan, – dedi. – Buna söz ola bilməz.

Sonra əlini Kənana uzatdı:

– Əsəriniz haqqında bizə bir neçə kəlmə də olsa, məlumat verərsiniz, yaxşıdır?

Kənan Cavidanın əlini öpdü, gülərək onun öz sözünü təkrar etdi:

– Əlbəttə, buna söz ola bilməz, əfəndim

Münir bəy asma pilləkənlə cnərək arxasınca gələn Kənana yavaşca:

– Kənan deyəsən, arxamda şadlığından rəqs edirsən? – dedi. – İkimizi də dənizə yıxarsan.

Gəmi yavaş-yavaş hərəkət etməyə başlamışdı. Kənan gəmi pərlərinin yaratdığı dalğalar içində qalxıb-cənən qayıqdan hələ də yayılı sallayırdı.

Münir bəy məmnun halda, bir az da mənalı-mənalı gülümsünərək: – Allah mübarək eləsin, Kənan, – dedi. – İndi xeyir iş barədə fikirləşmək lazımdır... İnşallah özün kimi sənətkar, arvadın kimi gözəl uşaqların olar.

Kənan qızararaq gülümsədi, söhbətin nədən getdiyini başa düşmürmüş kimi:

– Nə üçün? – deyər soruşdu.

Yandan gələn bir dalğa Münir bəyin şalvarını islatdı, o yaylığı ilə qurulaya-qurulaya:

– Mənim izah etməyimə lüzum varmı, oğlum? – dedi

– Xeyr... Ancaq sizi inandırırım ki, o barədə heç bir şey danışmamışıq.

– Bəli, bu da həmin o "buna söz ola bilməz" qəbilindəndir.

Münir bəy sonra ciddi və ağır bir səslə sözüne davam etdi:

– Fövqəladə bir hadisə üz verməse, bu işi baş tutmuş hesab etmək olar. Düzdür, paşa bu barədə açıqca bir şey söyləmədi, ancaq səndən xoşu gəlir. Fikir vermədinmi? Sənətin bəxş elədiyini necibliyin heç bir necibliklə müqayisə edilmədiyini neçə dəfə təkrar etdi... Qıza gəlincə... Bunu, yəqin ki, sən mənədən yaxşı hiss etdin. . Bir sözlə, iki gündə ikisinin də ürəyini fəth eləmişən... Bu izdivaca heç bir maneə yoxdur... Bununla belə mənim fikrimi bilmək istəsən mən buna sizin qədər də tərəfdar deyiləm... Mənim də başqa cür mulahizəm var.. Mühitləriniz tamamilə başqa-başqadır, zövqləriniz də, təbii ki, elə. Cavidanın xasiyyəti ümumiyyətlə, yaxşıdır. Ancaq onu həddindən artıq erköyün böyütmüşlər... Sənə gəlincə... Eh, mən də gör nə boş-boş şeylər danışırım . Mənə heç qulaq belə asmırsan .. Nəzərin, fikrin başqa yerdədir. Hər halda xoşbəxt olmağımı istəyirəm. Dayın bu məsələni eşidəndə, kim bilir, nə qədər razı qalacaq...

– Rica edirəm ona heç şey deməyin.

– Baş üstə... İndi, Bozyaxaya bir yerdə qayıdırıq, elə deyilmi, Kənan?

– Xeyr, mən səhər gələcəyəm. Axşam mənə Qarşıyaxaya¹ qonaq çağırıblar.

¹ İzmir civarında, dəniz sahilində, zongin ailələrin yaşadığı möhölə

- Sən elə hər axşam qonaq gedirsən. Bəs nə vaxt işləyəcəksən?
 - Bu axıncısı olacaq, Münir bəy əfəndi. Sabahdan etibarən qolarımı çirmalayıb işə başlayacağam.
 - "İnşallah" deyək ki, elə olsun.
- Qayıq körpüyə yan aldı. Kənan cəld hərəkətlə qayıqdan sahile atıldı və əlini Münir bəyə uzatdı.

* * *

Qarşıyaxaya səfər edən axıncı gəmi sahildən aralananda axşam olmuşdu. Menemen¹ ovalığından sərın və ahestə bir yel əsir, hələ tamamilə sönməmiş qürub şefeqləri körfəzdəki xırdaca dalğalara incə, qızılı naxışlar vururdu.

Kənan azca kefli idi. İki-üç yoldaşı ilə bir az pivə içmişdilər. O, gəminin sürəhsinə dirseklənib üzünü İzmire tərəf çevirmişdi. Sahil küçəsinin dəbdəbəli gecə həyatı yavaş-yavaş canlanmağa başlayırdı. Yaxında görünən kazino, onun əlvən kağızlardan düzəldilmiş fənerləri misilsiz Çin rəsmlərinə benzəyirdi. Burada Kənanın mahnılarından birini çalırtdılar. Kənan bu parçanı ilk dəfə eşidirmiş kimi, dərin bir həzlə dinləyir, küləyin havaya dağıtdığı ən kiçik hissələri də eşitsin deyə səs gələn tərəfə boylanırdı.

Gəmi uzaqlaşmış, kazinodan bir rəngli ziya xəyalı, musiqidən isə güclə eşidilən bir nəfəs qalmışdı. Kənan hələ də gözələrini kazinonun olduğu nöqtədən ayırmırdı. Bu dəfə lap yaxında başqa bir kaman sızıl-damağa başladı. Yəne həmin havanı çalırtdılar.

Kənan başını geri çevirdi. Çalan qoca və kor bir dilənçi idi. O, göyertəyə qalxan pillekenin sürəhsinə söykənmişdi. Onun iri şapkası yanındakı uşağın əlində idi. Qoca uzun saçlarını küləyin ixtiyarına vermişdi. Çatlamış, köhnə, o qəder də yaxşı köklənmemiş bir kamanı vardı. Bununla belə, Kənan bu qoca dilənçidə bir sənətkar ruhu sezdi.

Pillekenin üstündən asılmış fəner qocanın geniş, qırıq-qırıq olmuş alınına işıq salırdı. O isə sönmüş gözələri ilə başqa bir aləmə baxırmış kimi, başını yuxarı qaldıraraq çalırtdı. Hər dən yayı yorğun-yorğun aşağı salır, dərin bir nəfəs aldıqdan sonra yenidən çalmağa başlayırdı.

¹ İzmirin şimal-qərbində bol suyu, mehsuldar torpaqları ilə məşhur ovalıq

Çalınan yazıq, qoca bir korun sınıq, vecsiz kamanı idi. Lakin Kənan öz mahnısında bu qəder dərin xəyal və məhəbbət olduğunu indiki kimi heç vaxt duya bilməmişdi.

Yanında birisinin dərinə köks ötürdüyünü eşitdi. Bu, matəm paltarları geyinmiş yaşlı bir qadıncı. Üzünü gizlədib ağ bir yayıqla gözələrinin yaşını silirdi. O biri tərəfdə çalığı, hündür bir kişi yorğun-yorğun qollarını yanına salmışdı. Kənan bir az əvvəl nəşə ilə gülüb danışan, açıq rəngli paltar geyinmiş iki məktəbli qıza baxdı. İndi onlar da susmuşdular. Biri sarışın başını rəfiqəsinin çiyinə söykəyib, dərin bir kədərle qaranlıq seyr edirdi. Kənan şikəst sənətkara bir də baxdı. Fənerin donuq halesi altında əvvəlki vəziyyətdə dayanmış qoca başını bir az yuxarı qaldıraraq çalırtdı, dodaqlarında bir xəyal, cavanlara məxsus bir təbəssüm dolaşırtdı.

Kənan getdikcə artan məstlik içərisində öz-özünə düşündü: "Bu yazıq da bir vaxt cavan olmuşdur.. Gözələri bəlkə o vaxt görmüş... Yəqin ki, onun da bir Leylası varmış... Ehtimal ki, o da mənim kimi Leylasının gözələrinin həsrəti ilə gizli-gizli ağlamışdır... Kim bilir, həyatında nə cür müsibətlər görmüşdür... Ancaq bu dəqiqə özünü xoşbəxt hiss etdiyinə şübhəm yoxdur... Nə olsun ki, indi gözələri görmür? Mənim də saatlarca qaranlıqda çəkildiyim, saatlarca özümü bilə-bilə korluğa vurduğum vaxtlar olur... Xəyal aləmini daha yaxşı görə bilmək üçün ətrafımdakı dünyanın işıqlarına qəsdən göz yummuramı? . Bu saat bu yazıq kişi xoşbəxt görünür... Ona bu səadətini mən vermişəm: o, itirmiş olduğu dünyanı görür, mənim sayəmdə o, sevdiklərini görür, Leylasını görür... Həyatının göz yaşları ilə axıda bilmədiyi acılarını mənim musiqimlə axıdır... Bunu birçə o edirmi? Bu yaşlı qoca qadınla bu məktəbli qızları da bu dəqiqədə xoşbəxt edən mənim. . Bu qadının itirdiyi hər kim isə – su çiçəkləri kimi zərif bir qızımı, qəzaya qurban getmiş cavan bir oğlumu, ömrünün ən gözəl çağlarını qolları arasında keçirdiyi sevimli ərimi, hər kim isə bu qadın, indi onu görür, onunla yaşayır.

Bu kiçik məktəbli qızları bu saat xoşbəxt edən mənim. Dünyada bəlkə heç vaxt görməyəcəkləri xəali sevgililərini bu dəqiqədə onlara mən göstərirəm. Ömurlərinin səadətini bəlkə elə bu dəqiqədə mənim göstərdiyim rüyadan ibarət olaraq qalacaq".

Qoca kamanı daha çalırtdı. Sahil yaxınlaşırdı. Qarşıyaxa körpüsündən dənizə tökülən işıqlar gəminin ətrafında üzür, pələrin əmələ gətirdiyi dalğacıqlarda elə bil ulduz qaynağı köpüklənirdi.

Kənan hələ də bu məstedicə xəyaldan ayrıla bilməmişdi: “İndi bu saat mən dünyanın, kim bilir nə qədər olkəsində yaşayıram... Nə qədər adam mənəim bestələdiyim mahnılarla gülür, ağlayır, sevir, xoşbəxt olur... Özüm də artıq yaşamağa, xoşbəxt olmağa başlayıram Sevirem, sevdiyimi söyləməkdən çəkinmirəm. Hərçənd ki, səadətə gecikmişdir, qəlbimdə bir çox şey dağılıb məhv olmuşdur. . Böyük hisslər duymağa qabiliyyətim yoxdur. Leylanı sevdiyim zamanlarda olan vəfa və ehtirasım qalmamışdır. Məhəbbət macərələrim isə indi göydə axıb-keçən ulduzlara bənzəyir, qəlbimə öteri bir işıq saldıqdan sonra sönüb gedirlər.. İzmire gəldiyim gün Nemət xanımı Bozyaxadakı bağda qonaq gördüm. Üzünə baxar-baxmaz bu gənc, gözəl və bədbəxt qadını sevməyə başladım Ərnin, bu qədər gözəl, incə olan bir qadını başlıbaşına buraxmasına heyrət etdim. Həm də səmimi bir saflıqla...

Ertəsi axşam Münir bəyin köşkündə şahzadə Cavidana rast gəldim. Şahzadə qızın misilsiz gözəlliyi qarşısında Nemət xanım birdən-birə sönük bir xatirəyə çevrildi. Nişanlı gözü ilə baxdığım Cavidanı ehtiraslı bir eşqlə sevir, səmimi bir saflıqla fikirləşirdim ki, bu qeşəng qızdan ayrı düşsəm, necə yaşayaram.

İndi də qonaq gətdiyim evdə mənə gözələn madmazel Liliani, bu açıq ağağzlu, italiyalı artistə düşünürəm. Zavallı Cavidana indidən xəyanət edirəm.. Bəli, qəlbim böyük sevdalara, coşqun ehtiraslara ləyaqətini itirmişdir. İndi başa düşürəm ki, Leyla mənə vaxtı ilə yamanca məhv etmiş, qəlbimi xarabəyə döndərmişdi... Sevgi indi qəlbimdən dodaqlarıma çıxmışdır... O artıq birinin digərini unutturduğu busələrlə bir nəgmə, bir təbəssüm kimi yalnız dodaqlarımda yaşayacaq... Bununla belə, bəlkə xoşbəxt olmaq üçün əsil çarə elə budur. Sevdanı dodaqlarımdan o yana buraxmamaq, zəhər kimi qəlbə axmasına yol verməmək”.

IV

Saib paşa Bozyaxadakı bağının bir tərəfində, əsas binadan xeyli uzaqda gözəl, kiçik bir köşk tikdirmişdi. O, hərdenbir vali, maliyyə müdiri və komandan kimi böyük vəzifə sahiblərini bağında ziyafətə, axşam məclislərinə dəvət edər, onlara həmin xüsusi binada qonaqlıq verirdi. İzmir qəzetlərindən biri zarafatla bu köşkü “Mərasim binası” adlandırmışdı Saib paşanın rixşəndi başa düşmədiyini, əksinə bundan xoşlandığını görəən havayıyeyən dostları o gündən bu kiçik köşkü belə adlandırdılar.

“Mərasim binası” hündür bir yerdə idi Buradan həm Qızıl çöl tərəflər, həm Ərəb dərəsi, həm də Kokarya təpələri arasında körfəzin kiçik bir parçası görünürdü.

Saib paşa “göz bəbəyi və iftixarı” olan Kənan bu “Mərasim binası”nı vermişdi. Köşkün döşədilməsinə şəxsən özü nəzarət etmiş, Kənanın xəbərsiz, Karantindəki evindən buraya məbelle yanaşı, bir piano da gətirmişdi. Xidmətçilərə, uşaqlara möhkəm-möhkəm. – Kənan bəyi narahat etməyin, – deyər tapşırırmışdı. – Muhum bir əsər yazır Asudə fikirləşməyə ehtiyacı var . Bütün dünyanın qəzetləri yenə şəklini çap edəcək, hətta köşkün də fotosunu verəcəklər... Adət belədir

Onun bu canfəşanlığını görəən Kənan

– Paşa dayım, – deyirdi, – bilmirəm sizin xəcalətinizdən necə çıxacağam.

Dayısı isə ona:

– Eybi yoxdur, oğlum . – deyər cavab verirdi – İnşallah işini qurtarandan sonra bir bələdiyyə marşı yazarsan.

Kənan işə başlamağa tələsmir, hələlik kefi istədiyi qədər əylənirdi Ərköyün, yaramaz, dəcəl uşaqlara dönmüşdü.

Əlləri cibində fit çala-çala dərəni-təpəni dolaşır, yer şumlayan bağbanlara kömək edir, bağarası cığırlarda oğlanlarla oynayırdı

Bağdakı uşaqların başçısı olmuşdu. Cürbəcür şən, gurultulu oyunlar düzəldir, aşıq-aşıq, gizlənpaç, əsirəlmə oyunlarını uşaqlardan daha çox həvəslə oynayırdı.

Bir gün yenə başına bir dəstə uşaq toplayıb Şəmi dədə ilə zarafat etməyə gətmişdi Qoca dərviş bu vaxt:

– Zarafat bir yana qalsın, Kənan, – dedi – Mən sənə heyrət etməyə başlayıram, oğlum... Kiçik ikən quzu kimi dinc idin .. Səsini-səmirini eşitməzdik...

Kənan əda ilə çiyinlərini çəkərək:

– Vaxtilə bu balacaların ataları, anaları ilə oynaya bilməmişdim, – dedi, – indi özləri ilə oynayıram, babacığım.. Həvəsim qəlbimdə gömülmüş qalbmış nədir, bilmirəm, yəqin indi uşaqlıq günlərinin əvəzini çıxıram.

Bunları dəyərəkən yavaş-yavaş üzünə, səsində bir hüzn çökür, gözəl Ərəb dərəsi boğazının uzaq yerlərinə tərəf zillənirdi. O birdən silkəndi, derindən bir ah çəkib yenidən əvvəlki tək nəşələndi:

– Haydı uşaqlar, gətdik, – dedi.

Kənanı yalnız uşaqlar deyil, böyüklər də sevirdi. Onun bu, genc-
lərə xas tükənməz yaşamaq nəəsi üzünə, sözlərinə qərnbə bir cazibə-
darlıq verirdi.

Uşaqlarla uşaq olan Kənan, cavanlarla danışanda həyat eşqi və
məhəbbəti coşub daşan bir gənc olurdu. Nəmət xanım ilə olan macerası
da umulmaz bir sürətlə irəliləyirdi. Gənc qadın bütün vüqar və təmki-
nini unudur, Kənana məzlum bir uşaq kimi təslim olurdu.

Bir səhər Nəmət xanım "Mərasim binası"nın qapısı ağına gəldi,
Kənandan bir kitab istədi.

Kənan:

– Niyə içəri girmirsiniz? – deyər soruşdu.

Nəmət xanım qeyri-ixtiyari güldü, "bələ şey olar?" demək istədi,
ancaq utanıb:

– Münirə məni gözləyir, – dedi.

Kənan dəcəl uşaqlara xas bir cürətlə güldü, əllərini belinə qoyaraq:

– Vay, vay, sən bir səbəbə bax, – deyər əylənməyə başladı.

Bu dəfə Nəmət xanım ürekləndi:

– Əgər əsil səbəbi bilirsinizsə, bəs onda nə üçün soruşursunuz?

Kənan ona yaxınlaşdı.

– Əsil səbəbi bilərəm, ancaq onu boş şey hesab edirəm, – dedi. – Mən-
dən qorxursunuz, elə deyilmi?

Nəmət xanım yarızarafat, yarıciddi bir hiddət və heyretlə etiraz etdi:

– Sizdən? Nə üçün?

– Kim bilir... Bəlkə məsələ, qorxursunuz ki, sizi zorla öpərəm...

Bu xoşagəlməz bir sırtıqlıq idi. Gənc qadın qıpqırmızı oldu, açıq-
landı:

– Kənan bəy, rica edirəm. . – dedi.

Kənan nə çəkirdi, nə də buna əhəmiyyət verdi

Bayaqkı kimi cəsəret və küstahlıqla gənc qadının biləklərindən
tutdu, bir göz qırpımında yanağından öpüb buraxdı.

– Gördünüzü, bunda qorxulması heç bir şey yoxdur, – dedi.

Bunu o qədər cəld və o qədər delicesinə elədi ki, Nəmət xanım
Kənana acı, sərt bir söz demək istədissə də bacarmadı, səbəbi qəhqəhə-
lərlə gülərək oradan uzaqlaşdı.

O, ağacların arası ilə qaçarkən Kənan da güldü. Sonra onun üzün-
dəki təbəssüm yavaş-yavaş söndü, əlləri cibində fikirli-fikirli içəri
keçdi: "Həyat nə qərnbədir. Vaxtilə bu qarşıdakı ağaclarıqda Leyladan

ayrılmışdım... Onu bir dəfə bağrıma bassaydım, illərlə özümü xoşbəxt
hesab edirdim. Lakin bunu edə bilmədim, fikirleşdim ki, hər şeydən
məhrum, çaresiz gənc bir oğlanın belə hərəketi çirkin bir həyasızlıq
olar. İndi isə mən özümü bir küçə cahılı kimi apardım. Utanmadan,
çəkinmədən, çardaqdan bir salxım üzüm dəirmiş kimi bu gənc qadını
öpdüm... Özünü hirsleşmiş kimi göstərdi... Ancaq əminəm ki, onun
məne acığı tutmadı... Demək, müvəffəqiyyət hər şeyə haqq qazandırır".

Kənan, günəşə baxan pəncərələri kip örtülmüş yarıqaranlıq otağa
girmişdi. Piano üstündə duran kamana baxdı, ona bir dost kimi mura-
ciət edərək:

– Bozıxaxada darıxmayacağıq, – dedi. – Bu gözəl gənc qadınla bir-
iki aylıq maceramız olacaq. . Bütün xoşbəxtliyim kimi bunun üçün də
mən sənə borcluyam... Təşəkkür edirəm.

V

– Bozıxaxanın bütün üzüm növlərindən dadmışınız. Kənan bəy...
İstanbulun xınalı yapıncağından¹ istəmirsinizmi?

İkinci çağı idi. Uşaq, böyük istidən bağın bir kuncündəki küknar
ağaclarının kölgəsinə toplaşmışdı. Bura Qırx çamlara gedən yolun
üstündə kiçik bir meşə qoruğu idi. Yayda hər tərəf od tutub yananda,
bura sərin və kölgəli olurdu.

Şamlıq tərəfdən həmişə sərin yel əsir, ağı gen quyu isə buranı
daima rütubətli saxlayırdı. Əslində bağda səbzəvat əkilən yerlə quraq-
lığa davamsız bezi meynələr bu quyunun suyu ilə suvarılırdı.

Mancanağa qoşulmuş "Qərnb", bağın bu zəhmətkeş heyvanı və
onun uşaq kimi sevilen balası "Kərəm" quyunun ətrafında dolandıqca
daş novlardan buz kimi soyuq su axırdı.

O gün quyu başı həmişəkəndən tünlückdü. Ağaclar arasında asılmış
bir nənndə yan-yana iki körpə yatırdı. Sərin həsirlər üzərində yarı
uzanmış qız və gəlinlər nə isə toxuyur, yaylıq, örpək qurağı işləyirdilər;
bir az o tərəfdə hay-huy başa düşməyən bir dəstə nadinc uşaq ördək
kimi palçıqlı çalada oynayırdı. Quyunun yanında kiçik bir daş hovuz
vardı, quyudan çəkilən su ora tökülür, sonra novlara axıb gedirdi. Sərin
qalsın deyər üzümləri də burada saxlayırdılar.

– Kənan bəy, İstanbulun xınalı yapıncağından istəmirsiniz?

¹ Üstü xallı xırda üzüm növü

Bu sualı Nemət xanım gülə-gülə verdi. Su çarxının ağır iniltilərini dinləyə-dinləyə, yavaş-yavaş gözlərini yuman Kənan başını çevirmədən cavab verdi.

– Rica edirəm, daha mənim yanımda üzüm haqqında danışmayın, Nemət xanım...

Nemət xanım mənalı-mənalı gülümsündü:

– Mənim Xınalı yapıncağımı görəniz dediyinizə peşman olarsınız.

Kənan bir az dikəlib başını Nemət xanıma tərəf çevirdi. Nemət xanımın yanında açıq yaxalı, ağ, qısa paltar geymiş, on dörd-on beş yaşlarında kiçik, sarışın bir qız dayanmışdı.

Kiçik qız gülməmək üçün dodaqlarını dişləyir, incə biləklərini Nemətin əlindən xilas etməyə, qaçmağa çalışırdı. Kənanın onlara tərəf döndüyünü gören kimi qıpqırmızı oldu. Üzünü Nemətin biləyi ilə örtməyə çalışdı.

Gənc qadın onu buraxmadı, zorla Kənanın yanına çəkməyə başladı.

– Kənan bəy, mənim bu Xınalı yapıncağım¹ sizin kamanınızın pərəstişkarıdır. Kənan bəy o, sizinlə tanış olmaq istəyir, ancaq utanır...

Nemət xanım qızın biləklərini buraxdı. Qız daha dartınmışdı. İmtahana girmiş qorxaq tələbə kimi başını aşağı salmış, gözlərini yerə endirmişdi; kirpikləri, dodaqları titrəyirdi

Kənan ona balaca, ürəkək bir uşağdan artıq əhəmiyyət verməyib gəlirdi:

– Bu nə qeşəng qızıdır, – dedi, – qonağınızdırımı?

– Xeyr, bağ qonşumuz Şükrü bəyin qohumudur... Bu sarmaşıqların dalında gizlənib bizə baxırdı. Üsulluca yaxınlaşdım, quş ovlayır kimi tutdum

Kənan.

– Kiçik xanım izmirlidirmi? – deyə soruşdu.

– Xeyr, istanbulludur... Eviniz Qalincadadır,² eləmi, Lamie?

Lamie çəkməsinin şiş burnu ilə torpaq topasını yastılıdırdı. Başını Nemət xanıma tərəf çevirdi, yenə gözlərini aşağı dikib güclə eşidiləcək bir səslə:

– Xeyr, Paşa bağçasındadır³ .. – dedi.

Kənan bu dəfə Lamienin özündən soruşdu:

– Nə vaxtdan beri İzmirdesiniz, Lamie xanım?.. Burada çoxmu qalacaqsınız? Ata və ananız İstanbuldadırımı?

Nemət başı ilə Kənana işarə elədi ki, bu söhbəti davam etdirməsin. Sonra qızın əvəzinə özü cavab verdi

– Lamie xanım izmirli sayılır. Anası, atası vefat etmişdir Əmisi Şükrü bəy onu bir ata kimi sevir. Nişanlısı ilə toylarına qədər burada qalacaq.

Kənan yavaşcadan güldü:

– Boyu balaca xanım nişanlıdır? O bəxtəvər kimdir, Lamie xanım?

Lamie yamanca utandı. Əllərini Nemətin çiyninə qoydu, üzünü biləklərinin arasında gizləyərək incik halda dedi:

– Ah, abla!

Gənc qadın onun qalın təkəhürüklü sarı saçlarını, günəşdən yanmış açıq boynunu tumarladı, sonra çənəsindən tutub zorla başını yuxarı qaldırdı:

– Xınalı yapıncağımın nişanlısı bu il məktəbi bitirmiş bir mülahimdir². İndi Trabzon tərəfdədir. Bir neçə ilə yüzbaşı³ olacaq. Xınalı yapıncağım da o vaxta qədər həddi-büluga çatacaq. Toyunu da elə burada eləyəcəyik Lamie, elə deyilmi?

Qızlar və gəlinlər də söhbətə qoşularaq Lamieni utandırıb əylənməyə başladılar, Kənan onlardan bir az kənarda dayanmışdı. O, qımışa-qımışa Lamieyə baxırdı. Qızın nazlı siması, açıq yaşıl rəngli xumar gözləri, düz, yaraşlıq burnu vardı. Günəş uzunun zərif ağ dərisini qızıltı rəngə boyamış, yanaqlarına elə bil çil səpmişdi.

Nemət xanım artıq yuxudan oyanmış və bir az o yanda analarının qucağında axşam yeməyinə başı qarışmış uşaqların boş nənəsində əyləşərək, Lamieni yanına alıb dizlərinin üstündə oturtmuşdu, gəlincik kimi onun çənəsini, dodaqlarını, yanaqlarını oynadırdı:

– Bu kiçik İstanbul qızı üçün ürəyim gedir, Kənan bəy. Baxın, necə də şirin qızıdır? Niyə ona “Xınalı yapıncağ” dediyimi yəqin ki, başa düşürsünüz? (Barmağını qızın gözlərinin altına, kirpiklərinə toxundurdu.) Bu çillərə baxın. Qadınlar çildən ölümdən qorxan kimi qorxurlar. Amma bunlar Lamieyə görün necə yaraşır, lap İstanbulun şəffaf qabığı qırmızı xallı, xınalı yapıncaqlarına oxşayır.

¹ Üzündəki xırda, ona çox yaraşan çillərə görə Nemət xanım qızı xınalı yapıncağ üzümünə oxşadır

² İstanbulda məhəllə adıdır.

³ İstanbulda məhəllə adıdır

¹ Böyük bacı deməkdir. Türkiyədə yaşca özündən bir qədər böyük qadın və qızlara da hörmətlə belə müraciət edilir

² 1930-cu illərin əvvəllərinə qədərki türk ordusunda leytenant rütbəsi

³ Türk ordusunda, yəni o vaxtlarda kapitan rütbəsi

Kenan gülərək:

– Ah, bu Bozyaxa bağları, – dedi. – Təşbehləri də üzümle bağlıdır.

“Kərəm” su çarxının iniltiləri altında ağır bir xəyala dalmış kimi elə bil dalğın-dalğın düşünür, tənəkə novlardan daş hovuzla tökülən köpüklü sular içində soyuqdan buğlanmış kimi görünən rəngbərəng salxımlar allı-yaşılı büllür yığını, sarı kəhrəba kopalartək qaynaşır.

Nemət xanıma bir salxım müşk üzümü vermişdilər. Gənc qadının artıq üzüm yeyəsi halı yoxdu. Onu zorla Lamieyə yedirməyə çalışır, nənəni də bir çarşıma gətirdi. Nemət xanım kiçik qızı kip yumduğu ağzını açmağa məcbur etmək üçün burnunu sıxır, qıdıqlayaraq güldürdü. Nəhayət, Lamie üsyan etdi. Onun da özünə görə qüvvəsi vardı. Hətta o da zorla Nemət xanıma üzüm yedirdi.

Çarpışma bitdiyi vaxt gənc qadın yenə Lamieni yanına aldı, alnına tökülmüş saçlarını düzəldərək.

– Məni qərübə bir şey maraqlandırır, Kenan bəy, – dedi. – Qarşımdakı insanlara baxarkən Allahın onlardan hər birini nədən ötrü yaratdığını düşünürəm... Bu mənə gözəl bir əyləncə olur. Məsələn, tutaq ki, tramvaydayam, beləmi? Qarşımdakı qadınlara bəzən bəzən baxıram... Bunu, deyirəm, Allah hər il evindəki pişiklər ilə bərabər doğmaq üçün, bunu uzun qolları ilə ipə paltar sərmək üçün, bu qoca arvadı gəlinlərini bir-birinin üstünə saldırmaq, onlardan kətək yeyib ah-vay etmək üçün, bu xanımı həmişə ərinə qısırmaq, gözetləmək, hər axşam evdə dava salmaq, bayılıb ağlamaq üçün yaratmışdır. Bizimkilərdən, məsələn, Cəmil bəy mənə elə gəlir ki, yük arabalarına üzüm sətətlərini yığıdırmaq, hamballarla savaşımaq, yəznəm Kazım daima plov yeyib oruc tutmaq, Hafiz Əşrəf əfəndi iri, qırmızı buru ilə daima zökəm olmaq, adını çəkmək istəmədiyim bir tanışım kreslodə oturub tovuz kimi özünü dartmaq üçün dünyaya gəlmişdir

Kenan gülərək soruşdu:

– Bəs əriniz Veysəl bəy?

Nemət xanım qollarını yanına saldı, dodaqlarını büzdü:

– Doğrusu, bircə onun nə üçün doğulduğunu, niyə yarandığını başa düşə bilməmişəm.

– Bəs mən?

Nemət xanım incə bir istehza ilə:

– Siz məlum... Bütün ələm deyir... Dünyaya yeni bir əhəng gətirmək üçün ..

– Mənə satışırsınız, Nemət xanım.

– Yaxşı, bəs mən, Nemət abla?

Bunu ciddi bir surətdə Lamie soruşmuşdu. O, ilk dəfə idi ki, özü danışırdı.

– Bu söhbəti əslində sənün üçün açmışdım, Xınalı yapıncaq... Sonra söhbəti elə-belə uzatdım, başqa sətətdə çevirdim... Səni Allah nazlı, yaraşılıq bir oyuncaq yaratmışdır, Lamie. Vucudunda, balaca üzündə ciddi heç bir şey yoxdur. Tamam bir oyuncaq, başdan-ayağa bəzəksən... Təkə alının bir az ciddi görünür... İncə qaşlarının üstündə azca qabarmış geniş bir alın. Ancaq oraya da bu incə saç qıvrımları tökülmüşdür. Bunlara heç saç demək də doğru deyil, quş tükü kimi yumşaq, zərif şeylərdir... Beləliklə, alınıdakı ciddiyəti də bunlar pozur.

Günəş İlica təpələrinin arxasına çəkilmiş, bağlara yavaş-yavaş kölgə düşməyə başlamışdı. Cavan bir qadın ağac üstünə sərilməmiş paltarını götürdü.

– Daha sərən düşüb, getməyək? – dedi.

Axşamüstü bu vaxtlar arxadakı yoldan Qırx çamlara getməyə, qaralıq düşüncəyədək orada vaxt keçirməyə adət etmişdilər.

Qırx çamlar yüksək bir təpənin üstündə yaşlı, sıx şam ağacları meşəliyi idi.

Bu qocaman ağaclar çatlamış gövdələri ilə yüksəklərə ucalmış, təpələrində elə bil günəşə qarşı yaşıl çətilrə açılmışdı.

Bu tənha qoruq Bozyaxa qadınları üçün bir bağça kimi idi. Gəlinlər, qızlar burada üst paltarlarını soyunaraq top-top, gizlənpaç, gözbağlıca oynayırdılar. Uşaqlar isə durmadan tökülən, yeri dəniz kimi örtən saralmış şam iynələrinin üstündə yuvarlanardılar

O axşam Lamieni də özləri ilə bərabər apardılar. Kənanla Nemət xanım lap daldə gedir, Xınalı yapıncaq isə bir az qabaqda yeriyirdi.

Nemət xanım qız eşitməsin deyə yavaş səslə Kənanə danışırdı.

– Əslində bu qızçıqazə məhəbbətim mərhəmətimdən irəli gəlir... Lamie əsil nazlı İstanbul qızıdır... Anası üç il bundan əvvəl ölmüşdür... İstanbulda yaxın bir adamı yoxmuş, Kürdüstan qezələrindən birində qaimməqam¹ işləyən atası onu yanına apardırmış... Bu kiçik qız iki il atasına bir ana kimi baxmışdır... Keçən il bir qəza nəticəsində atası da həlak olmuş, qızçıqaz oralarda yenə tək qalmışdır... Məzuniyyətə gələn bir zabitə qoşub onu buraya emisi Şükrü bəyin yanına göndərmişlər Yazıq qız çox çətinlik çəkir. Şikayət etməməsinə baxmayaraq, başa

¹ Türkiyədə qəza rəisinə verilən ad

düşürəm ki, onun üçün yaxşı keçmir. . Əmisinin uşaqlarına bir daye kimi qulluq edir. Buna baxmayaraq, əmisi arvadı yenə şikayətlənir, onu evdə artıq hesab edir.

Lamie onlardan xeyli uzaqlaşmışdı. Kənan laqeyd bir nəzərlə ona baxdı

– Yazıq qız... Acınacaqlı haldır, – dedi. – Ancaq daha onun hekayəsini qurtaraq.

– Sizi mütləq etdim, Kənan bəy?

Kənan səsinə bir az da alçaltdı.

– Onun üçün demirəm, Nəmət xanım... Hər halda bu mənasız Xınalı yapıncağın hekayəsindən daha çox əhəmiyyətli olan məsələlər var... Onlardan danışmayaqmı?

Nəmət xanım şikayətləndi.

– Uf, Kənan bəy, – dedi – Ağillanmayacaqsınız? . Sizdən bu qədər xahiş edirəm, yenə qulaq asmursunuz... Ərlə bir qadına necə də pis şeylər deyirsiniz.

Kənan yavaş-yavaş onda bir xasiyyət halına düşməyə başlayan utanmazlıqla güldü:

– Sizin kimi gözəl bir qadının yanında özümü təmkinli aparsam, ən əvvəl özünü mənə gülərsiniz, mənə axmaq hesab edər, üzümə baxmazsınız... Nəmət xanım, rica edirəm söz verəsiniz... Bu gecə ay doğandan sonra bağçaya çıxarsınız, yaxşımı?

– Ay gecə yarısından sonra doğur.

– Elə mən də onun üçün sizə bu qədər yalvarıram.

Lamie yol kənarından sarı rəngli, fəşə oxşar qərribə bir çiçək tapmışdı. Onu vermək üçün Nəmət xanımı gözləyirdi.

Kənan azca duyulan bir əsəbiləklə yavaşdan:

– Ah, Nəmət xanım, – dedi. – Bu qızı da bilmirəm haradan gətir-diniz..

* * *

Kənan Xınalı yapıncağa lap düşmən kimi baxırdı Nəmət xanım bu qızı heç yanından ayırmır, hara gedirdilərsə, onu da özləri ilə aparırdı.

Bir gün yenə Qırx çamlara getməyə hazırlaşmışdılar. Kənan açıqdan-açığa şikayət etdi:

– Nə deyirsiniz deyən, bu qızın yanımızda olmasına dözə bilmirəm, – dedi, – aramızda bir qaratikan kolu kimi girmişdir.

Nəmət xanım gözlərində şıltaq bir təbəssümlə Kənanla baxdı:

– Ağılınsınız, Kənan bəy, ancaq heç fənd bilmirsiniz. Başa düşə bilmirsiniz ki, mən Lamienə qəsdən yanımızca aparıram.

– Niyə?

– Çünki o olmasa, bizim yalnız getməyimizə başqa məna verərlər...

Biz də bundan qorxduğumuz üçün tək getmirik. Məsələn, indi bu saat biz təkbaşına Qırx çamlara gedə bilərdikmi? Lamienin bir yaxşı cəhəti də var... Yazıq qız çox təmiz ürəklidir.. Heç bir şey hiss etmir. Çox nadir hallarda bir şey hiss etsə də, heç kəsə deməyəcəyinə əminəm

Lamie bu cəhətdən yaxşı bir yoldaş idi. Həmişə bir yerdə olduqları halda onların söz-söhbətinə çox az qoşulurdu. Bəzən bir yoldaş yan-yana getdikləri zaman Kənanla Nəmət xanım addımlarını daha da yavaşmaq ehtiyacı duyurdular. Lamie bu vaxt onları gözləmədən, hətta başını da çevirmədən yoluna davam edirdi. Bəzən onlar ətrafını tıkanlar, kollar bürümüş bir ağac dibində oturdular. Lamie isə bir şey hiss etmədən onlardan ayrılır, yaxındakı daldalara çiçək toplamağa gedirdi

Qırx çamlar təpəsi dik yamacla bir selli dərəyə enirdi. Yağış olanda burada emələ gələn sel aşağıdakı şəhid məzarlığından keçərək Qızıl çöllə çaya axırdı. Yamac bir-biri ilə qol-qola vermiş kimi görünən, sıx bitmiş çavan şam ağacları ilə örtülmüşdü. Bu gün Nəmətlə Kənan bu yoldan dərəyə enmək istəyirdilər. Ağaclar o qədər sıx idi ki, Kənan Nəmət xanıma yol açmaq üçün qol-budaqları qucaqlayıb o tərəf-bu tərəfə aralamağa, çavan budaqları qırmağa məcbur olurdu

Çağılıt ilə axan seldən ətrafa bir sərənlik yayılırdı. Onlar ağacların dibindən süzülüb gələn, zəif saqqız qoxusu verən və yaşılalmış kimi görünən sularla əllərini, üzlərini, yudular. Arxada qalan qoruq hərdən-bir astaca xışıldayır, şam ağacı qoxuları ilə ağırlaşmış ilıq, məstedicə bir rəyihe duyulurdu.

Kənanla Nəmət yıxılmış bir ağac kötüyünün üstündə yan-yana oturmuşdular. Artıq Lamiedən çəkinəsi halları qalmamışdı. Kənan heç bir söz danışmadan Nəmət xanımın biləklərini oxşayır, gənc qadın isə zövq, ehtiras içərisində yorğun, bitab bir halda başını Kənanın çiyinə söykəmək, yuxuya getmək istəyirmiş kimi yavaş-yavaş gözlərini yumurdu.

Xınalı yapıncaqda da bu gün qərribə bir sayğısızlıq vardı: o, gəlib Kənanın qarşısında oturmuş, gözlərini onlardan ayırmırdı.

Kənan yavaş-yavaş əsəbiləşirdi. Nəhayət, bir çarə düşündü. Qızın gözlərinə baxmağa cəsarət etmədən utancaq bir təbəssümlə:

– Lamie xanım, – dedi. – Dərənin o tərəfində sarıya çalan çəhrayı, bənövşəyi gözəl çiçəklər görünür. Nəmət xanıma onlardan bir dəstə bağışlamaq istərdim. Ancaq yaman yorulmuşam... Yaşlı adamam, sən məndən cavansan... Nəmət ablana o çiçəklərdən kiçik bir dəstə bağışlamaq istəməzsənmi?

Tanış olduqları vaxtdan xeyli keçməsinə baxmayaraq, Lamie hələ də Kənanla danışmağa cəsarət etmirdi. Bu gözəl kaman çalan adamı qız yarımallah sanır, ona dinməzəcə xidmət etməkdən böyük bir zövq alırdı. Buna baxmayaraq, Xınalı yapıncaq bu gün ona itaət etmir, onları tək qoyub getməkdən qorxmuş kimi Nəmət xanımın üzünə baxırdı.

O da kiçik bir tərəddüdlə qızararaq Kənanın sözünü təsdiq etdi.

– Çox yaxşı olardı, Lamie, – dedi

Lamie həvəssiz-həvəssiz yerindən qalxdı.

O tərəddüd içində gedir, tez-tez dururdu, elə bil bir daşdan o birisinə atılmağa cəsarət eləmir, arada çevrilib dala baxırdı. Dərənin o birı tərəfinə keçdiyi vaxt birdən-birə ağlına bir şey gəlmiş kimi durdu, yamacın bir nöqtəsinə tərəf üz tutub səsləndi:

– Çoban, bax qoyunlardan bir neçəsi şəhid məzarlığına doğru gedir.

Lamie bunu söylədikdən sonra birdən-birə yüngülləşmiş kimi idi. Artıq onlara baxmır, ağacların, kolların içində ceyran kimi atılıb düşürdü. Kənanla Nəmət xanım Lamienin səsləndiyi yere baxdıqları vaxt xəlifcə titrərdilər. Ağacların arasından bir çobanla ağsaqqallı bir bağban onlara baxırdı.

Kənan gənc qadının əllərini buraxdı və:

– Lamie bizi, özü də bilmədən bir təhlükədən qurtardı, – dedi.

Nəmət xanım saralmışdı.

– Xeyr, Kənan bəy, – deyər cavab verdi. – Lamie bunu bilərəkdən etdi. İndi başa düşürəm ki, o niyə getmək istəmiş: təhlükəni duyduğu üçün bizi tək qoymağa qorxmuş.

– Demək, bu kiçik qız sizi sevdiyimi bilir.

Gənc qadın bir söz demədən önünə baxdı.

Lamie əlinde bir dəstə çiçəklə geri döndüyü zaman azca axsayırdı. Ətekləri, əlləri toz-torpaq içində idi.

Nəmət xanım təlaşla soruşdu.

– Sənə nə olub, Lamie?

Xınalı yapıncaq gülümsədi.

– Heç. Elə bir şey yoxdur. – Ətəyim kola ilişdi, yıxıldım. Lamienin ayağı ezilmişdi. Bundan başqa bir tikan kolu da sol bileyini başdan-başa cızmış, qanatmışdı.

Kənan bir ata şəfqəti ilə:

– Vay qızım, – dedi. – Gör nələrə səbəb olduq.

Lamie məsum bir minnətdarlıqla Kənana baxıb, gülümsündü.

– Ziyanı yoxdur, əfəndim!... Sizin əlləriniz kimi kaman çalmır ki Nəmət xanım Lamienin qolundan tutaraq yeriməsinə kömək edir, bəzən dik yoxuşlarda onu lap az qala qucağına alırdı.

Çoxdan bəri idi ki, Kənanda qərribə bir xasiyyət emələ gəlmişdi: özünə aid olmayan hər şeyə, başqalarının kədərinə, iztirabına biganə qalırdı.

Buna baxmayaraq, bu gün Lamie üçün ürəkden narahat olduğunu özü də duyurdu: “Nə qərribə bir adam oluram... Bəzən dünyanın dərdi mənə heç bir təsir etmir... İndi isə... zəif esəbli bir qadın kimi əhəmiyyətsiz bir şeydən narahat oluram”, – deyər düşündürdü.

Lamie hər şeyi başa düşürdü. Bir axşam əmidostusu ilə bərabər Saib paşanın bağına qonaq gəlmişdi. Ay işığı olmadığı üçün çardaq altında, ətrafında pərvanələr uçan asma lampanın işığında oturmuşdular.

Nəmət xanım o gecə çox solğundu. Bir küncdə sakit-sakit oturmuşdu və söhbətə qarışmırdı.

Bu ara ona nə olduğunu soruşdular. Yorgun bir tövrle:

– Özümü pis hiss edəirəm, – deyər cavab verdi. – Başım ağrıyır. Qorxuram bu gecə heç yaxşı yata bilməyərəm. – Sonra dalğın bir təbəsümle əlavə etdi. – Balaca olanda da hərəndəbir bu cür xəstələnirdim. Bir çərkez dayemiz vardı. Gözəl səsi ilə mənə ninnilər², türkülər³ oxuyardı. Onun səsi sanki bütün ağrıları, dərdlərimi yüngülləşdirirdi.

Lamie o gecə otağında lampanı söndürdükdən sonra pəncərəni açdı. Bir hissə ona “Kənan bu gecə mütləq gözəl bir şey çalacaq”

¹ Türkiyədə əfəndi ağa deməkdir. Lakin bir çox halda nezakətli adamlar qarşısındakı adama da bu sözlə müraciət edirlər.

² Layla, mahnı

³ Heca vəznli qoşa formalı aşıq şeirlərinə qoşulan xalq mahnıları

deyirdi Lamie bu hissində yanılmamışdı. Səkkiz-on deq.qə sonra kaman səsi gəlməyə başladı. Gənc bəstəkar bu gecə milli türk havaları çalırdı. Uzun, gözəl bir parçadan sonra daha gözəl bir ninniyə keçdi. Kənan bu sadə, yekahəng musiqi parçasına ürekyaxıcı təsirli bir gözəllik verirdi, elə bil ki, ölmüş ananın uzaqlardan gələn səsini dinləyirdik.

Durğun, qaranlıq bir gecə idi. Ağaclarla bir yarpaq belə qımıldanmırdı. Kölgə yığınlarına bənzəyən evlərdə səslər kəsilmiş, işıqlar sönmüşdü.

Lamie xəyalında bu işıqsız evlərdən birinin açıq pəncərəsini görürdü Nəmət xanım qaranlıqda daha da solğun görünən üzünü çılpaq qollarına söykəmiş, bu gözəl kaman səsini dinləyirdi. Ninnü bir peyğəmbər duası kimi təsir edir, Nəmət xanımın ağrıları, acıları yavaş-yavaş azalırdı.

Lamienin artıq şübhəsi qalmamışdı: Kənanla Nəmət bir-birini sevirdilər Bu sevdə Lamieyə bir "Leyli-Məcnun" hekayəsi kimi gözəl görünür, gənc qəlbində sevinclə qarışıq bir rıqqət oyadırdı. Elə zənn edirdi ki, onun özünün də bu gözəl əhvalatda bir rolunu vardı. Onların bir-birilərinə sevmələrinə lap evvəldən elə o, arzu etmişdi.

Kənanı ilk gördüyü gün idi. Nəmət xanım gizli bir şey söyləmək üçün üzünü Kənanla yaxınlaşdırmışdı. O, yanaqlarında zərif bir allıq, sözlərində canlı bir hərarətlə danışır, Kənan sözlərdən daha çox onları söyləyən dodaqlara diqqət edərək dinləyirdi.

Lamie büruzə vermədən onlara tamaşa etmişdi. Kənanın xoş, qarışın üzü, yaraşığı mavi gözləri qarşısında Nəmətin ağ çöhrəsi, qara, parlaq gözləri nə qədər gözəl görünürdü! Lamie özlüyündə onları bir-birinə yaraşdırmış, "Nəmət ablam Kənan bəyi sevse, nə yaxşı olar", – deyə düşünmüşdü.

Lamie o yaşdakı qızların çox saf, təcrübəsiz davranışı ilə heç bir şeyin fərqində deyilməmiş kimi göründüyü halda, Kənanla Nəmətin ən kiçik hərəkətlərini, sözlərini, baxışlarını belə nəzərdən qaçırmır, xəyalındakı bu sevdə romanını gündən-günə işləyib gözəlləşdirirdi.

İndi daha şübhəsi qalmamışdı. Kənan bu gecə kamanı Nəmət xanım üçün çalırdı Nəmət də bunu bilirdi

Vaxt keçir, kaman işə hələ susmurdu. Lamienin sevincinə bir az da kədər qarışmağa başlamışdı. Sevmək gözəl şeydi. Ancaq heyif ki, bu hekayət də o birləri kimi hicranla, bəlkə lap ölümlə bitəcəkdi. Nəmət xanım əli bir qadındı. Kənanla evlənməsi mümkün deyildi. Bu gözəl

məhəbbəti onlar ölüncəyə qədər bir-birindən gizli saxlamalı olacaqdılar. Lamie yaşına görə çox sadələvh bir qızıdı. Onun fikrincə bir gənc sevdiyi qıza öz məhəbbətini ancaq qızın ağ duvağını açdığı gecə deyə bilərdi.

Sevdə həyatın yalnız o gecəsinə məxsus bir səadətədi. İnsan o gecə ömründən bütün nəsibini alır, səhər günəş doğduğu zaman artıq Allahdan istəyəcəyi bir şey qalmırdı.

O axşamkı əhvalatdan sonra bu macəra Xınalı yapıncağı daha çox məşğul etməyə başlamışdı. Evdə iş görərkən onları düşünür, əmisinin uşaqlarını əyləndirərkən fikri bu sevdə ilə məşğul olur, gecə gözlərində onların bir-birinə yaraşan surətlərinin xəyalı olduğu halda yuxuya gedirdi.

Bir gecə yenə pəncərəni açıb, Kənanın kaman çalmağına qulaq asırdı. Qeyri-ixtiyarı olaraq gözlərindən yaş axmağa başladı: "Heyif, ayrılacaqlar... Heç iki ay belə qalmadı. Nəmət xanım evinə, Kənan bəyi isə kim bilir, haralara gedəcək... Bir-birlərini daha görməyəcəklər" deyir, başını pəncərəyə dayayaraq: "Onlar bu ayrılığa dözəcəklər? Nəmət ablam bu gözəl səsləri dinləmədən, Kənan bəyi görmədən necə yaşayacaq?" – deyə hıçqırırdı

Hər getdikləri yere onu da aparmalarından çox razı idi Onları özündən incitmək, məhəbbətlərini görmək zövqündən uzaq olmaq qorxusu qəlbinə titrədirdi.

Bu axşam Qırx çamlarda çox yubanmışdılar. Yola çıxdıqları vaxt ətraf əməlli-başlı qaralmış, ay doğmuşdu.

Lamie əlində Nəmət xanımın çətiri qabaqda gedir, daldə onların getdikcə addımlarını yavaştdıqlarını hiss edirdi

Xınalı yapıncaq başını çevirmirdi. Lakin onların arkada ay işığında yola düşmüş kölgələrini görürdü Kölgələr getdikcə bir-birinə yaxınlaşır, Kənanın qolu Nəmət xanımın belindən qucur, gənc qadının başı Kənanın çiyinə düşürdü. Onlar yol ayrıncına çatanda durdular. Kölgələri soldakı baxımsız qalmış bir evin uçuq divarı üstünə kino pərdəsində olduğu kimi aydın düşürdü.

Lamie Kənanın Nəmət xanımı biləklərindən tutaraq köksünə doğru çəkdiyini, onun kitab bir halda dala əyilmiş başını döənə-döənə öpdüyünü gördü. Gənc qız bir şey belli etdirməyə çalışaraq, yeriyərkən əli-ayağı titreyir, bu busələr öz üzünə, dodaqlarına toxunmuş kimi həyəcanlı ürpermələr, həyəcanlı lərzələrlə için-çin sarsılırdı.

Bağ qapısında onlardan ayrılarkən üzlerine baxmaq istəmədi. Nəmət bir az əvvəlki busələrin alovundan yanan hərarətli dodaqları ilə onu öpdüyü zamar. Lamie titrəyərək gözlərini yumdu.

Lamie o gecə uzun müddət yata bilmədi. Kənanla Nəmətə qarşı qəlbində duyduğu çox təmiz, incə hissləri sərt bir şeyə toxunub qırılmışdı, indi onlara həm acığı tutur, həm acıyır, həm də iyrenməyə bənzər bir şey hiss edirdi.

O gecə qərar vermişdi ki, daha bir də onlarla birlikdə görməyə getməsin. Lakin ertəsi gün pəncərəsindən düşən səhər günəşinin ziyaları içində hərgünkü kimi şən və sakit oyandı; o gün Nəmət xanımın Kənanı görəceyi saati hər dəfəkindən daha çox səbirsizliklə gözlədi. Bir yerdə görməyə çıxdıqları zaman onlardan bir az aralı durmağa çalışdı. Ancaq qəlbi, zəhni yalnız onlarla məşğuldu. Gənc qızın builki baharını bu eşqin hekayəti doldurur, o, kədərli bir sevdanın təsiri içərisində dalğın, lakin xoşbəxt yaşayırdı. Bu eşq onu yalnız sevindirir, onda bir iftixar hissi də oyadırdı. Çünki kimsənin bilmədiyi bu gözəl surri ancaq o bilirdi. Sonra, əmin idi ki, daima onlarla bir yerdə olmaqla o, bu sevgini himayə edir. Çobanla bağbanın onları dodaq-dodağa görməsinin qarşısını o almamışdırmı? Bir gün küknar ağaclarının altındakı quyu başında onlar, tək qala bilsin deyərək, uşaqları dalınca top-top oynamağa o aparmamışdı?

Ehtiyatsızlıq etdikləri üçün onlara çox acığı da tuturdu. Hətta bir gün Nəmət xanımın bu barədə açıq danışmağı da fikrindən keçirmişdi. Amma sonradan onlara haqq vermişdi. Nə etsinlər, bir-birilərini sevirlər. Az sonra isə ayrılacaqdılar.

Bu ayrılıq gününü ağlına gətirdikcə onu ağlamaq tuturdu. Elə bilirdi ki, Kənanın kamani susduğu gün Bozyaxa da yetim qalacaq, gecələri ağır, yeknəsəq bir kədər qaplayacaq, Ərəb dərəsi çöl kimi kimsəsiz, göy üzü sönük; hər yer, hər şey bomboş olacaq. Nə üçün Nəmət xanım Veysel bəylə evlənməmişdən əvvəl Kənanı rast gəlməmişdi? Onların evlənilib birləşmələri necə də gözəl olardı!

Lamie bəzi günlər lap uşaqcasına bir xəyalə dalırdı. Paşabağça məhəlləsinə bənzər bir yerdə iki qonşu ev təsəvvür edirdi (o, iki ildə İzmirde idi, ancaq hələ də bura alışı bilməmişdi. Paşabağçadakı köhnə evləri zehində gündən-günə gözəlləşirdi. Onun fikrincə insan oradan başqa ayrı heç yerdə tam xoşbəxt ola bilməzdi). Bu iki evdən birində Lamie nişanlısı Nazimə ərə gədir, gəlin olurdu. O birində isə Nəmət

xanımın Kənan yaşayırdılar. Hər gün, hər saat bir-birilərini görür, lap qohum olurdular. Ölüncəyə qədər bir-birilərdən ayrılmırdılar.

Kənan yenə hər gecə kaman çalır, Nəmət xanımın onun məhəbbəti gündən-günə artırdı. Lamie bu gözəl sevginin bir gün zavala uğrayacağını heç cür ağlına sığışdırı bilmirdi. Qızın xülyası bununla bitmirdi. Kənanla Nəmətin gözəl, qarayanız üzül, mavi, gözlü, parlaq mirvari dişli bir oğlu, Lamienin özünün isə Nəmət xanıma bənzəyən bir qızı doğulacaqdı. Bunlar böyüdükləri zaman bir-birilərini sevecəkdilər

Xınalı yapıncaq bütün günlərini belə düşüncələr, xəyallar içində keçirir, qulağında bu gözəl kamanın səsi, könlündə bu sevdanın həyəcanları ilə yatıb dururdu.

VI

Kənan bir axşam Şəmi dedəgildən gəlirdi. Qonşu bağlardan birinin qapısında göy rəngli çarşab örtmüş bir qadın dayanmışdı. O, divarın üstündən yola sallanmış böyük əncir ağacının kölgəliyində durub, sıx yarpaqlı budaqlardan birini günəşin qabağına tutmaq istəyirmiş kimi üzünə tərəf çəkirdi

Kənan bu göy çarşablı qadının yanından keçəndə onun Lamie olduğunu gördü.

Xınalı yapıncaq kiçik, al yanaqlı üzündə utancaq bir təbəssümlə ona baxıb gülümseyirdi.

Kənan da gülümseyərək ona tərəf gəldi:

– Az qalmışdı sizi tanımayım, Lamie xanım. Çarşab örtüb, əməlli-başlı bir xanım olmusunuz... Mübarək olsun.

Lamie ona baxmağa cəsarət etmirdi. Titrəyərək:

– Mən keçən ildən çarşab örtürəm, – dedi. – Bu gün səhər əmidostumla İzmirə getmişdik...

– Bu istidə nə əcəb?

– Bəli... əfəndim... Çox istidir. İllah da ki, toy evi. Bir görəydiniz. Çox yaman isti idi. Üstəlik Örtülü bazara da getməli olduq.

– Siz toya getmişdiniz?

– Bəli, əfəndim. Sonra Örtülü bazara da getdik.

– Deməli, bu geyinib-keçinmək toy üçün imiş, Lamie, bəri gəlin də sizin kimi gözəl idimi?

Xınalı yapıncaq bir az da artıq qızardı. Kirpikləri, dodaqları titrəyir, başını yana çevirirdi.

- Haçan gəlmisiniz?
- Elə indicə, əfəndim, mən faytondan sizi gördüm.
- Bəs niyə burada dayanmısınız?

Lamie əvvəl tərəddud etdi. Sonra gözlərini aşağı endirərək, utana-utana cavab verdi:

- Sizi gözləyirdim...
- !!!
- Sizə salam gətirmişəm, əfəndim.
- Kimdən?

Lamie çox utanmasına baxmayaraq gülməkdən özünü saxlaya bilmədi, hələ də tutmaqda olduğu əncir budağını bir az da üzünə tərəf çəkdi:

- Nemət xanımdan, əfəndim, - dedi.

O, bu sözün Kənana təsir edəcəyini düşünürdü. Onda görəcəyinə əmin olduğu heyəcanla özü də titrəyir, göz qapaqları tez-tez açılıb yumulurdu.

- Təşəkkür edirəm, Lamie xanım. Nemət xanımı harada gördünüz?

- Peştimalçılar¹ başı küçəsindən keçirdik. Onlar da mağazadan çıxırdılar. Onu yaman könlüm istəyirdi, əfəndim.

Lamie bu gün ilk dəfə olaraq Kənana bu qədər çox danışmağa cəsarət edirdi.

Bir həftə bundan əvvəl qayınanası ilə baldızı Manisadan² Nemət xanıma qonaq gəlmişdilər. Gənc qadın onlar gəlincəyə qədər Qarşıya-xadakı evlərində yaşamağı olmuşdu. Bu əhvalat Lamie üçün böyük dərd olmuşdu. O, nəinki Nemət xanımsız qalmışdı, daha Kənana yanına getməyə də cəsarət ələmirdi. Bu uğursuz qonaqların tez çıxıb getmələri üçün gecə-gündüz dua edirdi.

Lamienin İzmirdən gətirdiyi xəbərlər tek bundan ibarət deyildi. Faytonda gəlirən söyləyəcəyi sözləri bir-bir hazırlamışdı. Elə xəbərləri, elə müjdələri vardı ki, bunlar onun rolunu Kənana nəzərində böyüdəcək, onu Lamieyə bu gözəl sevdaya məhrəm bir adam kimi baxmağa məcbur edəcəkdi. Mağazanın yanında Nemət xanımı necə gördüyünü danışarkən Lamie qəsdən sözü uzadır, onun suallar verəcəyini gözləyirdi.

¹ Qəfə deməkdir. Burada isə İzmir küçələrindən birinə işarədir.

² Qərbi Anadoluda vilayət mərkəzi olan qədim şəhər

Lakin Kənana bir şey soruşmadı, sözü dəyişdi, Lamie onun utandı-ğını güman etdi.

- Nemət xanımın nə vaxt gələcəyini bilirsinizmi? - dedi. - Sabah yox, o birisi gün - cümə ertəsi, axşam... Gətirdiyim xəbər üçün mənə nə müştuluq verəcəksiniz, Kənana bəy?

Lamie ona ilk dəfə idi ki, adı ilə müraciət edir, ilk dəfə idi ki, ondan bir şey istəməyə cəsarət ələyirdi.

Qız sadəcəliyi ilə Kənana bu məsələyə bir maraq oyandırmağa çalışırdı. O, getdikcə cəsarətlənir, sözü davam etsə də ağlamağa hazırlaşan uşaqlar kimi dodaqları, göz-qası titrəyirdi

- Nemət ablamın yenə buraya gələcəyinə bilsəniz necə sevindim, Kənana bəy... Mən hər şeyi bilərəm... Qorxmayın, heç kəsə bir söz demərəm... Neçə gündür ikinizə də ələ yazığımı gəlir ki... Dünən gecə fikir verdim... Otağınız qaranlıqdı... Lampanızı yandırmamışdınız, heç kaman da çalmadınız. Yaman qorxdum... "Allah ələməmiş, Kənana bəy, xəstə deyil ki", - deyə fikirləşdim.

Lamie dərin bir saflıqla bunları danışarkən Kənana gülməmək üçün dodaqlarını dişləyirdi. Çünki onların cürət və cəsarətlən heddini aşmışdı. Pəncərələrin qaranlıq, kamanın səssiz qaldığı gecəni onlar Bucada¹ bir otdə birlikdə keçirmişdilər.

"Kənana bəyin özü üçün olduğu kimi kamanı üçün də yaman darıx-mışam. Bu gecə həmin ninnini çalmasını rica et. Mənim əvəzime də sən qulaq asarsan", - deyərək yəqin ki, Nemət xanım da Lamie ilə bir qədər əylənmək istəmişdi.

Lamie bu arzunu Kənana söyləyərkən sevincindən titrəyir. Nemət xanım üçün çalınacaq kamanı dinləmək işi ona qürur verirdi.

O, gecə otağına həmişəkindən tez çəkildi. Lampanı söndürdü. Pəncərəni açdı. Nemət xanım üçün çalınacaq ninnini gözləməyə başladı. Lakin saatlar keçir, kaman heç cür dilə gəlmirdi. Kənana o gecə Münir bəyin bağına getmiş, gecə yarısından sonra yorğun bir halda evə qayıtdığı zaman qıza verdiyi söz yadına düşməmişdi.

Lamie də bunu unutmuş kimi göründü, Kənana gördüyü vaxt heç bir söz demədi. Lakin ürəyində bu, o gözəl sevdə tarixindən ilk qırılmış bir xəyal, pozulmuş ilk əhd olaraq qaldı.

¹ İzmirde otellər, restoranlar olan bir məhəllə

Sentyabr ayı qurtarmaq üzrə idi. Bağlar isə hələ də iyul ayına məxsus bir istilik içərisində yanırı, yalnız gecə yansından sonra hava bir qədər sərinləşirdi.

Kənan artıq avaralıqdan əl çəkmişdi. Əsəri üzərində işi gündən-günə irəliləyir, ona gözələdiyindən artıq nəşə və ümid verirdi. Çox vaxt o, gecələr də işləyirdi.

Əslində kiçik yaşlarından bəri gecənin Kənan üzərində qərübə bir təsiri vardı. Gündüzləri daima bir az keyimış, yorğun, süst olur, qaranlıq düşəndə, ilk işıqların yanması ilə o da canlanmağa, dirçəlməyə başlardı.

Artıq o, hər gecə bir bağda yığışan qonşuların məclisinə getmir, köşkün qabağındakı çardağın altında, yaxud bağın tənha bir guşəsində təkbaşına gəzib papiros çəkir, yatağına ancaq gecə yarısından sonra şəh düşməyə, bağlardan yavaş-yavaş sərin torpaq qoxusu gəlməyə başladığı zaman uzanırdı.

Saib paşa çardağa tərəf açılan pəncərələrə rəngli şüşələr saldırmışdı. Kənan bu pəncərələri həmişə açıq qoyur, otağında işığı ancaq pianonun üstünə düşən qalın abajurla bir lampa yandırır.

Kənan bəzən sübhün şəfəqləri onun lampasının işığını zəiflədəncə qədər işləyirdi. İşığın ətrafına pərvanelər, parlaq yaşılqanadlı gecə cücüləri toplanır, onların yarıışıq divarlara düşən böyümüş, titrək kölgələri otağı səssiz bir heyətlə doldururdu.

Gənc sənətkar bu zərərsiz gecə cücülərini çox sevirdi. Bəzən gülümsəyərkən düşünürdü: "Otağım da könlümə bənzəyir. Yaşımın artmağına baxmayaraq orada da daima belə səssiz bir heyətin titrəyişlərini duyuram. Orada da daima nə isə xəyala bənzər şeylər çırpınır, titrəyir, gizli bir atəşdə zərif qanadlarını yandırır... Otağım könlümə bənzəyir".

Bağda "Quzğun" adlı bir qoca it vardı. Gündüzləri "Kərəm"lə bərabər uşaqların həlim, cəfakəş dostu olan "Quzğun", gecələri qorxunc gözətçiyə çevrilir, bağın dalındakı çığırdan ins-cins buraxmırdı.

"Quzğun" Kənana çox öyrəşmişdi. Gecələri onun qapısı qabağındakı çardaqdan ayrılmazdı. Kənan bəzi gecələr yaşlı köpəyin qəfildən yerindən sıçradığına diqqət etmişdi. Belə hallarda "Quzğun" bir daha geri dönmür, yalnız hərdenbir gündüzlər uşaqlarla oynarkən etdiyi kimi kəsik-kəsik yumşaq səslər çıxarırdı.

Kənan bununla maraqlanmağa başlamışdı. Bir gecə otağından çıxdı, köpəyin getdiyi tərəfə doğru yollandı. Hələ on addım getməmişdi ki, heyətlə durdu: meynələrin arasındakı tək zeytun ağacının altında ağ paltarlı bir qadın xəyalı dururdu, "Quzğun" onun ayaqları altında kəsik-kəsik zingildəyirdi. Hər halda o, yad adam deyildi. Yoxsa it onu bağa girməyə qoymazdı.

Kənan bir az da irəliləyib bu ağ geyimli qadının Lamie olduğunu gördü. O da Kənanı tanımışdı. Sakit bir halda dayanaraq onun yanına gəlməsini gözləyirdi.

– Lamie xanım, bu vaxt burada nə edirsiniz?

Xınalı yapıncaq bu gecə heç çəkinmədən cavab verdi:

– Sizi dinləməyə gəlmişəm, Kənan bəy... Yuxum qaçıb.

– Qorxmursunuz?

– Xeyr... Niyə qorxum?

– Sizə acıqlanmazlarmı?

– Bura özge yer deyil ki. Bir də, bu saat mənə kim görə bilər? Hamı yatıb...

Hamının yatdığı bir vaxtda bağda gəzişən bu gənc qıza Kənanın nədənsə yazığı gəldi. Şəfqətlə soruşdu:

– Yaxşı, bəs sən niyə yatmırsan, Lamie?

Lamie yaşına yaraşmayan ağır, mütəəssir bir ciddiyətlə:

– Mən musiqini yuxudan çox sevirəm, – deyə cavab verdi. – Kənan bəy, bir neçə gecədir nə gözəl şey çalırımsız...

– Mən elə bir şey çalmıram ki... Hələ işləyirəm ..

– O daima təkrar etdiyiniz parça nə gözəldir... İndiyə qədər belə bir şey eşitməmişəm... Uzaqdan dinləməklə doymuram.. Ürəyimdən başımı pianoya dayayıb o parçanı su kimi içmək arzusu keçir

Lamienin incə üzü məsum bir hərarətlə qızarıb, yaşıl gözləri bitab bir halda süzülürdü.

Kənanın heyrət və rıqqəti getdikcə artırdı. Ahəstə və titrək bir səslə:

– Lamie xanım, – dedi. – O, neçə gecədən bəri tez-tez çaldığım şey yeni əsərimin ən çox xoşladığım parçasıdır. . Ömrümdə bir də ürəyimdən bu qədər gözəl bir fəryad qopacaqmı? Bunu bilmirəm... Lakin indi mənə esil maraqlandıran bu deyil... Məni indi maraqlandıran odur ki, axı siz bunu necə duya bildiniz. Bu yaşılılaşmış, əziyyətlər görmüş, iztirab çəkmiş insanlara məxsus musiqi parçasını Xınalı yapıncağın cavan ruhu necə anlamışdır?

Kənan bir az utanaraq susdu. Bunlar bir qız uşağına deyiləsi şeyləmi idi? O, yavaş-yavaş, bir az ciddi, yaşlı adam tövrü alaraq:

– Yaxşı, Lamie xanım, – dedi, – gedib yatın... Yuxusuzluq rənginizi saraldar, sonra Xınalı yapıncaq solmuş yarpaqlara bənzər.

Lamie “nə olsun?” demək istədise də susdu, yavaşca çiyinlərini çəkdi, sonra qorxa-qorxa rica etdi:

– İcəzə verin, çalmağınızda bir dəfə də yaxından qulaq asım.

Kənan gülərək razılıq verdi:

– Yaxşı, Lamie xanım, gəlin sevdiyiniz parçanı sizə bir dəfə başdan axıra qədər çalım

Lamie sevincindən uçurdu. Teşəkkür etmək üçün söz tapmır, yaşıl gözələrində sonsuz bir minnətlə Kənana baxırdı. Ağacların arası ilə yan-yana köşkə tərəf getdilər. “Quzğun” astadan zingildəyir, quyruğunu bulayaraq onların arxasınca gəlirdi.

Kənan şüşəli qapını açarkən bir anlıq tərəddüd keçirdi: Lamie necə olsa da cavan bir qızdı, onu öz otağına gətirməsi doğru deyildi. Ancaq bu tərəddüd uzun sürmədi Kənan özü ağılına gələn şeydən utandı.

“Mən, olsa-olsa bu qızçığazın atası sayıla biləcəm yaşdayam” deyə düşündü.

Lampa qalın abajurun altından ancaq pianonun dillərini işıqlandırır, yarıışıq divarlarda pərvanelərin, yaşıl qanadlı gecə cücülərinin böyümüş kölgələri titrəyirdi.

Kənan bir şey söyləmədən pianonun arxasına keçdi, Lamienin sevdiyi parçanı yavaş-yavaş çalmağa başladı. Qız ayaq üstündə durmuş, bayaqkı arzusuna nail olmaq istəyirmiş kimi başını yavaşca pianoya dayamışdı.

Kənan parçanı çalıb qurtardıqdan sonra üzünü qıza tərəf çevirdi. Lamie hələ də sarışın başını pianodan qaldırmır, yorğun bir dalgınlıqla ona baxırdı. Kənani dinlərkən ağlamışdı, qızarmış çil-çil yanaqlarında göz yaşları hələ qurumamışdı.

Kənan onun bu donuq aydınlıq içində daha da açıq rəng alan sarı saçlarını oxşamaqdan özünü saxlaya bilmədi, nəşəli bir rıqqətlə güldü:

– Lamie xanım... Tökdiyünüz bu bir neçə damla gözyaşını əsərim üçün bir uğur sayacağam. Ümid edirəm ki, bu əsərimi də bəyənəcəklər.

– Bəyənənmək mümkündürmü, Kənan bey!.. İnsan sizin musiqinizi dinlərkən ölmək istəyir.

Lamie bunu deyərək titrəyir, bu gözəl səslər içində ölmək zövqünü duyurmuş kimi gözələrini yumurdu. Kənan gülərək onu hədələdi.

– Bax, bir də bu sözü səndən eşitməyim... Dilini kəsərim, şeytan, – dedi.

Lamie də artıq gülür, getməyə hazırlaşdı.

Kənan onu bağın kənarına qədər yola salarkən əsəri haqqında bir xeyli məlumat da verdi:

– Bunu indi yaxşı başa düşmək mümkün deyil, Lamie xanım. Belə pyesi bir piano, ya bir tek kaman sizə lazımı şəkildə çatdıra bilməz. Bunu orada yüzə yaxın ən mükəmməl musiqi alətindən ibarət orkestrin, gözəl səslə məşhur sənətkarların ifasında dinləmək lazımdır. Burada əsərin dəyərini tamamilə təsəvvür edə bilməzsiniz. Yaxşı, get Lamie, yuxun şirin olsun.

Lamie çəpəri aşib öz bağlarına keçmişdi. Kənandan ayrıldığı zaman dərindən içini çəkdi:

– Heyif, bu əsərə sizin dediyiniz şəkildə nə mən, nə də Nemet ablam qulaq asa bilməyəcəyik.

Kənan evə o saat qayıtmaq istəmədi. Arxası üstə qum üzərində uzandı. Ulduzlara baxa-baxa rabitəsiz şeylər düşünməyə başladı: “Bu qızçığaza yazığım gəlir. Bu gecəki gözənilməz hadisə mənə xeyli kədərli idi. Zavallı Xınalı yapıncaq otağımdakı işıq qaranlıqlardan çəkib getirdiyi o sessiz gecə cücülərinə bənzəyirdi... Pianonu çalmağa başladığım vaxt, görünür, yatmaq üzrə imiş, bəlkə də yatırmış. Gecənin dərinliyindən gələn bu səslər onu oyatmışdır, nə istədiyini, nə etdiyini özü də düşünmədən, o, gecə cücüləri kimi bu səslərə doğru gəlməyə başlamışdır. Yaşıl, parlaq qanadlarını lampanın atəşində o qədər dərin bir şövqlə yandıran cücülər kimi bu kəçik məxluq da musiqinin atəşində yanmaq istəyirdi. Bu, hələ yeni yaşamağa başlayan qızçığaz ölmədən söz saldığı vaxt ürəyim sızıldadı... Zavallı Lamie”.

* * *

Lamie o gecədən sonra adət etmişdi. Bağlarda səslər kəsilib işıqlar söndükdən sonra evdən çıxır, Kənani dinləməyə gəlirdi.

Bu, Kənanın əvvəl xoşuna gəlməmişdi. Adamlar qərribə olurlar Lamienin onun üçün adi bir qonşu qızından başqa bir şey olmadığını anlamaya, bəlkə hətta dedi-qodu da edə bilərlər. Ancaq bunu bu saf qızçığaza söyləmək hələ bir yana dursun, fikrindən belə bir şey keçdiyini ona hiss etdirməyə də utanırdı.

Bununla bele, Lamie də o gecədən sonra daha Kənanın otağına gəlməmişdi. O, gəlib çardağ altındakı həsir divanda oturur, "Quzğun"un başını dizləri üstünə alaraq saatlarla musiqiyə qulaq asırdı.

Kənan arada işinə fasilə verərək bir papiros yandırır, pəncərənin içində oturaraq Lamie ilə söhbət edirdi. Qız ona əməlli-başlı almışdı. Artıq o, çəkinmir, həyatından, işlərindən bir böyük qardaş əmniyyəti ilə ona danışdı. Bir gecə söhbətləri lap dərdləşmə şəklini almışdı, Lamie ona ən əziz adamlarından (anasından, atasından) və Paşabağçadakı evlərindən danışdı. Buna sakit gecənin dərinliklərində birdən-birə qalxan, çardaqları xırıdadıb, yerə xeyli quru yarpaq tökən keçici külək səbəb olmuşdu. Kənan yenə pəncərənin yanında papiros çəkirdi. Lamie gözlərini yumaraq başını küleyin gəlidiyi tərəfə çevirmiş, saf və kədərli bir təbəssümlə:

– Nə gözəldir, – demişdi, – İstanbulun küleyi yadıma düşdü.

Kənan gülümseyərək.

– İstanbulun küleyi, deyirsən? – deyə soruşdu.

O artıq qıza "sən" deyə müraciət etməyə başlamışdı.

– Məgər İstanbulun ayrıca küleyi var?

Lamie dərin bir səmimiyyətlə başını əydi:

– Əlbəttə, Kənan bəy.. Oranın dənizi, küleyi də başqa cürdür...

Burada xətirlerine deyər, deyə başqalarına demirəm... Amma siz mənə başa düşərsiniz... Evimizdə olanda axşamlar dəniz tərəfdən xəfif bir külək esərdi. Mən onu dünyanın hansı yerində olsam tanıyaram... Biz o zaman necə də bəxtəvər idik... Qardaşım, anam, atam sağ idilər... Hamısı birdən necə də cavan öldülər... Məni bu cür yalnız qoydular...

Lamie dizi üstə yatan "Quzğun"un başını tumarlayır, boynunu azacıq bükərək yaşıl gözləri ilə Kənana gülümseyirdi.

– Ən çox qardaşım Faxir üçün yanırım... O menden iki yaş kiçik idi... Mənə çox oxşayırdı, ancaq yaman dəcəl idi... Kuklalarını sındırır, oyuncaqlarım olan şkafları qarışdırır, mənə heç rahatlıq vermir... Bir-iki dəfə yazığı döymüşdüm. Bir kərə atam bizə şüşə qutular içində bezəklili konfetlər gətirmişdi... Faxir özününküləri o saat yedi.

– Hamısını yemə, sonra vermərəm, ağlarsan, – dedim. Qulaq asmadı. Mən qəsdən öz konfetlərimi saxladım. Axşamüstü dəniz kənanına gətirdiyim vaxt yenəyə başladım, Faxir mənə yalvarıb ağlayırdı.

"Oho!" deyə ona açıq verirdim... Sonra başqa bir insafsızlıq elədim, Kənan bəy.. "Oyun çıxardıb, mənə güldürə bilsən sənə bir konfet

verərəm" dedim... Qardaşım həm ağlayır, həm o gözəl üzü ilə qərībə-qərībə hərəkətlər edirdi... Görün, mən nə pis qızam, Kənan bəy? Ondan sonra da ona konfet vermədim. Bacı da bele şey edərmə? Faxiri bir gün məktəbdən xəstə gətirdilər. Qardaşım bir həftə sonra yatalağdan öldü. Xəstə vaxtında mənə onun yanına buraxmaq istəmirdilər. Mən fərset tapdıqca o yatan otağa girir, "Faxir, yaxşı ol, öz pulumdan sənə o konfetlərdən alacağam" deyirdim. Anamla atama da çox heyfəm gəlir. Amma onlar bərəsində sonralar mənə dərd ola biləcək bir şey eləməmişdim. Ancaq Faxir... Yəqin elə bunun üçün uşaqların nazına, şiltaqlığına bu qədər dözə bilərəm. Əminim uşaqlarına, bilirsiniz, necə yaxşı baxıram? Düzdür, əslində bu elə mənim borcumdur. Elə deyilmi, Kənan bəy? Evlərində yaşayıram; hər halda əmin, xüsusilə əmidostum mənə baxmağa borclu deyillər. Mənə elədikləri yaxşılıqların əvəzini çıxmaq üçün bir şey eləməliyəm, elə deyilmi? Səmihe ilə Fikrətə dayə kimi baxıram. Nə istəyirlərsə edirəm. Kimin əvvəl öləcəyi məlum deyil ki, Kənan bəy. Sonradan peşmançılıq çəkməkdənsə...

Yayın son, aylı gecələrindən biri idi. Təpələr, evlər, ağaclar, qayalıqlar nura qərç olmuş göy üzünün əsmər sədəflərə bənzəyən səthi üzərində bütün cizgiləri ilə aydın görünürdü. Bozyaxa açıq ruruunu rəngində bir bəryəfi andırırdı. Göz işlədikcə uzanıb gedən çılpaq bağlara düşmüş ay işığı sularla əks edirmiş kimi görünürdü.

Kənan Lamienin zərif kölgəsini çardağ altında görməyə əməlli-başlı almışdı. Ona elə gəlirdi ki, Lamie burada olanda daha yaxşı işləyə bilir, daha gözəl şeylər tapır. Lamienin bezi halları Kənana öz uşaqlığını xatırladırdı. O da vaxt ilə çərşənbə axşamları təkyədə qoca minbaşının ud çalmağını dinlərkən gözlərini bu cür yumur, bu cür titrəyərək saralardı. Həyatlarındakı oxşayış təkə bundan ibarət deyildi. Lamie yenə bir gecə ona atasından söz açmışdı:

– Mən Kürdüstanə gətirdiyim vaxt on iki yaşında idim. Atama anam kimi qulluq edirdim... Orada xidmətçilərimiz vardı. Yeməyimizi bişirir, paltarımızı yuyurdular. Mən atamın köynəklərini, yaylıqlarını öz əlimlə ütüləmək üçün inad edir, ona qəhvəni özüm hazırlayıb deyə, səhərlər çox tez oyanırdım... O da mənə anamdan danışdı. Sağ olsaydı, indi bəlkə İstanbula qayıtmışdıq və Paşabağçadakı evimizdə olurduq.. Atam

herden jandarm nəfərləri ilə bir yerdə təftişə çıxırdı. Bir gün bir dərədən keçərkən atı selə düşür... Sular atamı beş dəqiqəlik bir yerə qədər sürükləyib aparır. Dəyirmançılar haraya gəlib onu selin əlindən alırlarsa da, ancaq iş-ışdən keçmiş imiş. Sel yazıq atamı bir qayaya çırpmış, başı, döş sümükləri ağır bir halda zədələnmişdi. On günə kimi xəstə yatdı. Həkim dostları çox çalışdılar. Ölen gününədək mən də xəstəxanada qaldım. Gecələri səhərə qədər yatmırdım. Nəhayət, bir gecə halı ağırlaşdı. Məni zorla çölə çıxartdılar, canı çıxana qədər yanına buraxmadılar. O qədər sarsıldığıma baxmayaraq həmin gün də mən atama analıq etdim. Ağlaya-ağlaya sandıqları açdım, bir ölü üçün nə lazımsa öz əlimlə tapıb çıxartdım. Onu mənə son dəfə bir də göstərmək istəmirdilər. Bir qaimməqam həkimi vardı. Ayaqlarına düşdüm. Mənə yazığı gəldi, əlimdən tutaraq atamın yatağı yanına apardı. Üzünə baxa bilmədim. Yıxılıb ayaqlarını öpdüm.

Lamienin səsi titrəyir, gözləri yaşla dolurdu. Kənan onun sarı saçlarını dərin bir şəfqətlə oxşadı:

– Hələ çox cavansan, Lamie, keçər-gedər, – dedi. Sonra kədərlə və dalgın təbəssümlə əlavə etdi.

– Sən heç olmazsa son dəfə ayaqlarını öpə bilmisən. Mən isə heç atamın harada və necə öldüyünü də bilmirəm...

VIII

Oktabrın ortaları idi. İlk yağışlar başlamış, köçək köç düşmüşdü. Bağlarda səhərə qədər vida məclisləri qurulur, məşəllər yandırılıb, musiqi çalınırdı. Buna baxmayaraq Bozyaxaya ağır bir kəder, toy gecəsindən sonrakı səhərlərdə olduğu kimi yorğun bir məhzunluq çökmüşdü.

Ağaclar yarpaqlarını tökmüş, hər tərəf çıpaq və səssiz-səmirsiz olmuşdu. Qurumuş çardaqlarda saralmış salxımlar sallanırdı. Solğun günəşin altında sıra-sıra uzanıb gedən yarpaqsız meynələr böyük bir yağından çıxmış kimi qara və pis görkəm almışdı.

Bağların payızı yenə də Kənana bir yorğunluq və üzüdanlaqlı uşaqlığın süstlüyünü gətirmişdi. Əsərini tamamlamış, İstanbula qayıdib getməsinə bir neçə gün qalmışdı.

Güdüzlər böyük küçə qapısının yanında saatlarca oturur, palçıqlı yollarda inilti salıb keçən yüklü öküz arabalarına, təkərlərin buraxdığı izlər içində çürüyən yarpaqlara tamaşa edirdi.

– Xınalı yapıncaq da başqa üzümlər kimi mənə bu gün bir az saralmış kimi göründü. Görsən nə olub?

Quyu başında, küknar ağacları yanında idilər “Kərəm” yenə başını sallayaraq ağır-ağır dolanır, kiçik daş hovuzda axıra qalan üzümlər soyuyurdu. Lamie uşaqlardan birini “Kərəm”in belinə mindirmişdi. Yıxılmasın deyər uşağın belindən tutur, dalgın-dalgın düşünərək yeriyirdi.

Qız birdən-birə cavab vermədi. Yaşıl, süzğun gözlerini Kənana tərəf çevirdi:

– Sabah səhər biz də İzmire qayıdırıq, Kənan bəy!

– Deməli, daha bir-birimizi görməyəcəyik.

– Bəli.. Elədir...

Lamie nə isə soruşmaq istəyir, ancaq tərəddüd edirdi. Nəhayət cəsarət elədi:

– Gələn il yenə buraya gələcəksiniz, eləmi, Kənan bəy?

– İndiden bir şey deyər bilmərəm.. Bəlkə də... işlərim imkan verərsə...

– Bəs Nəmət xanım... Kim bilir, bir-biriniz üçün nə qədər darıxaçaqsınız... Mütləq gələrsiniz, deyirəm, Kənan bəy.

Kənan qızın bu sadələvh inamını azaltmaq istəmədi:

– Bəli, güman edirəm ki, gələ biləcəyəm.

– Ona məktub yazacaqsınız, eləmi?

– Əlbəttə...

– Mənə də yəqin salam yazarsınız.

– Əlbəttə, Lamie.

– Nəmət xanım çox fikrə eləsə, mən ona təskinlik verərəm. Narahat olmayın, Kənan bəy.

– Neçə gündür ki, sizi görmürəm.

– Bir az xəstə idim... Sonra, köçməyə hazırlaşırıdım... Bilirsiniz ki, məndən başqa evdə işə kömək edəcək bir adam yoxdur. Kənan bəy, sizdən böyük bir xahişim var...

– Çox böyükdürmü?

– Nəmət xanım üçün bir gecə o ninnini çalacaq idiniz. Yadıma düşürmü, unudub çalمامışdınız. Bu gecə onu çalarsınız mı?

– Yaxşı, Lamie... Ancaq bunu Nemet xanım üçün yox, sənin üçün calacağam... Ona qulaq asa-asa yatarsan, yaxşımı?

– Çox sağ olun... Sabah səhər sizinlə vidalaşmağa gələrəm, Kənan bəy.

– Çox gözəl olar... Belə Lamie xanım, görürsünüz, sizinlə əməlli-başlı möhkəm dost olduq.

* * *

Kənan ertəsi gün günortaya yaxın oyanmışdı. Otağın pəncərələrini açdığı vaxt sarı lentlə pəncərə taxtasının kənarına bağlanmış kiçik bir dəstə bənövşə gördü. Bunun kim tərəfindən buraya bağlandığını o deqiqə başa düşdü. Lamieyə verdiyi sözü ancaq indi xatırladı. Narahət bir halda əlini başına çəkərək:

– Vay, zavallı qız, – dedi. – Gecə ondan ötrü ninni çalmağı necə də yadımdan çıxardım. Kim bilir, indi məndən nə qədər inciyib.

Bir az kənarla qoca bir bağban yer qazırdı. Kənan pəncərədən onu səslədi:

– Hüseyinağa, sən bilmirsən qonşumuz Şükrübəyigil İzmire köçüblər, ya yox?

– Səhər tezdən getdilər, bəy. O kiçik xanım buraya gəlmişdi. Xahiş elədi ki, sənə salamını yetirim.

Kənan kiçik bənövşə dəstəsini qoxulayaraq:

– Yazıq Lamieciq, – dedi. – Məndən bir şey istədi, onu da unuttum.

Çiçəkləri nə edəcəyini bilmir, bir əlindən o biri əlinə keçirirdi. Sonra bir stulun üstünə çıxıb çiçək dəstəsini divarda hündür bir yerdə mıxdan asdı.

IX

Kənanın o gün əhvalı yaxşı deyildi, başı da ağrıyırdı. Neçə vaxtdı ki, səhərlər yuxudan yorğun və bikef oyanır, bir müddət yatağından qalxa bilmirdi. Qalxıb otağının dəniz tərəfə baxan pəncərəsini açdı. Bu gün Bosfor boğazının üstündə hava yenə dumanlı idi. Günortaya az qaldığı halda, Anadolu sahilindəki təpələr hələ çəndən görünmürdü. Dənizin üstündə parça-parça duman komaları üzürdü.

Kənan üzünü, açıq köksünü dəniz tərəfdən gələn rütubətli küləyə tutdu, vücudundakı əzginlikdən doğan bədbinliklə:

– İstanbulun baharı bir şey deyil, – dedi. – İyun ayı da girdi, ancaq havalar hələ açılmır. Duman təkçə mənim başımı bürüməyib. Bosfor da hər səhər belə, duman içində oyanır.

Qəbahət sanki ancaq İstanbulun havalarının dəyişkənliyində, baharın gecikməsində idi. Üzünün isə heç qüsuru, günahı yoxdu. Səhərə qədər musiqi ilə, işrətlə, qumarla, qadınlarla keçirdiyi gecələr haqqında danışmağa dəyərmidi? O il Kənan üçün ən böyük nailiyyət ili olmuşdu. Operası gözlədiyi qədər müvəffəqiyyət qazanmamışdısa da, ona tanınmış sənətkarlar arasında yer tutmağa imkan vermişdi. O, qışın bir hissəsini Fransada, bir hissəsini İtaliyada keçirmiş, aprelin əvvəllərində İstanbula qayıtmışdı.

Şahzadə Vəfiq paşa Rumeli hisardakı¹ kiçik yalısını gələcək kürekeni üçün ayırmışdı.

Novabrın əvvəlində Kənanın Cavidanla toyu olacaqdı. Ata və qız bir miras işindən ötrü indi yenə Misire getmişdilər. Üç ildən bəri müxtəlif şəkillər alaraq uzanıb gedən bu komediya müvəffəqiyyətlə sona çatmaqda idi. Bununla belə, ata ilə qızın bahar kımı yaydan da istirahət üçün istifadə edə bilməyəcəkləri, bu gözəl mövsümü orada başa vura-cqları aydın idi.

Cavidanla Kənan operanın ilk dəfə oynandığı gecə nişanlanmışdılar. Bu izdivac çoxdan qərarlaşdırılmışdı. Bunu hamı bilirdi. Ancaq Kənan o gecəyə qədər nə Vəfiq paşa ilə, nə də hətta Cavidanla bu məsələyə dair heç bir şey danışmamışdı. Qızla olan ən səmimi görüşlərində belə nəzakətli və hörmətçil yoldaşlıq hüduunu heç bir vaxt keçməmişdi.

O gecə tamaşa qurtardıqdan sonra Vəfiq paşa Kənanla onun bir neçə sənətkar yoldaşını evo dəvət etmişdi. Gecənin yaxşı keçməsi üçün fikrində heç olmazsa Kənanın operası qədər qüvvətli təsir göstərə biləcək bir proqram hazırlamışdı. Dostlarının gənc bəstəkar haqqındakı fikirlərini, tənqidi qeydlərini bir-bir dinlədi. Sonra dirşəklerini masaya dayadı. Kənanın musiqisi barədə uzun mülahizə yürüdü, fikrini bu sözlərlə tamamladı:

“Əsərin dəreçeyi–qiyməti haqqında aramızda ixtilaf ola bilər. Ancaq bir cəhəti təsdiq etməkdə hamımız birləşə bilərik ki, Kənan bizim

¹ İstanbulun Avropa hissəsində qədim qala divarları olan, zəngin ailələrin yaşadığı mehəllə

aramızdan, insanlar arasından çıxaraq, yarımallahlar aləminə daxil olmuşdur. Adlarımıza şərəf gətirən tontənəli ləqəblər, hətta bezilərimizin başını bezəyən dünya tacları onun sənətkar alını beşeyən ekllilərin yanında quru kəlmələrdən, parlaq daş parçalarından başqa bir şey deyildir”.

Vəfiq paşa yaylığını ağzına tutaraq astadan öskürüb əsil mətəbi söləməyə hazırlaşdı: “Kənan bəy, müvəffəqiyyətiniz üçün sizə qiymətli bir yadigar vermək istəyirəm (barmağını gicgahına dayayaraq qaşlarını qaldırıb, fikirli-fikirli baxdı). Düşündüm, düşündüm. Qızımın məhəbbətindən daha qiymətli başqa bir şey tapa bilmədim. Qan və can nəcibliyinin sənət nəcibliyinə olan bu gözəl hədiyyəsini qəbul edirsinizmi?”

Öz hərəkətinin ulviyyət və əzəməti qarşısında Vəfiq paşa titrəyir, gözləri yaşarır, bir az əvvəl ağzını sildiği yaylığı ilə indi qızaran burununu silirdi

* * *

Şahzadə Vəfiq paşa qızı ilə Misirdə qalacaqları müddətdə Kənan Rumeli hisarındakı evdə yaşayacaq, yeni əsər üzərində işləyəcəkdi. “Siyah yıldızlar” adı vermək istədiyi bu opera yenə Şərqə dair qanlı bir hekayətdi. Altay ətəklərində yerləşən bir türk xanlığında dəhşətli üşyan baş verir, hökmdarı çarxıya çəkirlər, onun on bir oğlunun isə gözlərinə mil çəkilir. Bu faciədən yalnız ən kiçik şahzadə xilas ola bilər. Çünki körpəlikdən qırılmamış uzun saçlarına görə onu qız hesab edirlər. Dayəsi uzun illər şahzadəni saxladıqdan sonra sirrini açılmasından qorxaraq, əlinə bir əsa verir və onu həmin ölkənin hüdudlarından kənara çıxarır. Əsərin əsil məzmununu da kiçik şahzadənin dərbedər və avara həyatı təşkil edir. Şahzadə təkbaşına Hindistanı, İrani gəzir, illərlə dağlarda, çobanlarla təkylərdə, rindlərdə yaşayır, nəhayət, İranda bir mahala gəlir.

Kiçik şahzadə sirrini hələ də heç kəsə açmamışdır. Ölümündən qorxmurdu. Çünki yaşamaqdan bir zövq duymamışdı. Onu hər dəqiqə təqib edən bir qorxu vardı. Bu da qardaşlarının aqibətinə uğramaq, “siyah yıldızlarını”, yeni gözlərini qeyb etmək qorxusu idi.

Kiçik şahzadə bu yeni ölkədə çobanlıq edərək yaşamağa başlayır. Qoca bir qadının qoyunlarını otlaqlarda otarır. Bir gecə yoluna davam

edərkən qarşısına başdan-başa yabarı sarmaşıqlarla örtülmüş böyük bir divar çıxır. Yoldan keçən bir dərvişdən bunun nə olduğunu soruşur. Qoca dərviş bu qədim qala divarlarının arxasında bir sarayla bir bağ olduğunu söyləyir. Hökmdar, günəşə belə qışqandığı on iki arvadını burada saxlamışdır.

Şahzadə burada qərībə bir cazibəyə tutulur, hər gecə bu divarın qarşısına gələrək saatlarla düşünür.

Qaranlıq gecələrin birində o, divarın bir tərəfində ağ geyimli bir qadın görür. Şahzadə bunu əvvəl gözüne görünmüş bir xəyal zənn edir. Lakin o, bir xəyal deyil, padşahın ən kiçik arvadı idi. Nə o möhtəşəm saray, nə günəş görmədiyi üçün çiçəklər rəngsiz açılan o bağ qadını təmin eləməirdi. Divarın bir tərəfində sellərin açdığı gizli bir oyuqdan hər gecə bu tərəfə çıxırmış.

Parlaq, qaragözlü çobanla bu solğun çöhrəli gözəl arasında dərin bir sevdə başlayır.

Bir neçə gecə göy üzünün ulduzları dünyanın ən gözəl bir eşqini seyr edirlər. Məhəbbət bu iki cavanın gözlərini elə bağlayır ki, bir gecə qaranlıqda yavaş-yavaş ətraflarını buruyən uzun mizraqlı kölgələri görə bilmirlər.

Çoban təhlükəni dərk etdiyi vaxt artıq iş-işdən keçmişdi. Lakin o, indi bir çoban deyildi, sevgilisinin böyük bir təhlükə keçirdiyi bu dəqiqədə damarlarındakı qan birdən-birə alovlanan bir hökmdar oğlu idi. Əlindeki əsadan bir mizraq kimi istifadə edərək sevgilisini gizli divar deliyindən qaçırmıcağa qəddər vuruşur.

Ertesi gün çobanı hökmdarın hüzuruna gətirirlər. Təhdidlər, işgəncələr kar etmir, sevgilisinin kim olduğunu inadla gizlədir. Onu qaranlıq bir zindana salırlar. Günlərlə düşündükdən sonra çarə tapılır: hökmdarın on iki arvadını bir-bir çobanın qarşısından keçirmək.

Sevgilisini gördüyü zaman çoban hər halda özünü saxlaya bilməyəcək, bir fəryad, bir hərəkət etməsə də, heç olmazsa gözlərində titrəyəcək bir parıltı, ya ifadə ilə sirrini mütləq büruzə verəcəkdi.

Şahzadə zindanda bu qərardan xəbər tutduğu vaxt ölü kimi saralır. Fəqət, heç bir şey söləmir.

Ertesi gün saray bağına böyük bir izdiham toplaşır. Şahzadəni çiçəklər və qırmızı göyərçinlərlə bəzədilmiş bir çarxın qarşısına gətirib oturdurlar. Gözəlləri bir-bir onun qabağından keçirməyə başlayırlar. Hansının günahkar olduğu aşkar edilərsə dərhal çarxıya çəkiləcəkdir.

Gözəllər ağ ipək örtüklərinə bürünmüş halda titrəyərək bir-bir çobanın qarşısına gəlirlər, uzunboylu bir ərəb onların üzlerindəki bürüncəyi qaldırır

Hökmdar, atəş kimi parlayan gözlerini çobanın gözələrinə dikərək gözleməkdədir. Hər yeni bürüncək açıldıqca gözyaşları ilə islanmış, qorxudan saralmış gözəl üzler görünür. Çoban isə hamısına eyni sakit çöhrə, eyni dalğın nəzərlərlə baxır.

Hökmdar ruhu oxumaq işində təcrübəli bir adamdı.

– Bu çobanı tapdığınız yere də aparın... – deyir. – Siz gecə yəqin xəyal görmüşsünüz. Arvadlarımdan heç biri günahkar deyil. Bu gənc çoban onlardan birində sevdiyini tanımış olsaydı, mütləq sirrini bürüzə verərdi. Bu mənim etdiyim ən qanlı işgəncələrdən daha ağır bir təcürbə idi.

Günahkar gözəl keçirdiyi təhlükəyə baxmayaraq ertəsi gecə yenə divardakı həmin oyuqdan kənara çıxır, çobanı eyni ağacın dibində tapır. O, sevgilisinə:

– Buradan qaçaq... Məni hara istəyirsən apar, – deyir.

Çoban ülvə bir peyğəmbər sakitliyi ilə gülümseyir, gözələrində hələ də o dalğın nəzər olduğu halda:

– Qaçma bilməyəcəyik, – deyir. – Sən yolları tanıyırsan. Mən isə səni apara bilməyəcəyəm... Səni qarşımda görəyəm zaman gözələrimin sırımızı aşkar edəyəndən qorxaraq dünən gecə zindanda öz əlimlə gözələrimə mil çəkdim. “Siyah yıldızların” söndü, mən artıq heç bir şey görmürəm.

* * *

Kənan bir gün əvvəl nişanlısından məktub almışdı. Qız ondan yeni əsərin nə vəziyyətdə olduğunu soruşur, tamamlanmış hissələrin notlarını istəyirdi. Kənan tez yazdığı cavabda operası üzərindəki işin yaxşı getdiyini göstərirdi. Lakin notları göndərmək üçün ondan icazə istəyir və bunu belə izah edirdi: “Sizdən ilham alıb yazdığım bu parçaların sizə göstərəcəyi ilk təsir menden ötrü əhəmiyyətlidir. Onları mənim yox, başqa birinin ifasında dinləsəniz, bu təsiri görə bilməyəcəyəm. Bir az səbir etsəniz, əsərə mənim ifamda qulaq asmaqla, onun edəcəyi ilk təsiri gözəl üzünüzdə görmək səadətini menden əsirgəməsəniz, minnətdar olaram”. Kənan bu sətirləri yazdıqdan sonra həm gülmüş, həm

də utanmışdı. Çünki o, hələ tamam-kamal bitmiş bir parça yazıb hazırlaya bilməmişdi. Əylənirkən çox canlı və hərəkətli olan Kənan işləməyə başlamaq istəyəndə qərribə bir həvəssizlik, ağır bir süstlük hiss edirdi. Həyatı kimi zövqü, təbiəti də tez-tez dondan-dona keçirdi.

Əvvəllər o, qələbəliyi sevməzdi. İndi isə onsuz dura bilmir, qələbəlik, gurultu onu günəş kimi açır, canlandırır. Hələ balaca ikən bütün uşaqlıq hüquqlarından könüllü olaraq imtina etmişdi. İndi isə hər gözəl şeyi arzu etməkdə özünü haqlı bilir, hər zövq üçün özündə bir sönməz arzu duyurdu.

Saf düşünmə havasının belə heç cür ortadan qaldırma bilmədiyini başağrısı, bu səhər onun xəyalına bədbin, neşəsiz şeylər gətirirdi: “Nə gizlədim. Arsız və görməmiş adamlara çevrilirəm... Həyatım hərçənd əyləncədə keçir, ancaq bu təmiz kübar həyatı deyil... Təbiətimdə mötədillik yoxdur... Ya “tamam”, ya “heç” deyirəm... Bu həyat tərzini dəyişdirmək lazımdır. Hərçənd yaşamağa, əylənməyə mənim də haqqım var.. Ancaq heç olmazsa, bu haqqın özünü də bir nizamla salmalıyam... Heç olmazsa işləyərkən fikrim, qəlbim sərbəst olmalıdır... İki aya yaxındır ki, işə başlamaq istəyirəm, mümkün olmur... Dərünimdən heç bir şey gəlmir... Halbuki, mən heç sönmüş bir adam deyiləm... Görünür, İstanbul da təsiri var... Bura işləmək mühiti deyil, vəssalam”.

Kənan o gün də işləməyəcəyini anlamışdı. Özünə bir məşğuliyyət tapmaq üçün kitabxanaları səhmana salmaq istədi: əvvəl yaşadığı mənzildən gətirdiyi kitablarını hələ yerbəyer etməyə vaxt tapmamışdı. O, indi jurnalları vərəqləyir, kitabların tozunu çürpür, lazımsız kağızları, qəzetləri cırıb atırdı. Bir böyük not dəftərinin arasında saralmış bir zərf düşdü. Üstündə köhnə mənzilinin ünvanı yazılmışdı. Avropada olduğu zaman gələn bu məktub kağızların arasına qarışmış, itmişdi Kənan maraqla zərfini açdı. Bir İzmir poçt vərəqinə solğun mürəkkəblə, qarışıq, lakin incə qadın xətti ilə bu sətirlər yazılmışdı:

“Kənan bəy, dünən bir İstanbul qəzetində sizin haqqınızda bir xəbər oxudum. Operanız Avropada oynanmış, çox bəyənilmişdir. Mən sizə deməmişdimmi? Heyif ki, nə o, nə də mən bu operanı görə bilmədik. Keçən gün Karantınə, dayınızgilə getmişdik. Bir şad xəbər də eşitdik: siz bir şahzadə xanımla evlənirsiniz. Təbrik edirəm. Artıq bu il gəlməyinizdən ümidimi kəsdim. Ləmiş”.

Bu saralmış məktub parçasından bir yay günəşinin hərəkəti duyulur, lətif bağ ətri gəlirdi. Kənanın kədərli, neşəsiz gözələrində xəfif bir

ışığı oyandı. Lamienin zərif çilli üzünü, süzgün yaşıl gözlərini daha yaxşı xatırlamaq üçün gözlərini yumdu:

– Ah, zavallı Xınalı yapıncaq, mənı unutmayıb, – dedi.

Keçən payızdan bəri Kənan Lamienı ikinci dəfə idi ki, xatırlayırdı. O, bir dəfə də operasının oynandığı gecə yadına düşmüşdü. Lamienin xoşladığı parça çalınmağa başladığı vaxt Kənan qeyri-ixtiyari olaraq gözlərini yummuş, gecə cücülərini səsiz rəşələri ilə dolu otağını, yaşıl gözlərində bitab bir məftuniyyət, çilli yanaqlarında isə gözyaşı olduğu halda başını pianoya dayayan Xınalı yapıncağı xəyalı önündə görmüşdü

Kənan əlindəki məktubu masa üzərinə atdı və lazımsız kağızları cırmaqda, kitabları bərbər kitabxanasının rəflərinə yerləşdirməkdə davam etdi. Lakin bu məktubun oyandırdığı xəyal onu getdikcə daha çox məşğul edir, o, Bozyaxa bağlarını, gümüşü aylı gecələri, yaşıllıqlar içində qeyb olmuş ensiz bağ yollarını, Ərəb dərəsini, Qırx çamları görür, Şəmi dedənin kədərli neyini, “Kərəm”in ağır-ağır dolandırdığı quyu çarxının iniltisini eşidirdi.

Kənan masanın üstündə duran kiçik məktubu bir də oxudu.

– Ah, Xınalı yapıncaq, – dedi, – başıma iş açdın. Məndə İzmir təkrar görmək həvəsini ələ qüvvətlə oyandırdın ki, müqavimət göstərməyəcəyəm. Bəlkə bu daha xeyirli oldu. Nahaq yere burada axtardığım ilhamı yəqin orada taparam... Görürəm ki, burada rahat çalışa bilməyəcəyəm. Anama da teleqram vurum, bura gəlməsin. Bir neçə günə özüm gedib Bozyaxa bağlarında onu görürəm.

X

Yay bu il erkən gəlmiş, bağ həyatı vaxtından əvvəl başlamışdı. Bozyaxada hər gün Katıboğlu yolundan axın-axın köç arabaları gəlir, ağ, çəhrayı, bənövşəyi geyimli adamlar, uşaq səsleri, qəhqəhələr, türkülər bağları şənəndirməyə başlayırdı.

Doqquz ay dumanlar, yağmurlar və məhzun bir tənhalıq içində qalan evlər pəncərələrini bərbər açıır, ətraflarını saran yaşıllıqlar içərisində gecə yarısına qədər parlaq işıqlar oynayırdı.

Lamie o qış İzmirdə bərk darıxmış, Bozyaxaya köçəcəkləri vaxtı kiçik barmaqlarıyla günləri saya-saya gözləmişdi. Bağa köçdükdən sonra ilk günlər onun üçün pis keçməmişdi. Gün doğmamışdan əvvəl

yuxudan oyanaraq bağarası yollarda gəzir, başqa bir yoldaş tapa bilmədiyini üçün əməsinin uşaqlarını götürüb Qırx çamlara gedir, günorta vaxtı ağacların altında qum üstündə uzanıb dincəlirdi

Bu il Bozyaxada ən yaxın dostları “Kərəm”lə “Quzğun” idi. Bu, məzlum çöhrəli eşşəklə altungözlü qoca köpəyi Lamie anlaşılmaz bir məhəbbətlə sevirdi. “Kərəm” yenə keçənlik kimi bostan quyusunun ətrafında tükenməz səbirlə zəhmətə qatlaşmağa başlamışdı

Lamie uşaqlardan birini onun belinə mindirir, yığılmasın deyər əli ilə uşağı tutur, o biri əli ilə “Kərəm”in üzünü, qulaqlarını oxşayaraq addımlarını onun addımlarına uyğunlaşdırırdı. Bu ona rəya içində, görmədiyini yerlərdə gəzmək kimi gəlirdi. “Kərəm” durduğu zaman Lamie bu yuxudan oyanmış kimi olur, nə qədər vaxtdan bəri bu vəziyyətdə yerdiyini xatırlamırdı.

Axşamlar, günbatana yaxın o, “Quzğun”la bərabər bağın kənarına gedir, divarın uçulmuş bir yerində oturaraq köpəyin başını dizlərinə üstünə qoyur, tozlu yollar qaralınca qədər gözləyirdi. “Mərasim binası”nın bağlı pəncərələrini çiçəkli sarmaşıqlar bürümüşdü. Lamie hərdən çiçək dərmək bəhanəsi ilə köşkün ətrafında gəzişir, burada olduğu dəqiqələrdə müqəddəs yerləri ziyarət edən adamlar kimi məhzun-məhzun xəyala dalırdı.

Buralar onun nəzərində keçənlik o gözəl yay sevdasının məzarı idi. O sevdada indi Leyli və Məcnunun sərgüzəşti kimi uzaq, köhnə bir hekayət olmuşdu.

Şükrü bəyin İzmirdə İkiçəşməlik məhəlləsindəki evində keçən tutqun, yağmurlu qış ayları da Lamienin bu hekayətin təsirindən qurtara bilməmişdi.

İzmirdə havalar daima buludlu, evin içi isə həmişə axşam çağlarında olduğu kimi yarıqaranlıq olardı. Palçıqlı küçələrdən fayton, araba gurultusu eşik olmur, səhərdən axşama qədər küçə alverçilərinin səsi kəsilmirdi.

Lamie ev işləri ilə məşğul olmadığı vaxt pəncərənin yanında oturur, axşamlar açılmaqdan ötrü asılmış qalın pərdələrdən daha da tutqun görünən işıqda krujeva toxuyurdu. Əmisi ilə əmisi arvadı ondakı dəyişikliyi sezmişdilər. Lakin qıza nə olduğunu heç cür başa düşə bilmirdilər. Kədərli deyildi; çünki bəzən hər zamankından daha çox güldüyünü görürdülər, həm də ürəkden gələn təmiz, şən qəhqəhələrlə. Xəstə də deyildi. Əksinə, təzə çiçək kimi gündən-günə açılır, rengi durulur,

gözlərinin soluq, açıq yaşılığında içərisi günəş görməmiş zümrüdlər kimi tünd parıltılar titrəyirdi.

O, hətta xoşbəxt de görünürdü. Pərdələrin ağır kölgələrinə aydınlıq verir kimi görünən gözəl sarışın başında bir təravət, krujevasının zərif hörgülərinə dikilmiş gözlərində sönməyən bir təbəssüm vardı.

Xınalı yapıncaq o il ruhunda Bozyaxa bağlarının yayından bir şuxluq, bir hərəət getirmiş kimi idi.

Bu xoş xəyallar içində saatlarca özünü unudur, krujevasının incə naxışlarında Bozyaxanı, qayalara düşən günün şefəqlərini, çardaqlardan süzülən ay işığını yolların yaxınlığındakı divarlara düşən titrək, durğun kölgələri görürdü.

Nemət xanıma hədiyyə vermək üçün enli bir yaxalıq toxumağa başlamışdı. Yaxalığı nə şəkildə toxumağı da özü düşünüb tapmışdı. Bu, qərribə bir Min bir gecə hekayəti idi: çardaqların oymalı şefəslərindən meyne yarpaqları, yetişmiş üzümlər sallanır, şam ağaclarının təpələrində doğmuş ayın ətrafında pərvanələr, uzun qanadlı gecə cücüləri uçuşur, salxımlarla dolu hovuzlara sular axırdı. Bu əfsanənin bir guşəsində bir kaman rəsmi də vardı.

Lamie bu əl işi ilə məşğul ikən Kənanın bezi mahnılarını xatırlayır, başqalarının eşitməsindən qorxmuş kimi çox astadan dəruni bir səsle onları təkrar edir, bəzən krujevasının üstünə kırıqlarının ucundan bir damcı yaş da düşürdü.

Yaxalığı qurtaran zaman əmisindən iki gecəliyə izin istəyib Nemət xanımın Qarşıyaxadakı evinə qonaq getdi. Bu günü o, aylardan bəri səbirsizliklə gözləmişdi. Nemət xanım Kənan bəy üçün kim bilir, indi nə qədər danışımağa kim bilir nə qədər ehtiyacı vardı? Yazıq qadın sirrini ətrafındakılardan kime açə bilərdi ki?..

Qarşıyaxa gəmisində Nemət xanıma görəceyi dəqiqəni düşündükcə Lamienin qəlbi xoş bir həyəcanla döyünürdü: evin bir küncündə başbaşa verəcək, iki gün, iki gecə ancaq ondan bəhs edəcəkdilər.

Lamieyə elə gəlirdi ki, Kənandan danışmaqla onu bir müddət öz yanlarında saxlayacaqdılar.

Nemət xanımın o gün bir çox qonağı vardı. Gənc qadın Xınalı yapıncağı böyük bir sevincle qarşıladı. Bütün o biri xanımları qoyub daha çox bununla məşğul oldu. Lakin gecə yarısına qədər bir dəqiqə ikilikdə qala bilmədilər.

Nemət xanım xeyli kökəlmişdi. Qabaqından daha şən, laqeyd və xoşbəxt görünürdü. Onun daim gülüb danışdığını görəncə Lamie ürə-

yində iztirab çəkməyə, şübhələnməyə başlayırdı. Əcəba, Nemət xanım Kənanı unutmağamı başlamışdı? Bunu təsəvvür etmək olarmı? Kənanın gözəl qarayanız üzünü, mavi gözlərini, şirin təbəssümünü, ağ parlaq dişlərini, busələrini necə unutmaq olardı? Lamie bunu ciddi bir surətdə və heyətlə öz-özündən soruşur, nəticədə öz şübhələrindən utanırdı: Nemət xanım onu yəne sevirdi. Ancaq nə etsin! Ərli bir qadındı. Sırrını saxlamağa, ağılların dodaqları ilə gülməyə məcburdu.

Yatmaq vaxtı çatdığı zaman Nemət xanım bir şam yandırdı.

– Yaxşı, Xınalı yapıncaq, gəl səni otağına ötürüm, – dedi. Ən üst mərtəbədə təmiz döşənəkli kiçik, gözəl bir otağa gəldilər. Nəhayət, gözələnən dəqiqə gelib çatmışdı. Lamie dərin bir həyəcanla sarsılırdı. Nemət xanımın üzünə baxmağa cəsarət ələmirdi.

Gənc qadın şamdanı oraya qoydu:

– Sən yorğunsan, Lamie, yaxşı yatacaqsan. Səhər tez durmaq lazımdır, səni görməyə aparacağam. Bu gecə yuxunda nə görsən, yadında saxla. İnsanın birinci dəfə yatdığı yerdə gördüyü yuxu mütləq çın olur... Yuxun şirin olsun.

Nemət xanım qapıya tərəf yönələrkən Lamie şəşqın bir təlaşla onu çağırırdı.

– Nə var, Lamie? Niyə elə titrəyirsən?

– Mənə heç danışmalı sözün yoxdurmu?

– Səndə qərribə bir hal var.

– Kənan bəy sənə məktub yazır, eləmi?

– !!!

– Kənan bəyi unutmamısan, eləmi, Nemət abla?

Lamie titrək əlləri ilə Nemətin bileklərindən tutaraq, yaşıl gözlərində dərin bir iztirabla onun üzünə baxdı.

– Bunları niyə soruşursan, Lamie?

– Mən sizin bütün sırlərinizi bilmirəmmi? Sənə təsəlli vermək istəyirdim.

Xınalı yapıncağın dodaqları titrəyirdi, uzun kırıqları yaşla dolmuşdu.

Bu o qədər uşaqcasına bir haldı ki, Nemət xanım özünü saxlaya bilmədi. Qəhqəhələrlə gülərək onun qızarmış yanaqlarından öpdü

– Nə qərribə qızsan...

Lamie bu qəhqəhələrlə qəlbində ən kiçik bir şeyin qırıldığını hiss edir, gənc qadına qarşı mübhəm bir kin duymağa başlayırdı.

– Demək, Kənan bəyi yaddan çıxarmısan, Nəmət abla!
Nəmət xanım çəşib qalmışdı.

– Keyr, Lamie... Yaddan çıxarmamışam... Kənan bəyi həmişə xatırlayacağam...

– Yuxuna bir az haram qatmazsanmı, Nəmət abla!
Gənc qadın yenə güldü:

– Yaxşı, necə istəyirsən...

Ağ çarpayının kənarında yan-yana oturdular. Lamie əvvəla ona hədiyyə gətirdiyi krujeva yaxalığı verdi. Gənc qadın bu əl işinin çox incə və gözəl olduğunu söylədi.

– Afərin, Lamie Bu, əslində gözəl bir rəsm əsəridir, – dedi.

Bu krujevada onun başa düşə bilmədiyi bəzi şəkillər də vardı. Lamie bunlardan birini izah etdiyi vaxt Nəmət xanım qəhqəhələrlə gülməkdən özünü saxlaya bilmədi. Bu gözəl yay əfsanəsində “Kərəm”lə “Quzğun”un əskik olmasına Lamienin qəlbi dözməmiş, qərribə şəkili yarpaqlar arasında bürünün sevimli uzun qulaqlarını, digərinin isə kəsik quyruğunu yerləşdirmişdi.

Lamie gətdikcə artan bir həərətlə bu köhnə eşq hekayətini anladırkən Nəmət xanım onun hafizəsinə heyrət edir, hərdən gülürək:

– Nə yaxşı xatırlayırsan, Lamie! Bax bu mənim yadımdan çıxmışdı, – deyirdi.

Bu unudulan kiçik əhvalatların hər biri Xınalı yapıncaq üçün ayrı bir iztirab, puç olmuş ümid idi.

Xınalı yapıncaq o gecə heç cürə yata bilmədi. Pərdələri açıq pəncərədən İzmirin ulduz topalarına bənzəyən şəfəqlərinə baxır: “Yazıq Kənan bəy... Nəmət xanımın bu qədər qəlsiz bir qadın olduğundan xəbər tutsa, kefi yaman pozulacaq”, – deyər düşündü. Qarşıyaxadan Lamie əslində xəstə qayıtdı, bu ilk puç olmuş xəyalından doğan kədər üzücü bir xəstəlik kimi ruhunun dərinliklərindən aylarca özünü hiss etdirdi.

* * *

İyul ayı idi. Lamie bir axşam yenə “Quzğun”la bərabər bağda gezirdi. Küçədə fayton səsi eşidib qapıya gətdi. O, qapı ağzına çatana qədər fayton keçmişdi. Yolları bürüyən axşam qaranlığı içində faytonda iki kölgə gördü. Münir bəyi iri vücudundan tanıdı. O birisini

Kənanə bənzətdi. Birdən-birə ürəyi döyünməyə başladı. Görəsən, doğrudan da odurmu? O idisə, fayton mütləq Saib paşanın qapısı ağzında dayanmalı idi. Bu ümidin boşa çıxdığını gördüyü halda, Lamie yenə qapı ağzında durub, gözlerini yoldan çəkmirdi.

Fayton qonşu bağın qabağında dayanmayıb keçdi, bir qədər sonra tinin başında Münir bəyin köşkünə gədən yola döndü.

Lamie yavaşca köksünü ötürdü.

– O deyil, – dedi. – O ki, bir daha buraya gəlməyəcək...

Lamie o axşam erkəndən otağına çəkildi. Hava çox isti olduğu üçün pəncərəni açıq qoyaraq yatağına uzandı. Aydınlıq deyildi. Qol-budağı pəncərənin qabağına sallanmış çardağa sanki atəş böcəyi buludu çökmüşdü. Ərəb dərəsindən əsən isti yel onları otağa doldururdu. Onlar yuxunun yarımxumarlığı içində gülümşəyə-gülümşəyə gözləri yumulan qızın saçlarına, üzünə qonurdular. Lamie nə qədər yatdığını bilmirdi. Birdən-birə gecənin dərinliklərindən gələn bir kaman səsinə oyandı. Əcəba, bu rəya idimi?

Xınalı yapıncaq yuxulu-yuxulu bunu heç cür müəyyən edə bilmirdi, rəyada eşitdiyini güman elədiyi bu gözəl səslərin kəsiləcəyindən qorxmuş kimi gözlərini yenidən yumdu. Yavaş-yavaş özünü ələ aldı. Yatağında doğrularaq düşünməyə başladı. Axşam Münir bəyin faytonunda gördüyü kölgə şübhəsiz Kənan imiş. Yoxsa ki, bu kamanı ondan başqa kim çala bilərdi?

Kənan bəy yenə o tanış ninnini çalırdı. Lamie bir payız gecəsi, bu ninnini səhərə qədər gözləmiş, gözüyaşlı yuxuya getmişdi. Qıza ələ gəlirdi ki, indi eyni səslərlə həmin yuxudan oyanır, atəş böcəkləri ilə dolu otağı yüksəlir, havaya qalxır, göylərin ulduzlu bir parçasına çevrilir.

XI

O gün axşamüstü gəmi ilə İzmire gələn Kənan sahil küçəsində Münir bəyə təsadüf etmiş, onun faytonunda Bozyaxaya gəlmişdi. Bağdakıların heç nədən xəbəri yoxdu. Münir bəy bundan istifadə edərək Kənanı yarızorla öz köşkündə axşam yeməyinə qonaq aparmış, gecə yarısına qədər orada saxlamışdı.

Saib paşa yatmağa hazırlaşarkən itin hürməsindən bağa yad adam girdiyini başa düşdü. Əlində lampa pəncərədən başını çıxarıb:

– Kimsən?– deyər səsləndi. Kənanı tanıyıncə:

– Vay, nuri çeşmim, səmayeyi iftixarım, övladım, sənəşən gələn?
– deyə bağırıb ağlamağa başladı.

Uşaqılı–böyükli bütün köşkdəkilər yuxudan oyandı. Otaqlardan gece köynəklərinin üstündən şərf, hətta tuman atmış dağınıq saçlı qadınlar, batist köynəkli, ayaqyalın kişilər çıxır, Kənanın bu gözələnilməz gəlişi münasibətilə bir növ şənlik edirdilər.

Saib paşa onu tez–tez qucaqlayır:

– Bəs oğlum, adam bir teleqram vurmaz? Səni qarşılamaq üçün lap gəminin qabağına gələrdim, – deyirdi.

Mələk xanım hələ gəlməmişdi. Lakin bir–iki günə kənddən yola düşəcəyi haqda ondan məktub almışdılar.

Kənan bu görüş təntənəsinin mümkün qədər tez qurtarmasını istəyirdi. Yorğunluğunu bəhanə edərək “Mərasim binası”ndakı otağına çəkildi. Buraya heç toxunulmamış, şeylər keçən il olduğu vəziyyətdə qalmışdı. Pəncərələrin taxtalarını açan Kənan göylərə qarışmış kimi görünən gecənin qaranlığı içindən uçub gələn atəş böcəklərinə baxıb uşaqtəki sevinirdi:

– Nə yaxşı elədim, gəldim... Yoxsa bu dərin, təmiz duyğuları buradan başqa harada tapacaqdım, – deyirdi.

Qoyub getdiyi şeylərin hamısını öz yerlərində gördükçə uşaqqasına bir rıqqət duyur, divardakı rəsmlərə baxır, pianonun üstündəki fiqurları oxşayırdı.

O gün Kənanın gələcəyini bilmədikləri üçün hazırlıq görməmişdilər. Qoca bir xidmətçi əlüstü yataq otağının tozunu alır, Kənanla danışanda danışa işləyirdi. Arada xidmətçi qadın əlində lampa ilə otağa girəndə Kənan divarda quş qanadlarına bənzəyən incə kölgə gördü. Diqqət etdi, ayrıldıqları gün səhər Lamienin sarı lent parçası ilə pəncərəyə bağlayıb getdiyi bənövşə dəstəsini tanıdı. Ona da toxunmamışdılar. Çiçəklər və bir neçə qara yarpaq qurusu qalmışdı.

Kənan birdən Lamiyə verdiyi, lakin yerinə yetirmədiyi vədi xatırladı. Böyük bir vicdani borcunu ödəmək istəyən adam sakitliyi ilə pianonun üstündəki kamanın qutusunu açdı.

Yalnız Xınalı yapıncağın ninnisini çalmaqla kifayətlənmək istədiyi halda özünü saxlaya bilmir, aşıq olmuş bir dağ çobanı kimi, mahından mahniyə keçir, sadə və məsum könüllərin sonsuz arzuları, duyulmaz kədərli ilə dolu parçalar çalırdı.

Lampanın işığı ətrafında yenə pərvanelər titrəşir, yarıışıq divarlarda yaşılqanadlı gecə cücülərinin zərif kölgələri oynamağa başlayırdı.

Yol yorğunluğundan və hissələrin ağırlığından bitab bir halda kamanı yerə qoyduğu vaxt qaranlığa baxdı.

– Ah, Bozyaxa, – dedi. – Mən uşaqlığımın, ilk gəncliyimin bütün əməl və hissələrini burada görmüşdüm. Onları bir gün bu qədər zənginləşmiş bir halda mənə geri qaytaracağımı düşünə bilərdimmi?

XII

İki gün Kənanın yanına uzaqdan–yaxından dəstə–dəstə qonaq gəldi. Kənan səhərdən gece yarısına qədər bir saat da olsun tək qala bilmədi. Gələnlərin arasında birçə Lamie yoxdu. Kənan bir neçə dəfə onu uşaqlardan soruşmuş, lakin dürüst cavab ala bilməmişdi. Ona üçüncü gün axşama yaxın bağın arxasındakı dar çığırda təsadüf etdi. Gülərkə yolunu kəsdi:

– Eyib olsun, Lamie xanım .. Belə də vəfasızlıq olar?.. Köhnə dostuna bir “xoş gəlmisən” də demirsən.

Lamie ona baxmağa cəsarət ələmir, dodağını dişləyərək utanmış bir halda gülümseyirdi. Nəhayət, yavaş səslə:

– Əmidostumun vaxtı olmadı, əfəndim, gələcəkdi, – dedi.

– Keçən il həmişə əmidostunuzla gəlirdiniz?

– Sizə özünüzdən xeyli gileylənmək istəyirdim, ancaq cəsarət ələməirdim.

Kənan süni bir tərəddüdlə Lamiyə baxır, əylənərək gülümseyirdi – !!!

– Lamie xanıma, əlbət ki, Xınalı yapıncağa olduğu kimi erkim çatmır. Lakin bu il Bozyaxada Xınalı yapıncağı bildirki kimi görə bilmədiyimə çox təəssüf edirem.

Lamie Kənanın nə demək istədiyini anlamır, onunla bərabər güldürdü.

Kənan eyni zarafat tərzi ilə sözüne davam etdi:

– Xınalı yapıncaq çox dəyişmişdir. Gözəl gənc bir qız olmuşdur. Artıq onunla əvvəlki kimi zarafat ələməyə necə cəsarət etmək olar?

Lamie daha da qızardı. Bir an gözələrini onun gözələrinə dikərək.

– Mənimlə əylənirsiniz, Kənan bəy? – dedi.

Kənan erköyün, şux qəhqəhələrlə güldü.

– Bəli, bu da Lamie xanımın, dediyim kimi, böyüyüb gözəl bir gənc qız olduğuna daha bir sübut... İstəyir ki, qarşısındakı çox hörmət–cil və təşrifətpərvər olsun . Haqqı da var, madam ki, Lamie xanım yetiş–

miş bir gənc xanım olmuşdur... Zarafat bir tərəfə, Lamie xanım, həqiqətən siz çox böyümüş, dəyişmişsiniz... Nəzmi bəy... nişanlılığınız adı Nəzmi deyilmi?

– Nazimdir, əfəndim.

– Bəli, bəli, Nazim bəyi bu il də görmədiniz, ələmi? Kim bilir, o gələndə özünü necə itirəcək, nə qədər sevinəcək. Mənim belə gözəl nişanlım olsa dünyanı dağıdaram...

Kənan sən, oynaq bir hərətlə danışdı:

– Bu qədər gözəlləşəcəyini təsəvvür etməzdim, Lamie. Keçən il halında qərribə bir cılızlıq, solğunluq vardı... Necə deyim, o bir cür bürüşük çiçəklər olur, onlar kimi səndə də bir solğunluq vardı... Bu il isə par-par parıldayırsan, bahar tərəvətli bir qız olmusan... Dodaqlarında başqa bir təbəssüm, hələ də utancaq və ürəkək olan gözələrində başqa bir parıltı var.. Rəngin başqa, qaşların başqa... Hələ xınalı yapıncaqların hovuzdakı sudan təzəcə çıxmış kimidir. Onları tərəfə başlasam çox uzun çəkər... Qabaqdan gələn o iki qadına bax. İndi elə biləcəklər sənə eşq elan edərim. Nə bilsinlər ki, qesdsiz-qərəzsiz, əsil dostlarıq? Hələlik, Lamie... Səni hər vaxt gözləyəcəyəm...

Kənan əllərini cibinə soxdu. Fit çala-çala Ərəb dərəsinə tərəf getməyə başladı.

XIII

Yayın ən isti günlərindən biridir... Bağlarda yarpaq da tərənəmirmir... Evlərdə pəncərələrin taxtalarını örtmüşlər. Gözqamaşdıncı bir parıltı ilə uzanıb gedən yollar bomoşdur... Hava istidən və aydınlıqdan adətən titrəyir... Təpələr, ağaclar rəngi solmuş rəsm əsərlərini xatırladır... Qarşıda qayalar elə bil damla-damla əriyib axır... Dərələrin, gölməçələrin üstünü xəffif duman örtmüşdür...

Ağaçlıqlar arasındakı bostan quyusu çarxının yorğun iniltisindən, tənəkə novlara tökülən suyun sərinlik saçan sırıltısından başqa bağlardan heç bir səs gəlmir.

Günün şəfəqləri yarpaqların torpağa düşmüş hərəkətsiz kölgələrinə qarışan ulduz kimi parıldayır

Böyük dalğın gözləri həmişə yuxulu kimi görünən "Kərəm" yene quyunun başına ağır-ağır dolanır. Lamie, əmisinin iki balaca uşağı və Kənan buradadır. Səmiyə ilə Fikrət üstünə heşir çəkilməmiş qamakda yan-yana yatmışlar.

Kənanla Lamie kiçik daş hovuzun kənarında yanaşı oturmuşlar.. Danışmırlar. Ətrafda hökm sürən ağır sükut onların üstünə də çökmüş kimidir. Lamie üzünü hovuzə tərəf çevirmiş, çıpaq biləyini hərden hovuzə salır, sonra onu isladan suyun damla-damla barmaqlarından tökülməyinə tamaşa edir. Fikri dalğın, yaşıl gözləri yalnız bununla məşğul kimidir.

Kənan da əlini yanındakı tənəkə novlardan birinə uzadır, bir ovuc su götürüb cəld Lamienin üzünə, saçlarına atır.

Xınalı yapıncaq diksindir, titrəyir, yuxudan qəfil oyadılmış uşaq kimi şaşqın bir heyətlə gözələrini Kənanə tərəf çevirir... Bu zarafat üçün birbirlərinə gülümseyirlər. Lakin yenə bir şey danışmırlar... Lamie yenə hovuzə baxır, biləyini hovuzə salaraq əvvəlki oyununu davam etdirir.

Bu səfər Kənan da başını çevirir, qızın günəşdən yanıb qızarmış boynunda, zərif çilli yanaqlarında, qaşlarının tükündə titrəyən su damcılarında tamaşa edir, sol biləyini hovuzə dayayaraq əyilir, köpüklü suların içindən bir salxım "nurgar" üzümü çıxarır. Dodaqları ilə bir-iki gile qoparır, sonra yavaşca yana əyilir, salxımı Lamienin dodaqlarına uzadır. Qız yenə diksindir, başını geri çəkmək istəyir, lakin sonra ürəkək bir təbəssümlə ağızını açır, ovucda yedizdirilən quş balalartək üzüm gilelərini bir-bir yeməyə başlayır.

Kənan gözələrini ondan heç cür ayıra bilmir, Lamie bu vəziyyətdə necə də gözəldir! Yumru, zərif çənəsi, düz, qəşəng burnu, incə qızılı qaşları, azca dik geniş alnı necə sevimli və gözəldir.

Sarışın, quş tükünü xatırladan, yumşaq, ipək saçları halqa-halqa alnında qıvrılır, görülməz gümüş tellərlə bir-birinə bənd edilmiş kimi aramsız olaraq titrəyir. Bir az əvvəl atılmış su damcılarında hələ də yaş olan yanaqları dodaqları arasında tutduğu yaş üzüm gileləri kimi tərəvətlidir.

Kənan salxımı əlindən salır. Sakit, tələssiz, heç bir şey düşünmədən, söyləmədən Lamienə köksünə doğru çəkir. Gənc qız bir az əvvəl, üzünə su sıçradıldığı vaxt olduğu kimi bir azca titrəyir... Bu qədər .

Kənan onun gözələrindən, alnından sonra islaq yanaqlarından, qızılı çillərindən dönə-dönə öpür... Lamie dodaqlarında iqtidarsız bir nəfəs, vücudunda hərətlə əzginlik duyaraq gözələrini yumur, başını Kənanın çiyinə söykəyir.

"Kərəm" ətraflarında dəfələrlə dönüb dolanır, sonra birdən durur. Bu vaxt onlar da yuxudan oyanmış kimi silkinirlər. Lamie yavaşca özünü

Kenanın qolları arasından çəkir. Kenan yenə bir şey söyləmir. Artıq bir-birilərində baxmırlar.

Xınalı yapıncaq qamakda oyanmış uşaqları götürür, başı aşağı, uzun müddət bürkülü və qapısı bağlı bir otaqda qalmış çiçəklər kimi solğun və yorğun bir halda uzaqlaşır gedir.

Kenan asta-asta fit çalır, hovuzun kenarında kirəc parçalarını qopararaq suya atır.

* * *

Bu əhvalatdan sonra Lamie iki gün görünmədi. Kenan etdiyi hərəkəti düşündükcə öz-özünə acığı tuturdu:

– Mən doğrudan da pis adam olmaqdayam. Sövsq-təbii ilə hərəkət edən şüursuz heyvanlara bənzəyirəm. Əlimə nə düşürsə qamarlayıram, – deyirdi.

Üçüncü gün axşamdan bir az keçmiş Kenan görməkdən qayıdırdı. Bağın qapıya yaxın bir yerində başqa qadınlar arasında Lamienin də gördü. Yolunu onlar tərəfdən saldı.

Xınalı yapıncaq yavaşca öyilmiş, heç kəsə sezdirmədən üzünü yanındakı qadının arxasında gizlətməyə çalışırdı. Kenan çox təbii bir səslə:

– Bu nədir, Lamie xanım? Deyesən incimmişik, – deyə soruşdu.

Qız başını qaldırmağa cəsarət etmədən güldü.

– Niyə kə, efəndim? – deyə cavab verdi.

Kenan daha bənd olmadı. Keçib yaxındakı alçaq bağ skamyasında yorğun-yorğun oturdu və o biri qadınlarla danışmağa başladı. Hərdən onlara da suallar verir, kəsik, qısa cavablar alırdı.

O axşam ayrıldıqları zaman Kenan məsələnin artıq bitdiyini, yavaş-yavaş unudulacağını düşünürdü. Həqiqətdə belə olmadı. Lampa təzədən ona alışmağa başlamışdı. Bircə danışarkən əvvəlki kimi üzünə baxmağa cəsarət ələmirdi... Bu qədər...

Qaranlıq gecələr keçmiş, bədirlənmiş ay artıq bütün gözəlliyini nümayiş etdirməyə başlamışdı. Göy üzünə yenə səhərə qədər sədəf kimi parlaq və aydın olur, evlərin, torpağın, qayalıqların açıq qurşunu kölgələri yenə bütün incə cizgiləri ilə ələ bil səmada əks olunurdu.

Belə aylı gecələrin birində Saib paşa Qırx çamlarda bir neçə qonşusuna qonaqlıq verirdi. Yemək üçün lazım olan şeyləri bağbanlar

gündüzdən kiçik əl arabaları ilə oraya aparmışdılar. Saib paşanın hacıdan, molladan ibarət yaşlı dostları üçün açıqlıqda, qadınlar üçün isə bitkilərlə əhatə edilmiş görünməz bir guşədə süfrə açılmışdı. İçki içən gəncər isə ağacların aşağısında dərəyə yaxın daha xəlvet bir yerə çəkilmişdilər. Orada çalır, zeybək rəqsə oynayırdı, səs-küy salırdılar.

Kenan yemək zamanı dayısının yanında idi. Saib paşa sevimli bacı-oğlusunu bir saat görməyəndə dayana bilmirdi. Aşağıdakı içki süfrəsində nə qədər çox şüşə boşaldılırdısa, burada da o qədər çox kasa, nimçə və sini boşalırdı.

Gəvezəliyi ilə məşhur olan yaşlı bir ordu müftisi yeməkdən ağır-laşaraq qımıldanmağa imkanı qalmamış qonaqlara cinin, cadunun kəramətindən bitib tükenməyən hekayələr danışdı.

Kenan yeməkdən sonra Şemi dedə ilə bərabər uzaqda bir ağacın altına çəkilmişdi, qoca dostu ilə keçmiş günləri xatırlayırdılar.

Bir ara, aşağıdakı gurultu çoxalmış, qəhqəhələr, səs-küy artmışdı. Boy-buxunlu bir bağbanın verdiyi xəbəri eşidən Saib paşa Kenanı səslədi:

– Kenan, bax oğlum, Hafiz Feyzi eşşək oynadır. Dünyanın başqa yerlərində belə şey görə bilməzsən. Get bu oyuna tamaşa ələ.

Şemi dedə başı ilə onu təsdiq ələdi:

– Get oğlum, həqiqətdən baxmağınə deyə.

Kenan süfrənin yanından keçərkən qoca müfti qalın, qırıq səsi ilə yeni bir hekayə danışmağa başlamışdı.

– Allah rəhmət ələsin, Filibədə Hidayət adlı bir dərviş vardı.. Üzdən ıraq, eşşəkləri yox, ilanları oynadardı. İndi deyə bilərsiniz ilan da oynarmı? Bəli, oynar. Lap telli, pərəkli rəqqasələrdən də yaxşı gobək atar... Bir gün...

Topal Hafiz qeribeliyi və oyunbazlığı ilə məşhur bir bağbandı. Boz-yaxalılar “Qənbərsiz toy olmaz” zərbi-məsələnini “Hafizsiz əyləncənin nə ləzzəti” şəklinə salmışdılar. “Eşşək oynatmaq” Topal Hafizin son illərdə fikirləşib tapdığı bir əyləncə idi. Uzun bir ağacın ucuna bir az meynə yarpağı ilə bir neçə salxım üzüm bağlayaraq eşşəyinə minirdi. Heyvan üzüm salxımlarını burnunun ucunda hiss etdiyi vaxt boynunu qaldırmağa, üst dodağını oynatmağa başlayırdı. Ağzını tam açdığı zaman salxımlar iki tərəfə sallanır, heyvan da qeribə bir istaha ilə açıq, titrək dodaqlarını o yan-bu yana oynadırdı. Sonra üzüm və yarpaq bağlanmış ağac irəli uzanırdı. Eşşək də ayaqlarını salxımların hərəkətinə uyğun-

laşdıraraq onları təqib edirdi. Nəhayət, salxımlar yavaş-yavaş havaya qalxırdı. Ancaq başını qaldırmaqla onları yeye biləcəyini yəqin edən heyvan dal ayaqları üzərində qalxır, qabaq ayaqları havada, başını tərpedərək yırgalanmağa, titrəməyə başlayırdı. Topal Hafizin böyük bir məhərrətə idarə etdiyi bu qərribə rəqs beləcə davam edərkən çalğı çalınır, dəflər vurulur, "Yaşa, Hafiz" nidaları göyə ucalır, bəzən hətta eşşək də naümid fəryadları ilə bu ahəngə qoşulurdu.

Topal Hafiz bu axşam "sənətkar"ını xeyli bəzəmiş, başına al ipək parça, boynuna sarı bir baş yaylığından böyük bant bağlamışdı. Kənan xeyli kənardan bu oyuna tamaşa edərkən qulağına ahestə bir qəhqəhə səsi gəldi. Başını çevirdi. Lamienə bir az o yanda dayanmış gördü. Qız göstərilən tamaşanı daha yaxşı görmək üçün böyük bir daşın üstünə çıxmışdı. Kənanla o, bir-birinə baş əyib gülümsündülər.

– Gözəl deyilmi, Lamie xanım?

Oyun Xınalı yapıncağın çox xoşuna gəlmişdi. O:

– Bundan da gözəl şey olarmı? – deyər cavab verdi.

Kənan gülərək ona yaxınlaşdı.

– Sözümlə yersiz düşməsin. Bozyaxanın aylı gecəsindən olmaz. Belə bir gecə, mənə elə gəlir ki, ildə ancaq bir dəfə olur. Bu vaxt şam ağacları daha hündür, qoruq daha geniş görünür, ay işığı qurşunu kölgələrin arasında ağ örtüyə bürünmüş gecə xəyalları kimi dolaşır.

Kənan ağacların arasından uzaqda süd kimi bir aydınlıqla parlayan düzənliyi göstərdi.

– Bu cür ay işığında ağac kölgəsində oturub qalmaqla heç cürə razılığa bilmirəm, – dedi. – İstəyirsiniz bir az sizi yollarda gəzdirim, Lamie xanım?

Qız başını aşağı əydi:

– Necə istəyirsiniz.

Bir ildən bəri həyatında əsrarlı bir əhəmiyyət kəsb edən bu adam nə desə, nə istəsə, Lamie ona yalnız belə cavab verirdi.

Uçuq bir divarın üstündən yola atıldılar. Kənan bir az əvvəl aydınlığın ön açıq və parlaq göründüyü düzən tərəfi göstərmişdi. Ancaq heç bir söz demədən əks tərəfə, bağlara tərəf gedən çığırlardan birinə döndülər. Əvvəlcə tələsik gedirdilər. Sonra addımları getdikcə yavaşladı. Çox yaxın yeriyir, lakin bir-birinə toxunmurdular.

Kənan ona Avropadan, İstanbuldan danışır, Lamie susaraq qulaq asırdı. Bir tin başına çatdıqları vaxt Xınalı yapıncaq birdən dayandı.

Yaşıl gözələrində utancaq bir təbəssümlə Kənan baxır, nə isə soruşmaq istəyirdi.

– Nə isə demək istəyirsiniz, Lamie xanım!..

Qız qorxaq bir tərəddüdlə:

– Buranı xatırlayırsınızmı, Kənan bəy? – deyər soruşdu.

Kənan başını çevirərək ətrafına baxır, onun nə demək istədiyini anlamağa çalışırdı.

– Keçən il bir axşam buradan bağa qayıdırdıq. Siz onunla arxada gəldiniz.

Kənan yavaş-yavaş xatırlamağa başlayırdı. Gülərək:

– Bəli, – dedi, – xatırlayıram.

– Bəlkə elə keçən il də həmin bu gecə idi, Kənan bəy. Buralar elə bu cür aydınlıq... Ağacların kölgəsi yenə bu uçuq evin divarına qədər uzanırdı.

Qızın başı çiyinə əyilir, yaşıl gözələrində həm şən, həm də kədərli bir xəttə ilə divara baxırdı. Daha yeriməyə təqəti qalmamış kimi idi. Qollarını yanına salmış, kiçik vücudunu ağır bir yorğunluqla çəkirdi. Kənan hərdən bu məzlum görkəmli zərif qıza qarşı duyduğu səbəbsiz rıqqət və mərhəmətin yenə qəlbində oyandığını hiss etdi.

– Yorğun görünürsünüz, Lamie xanım. Bir az dincələkmi? – deyər soruşdu.

Xınalı yapıncaq söyləməyə cəsarət etmədiyi bu arzusunun birdən-birə tapmış kimi oldu, minnətdar nəzərlə ona baxdı və:

– Necə istəyirsiniz, – dedi.

Uçuq bir bağ hasarının üstündə qarşı-qarşıya oturdular. Baş yaylığı qızın açıq boynuna sürüşmüş, yandan düşən ay işığı içində sarı saçları daha sarı, üzü daha bəyaz və məsum görünürdü.

Kənan onunla söhbət eləyərkən bir şey diqqətini cəlb etdi. Lamie hərdən başını tərpedir, gözücu qarşısındakı divara baxırdı. Kənan da sezdirmədən yanakı oraya baxdı. Ay işığında başlarının kölgəsi divara düşürdü. Lamie başını yavaşca hərəkət etdirdikcə kölgələr yaxınlaşır, üzleri, dodaqları öpüş zamanı olduğu kimi bir-birinə toxunurdu.

Qızın bayaqkı sözləri hansı hisslə dediyini, hansı xəttini oyandırmaq üçün orada durduğunu Kənan indi anladı. Yenə quyu başında olduğu kimi heç bir şey söyləmədən, qızın biləklərindən tutdu, onu özünə tərəf çəkdi. Lamie bu dəfə yorğun bir müqavimətlə çırpındı. Vücudu bay-

ğın və təqətsiz bir halda Kənanın qolları arasına düşərkən başını dala çəkir, saçlarının incə qıvrımları geniş, ağ alnında titrəyirdi.

Kənan onun yaşıl gözlərinin iki iri yaş damlası ilə örtüldüyünü gördü. Yuxuda ağlayan uşaqlar kimi zəif bir səslə: "Eləmə, Kənan bəy... Mənə yazığın gəlsin" dediyini eşitdi. Buna baxmayaraq Kənan onu daha artıq bir qüvvətlə qolları arasında saxladı, döne-döne dodaqlarından öpdü.

Eyni yoldan Qırx çamlara qayıdarkən Lamie astadan ağlayırdı. Kənan isə tamamilə əvvəlki sakit vəziyyətində idi. O, qızı sakitləşdirməyə çalışdı:

– Burada ağlamalı bir şey yoxdur, Lamie, – dedi. – Bir buse ilə nə olacaq ki. . Sən təcrübəsiz bir cavan qız olduğun üçün buna bu qədər əhəmiyyət verirsən... Mənə acığın tutmur, eləmi?

Qız isə hələ də ağlayaraq:

– Xeyr, əfəndim, – dedi.

– Onda ağlama, Lamie... Bax, yenə ağlayırsan.

– Yox, daha ağlamıram, əfəndim.

Bunu deyərək daha şiddətlə çıxırırdı.

Qırx çamlara çatmışdılar. Çalğı, səs-küy, qəhqəhe, gurultu hələ də davam edirdi.

– Yaxşı, Lamie, sən daha qadınların yanına get... Sabah günortadan sonra quyu üstə gələrsənmi?

– Necə istəyirsiniz..

Ayrılıqları vaxt Kənan qızı qolundan tutaraq bir dəfə də öpməkdən özünü saxlaya bilmədi.

Lamie ağacların arasında gözden itəndən sonra Kənan yolun kənarında oturdu, bir papiros yandırdı.

Öz-özünə gülümsəyərək düşünürdü:

"Zavallı Xınalı yapınca... Ah, mənim bu qızçıgaza necə də yazığım gəlir... Halbuki bunun üçün bir elə səbəb də yoxdur... Nə söyləsəm, nə istəsəm ancaq "necə istəyirsiniz" deyə cavab verir... Ancaq mən nə pis, yaramaz adam olmuşam, ya rəbb!.. Bir cavan qızla... Hətta buna "cavan qız" da demək düz deyil, bir qız uşağı ilə bu qədər öylənmək pis, təhlükəli bir hərəkətdir... Vay səni... Görünür dünya özü beledir. Pislik dünyanın quruluşunda, bizim mayamızdadır... Əh, hamıdan yaxşı olaçağam deyə özümə əziyyət vermək mənəmi qalmışdır?"

O gecədən sonra aralarında başqa sevdalara bənzəməyən qərbe bir könül sərgüzəşti başlanmışdı. Kənan hər gün onu bağda, yaxud quyu başında görürdü. Lakin heç tək qalmır, bunun üçün bəhanə də axtarmırdılar.

Kənan əvvəl öz hərəkətini pisləmiş, "övladım yaşında olan bir qız qəlbi ilə bu cür oynamaq həm gunah, həm təhlükəlidir, bundan vaz keçməliyəm", – deyə düşünmüşdü.

Lakin bu peşmançılıq uzun sürməmiş, o yenə xudkam fəlsəfəsi ilə özünə təskinlik vermişdi:

"Nə edim, axı mən də adamam... Bunda nə onun, nə mənim günahım var. Təbiət hökmünü yeridir.. Ancaq bu qədər... Lamie də o burləri kimi bir qız uşağı deyilmi? Pişik balası kimi sevilmək, oxşanmaq ehtiyacı hiss edir. Ancaq bu hissələr onun üçün çox təzədir. Buna görə bəlkə bir az çox narahat olur. Digər tərəfdən mən də işləyə bilmək üçün, ruhumun sükutunu dağıtmaq üçün çox inco, xoş, iltq bir duyğuya möhtacam. Burada qorxulu nə ola bilər... Yay ayları ilə bərabər, təbiidir, bu da keçəcək, gözəl bir xatirədən başqa bir izi qalmayacaq.. Bu qədər..."

Lamieni başqalarının yanında gördüyü zaman Kənan ona şəfqətlə baxır, bir daha uşaqlıq, ehtiyatsızlıq etməmək üçün öz-özünə söz verirdi.

Lakin tək qaldıqları vaxt bütün qərarlarını unudur, qızı qolları arasında almaqdan özünü saxlaya bilmirdi. Bir axşamüstü faytonla gəzməyə çıxmışdılar. Arada Lamie ilə tək qalan Kənan:

– Lamie xanım, bu il siz mənim musiqimi keçən ilkindən az sevirsiniz, – dedi.

Qız güldü:

– Elə şey olarmı, əfəndim?

– Keçən il hərdən gecələr "Quzğun"la bərabər otağın qabağında qardağın altına gələrdiniz. Bu il heç gəlməmişiniz... Bir gecə bəlkə yenə gələsiniz...

Bunu zarafat kimi söyləmişdi. Lamienin bu namümkün şey üçün narahat olub, güləcəyini güman etmişdi. Qız isə əksinə, hər zamankı kimi məzlum, itaətkar bir halda başını əydi:

– Necə istəyirsiniz, əfəndim, – dedi.

Kenanın üreyi çırpınmağa başladı. Dediği söz üçün o deqiqe peşman olmuşdu. Şaşqın-şaşqın və tərəddüdlə soruşdu:

– Nə vaxt? Nece?

– Nə vaxt isteyirsiniz, əfəndim.

Kenan bir neçə saniyə düşündü. Ağır bir tövrlə: “Bu doğru olmaz, Lamie xanım”, – demək istədi. Lakin zəif iradəsi ona itaət etmədi. Dodaqlarından qeyri-ixtiyari olaraq bir kəlmə düşdü.

– Bu gecə.

Kenan o axşam ertədən otağına çəkılmışdi. Çox əsəbi idi. Lampanı da yandırmadı. Qaranlıqda aramsız olaraq gəzinir, papiros çəkirdi. Qəlbində qorxu, təlaş və həya qarışıq bir həyəcan vardı. Əsil qorxduğu şeyi özündən uzaqlaşdırarsa, bir təhlükənin qarşısı alınacağı kimi dənə-dənə özünü inandırmağa çalışırdı: “Qorxulu heç bir şey yoxdur... Yaşlı-başlı adamam. Lamie keçən ilki kimi bu dəfə də çardağın altında bir az oturub gedəcək. Ancaq birdən görən olsa... Əslində elə bundan, təkcə bundan qorxuram... Kim bilir, nece cirkən şübhələrə düşərlər... Ah Lamie, nə ehtiyatsız qızsan”.

Ay doğmuşdu. Pəncərələrdə işıqlar bir-bir sönür, bağlara dərin bir sükut çökürdü. Kenan saata baxdı. Gecə yarısından yarım saat keçirdi. “Yəqin daha gəlməz. Elədiyi işin təhlükəli bir hərəkət olduğunu, əlbəttə, başa düşmüşdür”, – dedi. Lakin bu ümid də ona başqa cür bir əzab və əziyyət verirdi. Lampanı yandırdı. Bu gecə belə pərişan bir vəziyyətdə işləyəcəkdi. İstədi Cavidana uzun bir məktub yazmağa başlasın. Bir neçə gündən bəri bu barədə düşünür, amma səhlənkarlıq edirdi. Bütün fikrini nişanlısı ətrafında toplamaqla bu səbəlikdən xilas olacağına ümid edirdi. Ancaq elə tək kəlmələrdə qələmi durdu. Ona yazıb qələmi qoyub bir şey tapmadı.

Bir daha bağa çıxmaq, Lamienin gəlməyəcəyinə əmin olmaq istədi. Bağ bomboş və qaranlıqdı. Ağacların ancaq tənəklərini xışıldadan bir yel əsirdi. Meynələrin arası ilə yeriməyə başladı. Lamienin gələcəyi kiçik qapıya qədər getdi. Gelib-gedən yoxdu. Şükür bəyinin evindəki işıqlar da sönmüşdü.

“Lamie indi yatmışdır. Yaxşı oldu, çox yaxşı oldu”, deyərək düşüncəni geri qayıdırdı. Bağ indi ona daha qaranlıq görünür, Bozyaxaya gəlməmişdən qabaqkı ümitsizlik çağlarını xatırladan bir hiss bütün ruhuna hakim olmağa başlayırdı. Sıx bir ağac komasının yanından keçərkən zəif bir gurultu, yarpaqların içində qanad çırpıntısına bənzər bir səs eşitdi.

Başını çevirincə yaxınlığında Lamienin gördü. Qız yarpaqların içində büzüsbü dayanmış, üsüyen adamlar kimi titrəyən qollarını sinəsində çarpazlamışdı. Kenan heyrət və həyəcanla:

– Buradasınız, Lamie xanım? – dedi.

Qız cavab vermək istədi, amma səsi çıxmıdı. Lap dərindən gələn bir üsütmədən dişləri bir-birinə dəydi. Kenan qızı ürəkətməkdən qorxmuş kimi yavaş-yavaş ona yaxınlaşdı. Buz kimi soyumuş əlindən tutdu.

– Niyə belə titrəyirsiniz?

Lamie çox yavaşdan cavab verdi:

– Bilmirəm, əfəndim.

O, başını aşağı əymişdi. Bu vəziyyətdə Kenan onun yalnız parlaq sarı saçlarını görürdü.

– Çoxdan gəlmisiniz, Lamie xanım?

– Xeyli var, əfəndim.

– Mən sizi... (“içeridə” deməyə cəsarət etməirdi) orada gözləyirdim... Niyə gəlmədiniz?

– ...

– Niyə burada gizlənmisiniz?

– ...

– Qorxmalı bir şey yoxdur... Keçən il də belə gəlmirdinizmi?.. Yadıңызdadır?

Kenan bunları söyləyərkən gülümsəyir, səsinə laqeyd bir ahəng verməyə çalışırdı. Qız başını qaldırmıdan:

– İcazə verin, gedim, – dedi.

– Nece isteyirsiniz, Lamie xanım.

Belə söylədiyi halda qızın hələ də titrəyən barmaqlarını əlindən buraxmadı. O bir əli ilə onun çənəsindən tutdu, üzünü özünə tərəf çevirdi.

Lamienin arıq çiyinlərində, kölgədə tutqun görünən çöhrəsində daha dərin və tünd görünən yaşıl gözlərində məğlub olmağa hazır bitab bir hal vardı. Bu çöhrə, bu gözlər Kenana qərribə bir başgicəllənməsi verirdi. Kenan özünü bu təsirdən qurtarmaq istəyirmiş kimi gözlərini qızdan ayırdı, ətrafına baxmağa başladı. Dayandıqları yerə o ancaq indi diqqət etdi. Bu yer vaxtilə Leyladan ayrıldığı, ilk məhəbbətinin ilk busəsini rədd etdiyi ağaçaqıdı.

Bir az əvvəlki şiddətli səbəbiyi yavaş-yavaş sakitləşir, könlündə on yeddi yaşında olan vaxtında, o biçərə və məhrumiyyətlərlə dolu

çağlarının kədərli, məğrur sakitliyi yenidən öz yerini tutmağa başlayırdı.

Hələ Lamiyə baxmırdı. Xəlifcə titrəyən barmaqları ilə onun çənəsini, alınını, saçlarını oxşayaraq düşünürdü:

“Özümdən nəhaq yerə bədgüman oluram. Lap cavan vaxtımda o qəder sevdiyim Leylanı burada öz xoşumla əlimdən buraxmışam... İndi nə qəder düşkünləşmiş olsam da, bu saf gənc qıza məndən bir pislik deyəcək qəder aqlanmamışam”.

– Qəder qaranlıqdır, Lamie. Yollarda heç kəs yoxdur. Gəl səninlə gezək. Qorxma, yanında mən var ikən sənə kimsədən, heç bir şeydən zərər gəlməz.

Bu elə bil Kənanın həmişəki şən, canlı, bir az da əsəbi ahəng və yüngül istehza duyulan həyəcanlı səsi deyildi. Onda indi bir yorğunluq, bir kədər vardı.

Qız bu fəvqəladəliyi hiss edirmiş kimi gözlərini onun üzünə dikdi. Kənanın üzü və gözləri də səsi kimi idi. Kəskin cizgili, əsəbi qarayanız çöhrəsi, cürətlə parıldayan mavi gözləri indi həlim və xoş bir səfəqlə gülümsəyirdi.

Lamie bir ildən bəri qorxunc və cazibəsindən qurtara bilmədiyi bu adamı heç bu qədər məzlum və məsum görməmişdi. Xınalı yapıncaq onu oxşayan əllərin təmasından sövq-təbii ilə xoşlanan pişik balası kimi başını Kənanın çiyinə qoydu və:

– Necə istəyirsiniz, Kənan bəy, – deyə bildi.

O axşamdan sonra qərribə bir gecə həyatı yaşamağa başlamışdılar. Hamı yatdıqdan sonra Lamie otağının qapısını içəridən kilidləyir, pəncərədən çardağa, oradan da dal bağçaya atılaraq Kənanı görməyə gəlirdi. Evdəkilərdən heç çəkinmir, bir gün bu işin aşkara çıxacağını ağına da getirmirdi. Qaranlıqda qolu Kənanın uca çiyində saatlarca gəzir, tikanlarla dolu qurumuş sel yataqlarından keçir, yol kənarlarında, ağaclar altında oturur, dik yamaqlara dırmaşırdılar. Kənan əvvəl qorxurdu. Ancaq sonradan ona da bir qayğısızlıq gəlmişdi. Xoşagəlməz bir təsadüf, bir təhlükə qarşısında nə edəcəyini belə düşünmürdü. Çox düşünsə idi, bu gecə gəzintilərini tərgitməkdən başqa bir çarə tapa bilməyəcəkdi. Halbuki hələlik onlardan vaz keçmir, gecənin və qaranlığın təsiri və təhlükədən ehtiyat hissi ilə zənginləşən bu yeni zövqdən özünü məhrum edə bilmirdi. Hətta gündən-günə cürət və cəsarət artırdı. Belə gecələrdən birində Lamie Qırx çamların o biri tərəfindəki sıx

məşəyə aparmış, qucağına alaraq axar suyun üstündən keçirmiş, ta Qızıl çölə yaxın yerlərə cənab getmişdilər. Bir gecə yenə cənnət yoldan şəhirdən məzarlığına qədər enmişdilər. Uçuq, sökkük daşlarla dolu qəbiristanın hasarı yanında Lamie qorxudan ağlamağa başlamış, Kənan onu dizlərinin üstündə oturtmuş, gözlərindən, dodaqlarından təkrar-təkrar öpərək qızı ovundurmağa çalışmışdı.

Bu qaranlıqda dərin, müterəddid həyəcanlarla sarsılaraq otağına qayıtdığı zaman Kənan Kənan pianosunun qabağında oturur, gecənin qalan saatlarını “Siyah yıldızlar”ına həsr edirdi.

XV

– Nə dedin, Xınalı yapıncaq? Məni heç unutmuyacaqsan? Saçlarının altın telləri tamamilə ağarıncaya qədər məni qəlbində saxlayacaqsan? Bunlar cahil dayələrin, qoca nənələrin uydurub danışdıqları boş nağıllara bənzər, yanlış, gülünc fikirlərdir, özüm... Sevdanı sizə necə yanlış, necə də pis başa salırlar. Bizim bir-birimizi sevdiyimizi düşünmə, Xınalı yapıncaq... Mən sənə üçün gözəl bir kaman səsinə başqa bir şey deyiləm... Necə ki, sən də mənim üçün gözəl bir yay rəyasından ibarətsən...

Bu, məhəbbət deyil, Xınalı yapıncaq.. Bu, bir az incə desək, bir könül əyləncəsi, bir duyğu oyuncağıdır. Bunda heç birimizin qəsd, günahı yoxdur... Səni ilk dəfə qollarım arasına necə aldığımı yadına sal... Bu söyüdlərin axar sulara doğru əyilməsi, meynələrin çardaqlara sarmaşması, gecə cücülərinin lampanın işığına uçub gəlməsi kimi düşüncəmiz, iradəmiz xaricində baş vermişdir... Bu, bizim daxili tələbatımızdan doğmuşdur, nə edək. Biz bir-birimizi sevmirik, Lamie... Lakin bu könül əyləncəsi bütün bir yay müddətində bizi əsil məhəbbətdən daha çox xoşbəxt etdi. Havaların soyuduğunu, ayrılığın yaxınlaşdığını fikirləşdikcə üzülürsən, gözlərin iztirablı bir həyəcanla dolur... Mənim zavallı, avam Xınalı yapıncaqım... Bilirəm ki, bu keçici yay sərgüzəştinə bütün gözəlliyi, bütün səadətini verən də elə bu yaxında ayrılmalı olmağımız, bir-birimizi bəlkə daha heç görməyəcəyimiz qənaətidir?..

Bu üçaylıq könül əyləncəsi insanın həyatını başdan-başa bürüyən uzun, dərin sevdalardan daha gözəldir.

Hisslərin də insanlar kimi solmağı, qocalmağı, ölməyi var... Bizim məsum sərgüzəştimiz qocalmadan öləcək, Xınalı yapıncaq... Bu

sergüzeşt mezarlarına gözlərində doyulmamış bir röyanın qalıqlarını, dodaqlarında yarımçıq qalmış bir busənin rəşesini aparan cavan ölü-
lərə benzəyəcək... Gələcəkdə sənin də, mənim də başımızdan bəlkə
daha uzun, daha ciddi sevdalar keçəcək... Lakin bu sevdaların tördədiyi
yağınlar qəlbimizi nə qədər çox yandırarsa, orada bir o qədər böyük
xərəbələr əmələ gətirəcək, sonra sönmə gedəcək... Qocalığımızın təsel-
lisiz günlərində bu keçmiş sergüzeştə xatırlayacağıq. Sən qulağına
ömrünün on altıncı yayından bir həzin kaman səsi gələcək. Mən isə
qışın ortalarında bir yaz çiçəyinin, daha doğrusu tər və təzə bir xınalı
yapıncağın qoxusunu almış kimi olacağam...

Kənan dolaylıq ruhunun böhranlarını, xəyalının incə şikəstliklərini,
“sonradan görmüş” kimi yaşamağa başladığı təzə həyatının cılız, yara-
maz, korlanmış cəhətlərini Lamienin balaca uşaqlara məxsus saf olan
ruhuna bir zəhər kimi damla-damla axıdaraq sözüne davam edirdi:

– Sevgini mən cür qeyd-şərtə bağlayırlar, müəyyən ömrü olan bir
hissi zorla saxlamağa çalışırlar, özü də eyni bir şeyi sevmək üçün ömür-
lük vəfalı olmağa and içirlər...

Daima eyni bir şeyi sevmək, eyni bir xatirəyə bağlı qalmaq nə qədər
pisdirdir... Xəyalına həmişə eyni səsləri təkrar edən bir kaman getir. Hər
dəfə gözlərini yumduğun zaman eyni rəngləri, eyni şəkilləri gördüyün
bir rəya təsəvvür et!

Mən də bir zamanlar sənün kimi uşaq idim, Xınalı yapıncaq. Mən də
bir vaxt yaxınlaşan ayrılıq günlərinə sənün bu gözəl yaşıl gözlərindəki
müzterib qorxu ilə baxdım... Mən də eyni bir səadət, eyni bir həyəcanı
məzarıma qədər qəlbimdə saxlaya biləcəyime inanırdım... Bunların
hamısı uşaq xəyalıdır, Lamiə... İnsanın bu ətrafımızdakı torpaqlardan
heç bir fərqi yoxdur... Görürsən, bir gün onun bütün əməlləri payız
yarpaqları kimi saralıb tökülməyə başlayır, onda hər şey ölür, hər şey
tökülür. Artıq ümidini kəsirsən... Bundan sonra bahar, həyat, səadət bitdi,
qurtardı deyirsən... Lakin üç ay sonra hər şey yenidən canlanmağa baş-
layır... O quru torpaq əvvəlkindən daha gözəl bir baharla bəzənir.

Kənan Lamienin atəş kimi yanan yanaqlarını ovucları içinə alır,
üzünü üzünə yaxınlaşdıraraq, onun dərin bir iztirabla geniş açılmış yaşıl
gözlərinə öz alovlu gözlərinin mavi zəhərini tökməkdə davam edərək
deyirdi:

– Sevgini sizə qəlbə doğulub ölən bir şey deyər öyrədirlər, Xınalı
yapıncaq... Bu necə pis, necə də yanlış fikirdir... Sevginin qəlbə heç

bir əlaqəsi yoxdur... Gərək, onun dodaqdan qəlbə zəhər kimi işləmə-
sinə yol verməyəsən... Mən çiçəklərə “torpağın sevgisi” deyirəm, Xınalı
yapıncaq... Onlar da torpağın dodaqlarında bir busə olaraq açılıb solur-
lar... Ancaq onlardan hansı biri torpağın qəlbine girməyi düşünür?

Biz bir-birimizi sevmirik, Lamiə. Buna inan, əzizim... Sadəcə olaraq
kiçik bir sergüzeştə könlümüzü, gözlərimizi, dodaqlarımızı əyləndi-
ririk... Bu qədər... Bir xatirə üçün tökəyinin uç-beş damla göz yaşını
iztirab sanma... İndi öz dodaqlarınla mənə cavab ver. Məni sevmirsən,
eləmi Lamiə? Bu, sadəcə məsum bir könlü əyləncəsindən ibarətdir,
eləmi?

Lamiə yorğun başını Kənanın bileyinə dayamış, gözlərində iki ırı
yaş damlası, içini çəkirdi:

– Mən bundan sonra da yalnız bu əyləncə üçün yaşamaq istəyirəm,
Kənan bəy...

XVI

Kənan bir səhər üreyində anlaşılmaz bir sıxıntı ilə vaxtından əvvəl
yuxudan oyandı. Örtülü pəncərə taxtalarının aralıklarında hərgünkü kimi
günəşin qızılı cizgiləri parıldamırdı. Bayırda hava tutqun idi. Pəncərə-
lərin qabağında sallanan meynə yarpaqları sanki təlaşla titrəyir, qüv-
vətli bir külek cərəyanı içərisində uçan quş dəstələrini xatırladırdı.

Pəncərəni açarkən yerə, ayaqlarının yanına bir xəstə arı düşdü.
Havadan islanmış toz qoxusu, quru yarpaq iyi gəlirdi. Kənan məsum,
uşaqcasına bir kədərlə:

– Ah, payız gəlib çatdı, – dedi.

Bağların saralmağa, yarpaqların tökülməyə başladığına, yaşıllıq-
ların içində gizlənmiş yolların, talaların yavaş-yavaş açıldığına Kənan
bu sabaha qədər diqqət etməmişdi. Ətrafındakı mənzərənin üfüqü
birdən-birə genişlənmiş kimi görünürdü. Bu qarşdakı daş evləri, Ərəb
dərəsinə tərəf enən cığırı, uzaqdakı viranə su dəyirmanını düşünən seçə
bilirdimi? Kənan eyni dəyişikliyi ruhunda da hiss edirdi. Bir gün əvvəle
qədər qəlbə və həyatı dolu idi. Adamın başını yüngülcə gicəlləndirən
ilq üzüm qoxusu ilə dolu yay aylarının doğurduğu hissələr, yeni əsəri
ilə yeni macərəsinin əzalmaq bilməyən dərin həyəcanları ruhunu sarmış,
heç bir köhnə duyğunun, heç bir uzaq xatirənin oraya girməsinə imkan
qalmamışdı.

Bu səhər elə bil orada da bir xəzan küləyi əsmişdi. Kənan qəlbinə tökülən, saralan, qırılan şeylər arasında uşaqıq çağlarının solğun günlərini görür, köhnə dərdrinin acısını duyurdu.

O gün heç cür özünü elə ala bilmədi, axşama qədər boş-boşuna bağlarda gəzdi. Ərəb dərəsinə enərək ta “Zeybəkler bulağına” qədər getdi. Bir qaya kənarında arxası üstə uzandı. Saatlarla havada dolayan kiçik bulud topalarına, gözle baxılacaq dərəçəyə qədər təsirini itirmiş günəşə baxdı.

Lamiəni üç gün idi ki, görmürdü. Deyirdilər ki, qız bərk bir boğaz ağrısından yatır. Axşamüstü evə qayıdarkən Kənan Şükrü bəyin bağının qabağından keçdi. Qapıda gördüyü bir qız uşağından Lamiəni soruşdu. O gün artıq bir az yaxşılaşdığını, lakin buna baxmayaraq onu hələ evdən bayıra buraxmadıqlarını öyrəndi.

Gece qonşu bağlardan birində yenə əyləncə vardı. Cavanlar səhərə qədər çalib oynayacaq, içki içəcəkdilər.

Kənan o gecə erkəndən otağına çəkilmək, yatmaq istədi. Lakin Saib paşa onu rahat qoymadı, zorla əyləncə yerinə apardı.

– Bu gecəki fəvqəladə bir ələmdir, – deyirdi. – Bütün Bozyaxa oradadır. . Sənsiz ürəyimə yatmır.

Bağda təkə bozyaxalılar deyil, şəhərdən dəvət olunmuş xeyli adam da vardı. Qonaqlar əvvəl dəstə-dəstə çardaqların, ağacların altına toplanır, bir qədər rəsmiyyət gözləyərək əylənirdilər, ancaq gecə yarısına yaxın Topal Hafizin eşşəyi ud və kaman sədalari altında yeni oyunlar çıxarmağa, yeni bir Cüt telli havasını oynamağa başlayanda vəziyyət dəyişdi, məşəllər daha ucadan alovlanmağa başladı, rəsmiyyət, təklif gözləmək yaddan çıxdı. Böyük, kiçik hamı qardaş, can-ciyer oldu. İçkinin təsirindən qıpqırmızı olmuş alyanaqlı məhkəmə rəisi bir tərəfdən: “Sən mənim bəradəri-canbərabərim deyilmisən”, – deyər bağıraraq Şəmi dedənin yanaqlarından öpür, qoca bir maliyyə müdiri ilə bir baş nəzarətçi qabaq-qabağa oynayır, bir başqa sərxoş bunlara baxıb: “Ay sağ olun . Topal Hafizin eşşəyini vurub keçdiniz”, – deyər səsi gəldikcə hayqırırdı.

Kənan bu gurultuya çox dözə bilmədi. Dayısının gözüne görünmədən oradan qaçaraq, arxa yoldan yavaş-yavaş başa qayıtdı.

“Mərasim binası”na yaxınlaşdığı vaxt qulağına zəif bir öskürək səsi gəldi, heyrətlə başını çevirdi. Böyük, qara bir pelerinə¹ bürünmüş

¹ Çiyinə salınan qolsuz qadın geyimi

Lamiə çardağın altında, bir küncdə durur, öskürəyini boğmaq üçün örpəyin ucu ilə ağzını tuturdu.

– Sənsənmi, Lamiə? Burada nə gəzirsən?

– Siz məni çağırمامısınız?

– Haçan? Kim dedi?

– Bu axşam Xədicəyə demişsiniz

Kənan yavaş-yavaş ona yaxınlaşdı. Yanağını oxşayaraq gülümsədi.

– Düz demirsən, Lamiə... Mən başqaları vasitəsilə sənə belə xəbər göndərərdimmi? Xədicədən sənə əhvalımı xəbər aldım. Ancaq bu qədər.

– Nə bilim, Kənan bəy... Elə bildim ki, məni görmək istəyirsiniz..

Kənanın nəşəslilik, əsəbilik bərdən-birə keçmiş kimi oldu. Hələ də qızın yanağını, çənəsini oxşamaqda davam edərkən:

– Əlbəttə ki, səni görmək istəyirdim... Ancaq bu sənin səhhətin qədər vacib deyil... Tamamilə sağalasan deyər bir-iki gecə gözləyə bilərdim.

Lamiə sakit bir cəsarətlə:

– Mən isə gözləmək istəmədim, – dedi.

Sonra bu sözlərdən utanmış kimi başını Kənanın köksünə dayadı. Kənan yavaşca əylənərək onun saçlarından öpdü:

“Bu qızcağ mənə güman etdiyimdən çox alışırdı.. Ayrıldıqdan sonra mütləq bir-iki ay əzab çəkəcək... Bu heç də yaxşı olmadı” deyər düşündü.

Lamiə bu düşüncəyə cavab vermiş kimi astadan içini çəkdi.

– Bir-birimizi görəcəyimiz günlər lap azaldı, Kənan bəy. Odur ki, bir az xəstə olmağıma daha fikir verməyin... Bir də, mən doğrudan da sağalmışam... Məndə heç bir şey yoxdur..

– Düzdür, ancaq gecələr bura rütubət olur, Lamiə Təzədən xəstələne bilərsən... Yaxşı, daha get.

– Aşağı bağda elə yaxşı şənlik var ki .. Yol kənarından bir az o tərəflərə baxmaq istəyirəm.

– Oralara baxmaq istəmirsən, şeytan... Məni də özünə aparmaq üçün bəhanə axtarırsan. Ancaq doğrudan sənə soyuq olar, Lamiə... Birçə bax, əllərin od tutub yanır... Sonra da ki, bu gecə oralarda adam çoxdur. Bizi görən olar.

– Onda qoyun çardağın altında bir az da dayanım . Siz də pəncərəni açarsınız.

Kenan daha etiraz edə bilmədi. Əsəbilibini gizlətməyə, səsine laqəyd bir ahəng verməyə çalışaraq:

– Orada olmaz Ancaq istəyirsən beş dəqiqəyə otağuma gələ bilərsən,
– dedi. Sonra tələsik əlavə etdi:
– Keçən il də bir dəfə gəlmişdin...

Lamiənin cavabını gözləmədən Kenan qapıdan girdi. Bir anda dəhlizə keçdi, qaranlıqdan qorxmuş kimi əsebi bir halda lampanı yandırdı. Sonra bayırdan görünməmək üçün pəncərəni örtüdü. Amma bunu edər-ətməz peşman oldu.

Ətrafındakı ağaclar, gecə, örtülü pəncərələr bu otağa təhlükəli bir yalqızlıq gətirir, onu gizli bir eşq yuvasına döndərirdi. Xəfifcə titrəyən əlləri ilə Kenan yenidən pəncərəni açdı. Pəncərənin arasında yığılıb qalmış pərdənin ucunu heç cür bacarıb çıxara bilmir, əlləri həyəcədən əsirdi.

Lamiə otağa girməmişdi. Qapının arasında dayanmışdı. Buradakı yarımqaranlıq içində qızın saçlarında qızılı bir aydınlıq yanıb-sönürdü.

Kenan pəncərənin yanında dayanıb gecenin sərın havası ilə həyəcanını azaltmağa çalışaraq, sərt bir əsəbiliklə kəsik-kəsik:

– İçəri girsənə, Lamiə, – dedi. – Lap yad adam kimi durmusan. Qorxmalı bir şey yoxdur. Ancaq pianonun qabağındakı stulda otur ki, bayırdan kəlgəni seçməsinlər...

Lamiə onun göstərdiyi yərə keçdi. Lakin o, oturmur, pianonun yanında büzüşür, uşuyən adamlar kimi titrəyərək pelerini çiyinlərinə, köksünə sıxırdı.

Aralarındakı sükut uzandıqca Kenanın əsəbilibini artır, bir tənəffəslik, qulaqlarında dərinədən gələn bir uğultu hiss etməyə başlayırdı.

Kenana bu sükut, özünün pəncərədən ayrılmaqdan qorxmuş kimi görünən vəziyyəti və Lamiənin qalın pelerin içərisində getdikcə daha çox büzüşməsi qeyri-təbii gəldi. Ona yenidən sərt bir əmrə:

– Oturunuz, Lamiə xanım, – dedi.

O indi əsebi addımlarla otağın içində gəzişir: “Nə pis oldu... Ah, bu Lamiə .. Çox ehtiyatsız şeydir... Niyə gəldi”, – deyə düşünürdü.

Pianonun üstündə bu günlərdə Cavidandan gəlmiş bir məktub zərfi vardı. Kenan onu əlinə aldı. Məktubda yazılmış sözləri bir-bir yadına salmağa çalışaraq nişanlısına aid xatirələrini fikrində oydurmaqla təskinlik və təsəlli tapmaq istəyirdi. Ancaq bu saat məktub onun qəlbine heç bir şey söyləmir, Cavidanın xəyalı qaranlıq bir muzey dəhlizində yaxşı seçilməyən naməlum rəsm əsəri kimi Kenan üçün təsirsiz qalırdı.

Bundan ümidini kəsdiyi vaxt ən köhnə xatirələrindən çarə umdu. Yəne Leylanı xatırlamaq, uşaqlıq illərinin kədərli və məğrur anlarını qəlbində canlandırmaq istədi. Bu da ondakı əsəbilibini daha da artırmaqdan başqa bir şeyə yaramadı. Bu illərinin məhrumiyət xatirələri ona boğuc kindən başqa bir şey bəxş edə bilmir, qəlbində zalımcasına gizli bir hiss oyadırdı.

Lamiə indi orada pianonun yanındakı alçaq kresloda oturmuşdu. Başını aşağı sallamış, saçlarının qızılı dalğalarından, pələndən açıqda qalmış qəşəng boynundan başqa bir yeri görmürdü.

Kenan da bir kresloda oturdu. Kreslo çox dərin, yumşaq və isti idi. Otaqdakı dərin sükutun içində o, Lamiənin nəfəs almağını da eşidir, getdikcə artan qərribə bir həlsizlik içində müqavimətinin, iradəsinin yavaş-yavaş tükənməyə başladığını hiss edirdi.

Mümkün qədər sakit görünməyə və səsine mülayimlik verməyə çalışaraq:

– Lamiə xanım, – dedi. “Yaxşı, daha gedin” deyə sözüne davam edəcəkdə. Lakin birdən qəlbi çırpınmağa başladı, Kenan susdu. Hiss edirdi ki, Lamiə itaət eləyib qapıya tərəf gedəcək olarsa o, özünü saxlaya bilməyəcək, qeyri-ixtiyarı olaraq yerindən qalxıb bir anda qızı qolları arasına alacaqdır. Son bir ümidlə ona nişanlısından, bu il Ərzurumdan gələcəyi gözlənilən mülazim Nazımdən bəhs etmək istədi. Lamiənin bir başqasına aid olduğunu xatırladan bu sözlər bəlkə onu əsəbilikdən qurtara bilərdi. Odur ki, kəsik-kəsik söyləməyə başladı:

– Bir neçə aya yəqin Nazim bəy də gələr, deyilmi, Lamiə xanım?.. Səni bu qədər dəyişmiş, gözəlləşmiş görəndə kım bilir, nə qədər xoşu gələcək... İnşallah, çox xoşbəxt olacaqsınız. Nazim səni çox sevəcək. Sən də təbii...

Sözüne daha davam edə bilməyib susdu. Nazimın xatirəsini oyandırmaqla daha böyük bir səhvə yol vermişdi. Xəstə xəyalı gözələrinin qabağında hərəkətli bir eşq və ehtiras səhnəsi canlandırır, Kenan Lamiəni ilk dəfə olaraq bir başqasının qolları arasında görürdü. Bu xəyal birdən-birə onu hövsələdən çıxartdı, çənəsində yüngül bir titrəmə hiss etdi:

– Lamiə, gəl yanıma, – dedi

Qız bir az tərəddüdlə ayağa qalxdı. Kenanın qərribə bir atəşlə yanan mavi gözələrinin cazibəsi altında şarşılarla ona tərəf bir addım atdı. Elə bu vaxt bayırdan bir səs:

– Kənan... Kənan, – deyə çağırıldığını eşitdilər. Gələn Saib paşa idi. Kənan yerindən qalxdı, tez lampanı söndürdü. Boğuq bir səslə:

– Lamie, keç içəri otağa, – dedi. – Səs eləmə.

Sonra pəncərəyə yaxınlaşaraq dayısına cavab verdi. Bələdiyyə reisi əyləncəyə tamaşa etməkdən qayıdırdı. Bacıoğlusunun birdən-birə oradan yoxa çıxması onun diqqətini cəlb etmişdi. Kənan:

– Bir şey olmayıb, dayı... Elə bir az başım ağrıyırdı, – dedi.

Paşa çardağın yanına qədər gəlmişdi:

– Gördüm lampanı yanır, fikirləşdim ki, hələ yatmamısan.

– Bu saat yatıram, dayı.

– Gecən keyrə qalsın, oğlum... Eh, orada lap biabırçılıq ələyirlər.

Orada çalğı yenidən dəlicəsinə bir uğultuya çevrilmişdi, qəhqəhələr, fişəng səsləri şiddətlə gecənin içərisinə dağılır, qabaqdakı ağaclar məşəllərin alovundan alışmış kimi görünürdü.

* * *

Kənan dayısının uzaqlaşdıq getməsinə görə özünü çox pis bir fəlakətdən xilas olmuş sandı. Təhlükə artıq sovuşmuşdu. Lamienini indi evlərinə arxayın yola sala bilərdi. Lampanı təzədən yandıрмаğa ehtiyat elədi. Qaranlıqda yataq otağının qapısını açdı.

– Yaxşı, Lamie xanım, – dedi. – Daha getmək olar.

Qız bir küncdə ayaqüstə dayanmışdı, yalnız altın saçları seçilirdi. Tərəddüd içərisində qapıya tərəf gəlməyə başladı. Kənan ona yol vermək üçün bir az yana çəkilməmişdi. Birdən Lamie bir stula toxunub sən-dələdi. Pəlerin bir ucu çiyindən sürüşüb düşdü. Kənan onu tutmaq istəyirmiş kimi qeyri-ixtiyari olaraq əllərini irəli uzatdı. Qızın çılpaq qolu onun qoluna toxundu, yumşaq saçları ilıq bir nəfəs kimi üzünə, dodaqlarına deydi. Kənan özünü ələ almaq üçün son bir cəhd də elədi. Lamienin çılpaq qolunu örtmək niyyəti ilə pəlerin sürüşmüş ucunu qaldırdı. Ancaq o, bunu elə bir təlaşla, elə bir sərt hərəkətlə elədi ki, pəlerin qızın çiyindən tamamilə düşdü; Lamienin yarpaq kimi titrəyən qızdırmalı vücudu birdən Kənanın qolları arasında qaldı.

Qız bir müdafiə sövq-təbiisi ilə çırpınır, özünü onun qolları arasında xilas etməyə çalışırdı:

– Buraxın mənə, Kənan bəy... Buraxın... Gedirəm, – dedi. Sonra o həmin aydınlıq gecədə olduğu kimi gözələrində iki böyük yaş damlası göründü:

– Yazığam, Kənan bəy, – deyə yalvardı. Kənan isə onu qolları arasında daha qüvvətlə sıxdı, vəhşi bir səslə:

– Çox gecdir, Xınalı yapıncaq... Çox gecdir, – dedi.

Qaranlıqda kölgədən seçilməyən meynələrə toxunmamağa çalışaraq bağı dal qapısına tərəf gədirdilər... Kənan əsəbi, lakin sükut içində başını aşağı əymiş, Lamie pəlerinə bərk-bərk bürünmüş halda ondan bir az arxada gəlir, hərden astaca öskürərək yavaş-yavaş ağlayırdı.

Arxadakı cığra çıxdılar. Lamie Kənanın aralanıb hasarın alçaq bir yerindən öz bağlarına atılaraq başını çöndərmədən ağacların arası ilə uzaqlaşmağa başladı. Arıq çiyinlərində, sallanaraq asta-asta yeriməsində bir yorğunluq, qırıq bir ümitsizlik vardı. Hasara yaxınlaşan Kənan yavaşca:

– Lamie xanım, – deyə qızın arxasınca səsləndi. Qız durdu, ancaq başını çevirməyə, ona baxmağa cəsarət etmədi. Kənan soyuq bir vuqar, acıqlı bir etinasızlıqla:

– Ağlamağın mənası yoxdur, – dedi. – Vəzifəmi başa düşürəm... Sabah gəl görüşək.

Qızın cavabını gözləmədən bağa qayıtdı. Dabanlarını yerə bərk vura-vura əlinə keçən yarpaqları qoparıb, budaqları qıraraq köşkə gəldi. Otağına girdiyi vaxt özünü saxlaya bilməyib pianoya bərk bir yumruq endirdi, əsəbi bir ümitsizliklə:

– Heyatımı yenidən qırdım, gələcəyim heç oldu getdi, – dedi.

XVII

Kənan o gecə yata bilmədi. Otaqda aramsız olaraq gəzişir, papiros çəkirdi. Cavidanla bərabər bütün o parlaq gələcək haqqındakı ümidlə-rindən əl çəkməli, heyatını mənasız, əhəmiyyətsiz bir qızıçığaza həsr etməli idi. Bu, ölüm kimi qəti bir məcburiyyətdi. Başqa heç bir çarə, heç bir yol yoxdu. Bu məcburiyyət Kənanın onsuz da şiltaq olan qəlbini çilgün üsyanla doldururdu. Səhərə qədər bir qərarlıq böhranı içində öz-özü ilə əlləşdi. Nəhayət, dan yeri ağaranda bu daxili çekişmədən bihəl düşdü. Əsəbləri son dərəcə yorulmuşdu. Qarayağız üzünə mis kimi qızarmış, qan basmış gözələrinin altı qaralmışdı. Ümitsiz bir halda stolun arxasında oturdu. Cavidana bir məktub yazmağa başladı:

“Səvimli, Cavidanım.

Sənə ilk dəfə “sən” deyə xitab etməyə, ilk dəfə təklifsiz söz söyləməyə cəsarət edə bilmədim. Mən bu səmimiyyəti daha sonraya, sənə

“qadırım” deyə biləcəyim o gözəl və bəxtəvər günlərə saxlamaq isteyirdim. Lakin taleşizlik və tədbirsizliyim məni bir uçuruma yuvarlatdı. Cavidan, sənə “nişanlım” demək haqqını itirmiş vəziyyətdəyəm. Nahaq yere çırpındım, üsyan etdim... Xilasım mümkün deyil... Həyatımı öz elimlə puç etdim... Buna layiq olduğum üçün şikayət etmirəm. Ancaq bundan daha böyük bir qorxum var: sənə də bir pislik etmək qorxusu... Bu macəranın sənəin xoşbəxt həyatında acı və qara bir nöqtə olması qorxusu. Söz yox ki, məni unudacaqsan. Yüksək ağılının həssas qəlbinə hökm etməsini görecəksən; mənim kimi səfil, adı bir adamın sevilməli bir cəhəti olmadığına, əlbəttə öz-özünü inandıracaqsan. Mənə gəlincə, Cavidan, bu gündən sonra başlayacaq səfil, bədbəxt, məğmun həyatımın yalnız bir təsəllisi olacaq: sənə “nişanlım” deyə bildiyim o xoşbəxt çağlarımda duymuş olduğum səadət... Səni uzaqdan-uzağa həmişə sevcəyəm, Cavidan. Nə qədər bədbəxt olarsansa, bu məhəbbət də bir o qədər artacaq.

Bu zəruri ayrılığa səbəb olan hadisə haqqında geniş izahat verə bilməyəcəyəm. Hətta bunu başqa yerdən də öyrənmək fikrinə düşmə... Çünki bir zaman “nişanlım” dediyin adamın necə alçaq bir məxluq olduğunu öyrənərək utanacaq, əllərinlə üzünü örtməli olacaqsan.

Sözsüz, daha dünya gözü ilə bir-birimizi görməyəcəyik... Bir yerdə rastlaşanda da yəqin sən üzünü məndən çöndərəcəksən... Mən günahkar gözlərimlə üzünə baxmağa cəsarət etməyəcəyəm... Bunun üçün ölmüş, daha doğrusu özünü öldürmüş bir biçərənin son arzusu olaraq onu istəyəcəyəm ki...”

Məktub burada bitir, buradan başlayaraq orada qaralanıb oxunmaz hala gəlmiş iki-üç mənasız kəlmə ilə bir neçə mürekkəb ləkəsindən başqa bir şey görünmürdü.

XVIII

O gün bağda aləm bir-birinə deymişdi: Kənanı nahar yeməyinə çağırmağa gedən xidmətçi onu pianonun qabağında yerə serilmiş görmüşdü. Əynində hələ gecə paltarları vardı. Huşsuz halda idi. Üzü bürüşmüş və qızarmış, yarıaçıq gözləri şüşə kimi donuqdu. Yıxılarkən başı hara isə deymiş, sağ qaşının üstündə göy bir şiş əmələ gəlmişdi. Yaxın bağların birində yayı burada keçirməyə gəlmiş bir hərbi həkim olurdu. O, əvvəlcə Kənanın malyariyaya tutulmasından şübhələndi. Amma

ertəsi gün səhərə yaxın xəstənin hərəreti düşməyə başladı, o, yavaş-yavaş özünə gəldi. Nəhayət, həkim bunun şiddətli beyin yorğunluğu və böyük həyəcan nəticəsində əmələ gəlmiş qan dövranının pozulması halı olduğunu, xəstənin sakitlik və istirahət sayəsində mütləq bir neçə günə yaxşılaşacağını söylədi.

Kənan üç gün yataqdan qalxmadı. Bu müddət içərisində o, daimi bir bayğınlıq içində gözlərini yumub susur, ətrafındakılarla çox nadir hallarda danışdı.

Dördüncü gün yuxudan gümrah oyandı. Onu artıq yataqda qalmağa qoymadılar. Bu dörd gün içərisində çox zəifləmiş, altı qaralmış mavi gözlərinin şövkü qaçmışdı. Çox halsız olmasına baxmayaraq indi bağda gəzişir, Lamienə görmək istəyirdi. Ancaq qız o gün heç oralarda görünmürdü. Nəhayət, səbir edə bilməyib onu soruşdu. Əmisi arvadı ilə bərabər dənəndən bəri İzmirdə olduğunu söylədilər.

* * *

- İzmirdə sizin üçün nə cür keçdi, Lamie xanım?
- İzmire iş üçün getmişdik. Əmidostum İkiçəşməlikdəki evdən köçmək istəyir. Ev axtarırdıq.
- Xəstə oldum, heç halımı soruşmağa gəlmədiniz.
- Sizi həmişə ananızdan soruşurdum. Daha yaxşısınız, eləmi?
- Əslində qorxulu bir şey deyildi. Yaxşı, Naciyə, bir zəhmət çək həkimlə get. Mənə verdiyi axırıncı resepti itirmişəm. De ki, xahiş edirəm təzədən yazsın.
- İcazə verin mən gedim. Naciyə bəlkə bacarmadı
- Keyr... Keyr... Naciyə geder...

Yenə quyu başında idilər. Lamie İzmirdən yenidən qayıtmışdı. Kənanı onu görmək istədiyini öyrəncə heç çarşabını da başından açmayıb oraya gəlmişdi. Ona yaxınlaşmağa, üzünə dıq baxmağa cəsarət olmur, ağacların birindən sallanan zərif bir budağın kiçik yarpaqlarını bir-bir qoparıb yerə töküürdü.

Kənan ağır və sakit bir səsle danışmağa başladı:

- Naciyəni qəsdən göndərdim. Sizinlə təklidə danışmaq istəyirdim. Başımıza gör necə iş gəldi. Bunun nəticəsi olaraq həyatımızda bezi zəruri dəyişikliklər etməliyik. Aydınır ki, daha nişanlımızdan

ayrılmağınız lazım gələcək. Mən də nə qədər ağır olsa da öz nişanlım-
dan ayrılıram.

Bunu söyləyərkən Kənan qaşlarını çatır, səsinə boğan kını gizlətmək
üçün zorla nəfəs alırdı.

– Əminizlə üz-üzə danışmaq mənim üçün çətin olacaq... Bir neçə
günlük İstanbula gedirəm. Oradan bir məktub yazıb nişanlımızdan ayrıl-
mağınız və mənə erə getməyiniz lazım gəldiyini ona izah edərdəm. İşlə-
rəmi nizama saldıqdan sonra isə təbii ki, sizi İstanbula apardırdım.
Aydındırımı? Artıq qanuni nişanlım sayılırsınız. Əbəs yerə narahət
olmayın... Sizə elə bunları demək istəyirdim.

Kənan yavaş-yavaş əsəbiləşir, bir az da artıq danışmalı olarsa ağır
şeylər söyləməkdən özünü saxlaya bilməyəcəyini hiss edir, oradan tez
çıxıb getmək üçün bəhanə axtarırdı.

– Kənan bəy, mənə nə qədər kiçik, nə qədər həqir hesab edirmiş-
siniz... Mənim gənc bir qız olduğumu, başqaları kimi mənim də qəlbim,
izzəti-nəfəsim olduğunu nə üçün düşünmək istəmirsiniz?

Lamie bu sözləri boğuc bir fəryadla söyləmişdi. Kənan heyretlə
başını qaldırdı. Qarşısında tamamilə başqa, tamamilə yeni bir Lamie
gördü. Üzü gül kimi solmuşdu. Kirpikləri, dodaqları titrəyir, hıçqırma-
maq üçün əllərini sinəsində sıxırdı. Kənan maraqla ona tərəf yeridi.

– Sənə nə oldu, Lamie? – deyə biləklərindən tutmaq istədi.

Qız onun təmasından qorxurmuş kimi geri çəkildi. Bu hərəkət kiçik
bir üsyana bənzəyirdi.

Kənan etinasız sakitliyini saxlamağa çalışaraq sözüne davam etdi:

– Nə demək istəyirsiniz, anlamıram, Lamie xanım. Mən sizinlə ciddi
bir şey haqda danışdım. Güman edirəm, ağır bir söz də demədim.

Lamie dərinədən içini çəkdi:

– Kənan bəy, bu gün mənimlə belə rəftar etməyin. Bəlkə bir daha
sizi görə bilmədim.

Kənan yavaşca çiyinlərini çəkdi, acı və istehzal bir təbəssümlə:

– Güman edirəm, biz bir-birimizi lazım olduğundan daha çox
görəcəyik.

Lamie sakit bir inadla təkrar etdi:

– Xeyr, Kənan bəy, mənə nəinki lazım olduğundan çox, heç görmə-
yəcəksiniz... Çünki mən sizin arvadınız olmayacağam. Ölsəm də, hətta
ölsəniz də, bu mümkün olmayacaq, Kənan bəy...

– Niyə? Nə olmuşdur ki? Belə deməyinə bir səbəbmə var?

Lamie sakit təbiətindən gözlənilməz bir əsəbiliklə:

– Niyə başa düşmək istəmirsiniz, Kənan bəy? Mən sizə layiq deyil-
ləm... Bilirəm. Sizə erə getməyi mən, vallah, heç vaxt fikrimdən keçir-
məmişəm... Kənan bəy, söz versəniz, acığınızı tutmazsa, sizə bir şey
söyləyərdəm.

– Acığımı tutmaz. Söylə!

– Gəlib sizi otağınızda xəstə tapdıqları vaxt fəryad etməyə başla-
dılar. Hamı ilə bərabər mən də oraya gəldim. Sizə yaxınlaşmağa cəsarət
eləmərdim. “Yəqin mənim ucbatımdan belə oldu” deyə kənarında öz-
özümü danlayırdım. Stolunuzun üstündə gözüme bir yarımçıq məktub
sataşdı. Onu nişanlıma yazmağa başlamışdınız. Fikirleşdim ki, bəlkə
içində kimsənin bilməməsi lazım gələn şeylər var, bəlkə başımıza gələn
fəlakətdən orada behs etməsiniz. Ələ keçməsin deyə onu götürüb cibimə
qoydum. Yaxşılaşdığınız vaxt sizə verəcəkdim.

Kənan özünə gəldikdən sonra məktubu çox axtarmış, nəhayət, o,
qarışıqlıq əsnasında itmiş olduğuna inanmışdı. Onun nə olduğunu Kənan
indi başa düşdü.

– Oxumusan onu, Lamie?

– Əvvəlcə, vallahı, belə bir fikrim yox idi. Sonra dayana bilmədim.
Başa düşürəm ki, yaxşı iş deyil, amma oxumuşam, nə edim.. Sizin bəlkə
də acığınızı tutacaq. Ancaq mən onu oxumağıma çox şadam. İndi artıq
nə üçün sizdən həmişəlik ayrılacağımı başa düşürsünüz, elə deyilmi,
Kənan bəy?

– Bunlar uşaq sözləridir... Bizim evlənməyimiz vacibdir. . Kim bilir,
inşallah, bəlkə lap xoşbəxt olacağıq.

– Siz mənimlə xoşbəxt ola bilməzsiniz, Kənan bəy... Bu məktub
mənim könlümdə elə bir yara açmışdır ki, ömründə sağalmaz. Bir də,
mən sizi necə xoşbəxt edə bilərəm? Mən cahil, fəqir, biçərə bir qızam .
Görürsünüz, vəziyyətimi necə yaxşı dərk ələyirəm. Hansı məziyyətim
üçün mənə seveceksiniz, bütün ömrünüzü mənə həsr edəcəksiniz? .
Məktubunuzda çox doğru yazmışsınız. Mənimlə həyatınız puç olar.
Könlümdən başqa sizə verəcək bir şeyim yoxdur, Kənan bəy. O kifa-
yət əlsaydı, əlbəttə, sizi hər kəsdən çox mənə xoşbəxt edərdim, amma
nə çərə... Heyif ki, bu mümkün deyil.

Lamie yaşla dolu yaşıl gözlərində dərin bir iztirabla uzaqlara baxır,
məhzun-məhzun gülümseyirdi.

– O qorxdığınız şey başınıza gəlməyəcək, Kənan bəy... Siz öz
sevgilinizlə xoşbəxt olacaqsınız... Mən sizi xilas edəçəyəm... Əslihdə,

mən özüm də sizinlə xoşbəxt ola bilmərəm. Bu üç gündə çox düşünmüşəm. Dərin bir yuxudan ayılmış kimiyəm... Hər şeyi anlayıram. Sizin əsil sevdiniz başqasıdır... Məni sevmədiyinizi, onu düşünərək əzab çəkdiyinizi gördükcə mən hər gün sizdən çox əzab çəkirəm. Allah eləməmiş birdən xəstələnsəniz, ya ölsəniz? Bir az bundan əvvəl mənə "xəstələndim, halımı soruşmadın" deyirdiniz. Nəyə and içim ki, inanarsınız, dünyada hələ heç kəs xəstəsi üçün mənim qədər narahat olub ağlamamışdır, Kənan bəy. Gözlərimi yumduqda sizi ölmüş, o qədər xoşlandığım mavi gözlərinizi yumulmuş görür, dəli kimi olurdu. İndi daha başa düşürsünüzmü ki, mən nə üçün heç vaxt sizin arvadınız ola bilmərəm?

Lamiənin taqəti qalmamışdı. Kənanın bütün ısrarına baxmayaraq o, daha orada dayanmaq istəmədi. İçin-için ağlayaraq uzaqlaşdı. Kənan kədərlənərək və heyrət içərisində öz-özünə düşünürdü: "Lamiənin bu inadı mənə öz borcumu yerinə yetirməkdən döndərə bilməz. O, mütləq mənim arvadım olmalıdır. Bununla belə təklifimi rədd etməsi mənə çox toxundu. Bunu, görsən, doğrudanmı səmimi edirdi? Hər halda bu yaşdakı cavanlar yaşlı adamlardan daha çox təmiz olurlar. Mən də Leylanı öz xoşumla əlimdən çıxardığım vaxt Lamiə yaşda idim. Zavallı Xınalı yapıncağın bugünkü halı mənim o vaxtkı halıma bənzəyir. Nə edək, bir işdir başımıza gəldi... Özüm xoşbəxt olmasam da, bir başqasını xoşbəxt etməyə çalışsəm, bu da bir təsəllidir".

XIX

Aradan bir həftə də keçdi. Ayrılmalarına bir gün qalırdı. Kənan bu bir həftə içərisində Lamiəni hər gün görmüş, onu fikrindən döndərmək üçün çox şeylər demişdi. Ancaq danışan yalnız dili idi. Qəlbi, xəyalı isə başqa şeylərlə məşğuldu. Həyatını bu kiçik Xınalı yapıncağa həsr etmək fikri onu gizləndən-gizlinə əsəbiləşdirir, Kənan itirəcəyi şeyləri başqa bir cazibə və gözəlliklə təsvir edirdi. Əslində o, elə yaradılışdan belə idi. Bir şeyə bağlanması üçün onu itirməsi, bir şeyi sevməsi üçün ondan ümid kəsməsi lazımdı.

Lamiə Kənanadakı kədəri, qeyri-sabitliyi yaxşı hiss edir, ona görə də təkid etməməsi üçün göz yaşları ilə valırdı. Bir gün yenə dedi:

– Lazım deyil, Kənan bəy... Mənə yazığınızı gölsin... Mənim sizə orə getməyim mümkün deyil... Razı olduğum deqiqədən mənə nifrət

edəcəksiniz... Heç sevilmədən yanınızda yaşamağa necə dözərəm? Fikirleşməyin ki, məktub şənimə toxunmuşdur, Kənan bəy .. Sizə layiq olmadığını mən çox gözəl bilərəm. Sizin azca da olsun məni sevməyiniz mənim üçün böyük bir təsəlli olardı. Əslində başımıza o fəlakət gəlməseydi belə, mən Nazimə orə gətməyəcəkdim. Bir qadın birisini sevdiyi halda, başqa birisinin qadını necə ola bilər?. Mənim barəmdə narahat olmayınız, Kənan bəy .. Mən İzmirde dul qalmış bir zabıt arvadı tanıyıram. Əri Menemende quldurlarla vuruşmada həlak olmuşdur. Bu qadın orini çox sevirdi. Allah ona təsəlli vermişdir: orinin artıq bir də geri dönməyəcəyini bilə-bilə evi, onun şeyləri, yadigarları, şəkülləri ilə doludur. Bir gün bunlara qonaq gəlmiş qonşu qadının ona yazığı gəlir, bir cavan gəlin üçün tək yaşamağın çətin olduğunu söyləyir. Qonaq gətirdikdən sonra bu qadın gülərək mənə dedi ki.

"Lamiə xanım... Görürsən, qonağım məni dul hesab edir, halıma acıyırdı. Halbuki əsil dul özüdür, çünki orini sevmir... Mən isə öz "Şəhid"imi sevirəm. Onu düşünə-düşünə yaşadığım üçün özümü bu qadından daha az yalqız hesab edərdim"

Mən də həmin qadın kimi olaram, Kənan bəy. Arvadınız olsam, mənə nifrət edəcəksiniz. Halbuki, uzaqdan-uzağa sizi daha rahat düşünə biləcəyəm, seveçeyəm. Elə bil ki, lap bir zaman mənim orim olmusunuz, Kənan bəy... O qədər çox cavan iken dul qalmış qadınlar var ki Onların canı yoxdur?

– Təəccüb edərdim, Lamiə, sənin kimi sadə bir qızcağzdan belə mülahizələr gözləməzdim.

– Mən o qədər də uşaq deyiləm. Bilirsiniz ki, az əziyyəət görməmişəm... Mənim də qəlbim, izzəti-nəfsim var, Kənan bəy. . İsrar etməyinizin xeyri yoxdur... Ölsəm də sizə orə gətməyəcəyəm

Xudkam, iradesiz Kənan heç cür qəti qərara gələ bilmir, Cavidana yazdığı məktubu yola salmaqda tərəddüd edirdi. Bununla belə, Lamiəni qoyub gətmək fikri də ona əvvəlki qədər imkansız görünmürdü.

Bir axşam Kənan Misirdən İstanbula qayıtmış nişanlısından uzun bir məktub aldı. Danışığı kimi məktublari da daima bir az qürurlu və rəsmi olan Cavidan, bu dəfə böyük bir səmimiyyət göstərir, onun İstanbula nə vaxt gələcəyini soruşurdu.

Bu məktub Kənanın son tərəddüdlərini də qırırdı. Bununla belə, hələ özünü aldatmağa çalışır, "məktubla bunu Cavidana başa salmaq qaba və pis bir hərəkət olar. Onunla üz-üzə danışaraq hər şeyi anlatmalı, bütün günahlarımı etiraf etməliyəm", – deyə mühakimələr yürüdüdü.

Bu son qərarını Lamieyə də bildirdiyi vaxt qız birdən-birə saraldı, ancaq heç bir söz demədi.

Ayrılacaqları gecə son dəfə görməyə çıxmağı qərara almışdılar. Tərs kimi hava da tutqundu, hətta çiskin yağış yağırdı. Buna baxmayaraq, bağıın dalındakı cığırda görüşdülər, dalda yerlərdən keçərək Qırx çamlara qədər getdilər

Bu qaranlıq, ulduzsuz, yağmurlu gecədə Qırx çamların içi böyük bir günbəz xarabasına oxşayır, ağacların arasında çürümüş yarpaq qoxusu ilə dolu rütubətli yel əsirdi. Yağış gəlib çatmır, sadəcə olaraq hündür ağacların təpələri xəfif bir xışıltı ilə aramsız olaraq titreyirdi.

Yeri dəniztek örtən qurumuş şam tikanlarını tapdalaya-tapdalaya xeyli müddət gəzdilər. Hələ yola çıxarkən Lamie Kənanın xahiş etməmişdi:

– Bu gecə ayrılıqdan heç danışmıyaq, Kənan bəy... Kim bilir, bəlkə gələnlə... yaxud daha sonralar yenə buralara gəldiniz... O vaxt qadınıız, uşaqlarınız olacaq. . Sizi yenə görə bilərəm... Əlbət ki, daha indiki kimi olmaz, ancaq nə zərəri var. Sizi ki, görəcəyəm... Bu gecə ayrılıqdan heç danışmıyaq. Sabah yenə bu yerlərdə görüşəcək adamlar kimi ayrılacaq, Kənan bəy!

Kənan məzlum bir halda susur, Lamie isə əli onun uca çiyinlərində kılıdlənmiş halda, ara vermədən danışır. Kənan qızın kiçik vücudunun bütün ağırlığını hiss edər-edər, dinməzce yeriyirdi. Hicran məzlum, ürək və sakit Lamieni dərli bülbüllərə döndərmişdi. Qız Kənanın kamanına ilk dəfə qulaq asdığı, mavi gözəl gözələrini ilk dəfə gördüyü andan başlamış, bu günəçən bütün arzu və məhəbbətini yaşına yaraşmayan bir bəlağətlə söyləyir, indiki qaranlıq və yağmurlu Bozyaxanın aylı gecələrini, eşq ilə dolu unudulmuş anları bir-bir Kənanın xəyalında canlandırır.

– Qayıdaqmı, Lamie? Çox gecdir... Üşüyürsən, xəstələnə bilərsən...

– Nəçə istəyirsiniz, Kənan bəy... Ancaq qayıdanda o biri yoldan gedək, yaxşımı? Yadımdadırmı bir gecə Nəmət xanımla keçdiyimiz yol?... Sonra bu il... İki ay əvvəl o cür aylı bir gecədə... Kənan bəy, mənə o

qədər də yazığınız gəlməsin... Yadımdadırmı, mənə də orada Nəmət xanımla kimi qollarınız arasına aldınız!

Getdikcə artan yağışa baxmayaraq Lamie yenə həmin xaraba evin qabağında durdu, Kənanı zorla islanmış daşların üstündə oturdu, islaq sarı saçlarını onun köksünə dayadı.

– Qorxuram, Lamie, sənə üçün çox ağır olacaq.

Lamie süzgün yaşıl gözələrini qaldırıb Kənanın üzünə baxdı, göz yaşlarının yanaqları aşağı süzülməsinə baxmayaraq, dodaqlarında acı bir təbəssümlə:

– Yox, Kənan bəy, – dedi. – Bilirsiniz ki, biz bir-birimizi sevmirik... Bu həmişə öz dediyiniz kimi bir könlü əyləncəsi olmuşdur. Nə əhəmiyyəti var, Kənan bəy... Bu sevgi ki qəlbin sevdası deyil, dodaqların sevdasıdır. Bir neçə damla gözyaşını iztirəbmə sanacağıq? Ancaq bu gecə kaman çalmağı unutmayın, yaxşımı, Kənan bəy?.. Son dəfə sevdiyim ninnini dinləyərək yuxuya getmək istəyirəm.

* * *

Lamie hasarın kənarından öz bağlarına atılmaq istədiyi vaxt, Kənan onu son dəfə qolları arasına aldı, buz kimi soyumuş dodaqları ilə gözələrindən, geniş alından öpdü. Sonra onu yağmurlu qaranlıq içində tək buraxdı. Artıq başını çevirməyə də cəsarət etmədi. Qəlbində bir boşluq, dodaqlarında qızın islaq gözələrindən aldığı son busədən qalmış acı gözyaşının dadı olduğu halda otağına qayıtdı.

İKİNCİ HİSSƏ

I

Nazimdən Şükrü bəyə

Möhtərəm Şükrü bəy!

Bir ay yarım olar sizə məktub yazmıram. Bəlkə mənə indü lap acığı-nız da tutub. Səbəbini izah ələsəm, məni bağışlayarsınız. Ənisə xalaya və Lamieyə birdən-birə deməyin, mən əməlli-başlı bir təhlükədən qurtarmışam. Bölüyümlə bir quldur dəstəsi arasında baş verən toqquş-mada sağ çiyinimdən və baldırımıdan ağır surətdə yaralanmışdım. Qırx gündür ki, Trabzon xəstəxanasında yatıram. İndi, Allaha şükür, bir ələ şey qalmayıb, yaxşıyam. Bir neçə günə xəstəxanadan çıxacağam.

Sizə bir xoş xəbər də vermək istəyirəm. Dünən alay komandirindən bir təliqə almışam. Rutbəmin artırıldığını, mənə yüzbaşı çini verildiyini və İskənderuna¹ təyin edildiyimi yazır. Bu xəbər mənə son aylarda çəkdiyim butun əziyyətləri unutturdu. Siz də yəqin ki, mənim kimi sevinəcəksiniz.

Zəif olduğumu söyləyərək havamı dəyişmək üçün dörd-beş aylığa vaxt istəmişəm. Hər halda rədd etməyəcəklərinə ümid bəsləyirəm. Odur ki, Allah qoysa, bir aya qədər İzmirdəyəm. Bu istirahət müddətimi təbiidir ki, yanınızda keçirəcəyəm. Bu müddət ərzində toyumuzu da edə bilərik, ələ deyilmi? Lamie xanımı İskənderuna aparmağım bəlkə sizə bir az çətin gələcək. İki-üç ildən bəri ona xeyli öyrəşibsiniz. Ancaq mən tək olduğum üçün ona ehtiyacım sizinkindən daha çoxdur. Təklük məni lap yorub. İskənderunun gözəl bir yer olduğunu söyləyirlər. Ümid edirəm ki, Lamie ilə bərabər orada çox xoşbəxt olaram. Səmihe ilə Fikrət indü, kim bilir, nə qədər böyümüşlər. Nadinlik edirlərmi? Gəlib görərəm..

Nazim

¹ Türkiyənin cənub-şərqində, Aralıq dənizi sahilində hərbi-dəniz bazası olan liman şəhəri

Şükrü bəydən Nazimə

Oğlum Nazim!

Məktubunu on beş gün olar almışam. Dərhal cavab yazmağa səhlən-karlıq etməmişəm. Ancaq o axşam ələ bir hadisə baş verdi ki, yazdığım məktubu cırıb atmalı oldum. On beş gündür ki, böyük bir pərişanlıq içindəyəm. Ənisə xalan məsləhət gördü ki, sənə heç bir şey yazmayaq, həqiqəti söyləmək üçün gəlməyini gözləyəm. Mən isə bunu münasib görmədim. Nazim, oğlum, sən əsgərsən. Həyatın süngü, güllə, top atəşi kimi acılıqlarını da görmüsən, bunlara sinə gərməli olursan. Buna görə də həqiqəti ələ olduğu kimi sənə yazıram. Lamie artıq sənin nişanlın deyildir. Özümüz də bilmədən qoynumuzda bir ilan bəsləyirmişik, zahirən məzlum, ağırbaşlı görünən bu qızın nə pis ürəyi varmış. Bəxtin gətirib ki, bu yerəbaxan, pozğun məxluk batinindəkini indidən meydana çıxartdı. Bəlkə, Allah ələməmiş, qadının olandan sonra bu işləri başına gətirə idi. Onda əlini nahaq yerə qana bulandırmalı olardın, ömrün zindanlarda çürüyərdi.

Bu qızın keçən ildən bəri halında bir qəribəlik, bir dalğınlıq və soyuqluq hiss edirdim. Hətta bu bərədə Ənisə xalana da bir neçə kərə demuşdım. “Bu qızın üstündə gözün olsun,” – deyə tapşırırdım. Ancaq xalanı özün tanıyırsan... Allah ömür vermiş, çox təmiz bir qadıdır. Sözüme qulaq asmadı, qızı özbaşına buraxdı.

Bu il Bozyaxadan köçdükdən sonra Lamie daha da əcaib bir hala düşməyə başlamışdı. Gündən-günə zəifləyir, gözələrinin ətrafı qaralır, halında bir taqətsizlik görünürdü. Bir söz dediyim vaxt dalğın-dalğın üzümə baxır, çox dəfə cavab vermirdi. Mən: “Bu uşağa nə olub, xəstə deyil ki”, – deyə fikirləşməyə, narahət olmağa başlamışdım. Hətta bir dəfə həkimə də göstərmək istədim. Razi olmadı. “Bir şey yoxdur,” – deyə məni inandırdı.

Nəhayət, o gün sənədən məktub gəldi. Poçtalyondan zərfi mənə o alıb gətirdi. Sənin yüzbaşı olduğunu, toy üçün bir aya qədər İzmirə gələ-cəyini oxuduğum zaman sevindiyimdən dəli kimi: “Lamie, muştuluğumu ver... Nazimin rütbəsinə artırılar. . Özün də hazırlaş, bir aya kimi gəlin gədirsen”, – deyə bağırırdım. O, əlləri ilə üzünü örtüb, qapıya tərəf geri çəkildi. Mən öz ələmimdə bunu heyrət və sevincdən doğan həyəcan əlaməti hesab etdim. “Qaçma, gəl, əlimi öp görüm”, – deyə ona tərəf

yeridim. zorla ellerini üzündən götürmək istəyirdim. Birdən-birə qızın yerə sərildiyini gördüm. Üzü ölü bənizi kimi saralmışdı. Düz beş dəqiqə əlləşdik, limonla, odekolonla onu ayılmağa çalışdıq. Ənisi xala da elə hey mənə acıqlanırdı:

– Belə şeyi birdən-birə deyərləmi? Sevindən adamın nəinki ürəyi gəder, lap ölə də bilər, – deyirdi. Mənim də yenə ağlıma bir elə şey gəlmedi. O gecə Çeşməlikdəki qəhvəxanaya getmişdim. Eve qayıtdığım vaxt Ənisi xalanı elə pərişan bir halda, elə təlaş içində gördüm ki, təsviri mümkün deyil. O, əhvalatı mənə güc-bəla ilə anlatdı. Lamie susaraq düşünür, soruşulan suallara cavab vermirmiş. Ənisi xalan onun arada mənim otağıma girdiyini, sonra otağının altında bir şey gizləyərək yenə çölə çıxdığını görür... Oradan qızın nə götdüyü ilə maraqlanaraq o da mənim otağıma keçir. Ətrafa baxmağa başlayır. Hər şey yerli-yerində imiş. Təkcə komodun alt gözü aralı imiş.

Ənisi xala bu gözde sınıq ov tüfəngi ilə tapançamdan başqa bir şey olmadığını xatırlayır, təlaşla gözü açaraq tapançamın orada olmadığını görüb dəhşətə gəlir.

Yazıq arvad dəli kimi oradan Lamienin otağına cumur, silahı yastığının altından tapıb çıxarır. Görünür, bu bədbəxt özünü öldürmək istəyirmiş. Əvvəlcə, belə bir niyyəti olduğunu boynuna almır, bir gecə bundan qabaq otağında qorxdığı üçün belə etdiyini söyləyir. Lakin Ənisi xalan çox təkid edir, Lamie dözə bilməyib ağlaya-ağlaya həqiqəti boynuna almağa məcbur olur.

Bu yaramaz qızın bu il Bozyaxada yad bir adamla dostluq etdiyini, bunun nəticəsində boynunda üçaylıq uşağı olduğunu eşitdiyim vaxt dərd və hiddətimdən inan ki, lap az qaldı ağlımı itirəm. Bu cür namus məsələlərinde nə qədər tələbkar olduğumu bilirsən. Qızı təpiyimin altına salıb əzmək, sonra gecə yarısı küçənin ortasına atmağa istəyirdim. Ənisi xalan mane oldu. Dedi ki, özünü öldürmək istəyəcək dərəcədə peşman olan bir adama, bundan artıq cəza vermək lazım deyil. Mən də çarəsiz qalıb susdum. Lamie əslində öz övladım olmadığı üçün bundan artıq cəza verməyə haqqım da yoxdur. Təzədən bir iş çıxarmasın deyə, onu bir neçə gün möhkəm nəzarət altında saxladım.

Qızığızı yoldan çıxaran alçağı it kökünə salmağı qət etmişdim. Ancaq axtarırlarım heç bir nəticə vermədi. Lamieni günlərlə sorğusuala tutdum. Əvvəllər heç bir cavab vermək istəmirdi. Çox təkid elə-

dim, açib deməyə məcbur oldu. O alçaq bir tütün qoruqçusu qiyafəsində ortaboylu, şişman, çopur bir avara imiş. Nə yerini-yurdunu bilir, nə də ki, adını.

Polis idarəsinə müraciət etsə idim, kələfim ucunu tutardılar. Ancaq bunun da biabırçılığımızı aləmə yaymaq, qəzətlərə düşməkdən başqa bir xeyri olmayacağını düşünərək fikrimi dəyişdim

İndi yəqin özün də mənimlə razılaşarsan ki, bu hadisədən sonra Lamieni evimdə saxlaya bilməyəcəyəm. Qərara almışam ki, biabırçılığı ört-basdır etmək üçün Lamieni Kütahiyədəki böyük qardaşımın yanına göndərim. Tez ona bir məktub yazdım. Allah razı olsun, münasib bir cavab verib: “Mən onu möhkəm nəzarət altında saxlayaram. Özünü də burada ərli təzəcə ölmüş bir dul qadın kimi tanıdaram. Arvadım və qızlarımdan başqa heç kəsə bir şey deməmişəm. Bu məsələni, hətta küreklərimdən də gizlədəcəyəm. Məyus olmayın, cavandır. İnşallah, bir az sonra ağı başına gələr. Belkə gələcəkdə onu uşağı ilə bərabər qəbul edəcək yaxşı bir adama ərə də verə bildik”. Lamieni sabah yola salırdıq. Tanışım bir jandarm yüzbaşısı aparıb onu öz əli ilə qardaşımıza verəcək.

Nazımcan, heç fikir eləmə. Başa düşürəm, cavansan. Belkə bu qıza azca da olsa meylin vardı. Olmasa da, yenə belə şeylər adama çox ağır gəlir. Amma bir iş var ki, bu təbiətdə bir məxluqla sən əslində heç vaxt xoşbəxt ola bilməzdin. Yüzbaşımızı hər halda İskəndərünə tək göndərmək. Ənisi xala işə girişmişdir. İndidən iki qızla bir dul gəlini gözaltı eleyib. Qızlardan biri qonşumuzdur. Boylu-buxunlu gözəl bir izmirli qızıdır, vücudundan üç Lamie çıxar. İkincisi yenə tanışlarımızdan rodoslu¹ bir tacırın qızıdır. Bu o birisinə nisbətən bir az nərmə-nazıkdir, ancaq üzəndən ondan da gözəldir. Üçüncüsü bələdiyyə rəisi Saib paşanın arvadının qohunlarından, Nemət xanım dedikləri dul bir qadındır. . Yaramaz, əyyaş, qumarbaz bir ərli vardı. İki ay bundan əvvəl bir gecə sərxoş olduğu halda qayıqla Qarşıyaxaya gedəndə dənizə düşüb boğulub. Ənisi xalan bu qadını çox tərifləyir, iyirmi dörd yaşlarında, varlı, necib, gözəl və son dərəcə namuslu bir qadındır, – deyir. Hər halda bunlar hara, Lamie hara! Səmihe ilə Fikreti görəndə heç tanımayacaqsan

Şükru bəy

¹ Rodos – Aralıq dənizində, Anadolu sahillərinə yaxın böyük bir ada. Uzun zaman Türkiyənin əlində olan bu ada, indi Yunanıstana məxsusdur

Ənisə xanım bir gün Səmiyə ilə Fikrəti Lamiyənin yanında qoyub hara işə getmişdi Lamiyə yola çıxmağa hazırlaşdı. Paltar tikməkdən göz açma bilmir, əmidostusunun çarşabını, uşaqların pal-paltarını düzəldib qurtarmağa çalışdı.

Bu vaxt qapı döyüldü. Pəncərədən başını uzadan Lamiyə bahalı çarşab örtmüş kök bir qadın gördü. Pəncərənin açıldığını eşidən həmin qadın başını qaldırıb baxırdı. Göz-gözü gəldilər. Bu, hərdenbir Saib paşanın evinə gələn Məftunə xanım adlı yaşlı bir qadındı. Lamiyə onun haqqında bezi dedi-qodular eşitmişdi. Əmidostusunun da bu qadından heç xoşu gəlmirdi.

Məftunə xanım Şükru bəyin evinə ilk dəfə gəlirdi. Lamiyə heyretlə qapını açdı.

– Ənisə xanım evdədirmi, xanım qız?

– Xeyr.. Qonaq getmişdir.

– Vay, vay... Heyif Çoxdan gedib?

– Bir saat olar.

– Qızım, görəsən tez gələr?

Lamiyə "indi gələr" deyəcəkdı. Ancaq Məftunə xanımın gözləmək üçün içəri girə biləcəyini düşünüb:

– Güman eləmirəm, bir neçə getməli yeri də var, – dedi.

Məftunə xanım həyəətə girmişdi.

– Uzaqdan gəlirəm, xanım qız, – dedi. – İcazə versən bir az oturaram.

Lamiyə əvvəl nə cavab verəcəyini bilmədi. Sonra yan tərəfdən qonaq otağının qapısını açaraq ağızucu:

– Buyurun, xanım, – dedi

Məftunə xanım çarşabını götürüb, kənardakı döşəkçənin üstündə oturdu. İşindən qaldığına görə qanı qaralmış Lamiyə qapının yanındakı stullardan birində əyləşdi

– Qəhvə-filan istəmirəm, xanım qız. Ancaq gözəl ellərinlə mənə bir az su versən pis olmaz. Əmidostun Ənisə xanımın xatirini çox istəyirəm. Ancaq görüşünə gələ bilmədiyim üçün yanında xəcalətliyəm. . Axır ki, bu gün yolum düşdü .. Tərs kimi o da evdə olmadı...

– Bəli. . Əslində o da evdən çox az çıxır.

– Yaxşı oldu ki, heç olmasa səni görə bildim, xanım qızım. Əmidostun mənə qonaq gələndə sən də onunla gələrsən, yaxşımı, qızımı?

Qadın ətrafı qaz ayağı kimi qırıq-qırıq olmuş sürməli gözləri ilə Lamiyə baxır, ondan cavab gözləyirdi. Bu baxış qıza çox qərribə gəldi, tərəddüdlə:

– İnşallah, gələrəm, – dedi.

Məftunə xanım bu cavabdan heyretləndiyini gizlədə bilmədi:

– Bir şey eşitmişəm, qızım.. Kütahiyəyə, ya da hara işə gedirsən, deyirlər...

– Bəli.

– Vay, vay... Orada çoxmu qalacaqsan?

– Bilmirəm, xanım.

– Kütahiyədə darıxacaqsan... İzmire öyrəmiş adam üçün oralarda qalmaq çox çətin olur.

– Bəlkə də...

Məftunə xanım Lamiyəni bu cür sirr verməz görəndə xeyli sıxılan kimi oldu. Kıçık bir sükutdan sonra soruşdu:

– Bu səfər nə münasibətdir, xanım qızım?

– Belə lazım olub, xanım.

– Bəlkə də zəhləni töküürəm, ancaq onu bil ki, sevdiyim adamların hər işi mənə maraqlandırır.

Lamiyə əsəbiləşməyə başlayırdı.

– İzmirin havası mənə düşmür, xanım, – dedi.

Məftunə xanım süni bir qəhqəhə ilə güldü, gözünün birini qıydı.

– Ah, yaman şeytansan. Sənin kimi gözüaçıq qızlara lap canımı qurban eləyəm.

Lamiyəni buna fikir verməməsinə baxmayaraq qadının ehtiyat etdiyi, lazımı söz seçməkdə çətinlik çəkdiyi anlaşılırdı. Tərəddüd edə-də sözüne davam etdi:

– Qızım, nə qədər doğru olduğunu deyə bilmərəm, qulağıma bezi şeylər çatıb. Çox narahat oldum. Dedim mən ki, özgəsi deyiləm... Başına bu iş haradan gəldi? Ah, avam qızıçığaz, ah...

Lamiyə oturduğu yerdə titrəyir, üzü rəng verib rəng alırdı. O, kəkə-ləyərek:

– Bu sözləri nə üçün danışdığınızı başa düşə bilmirəm, xanım, – dedi Məftunə xanım kənarları naxışlı gümüş papiros qutusundan bir papiros çıxartdı.

– Ağbəxt olasan, qızım, bircə o kibriti bura ver görüm.

Papirosunu yandırdıqdan sonra qızın kibriti uzadan əlini bileyindən tutdu, onu yanında oturtdu.

– Sənin nə gözəl saçların var, qızım. Sən yaşda qızları mən çox sevirem. Mənim də sənə oxşayan bir qızım vardı... Deməli belə... Bir səhvə yol vermənsən hə... O qəder də fikir eləmə, belə şey çox qızın başına gəlib... Kaş ki, Ənisə əmidostuna bir söz deməmiş ola idin... Ah, mən bu işdən bir qəder tez xəbər tuta bilsəydim...

Qızı maraqlandırmağa çalışaraq sözlərinə ara verə-verə danışdı.

– Mən əvvəldə xəbər tutsa idim, heç bəlkə də Kütahiyəyə, nə də ki, nə bilim haralara getməyə ehtiyac qalmazdı. Bir behanə ilə seni bir neçə günlüyə qonaq aparardım... Sonra da başqa qızlar kimi bəzək-düzeyinlə, cehizlə nişanlının evinə köçüb gedərdin. Heç kesin də ağluna zərre qəder bir şey gəlməzdi.

Lamiyə bu sözlərdən xoşlanmayaraq əlini çəkmək istədi:

– Nə demək istəyirsiniz, xanım? Anlamıram. İcazə verin qarşınızda oturum.

Məftunə xanım saxta bir şəfqətlə yenə onun yanaqlarını, saçlarını oxşadı:

– Doğrudan da çox təcrübəsiz, ancaq yaman şirin bir qızsan. Səni Kütahiyədə, kim bilir, necə kobud adamlara verməyə çalışacaqlar. Burada qalmaq üçün bir behanə tapa bilsəydin, mən sənin üçün necə də yaxşı adamlar tapardım.

Məftunə xanım Lamiyənin barmaqlarından birini tutub yavaş-yavaş ona qırmızıqaşlı qızıl bir üzük taxmağa çalışdı. Qız birdən-birə diksinərək özünü yığışdırdı.

– Nə edirsiniz, xanım? – dedi.

– Qorxmalı bir şey yoxdur, qızım... Yadigar bir üzükdür... Özü də lap yaxından tanıdığın bir adamdandır...

– Kimdən?

Məftunə xanım əvvəl udqundu, sonra:

– Özgəsi deyil Namiq bəydən, – dedi.

– Fərihenin atası Namiq bəydən?

– Elədir ki, var... Əhvalatı o da eşidib, çox təəssüf edib. Bu üzüyü də yadigar göndərdi.

Namiq bəy əlli yaşlarında varlı bir tacirdi. Taxta-şalban alveri edirdi. Ənisə xanım onun Uzunyol məhəlləsindəki evinə tez-tez gəder, arvadı Məqbülə xanımı bacı kimi sevdi. Namiq bəyin qızı Fərihə də Lamiyənin yaxın dostu idi. Bu erköyün dövlətli qızı Lamiyəni hərdən evlərinə

çağırır, onu axşama qəder qonaq saxlayırdı. Namiq bəy kübar tövrlü, şən bir adamdı. Qızının yoldaşına yaxşı münasibət bəslər, hərdən bir ona kiçik hədiyyələr də verərdi. Görsən, bu üzük də həmin hədiyyələr qəbilindən bir şey idimi? Elədirsə, bəs bunu nə üçün Məftunə xanımınla göndərmişdir?

Lamiyə bu yaşlı qadının üzünə bir az şübhə ilə baxdı.

– Fərihenin bu hədiyyədən xəbəri varmı?

– Xeyr, qızım... Heç sən də Fərihəyə bir şey demə.

– Nə üçün, xanım?

Məftunə xanım yenə göz vurub güldü:

– Olmaz, qızım... Fərihə sonra başqa şübhələrə düşər.

– Nə şübhə?

– Lamiyə xanım, nə dediyimi çox gözəl başa düşürsən, amma mənə incitmək istəyirsən... Namiq bəyin səndən çoxdan bəridir ki, xoşu gəlir. Kütahiyəyə gedəcəyini eşidib çox heyifsilənir. Deyir ki, getməmişdən qabaq mənə bir də “xudahafız” desin... Mənə, qulaq as, qızım... Sən sabah günortadan sonra “bəzi yoldaşlarımla xudahafızlaşmamağa gedəcəyəm” deyər əmidostundan icazə alarsan Mən tindəki aptekin qabağında faytonla səni gözlərəm. Namiq bəy də bizi mənim Deyirman dağındakı evimdə gözlər... Yarım saat, bir saat görüşürsünüz... Bu gün sənə bir cüt briyant sırğa almağa getdi... Onları da sabah verəcək. . Danışdıq, eləmi, qızım? Namiq bəyə nə cavab verim?

Lamiyə qapının yanında ayaq üstə dayanmışdı. Yıxılmamaq üçün qabağındakı stuldan yapışmışdı... Üzü yamanca saralmışdı. Sönük bir səs, acı bir təbəssümlə cavab verdi:

– Deyin ki, xanım, Lamiyə deyir, Namiq bəy Allahdan qorxmurmu? Elə bu bəsdir...

Məftunə xanım bunu eşidib özünü itirdi, nə işə demək istədi. Lamiyə bu vaxt otağın qapısını açdı:

– Buyurun xanım, – dedi. – Əmidostum indi gələr. Sizi görməyə yaxşıdır.

Məftunə xanım qapıdan çıxarkən qərribə bir nəzərlə Lamiyəyə baxdı. Dodaqlarını büzərək:

– A qızım, – dedi, – madam ki, belə ötkəmliyin vardı, elə o tütün qoruqçusuna da bir az dikbaşlıq edəydin, bəlkə başına bu işlər gəlməyeydi.

Lamie bu eħvalatı əmisi arvadına danışarkən nifrətindən titrəyir, gözləri yaşarırdı. Ənise xanım onun gözlediyi qədər hirslenmədi. Kədərli və əsəbi bır tövrlə dedi:

– Məgər biz səni Kütahiyəyə xoşbəxtliyimizdən göndəririk? Senin vəziyyətində olan bir qızı burada saxlamaq mümkün deyil. Ah, Lamie, özünü də, bizi də oda saldın.

III

Üçüncü zəng vurulmuşdu. Konduktorlar telaşla fit çalaraq qaçır, vaqonların qapılarını bağlayırdılar.

Lamie hələ də qucağından düşmək istəməyən Səmiyəni pəncərədən Şükrü bəyə verdi. Fikrətin əlindən tutan Ənise xanım möhkəm büründüyü çarşabın altında astandan ağlayırdı. Qara çarşabın içində daha da solğun və üzgün görünən Lamie mümkün olmayan bir şey istəyirmiş kimi, qorxa-qorxa soruşdu:

– Əlinizi öpə bilərəmmi, əmican!

Şükrü bəy titrək əlini ona uzatdı, o gündən bəri ilk dəfə olaraq qızın üzünə, gözlərinə baxdı. Lamienin hələ də dodaqlarından ayırmadığı əlini çəkməyə təqəti yoxmuş kimi, o biri əli ilə yanında durub ağlayan arvadının çiyninə yavaş-yavaş toxunurdu.

Bir də fit verildi. Qatar yerindən tərpendi. Bu vaxt Şükrü bəy dözə bilmədi. Hündür boyu ilə qatarın pəncərəsinə tərəf uzandı, Lamieni çiynlərindən tutub özünə tərəf çəkdi, onun solğun, islaq yanaqlarından öpdü.

Şükrü bəyin qaranlıq çökmüş gözləri qabağından sürətlə gedən vaqonları görmür, yanında daha da şiddətlə ağlayan arvadına:

– Bu qızı qəbrə qoyub qayıtmış olsaydım, mənə belə yandırmazdı, – dedi.

Qatar Qarşıyaxanı keçincəyə qədər Lamie pəncərədən ayrılmaq istəmədi. Qədifə qalası və Deyirman dağı üstündən Bozyaxanı bir dəfə də görə bilməyi arzu edərək orada durdu.

– Bu qaraçarşablı sarışın qız görsən dəlidir, ya gicdir?

– Niyə?

– Onun üçün ki, bayaqdan başını vaqonun divarına söykəyib yatır.. Mən qatarla yola çıxmağı ətrafa tamaşa etmək üçün xoşlayıram.. Bir saatdır fikir verirəm, bir dəfə də olsa pəncərədən çölə baxmayıb.

Bu söhbət on altı-on yeddi yaşında, gənclik, balacaboy bir qızla yaşı iyirmini keçmiş zərif, qumral bir cavan qız arasında gedirdi. Qumral qız yoldaşının qolunu dartaraq:

– Yavaş danış, – dedi. – Yatmayıb, görmürsən, için-ıçın ağlayır.. Kırpikləri yaş içindədir. Kim bilir, yazığın nə dərdi var?..

– Bir bəhanə tapıb onunla danışmaq?

– İşin yoxdur, Məqbule... Mənim belələrinə narahət etməyə yazığım gəlir.

– Danışdırsa yaxşı olar... Bəlkə təsəlli verə bildik.

– Sən hələ uşaqsan, Məqbule. Başa düşə bilmirsən. Asanlıqla təsəlli veriləcək bir dərddə insanı bu cür ağlatmaz.

– Nə olursa olsun... Bu iş mənə çox maraqlandırır.

Məqbule bir-iki dəfə Lamienin qarşısında gəzişdi, sonra onun yanındakı pəncərəyə yaxınlaşdı, dırşəklərini oraya söykədi. Onu dindirmək üçün söz açmağa bəhanə axtarırdı, ancaq tapa bilmirdi.

Bu vaxt qatar stansiyalardan birinə yaxınlaşdı. Qəfil bir təkənla səmişinləri silkələdi. Gənclik qız özünü saxlaya bilməyib Lamienin qucağına yıxıldı. Şən bir qəhqəhə qopdu. Lamie də qeyri-ixtiyarı gül-məyə başladı. Bu hadisə dərhal dostlaşmaları üçün vasitə oldu. Qumral qızı da yanlarına çəkib söhbətə başladılar.

Məqbule:

– Gedəcəyiniz yer uzaqdırımı, bacı?

Lamie:

– Kütahiyəyə gedirəm.

Məqbule:

– A... Nə yaxşı... Biz də oraya gedirik... Tək gedirsiniz?

Lamie:

– Bəli.

Məqbule (heyrtlə):

– Lap təkbaşına?

Lamie:

– Xeyr... Bir jandarm yüzbaşısı var...

Məqbule:

– Atamla bir vaqonda gədənmi? O keçisaqqallı, həvədiş...

Qumral qız (qaslarını çataraq):

– Məqbule!..

Məqbule (birdən-birə qızıarıb gülməyə başlayaraq):

– Birdən atanız-zadınız olar ha... Mən lap baltanı dibindən vurdum.

Lamie:

– Xeyr, əmimin tanışdır. O da bir iş üçün Kütahiyəyə gedir.

– Elə isə eybi yoxdur... Adınız nədir?

– Lamie.

– Mənim adım Məqbuledi... (Yoldaşını göstərərək) – Xalamın adı isə Naciyədir. Naciyə xalamı İzmirdə operasiya ələyiblər... İndi anasının yanına aparırıq... Mənim anam keçən il İzmirdə ölmüşdür. O biri xalamın əri Kütahiyədə olur, məmurdur... Nənəm də orada olur. Atam məndən ötrü ondan üç ay izin alıb. Mən Kütahiyəni heç görməmişəm. Naciyə xalam tərifləyir... Oraya getməyimə çox sevinirəm. Kütahiyədə görüşürük, yaxşıdır? A, odur atam da gəlir, sizin keçisaqqalı yüzbaşınızla bərabər.

Qatar bu stansiyada xeyli duracaqdı. Kişi səmişinlər platformada gəzişmək üçün düşürdülər. Vaqonların qabağı suçular, qoğal və portaqal satanlarla dolu idi. Lamie yüzbaşının yanında hündürboylu, uzunbıqlı, saç-saqqalı çallaşmış bir minbaşı gördü. Onun meşin kimi, sərt və qarayanız üzü, heybətli qara gözləri vardı. Saçlarını dibindən vurdurmuşdu. Başının peysərindən aşağı hissəsində deri qat-qat olmuşdu. Meşinqınlı uzun, əyri qılıncını vağzal səkisinin daşlarına toxunduraraq keçib vaqonun qabağında dayandı. Məqbule ilə Naciyə üçün böyük bir kağız bağlamada xeyli fındıq və kişmiş aldı. Yüzbaşı da qeyrətə gələrək bir şəkərçörəyi aldı və Lamieyə verdi.

Minbaşı qızının yanında duran Lamieni sərt və sürətli bir nəzərlə süzdükdən sonra yüzbaşının qolunu dartdı. Danışa-danışa uzaqlaşdılar.

Lamie yüzbaşının əl-qolunu oynadaraq nə isə anlatdığını, minbaşının tez-tez başını çevirib vaqona tərəf baxdığını gördü. Qız onların nə danışdığını eşitməyə də, ondan bəhs etdiklərini başa düşür, üzü od tutub yanır, Məqbule ilə danışdığı sözləri çəşbaş salırdı.

Qatar yenə yola düşmüşdü. Məqbule ilə Lamie qırx ilin dostları kimi sənlə-mənli söhbətə məşğuldular. Lamie yavaş-yavaş yalqızlığını unutmamağa, təsadüfün bəxş etdiyi bu həmsöhbətinin şən gəvəzəliyi ilə ovunmağa başlayırdı.

Məqbule ondan nə üçün başını küncə soxaraq saatlarla o cür ağladığını soruşdu. Lamie utanaraq əsil səbəbini açıb demədi, “gözlərimə pəncərədən duman dolmuşdu” deyər gülməyə başladı.

Məqbule ona inanmadı. Ancaq Naciyənin ona göz-qaş ilə etdiyi işarələri görüb daha Lamieni çox sorğu-suala tutmadı.

Axşam düşürdü. Bir az sonra qatar dayanacaq, səmişinlər gecəni keçirmək üçün otellərə dağılışmalı olacaqdılar. Məqbule belə bir şey təklif etdi:

– Atama deyim, bu gecə bizdən ötrü bir otaq tutsun. Sən də əslində təksən, bir yerdə olsaq söhbət ələyərək... Canımız da sıxılmaz.

Yarım saat sonra sarıboylı, baxımsız qalmış bir otelin çamadan və bağlamalarla dolu yarıqaranlıq dəhlizində idilər.

Məqbule atasını bir küncə çəkib ona nə isə deyirdi. Lamie minbaşının birdən diksinib onun dayandığı tərəfə baxdığını gördü. Qoca zabıt saçlarını çatmışdı. Başının sərt hərəkətlərindən qızına rədd cavabı verdiyi anlaşılırdı. Qızı onunla razılaşmadığı üçün minbaşı bir az kənarda dayanmış Naciyəni yanına çağırırdı, hündür qamətini onlara tərəf əyərək, astadan nə isə anlatmağa başladı.

Lamienin əl-ayağı titrəyir, ürəyi döyünürdü. Dəhlizin xeyli qaranlıq olmasına baxmayaraq, çarşabına bərk-bərk bürünmüşdü.

Məqbule üzrxahlıq etmək üçün bir yalan uydurmağa çalışaraq Lamienin yanına gəldi. Lakin onun, çarşabı içərisində astadan ağladığını görünçə heç bir şey demədi. Sadəcə əllərini tutub sıxdı.

– Zavallı bacım, – dedi.

Lamie o gecəni alçaqtavanlı dar bir otaqda yalqız keçirdi. Ertəsi gün qatarda Naciyə ilə Məqbuləni görmədi. Minbaşı onları başqa vaqona aparmışdı.

Şükrü bəyin böyük qardaşı Rza bəy köhnə süvari minbaşısı idi. İyirmi beş il bundan əvvəl bir siyasi məsələ üstündə işdən çıxarılmış, Kütahiyəyə sürgün edilmişdi.

O vaxt burada varlı bir kəndli qızı ilə evlənən Rza bəy bir daha İstanbulla qayıtmamışdı. Üç qızı, dörd oğlu vardı. Böyük qızının ər və uşaqları ilə bərabər ailə üzvlərinin sayı bir düjüнден¹ artıq idi. Əlavə olaraq neçə vaxtdan bəri işləri o qədər də yaxşı getmirdi.

Bu yaşlı adam böyük ailəni dolandırmaqda çətinlik çəkir, təbiətdəki əsəbilik bununla əlaqədar olaraq gündən-günə daha da artırdı.

Rza bəy Lamienə, sevimli, lakin soyuq bir çöhrə ilə qarşıladı. Arvadı Huriyə xanımın isə Şükrü bəyin məktubu gələn gündən bəri nitqi kəsilmişdi.

On altı yaşında, fəlakətlərin ən pisinə, ən rəzilinə uğrayan bu qız, kım bilir, İzmirin hansı tərbiyəsiz, əxlaqsız idi. Bu qız onlar üçün təkə ağır və məsuliyyətli bir yük olaraq da qalmaqcaqdı, hətta bəlkə onların mələk kimi məsum, inci kimi təmiz qızlarının əxlaqını da pozacaqdı. Bundan başqa, uzun müddət həqiqəti gizlətmək də mümkün olmayacaqdı. Bu iş torbada pişik gizlətmək kimi şeydir. Gec-tez onun quyruğu görünəcəkdı.

Lamienin çarşabını başından götürməsinə, üst paltarını çıxarmasına macal vermədilər. Ər-arvad onu qarşılarında oturdub nəsihət verməyə, gizli təhdidlər, eyhamlarla dolu qarışıq şeylər danışmağa başladılar.

Lamie yol yorğunluğunda ağırlaşmış başını aşağı sallamış, çirkli otdə yuxusuz qalmaqdan xumarlanmış yaşıl gözləri dərin bir kədərlə içərisində qırpım çalırdı.

Ərlə arvad bir qurtarmamış o bırı başlayaraq, düz yarım saat danışdılar. Rza bəy çox dərinə getdiklərini hiss etdi, bu zəruri saydığı nəsihətləri xoş və yumşaq bir ifadə ilə tamamlamaq istədi:

– Belə, qızım... Bu nəsihətlərə əgər qulaq asarsan, inşallah, sənin üçün yaxşı olar, bəlkə sənə sonralar ağıllı və qabiliyyətli bir adam da tapdıq. Uşaqların olar. Bu indi gözlədiyən bədbəxt də onlara qarışib böyüyər. Keçmiş günləri unudarsan.

Lamienə pal-paltarını deyişmək üçün ondan ötrü ayırdıqları otağa göndərdikləri vaxt Rza bəy arvadının üzünə baxdı, kiçik bir tərəddüdlə:

¹ Bir düjün – on ikiyə bərabərdir.

– Bilmərəm, amma bu qız gözümə çox elə də pis görünmədi. Necə bilirsen? – dedi.

Huriyə xanım dodaqlarını büzdü.

– Deyə bilmərəm. Amma mənə də elə göründü. Ancaq yenə də bilmək olmaz...

– Fikir verdinmi, gələcəkdə ona bir yaxşı ər tapmağa çalışacağımızı söylədiyim vaxt xoşu gəldi, gizlindən-gizlinə gülümsəməyə başladı. Axır ki, çətin məsələdir, Allah köməyimizə çatsın.

* * *

Lamie Rza bəyin ən böyüyü on üç yaşında olan dörd oğluna çox tez alışdı. Bir neçə gün keçməmiş onlara yaxşı, mehriban bir böyük bacı oldu. Bu halında sevmək onun üçün ən böyük bir ehtiyac, ən dərin bir təsəlli idi.

Balacalar dəcəllik edib nazlandıqca sevinir, nə qədər onu yorurdularsa, o da onları bir o qədər çox sevirdi.

Lakin qızlarla Lamie çox o qədər dil tapa bilməmişdi. Ən böyükləri Məxmürə iyirmi üç yaşlarında idi. Orta yaşlı əyyaş bir vergi məmurunun arvadı idi. Qızların ən çoxbilmiş, həm də ən yüngülü və yelbeyini bu idi. Aralarında çox az fasilə ilə doğulmuş üç kiçik uşağını anası ilə bacılarının öhdəsinə buraxmışdı. İş-peşəsi güzgü qabağında saçlarını düzəltmək, üz-gözünü boyamaq, rəfiqələrini başına toplayıb ud çalmaq, qonşuları qapı-qapı gəzməkdi.

Lamienin gələcəyini eşitdiyi zaman çox sevinmişdi. Şükrü bəyin məktubuna əsasən onu oynaq, işvəkar və pozulmuş bir qız hesab edirdi.

Ancaq gözlədiyi üz-gözü boyalı, yüngül əxlaqlı bir adam əvəzinə çox sadə geyinmiş, sakit və utancaq, kədərlə bir gənc qız görünəncə bələdiyi xəyallar puç oldu. Bununla belə ondan da başqa cür istifadə edə biləcəyini düşündü: boynunda beşaylıq uşağı vardı. Evdə uşaqsız qadın da yoxdu. Dörd ay sonra dünyaya gələcək körpəsinin baxımsız qalacağı onu narahat edirdi. Lamie bu təhlükənin qarşısını almış olacaqdı. Məxmürə indidən qızın qulağına çatdırırdı:

– Lap onu da sənə verərəm, Lamiecan. Özunünkü ilə bərabər böyüdürsən, – deyirdi.

O bir qızlardan biri tuluq kimi şişman, balıq kimi səssiz, təəssübkeş, səfeh bir qızdı. Ən kiçikləri isə əsəbilikdən üzü qaşlıq boyda qalmışdı, quru, gəvəzə, tez özündən çıxan idi.

Lamie özünü o qəder də bədbəxt saymırdı.

İlk günlər xeyli sıxılmış, bu yeni həyata öyrəşincəyə qəder xeyli əziyyət çəkmişdi. Ancaq bu hal uzun sürməmişdi. Qırılmış oyuncaqlarının parçaları ilə ovunan uşaqlar kimi, ümitsiz sevgisinin yadigarı ilə, qırq qəlbinin parçaları ilə özünə həzin təsəllilər tapmışdı. Ümitsizliyin özü də onun üçün başqa cür bir təsəlli olmuşdu: əmin idi ki, "O"nu bir daha görməyəcək. Ümidi olsaydı, yenə barmaqları ilə günləri saymağa başlayacaq, saatlar gün, günlər il kimi uzanacaq, səbat-sızlıq içində "O"nu görmək istəyəcək, gözləyəcək, pərişan olacaqdı.

Lakin "O" bir daha məzarlardan qayıdıb gəlməsi mümkün olmayan ölümlər kimi idi.

Ölümlər necə dərli, ümitsiz bir məhəbbətlə sevilirsə, Lamie də "O"nu elə sevirdi. Ölümlərdən görülən pislik necə unudularsa, Lamie də "O"nu elə əfv edirdi.

Ürəyində "O"ndan nəinki incimir, əksinə bəzi şeylər üçün özünü məzəmmət edirdi. "O" evdə xəstə yatarkən İzmire getməyə Lamienin könü necə də razı olmuşdu? Kiçik bir boğaz ağrısından ötrü Lamie "O"nu iki gecə də gözlətməmişdi? Ayrıldıqları gecə nə üçün o qəder ağlayaraq "O"nu kədərləndirmişdi? Bunlar və buna bənzər kiçik əhvalatlar ürəyində dərd olub qalırdı.

"O"nun üçün etdiyi fədakarlıqlar da bir ayrı cür təsəlli idi. Bir iztiraba, bir həqarətə məruz qaldığı vaxt ürəyində bu dərdi də: "O"nun üçün çəkirəm, – deyə düşünür, bu yeni dərd ona gizli və həzin bir səadət kimi görünürdü.

Rza bəyin evi üzə restorana baxan köhnə bir taxta bina idi. Üst mərtəbədə onun üçün kiçik bir otaq ayırmışdılar.

Lamie bütün səyini həmişə qələbəlik olan evin içində özünü unudurmağa sərf edirdi. Küçəyə çıxmaq, gələn qonaqların gözlünə görünmək istemir, ev işlərindən, uşaqlara baxmaq qayğısından qurtardığı vaxt kiçik otağına çəkilibdi.

Pəncərələrinin birində daima dumanlı və qarlı bir düzənlik parçası görünürdü. Bu mənzərənin bütün yaraşığı uzaqlarda göz işlədikcə uzanıb gedən teleqraf dirəkləri, bir də hərəndəburadan keçən qatarlardan ibarətdi.

Lamie yenidən krujeva toxumağa başlamışdı. Bu incə əl işləri də ruhu kimi gündən-günə zərifləşir, sanki həzin, ümitsiz sevdasının qırq

eməlləri dil açıb danışdı. Onun toxuduğu bu krujevalarda ay işığı düşmüş kimi görünən bəyaz yolların kənarlarına misilsiz əfsanəvi çiçəklər tökülür, yenə oymalı çardaqlardan üzüm salxımları sallanır, ağac təpələrinə düşən ay işığı ətrafında pərvanələr, uzun qanadlı gecə cücüləri titrəşirdi.

Günlər keçdikcə Lamienin qəlbində başqa bir sevinc də oyanmağa başlamışdı: doğulacaq körpə "O"nun yadigarı idi. Bu sirri kimse bilməyəcək, bəlkə "Özü"nin də bundan xəbəri olmayacaqdı. Bu mütələq mavigözlü, qarayanız bir oğlan uşağı olacaqdı. Lamie bütün həyatını onun səadətine həsr etməyi qərara almışdı. Bu uşaq hər il bir az da böyüyəcək, "O"na bir az daha çox oxşayacaq. Onun mavi gözləri, əsəbi üzü, al dodaqları arasında görünən mirvari dişləri yavaş-yavaş gözəlləşəcəkdə. Lamie onu kiçik yaşlarından kaman çalmağa qoyacaqdı. İyirmi yaşına çatdığı vaxt o da atası kimi mütələq böyük bir sənətkar olacaq, "O"nun mahnılarını çalacaqdı.

Lamie əlindəki işi dizlərinin üstünə qoyur, qollarını yanına sallayıb, gözlərini yumur, bu mavigözlü, gözəl mirvarıdışlı, qarayanız cavanı görür, onun kamanının səsinə eşitməyə başlayırdı.

O vaxt Lamienin saçları ağappaq olacaq. Özünü bilməməzliyə vuraraq çaldığı o gözəl musiqi əsərlərinin kim tərəfindən bəstələndiyini soruşacaqdı. Oğlu, əslində kim olduğunu bilmədiyi o böyük sənətkardan hörmət və pərəstişlə danışacaq, belecə, ana-oğul daima "O"ndan söhbət açmış olacaqdılar.

Lamie sevirdi.

Bu gizli atəş onu için-için yandırır, qızın incə, nazlı çöhrəsi lap ruhunun dərinliklərindən gələn bir başqa gözəlliklə işıqlanırdı. İlk vaxtlardakı dalgınlığı və yorğunluğu aradan qalxmışdı. Bəzən onun yüksəkdən güldüyü də eşidilirdi. Səhər tezden otağında kiçik aynanın qabağında qızılı saçlarını düzəldirdi, hətta bəzən bəzənir, uzun-uzadı özünə tamaşa da edirdi. Düzenlikdən keçən qatarların tüstülərini görünəcə ürəyində qərribə bir həyəcan oyanırdı. "O"ndan məktub, xəbər gəlməyəcəyini bilirdi. Buna baxmayaraq o, yenə qatar keçdikcə həyəcan keçirir, pəncərədən poçtalyon görmək ümidi ilə gözlərini yollara dikirdi.

O, özünə bir məşğuliyyət də tapmışdı: bəzən gecələr yatmadan əvvəl "O"na məktublar yazırdı. Xəyalən əzizlədiyi adam gəlib çıxma-
yacağı kimi, bu məktublar da heç yere getməyəcək, sandığın bir
küncündə atılıb qalacaqdı

Əksərən bir neçə sətirdən ibarət olan bu məktublar bəzən uzanır,
Lamie fərqiyyə varmadan bütün qəlbinə, bütün dərdlərini "O"na söyləmiş
olurdu.

Bu məktublarda Lamie "O"nun adını yazmağa cəsarət etmirdi. Bir
gecə qələmindən qeyri-ixtiyari olaraq bir "uşağımız" sözü düşdü. Böyük
bir eyib iş görmüş kimi qızardı, əlləri ilə üzünü örtüdü, yazını davam
etdirməyə cəsarət eləyə bilmədi. Ancaq bu onun üçün təzə keşf
edilmiş bir səadət oldu. Yazılarında o, getdikcə daha da səmimiləşir,
hələ adını yazmağa cəsarət etmədiyi halda "ərim", "sevgili bəyim"
kimi ürekdən gələn xitablar işlədirdi. Lamie bədbəxt deyildi.

VI

Rza bəyin bu ağır təbiətli, səssiz, nazlı və dərddə qıza əvvəllər ancaq
yazığı gəlmiş, sonralar isə yavaş-yavaş onun xatirini istəməyə başla-
mışdı. Hər dənbir arvadı ilə ondan danışırdı

– Yazıq qız.. Aydındır ki, onun təmizliyindən, təcrübəsizliyindən
sui-istifadə etmişlər... Hər halda bu fəlakətə əxlaqsızlığı ucundan düş-
məmişdir.

Huriyyə xanım da görürdü ki, Lamie onun gözlədiyindən daha çox
xoşxasiyyət, sakit və çalışqandır. Bununla belə yenə də heç cür ona
isinişə bilmir, onun namuslu bir qız olduğuna üreyində hələ də inana
bilmirdi. Rza bəyin Lamiedən bu qədər inam və məhəbbətlə bəhs etmə-
sini də xoşlamırdı:

– Ona birdən-birə bu qədər inanma, – deyər cavab verirdi. – Bəlkə
hiylələrin birdir... Elə sakit ilanlar bilərəm ki, adamı çalmaq üçün
ancaq firsət gözləyirlər. Ehtiyatlı olaq, çox üz vermə.

Lamieyə pis münasibət bəsləməmişlər. Ev işlərində ona qızlarından
çox köməyi dəyən, dörd uşağı üçün dayələrdən çox zəhmət çəkən bu
qızdan Huriyyə xanımın şikayəti yoxdu. Ancaq hər vasitə ilə ona ağır
nəsihətlər etməyi də özünə borc bilirdi.

– Kışı qonağımız olanda etəyinin ucunu da göstərməyəcəksən ha...
Sənin adın duldu. Ağillarına cürbəcür şey gələ bilər...

– Hə, bax, yaxşı ki, yadıma düşdü. Dünən Fatma xanımın qızı ilə bir
tərəfə çəkilib gizli-gizli danışdı. Arvad tərs-tərs baxdı. Çox qərbe
arvaddır. Elə bilir ki, qızına pis şeylər öyrədirsən. .

– Molla Nəsimi dənən qapıdan çıxanda sənə nə isə dedi. Babalı
deyənlərin boynuna, o qadın haqqında çox elə yaxşı şeylər danışmışlar.
Özünü ondan gözlə...

– Quzum, o pozğun, tabor mirzəsi niyə tez-tez qapımızın qabağın-
dan keçir?.. Gözlə özünü, bəlkə seni pəncərədən-zaddan görüb-
eləyib?

– Lamie, qızım. Biz evdə olmayanda sən keç mənim otağında otur.
Onlar hamısı oğlanlı-qızlı gülürlər, oynayrlar, bir namünasib iş tutarlar,
boynunda qalar. Necə olsa da sən onlardan böyüksən.

Bir gün daha mühüm bir hadisə baş verdi. Bir təsaduf nəticəsində
Lamienin hər axşam "O"na yazdığı məktublardan biri Huriyyə xanımın
əlində keçdi. Bu ahıl arvad qızı günlərcə sorğu-suala tutdu: guya bu
mektub mütləqə qonşulardan birinə göndərilmək üçün yazılıbmış.
Mektub göndərilmək üçün yazılır. Adam gərəkdir dəli olsun ki, durduğu
yerdə elə-belə mektub yazsın. Lamie bu adamın kim olduğunu deməyə,
arvad məcbur olacaq ki, işi ərinə xəbər versin. Əmisi də ki, kim bilir,
ona nə cəza verəcək.

Lamienin ağlayaraq, and içərək onu inandırmağa çalışması Huriyyə
xanımı heç cür təmin etmirdi. Ən axırda Lamie həqiqəti söyləməyə məc-
bur oldu:

– Bəzən gecələr yuxum qaçır, – dedi. – Bir daha üzünü görməyə-
cəyim o yad adama bunları yazıram. Nə edim, əmidostu... Beləliklə,
özümü ovundururam. Başıma gələn fəlakət o qədər böyükdür ki...

Bu haqsız şübhə onu qəlbinin, izzəti-nəfsinin ən incə yerindən yara-
lamışdı. Günlərlə gizli-gizli ağladı. Sonra bu əzabı da "O"nun üçün
çəkdiyini düşündü, sakitləşdi.

VII

Evlərinin qabağında təzəcə təmir edilmiş binaya yeni kireçilər
daşınırdı. Huriyyə xanımla qızlarına o gün gözəl bir məşğuliyyət tapıl-
mışdı. Qapının qabağında yük arabaları gəlib dayandıqca pəncərəyə
cumurdular:

– Ay Allah, bunların sandıqlarına baxın. A qız, bunlar ki, boyanmış nöyüt qablarıdır.

– Bunlar da yeqin ki, pərdədir... Adam bunları heç döşəmə yumaq üçün də işlətməz.

– A, bunlar necə qazandır? Vallah, mən onları güvəc bildim.

– Hələ o yorğan-döşəklərinin çirkinə baxın. İçində it də yatmaz.

– Süpürgələri kişinin çuxasına büküblər... Balam, bunlar nə pis adamlardır

Lamiə evin bir küncündə oturub tikiş tikir, hər dəfə ayağının ucu ilə balacalardan birinin beşiyini tərpedirdi. Məxmurə böyük bir külqabını doldurmuş fındıq qabıqlarından birini götürüb Lamiənin başına atdı (bəzən onu dalğın görəndə o tərəfə bir şey atıb qızı diksindirməyi özünə adət etmişdi).

– Mənə bax, sən necə cavan qızsan, – dedi. – Rahiblər kimi dünyadan əlini çəkmisən, nədir? Bir dəfə pəncərə qabağına gəlsənə. Təzə qonşularımızla heç maraqlanmırsan?

Şeylər daşınıb qurtarmış, növbə kireçilərin özlərinə çatmışdı.

– O qızın bir görkəminə bax... Lap pis arvadlara oxşayır...

– İpek çarşabı yaxşıdır, ancaq əgər altındakı qara mətbəx paltar deyilsə, onda mən lap adım dəyişərəm...

– Yazıq qoca arvadın əlinə özündən ağır bir asma saat veriblər...

– Atalarının görkəminə baxın... Məscid qabağındakı çolaq dilənçi on dəfə bundan təmizdir...

– Ay aman, zabitin gözələrinə baxın... Dombalangöz... Adam gecə yuxuda görə qorxar...

Məxmurənin təkidi ilə Lamiə əlindəki tikişini yerə qoyub könül-süz bir halda pəncərənin qabağına gəlmişdi. Zabitin görünməsi heyrətə "a" dedi. İki ay əvvəl qatarda rast gəldiyi qoca minbaşı idi. Elə bu vaxt üst mərtəbədəki pərdəsiz otaqlardan birində qrammofon çalınmağa başlamışdı. Lamiə başını qaldıranda minbaşının gənbul qızını gördü.

Məqbülə çarşabının ucunu çiynilərindən atmış, sındıra-sındıra oynayırdı, bir yandan da divara vurulmuş böyük aynada özünə tamaşa edirdi.

Məxmurə qəhqəhə çəkərək:

– Bu mənə xoşuma gəldi, – dedi. – Sən adamlara oxşayırlar. Sabah inşaallah, onlara bir "xoş gəldinə" gəderik.

* * *

Təzə qonşular doğrudan da şənlik, fərəh seven adamlardı. Köçmək və yerbəyər olmaqla əlaqədar yorulmalarına baxmayaraq, o axşam xeyli güllüşdülər, səs-küy saldılar. Pərdə əvəzinə pəncərələrdən asılmış döşəkağılların üzərinə düşən dağınıq saçlı qadın kölgələri sanki boğuşur, bir-birini qovurdular.

Hər gün axşam namazını qılar-qılmaz yatağına uzanan Nuriyə xanım bu axşam pəncərədən ayrılmaq istəmirdi.

– Yaman ləzzət çəkdim, vallah, o elə bir qaragöz¹ tamaşasına gətmişdim, – deyirdi.

Sonra arada yene qrammofon çalmağa başladılar "Koniyalı", "Aman adanalı" mahnılarını üst-üstə azı iyirmi dəfə çaldılar.

Rza bəyin ailəsi iki günün içində təzə qonşularla lap can-çiyər oldular. Lamiə minbaşının qatardakı hərəkətini unuda bilmirdi. Ona görə də təzə qonşuya getməz, qonşular onlara gəldikləri vaxt isə yorğunluğunu, yaxud bir şeyi bəhanə edərək öz otağına çəkilirdi. Məqbülə Lamiənin nə üçün belə etdiyini başa düşmüşdü. Naciyə xalası ilə bərabər bir gün Məxmurəyə qonaq gələndə Lamiənin yanına qalxdı, heç bir müqəddiməyə lüzum görmədən:

– Niyə mənəndən qaçdığını bilərəm, – dedi, – atamdan çəkinirsən, eləmi? Vallahi, ondan izin almışam. Bax, mənə də elə birçə ayım qalır, sonra İzmirə gedəcəyəm.

Lamiə qızdır, tərəddüd edir, cavab verməyə söz tapmırdı. Heç beş dəqiqə söhbət etməmiş gənbul Məqbülə onu qolları arasına aldı, qərribə bir məhrəmliklə gülərək qızın yanağından öpüb silkələməyə, hədələməyə başladı.

– Naz eləsən, bildiklərimin hamısını açıb deyərəm, ha.

Az keçmədi ki, Lamiə bu saf, şən və dəlisov qızla dostlaşdı. Məxmurə ilə bərabər hər dəfə onlara gedib-gəlməyə başladı. Hətta bir dəfə heyətdə minbaşuya da rast gəldi. Qaçmaq istədi. Məqbülə zarafata salaraq ondan möhkəm yapışib zorla atasının əlini öpdürdü.

¹ Türkiyədə qədimdən bəri geniş yayılmış xalq tamaşası. Bu tamaşanın təşkilatçıları. Qaragöz və Hacı İvəd adı daşıyan artistlər gəndən və başqa bu kimi şeylərdən kəsilmiş gülməli insan fiqurlarını pərdə daldırdakı işıq qabağında oynadıb gülməli sözlər danışır, tamaşaçıları güldürüb öyləndirirlər.

Məqbulenin ən çox xoşladığı şey qrammofonu çalaraq oynamaqdı. Bəzən Məxmurə də ona qoşulur, eyni havanı dönə-dönə çalır, qabaq-qabağa oynayırdılar.

VIII

Bir gün Məxmurə onlarda şkafta tozlu bir qutu val gördü:

– Bunları niyə heç çalmaq? – deyə soruşdu.

Məqbule:

– Bunlar elə bir şey deyil, – deyə cavab verdi. – Ucuz düşüb deyə atam alıb Bəzisi sınıqdır, bəzisi də bivec şeylərdir.

Məxmurə onlarla maraqlandı, yumşaq əsgə parçası ilə tozlarını silir, bir-bir qrammofona qoyub çalır.

Vallar doğrudan da yaxşı vəziyyətdə deyildi. Bəzisdən sızılıtlı zəif bir inilti gəlir, bəzisi yaxşı bir orkestr çalğısı ilə başladığı halda birdən-birə səsi dəyişir, boğazlanan heyvanlar kimi qulaqbatırıcı pis bir səslə bağırmağa başlayırdı.

Məxmurə hər valı üç-dörd kərə fırlatdıqdan sonra saxlayır, yerinə başqasını qoyurdu. Bir dənədən isə yuxuda eşidilmiş kimi zərif, keçmiş bir xatirə qədər dumanlı, incə bir kaman səsi gəlməyə başladı.

Məxmurə onu da götürmək istəyirdi ki, bir el birdən bileyindən tutdu:

– Qoy qalsın, abla!

Məxmurə başını çevirəndə Lamienə gördü Qızın cöhrəsi birdən-birə dəyişmişdi. Qrammofondan sərt, soyuq bir dağ küləyi əsirmiş kimi Lamienin bütün vücudu titrəyir, rəngi ağarıb, gözləri yumulur, sarı ipək telləri alınına tökülürdü. Məxmurə qrammofonu unutmuşdu. Qızın buz kimi soyuyan əllərindən tutdu:

– Sənə nə oldu, Lamie?

Lamie:

– Heç bir şey... Heç bir şey olmayıb, – deyə özünü ələ almağa çalışıb, başını o biri tərəfə çevirdi. Təlaş içərisində başı onu qolları arasına almaq istəyən Məqbulenin çiyinə düşmüşdü. O, sonra daha özünü saxlaya bilmədi, başı Məqbulenin çiyində için-için ağlamağa başladı. Unudulmuş val isə hələ də fırlanır, qızın neçə ay əvvəl başını "O"nun pianosuna dayayaraq dinlədiyi parçanı təkrar edir, əbədi olaraq sönmüş

yay günlerini və aylı gecələrin xəyalını keçmiş xatirələr qədər zərif rəyalardan gəlirmiş kimi eşidilən incə kaman səsi ilə qızın gözləri qarşısında yenidən oyandırır.

Bu xarab, yarısilinmiş qrammofon vallarının tapılması Lamie üçün gözənilməz bir səadət oldu. İndi o, Məqbulegile gedəcəkləri günü səbirsizliklə gözləyir, ayna qabağında özünə bəzək-düzək verir, sevgilisi ilə görüşə gedən adamlar kimi qəlbi dərin həyəcanla döyünürdü.

Bu il Kütahiyədə qış çox şiddətli keçirdi. Hava daim tutqun və buludlu olurdu. Gah kəsilmək bilməyən yağış yağır, gah fırtına qopur, bəzən də pəncərələr qarlı örtülürdü. Val fırlanmağa, kamanın uzaqlardan, başqa dünyalardan gəlirmiş kimi eşidilən yuxulu səsi inləməyə başlayanda Lamie üçün yağış kesilir, külək susur, pəncərələrdəki qarlar ərniyir, otaqda ilıq bir bahar yeli esməyə başlayırdı. Lamie solğun, yaraşlıq üzünü ovucuları içinə alır, Bozyaxanın aylı gecələri, günəşli səhərləri, oymalı çardaqlara ələnən parlaq şəfəqləri yarıyumulu yaşıl gözlərinin önünə gəlirdi. "Kərəm" yənə küknaq ağaclarının arasında ağır-ağır dolanır, "Quzğun" yənə qoca başını Lamienin əməklerine sürdür, qızın vücudu yənə yavaş-yavaş "O"nun qolları arasına düşürdü. Lamie yorğun bir məftunluq içində özünü bu qolların ixtiyarına verir, başını "O"nun köksünə dayayıb, xırdaca əlləri ilə "O"nun çiyinlərini qucaqlayırdı.

Beləcə "O"nun qucağında olduğu halda aylı gecənin parlaq xəyallarla doldurduğu şam meşəsində gəzir, axar suların üstündən keçir, dan ulduzu doğarkən ətrafı kol-kosla örtülü çıgırlarla qayıdıb evə gəlirdi.

Gözlərində "O"nun mavi gözlərinin atəşi, dodaqlarında "O"nun busesinin alovu ilə bu xəyaldan ayrıldığı vaxt vücudu sevgilisi ilə ehtiraslı bir görüşdən ayrılmış kimi yorğun olurdu. Lakın ruhu yuxuda anasını görmüş yetim uşaqlartək xoşbəxt idi.

Bu səadət Lamie üçün bahara qədər davam etdi. Havaların qızmağa, ilk çiçəkləri açılmağa başladığı günlərin birində, Lamieyə böyük bir fəlakət üz verdi: dəcəl bir uşaq təsadüfən həmin valı yerə salıb sındırdı.

– Canı sağ olsun... Eybi yoxdur... Təzə deyildi. – dedilər.

Lamie isə heç bir söz danışmadı. Ancaq rəngi meyit rəngi kimi saralmışdı. Bu qırılan val yox, onun öz qəlbi idi. "O"nu artıq tamamilə itirmiş kimi olurdu.

Aprel gürmüşdi. Bir axşam aşağı dəhlizdə çörək yeyirdilər. Məxmürənin əri Rasih birdən yumruğunu masaya vurdu:

– Buna daha dözmək olmaz. Bu xuliqanlar axırda mənə bir işə salacaqlar, – deyə bağırdı.

Onun üzünü qızarmış, gicgahlarının damarları şişmişdi. Rasihin bu halından uşaqlar qorxmuş, qadınlar çasıb qalmışdılar. Rza bəy qaşlarını çataraq:

– Nə var? Nə olub? – deyə soruşdu.

Rasih qayınatasından çəkinir, onunla həmişə hörmətlə danışırdı. Buna baxmayaraq əsəbi halda:

– Nə olacaq... – dedi. – Oxuduqları mahnını eşitməmişiniz? – Mənim əlimdən mütləq bir xəta çıxacaq.

Bir az bundan əvvəl bir neçə cavan oğlan bazarda yayılmış mahnılardan birini oxuya-oxuya küçədən keçmişdilər.

Məxmürə ərinin yenə qalmaqla salmaq üçün bəhanə axtardığını güman etdi.

– Sənə nə! Adamlar mahnı oxumaq üçün səndən icazə almayacaqlar ha... Özü də burada pis nədir? – deyə deyilməyə başladı. Rasih hiddətlə:

– Sən sus, – dedi. Bilmədiyini şeyə qarışma... Yəqin bir səbəb var ki, danışsın.

Rza bəy təkrar soruşdu:

– Nə var, Rasih? Pis bir şeymi oxuyurlar?

Rasih başı ilə qadınları və uşaqları göstərdi.

– Daha danışmıram, ata, – dedi. – Bir də buradan keçdikləri zaman mahnı oxusalar fikr verərsiniz. Təəccüb edərim, necə olub ki, indiyə qədər bunu heç kəs başa düşməyib.

Bunu deyib Rasih dəsmalını hiddətlə süfrəyə ataraq dəhlizdən çıxdı.

Lamie Rasihin bu sözləri deyərək qərribə bir şəkildə ona baxdığını hiss etmişdi. O heç kəsə bir söz demədi. Ancaq ürəyinə şübhə dammışdı. Rasih bu qədər əsəbiləşdirən mahnıda nə isə yəqin Lamie ilə əlaqədar bir şey vardı. Ertəsi gün Lamie bu mahnını on üç-on dörd yaşlarında olan iki oğlan uşağının ağzından eşitdi:

“Qolçubaşının¹ sırtındadır² əbasi,
Kiçik xanımın qarnındadır atası.
Qolçubaşı bu çocuğun babası³.
Aman kiçik xanım, nasılı⁴ qiyyın zabitə⁵
Şanlı zabıt bənzərmidi o ite?”

Huriyə xanımın dediyi kimi pişiyin quyruğu, nəhayət, görünməyə başlamışdı. Rza bəy ilə İzmirdən qonaq gələn cavan dul qadının əhvalatını Kütahiyə çoxdan öyrənmişdi. Gizli bir dedi-qodu halında aylardan bəri dillərdə dolayan bu əhvalat, nəhayət, həmin adı el mahnısı vasitəsilə üzə çıxırdı.

Bu, sakit, kiçik, macerasız və buna görə də müxtəlif əhvalatlar eşitməyə həris olan şəhər həmin hadisəni şişirdib yayır, onu həyəcan dolu bir sərgüzeşt romanı şəklinə salırdı.

Lamienin küçəyə çıxması da şəhərdə böyük bir maraq doğurmuşdu. Heç güman etməyən adamlar küçədən keçərkən onun yaşadığı evin pəncərələrinə baxır, gezinti yerlərində gözləri ilə onu axtarırdılar.

Evdə hamı Lamiedən incimmiş kimi idi. Rza bəy artıq onun üzünə baxmaqdan çəkinir, Huriyə xanım ona daima ikibaşlı acı sözlər deyirdi. Hətta Məxmürə də ona qarşı soyuq dolanmağa başlamışdı.

Bu yandan da Rasihin əsəbiliyi gündən-günə artırdı. Lamie buraya təzə gəlmiş zaman onunla hamıdan artıq xoş rəftar ələyən Rasih idi. İndi isə onunla anlaşılmaz və əsəbi bir nifrətlə danışıq, bəzən kobud işarələr etməkdən belə çəkinirdi.

Yalnız Məqbule ona sadiq qalmışdı. O indi atası ilə bərabər ayrı bir evdə olurdu. Minbaş İzmire qayıtmaq istədiyi vaxt Elezidə⁶ qulluğa

¹ “Lamienin uşağının ata”sı deyə uydurduğu tütün qoruqçusuna (qolçusuna) işarə edilir.

² Əyindədir

³ Atası

⁴ Necə

⁵ Lamienin nişanlısı Nazim bəy nəzərdə tutulur.

⁶ Şərqi Anadoluda, indi vilayət mərkəzi olan bir şəhər. Sultanlıq dövründə o yerlərdə aramsız küld üsyan və narazılıqları baş verirdi. Minbaş Kamal bəy bu səbəbə görə oraya getmək istəmir.

təyin olunduğuna dair bir əmr almış, bundan qanı qaralmışdı. Odur ki, onu təqaüdə buraxmalarını xahiş etmişdi.

Lamie bir şeyə təəccüb edirdi: Kamal bəy dörd-beş ay bundan qabaq qızının Lamie ilə bir vəqonda getməsinə razı olmamışdı. Halbuki, indi onların bir-birilərinin yanına gedib-gəlmələrindən xoşlanır, hətta Lamieyə rast gələndə kafini soruşur, bir ata şəfqəti ilə ona mehriban sözlər də deyirdi.

Uğradığı pis rəftarlar, həyatının və qəlbinin mələl kimsəsizliyi müqabilində Lamienin iki kiçik təsəllisi vardı: Məqbulənin yoldaşlığı, bir də gecələri otağına çəkilərək "O"na yazdığı məktublar.

İndi daha "sevgilim" deyə başladığı bu saf məktublar gündən-günə incə, həssas bir səmimiyyət kəsb edir. Lamie günün bütün acılarını, bütün şikayətlərini bu məktublarında "O"na söyləyirdi. Sonra bu həzın şeylərlə "O"nu yormağdan qorxurmuş kimi məktubunu daima bir təsəlli sözü ilə bitirirdi:

"Bunların nə zərəri var? Madam ki, mənı aylarca kamanının gözəl səsləri ilə yatırıb oyatmısan... Madam ki, bir çox gecələri mənı ay ışığında gəzdürmüsen.. Madam ki, çox yaxın bir zamanda sənın canlı yadigarını qucağıma alacağam. Bu əziyyətlərin nə ziyanı var". O, məktublarına da daima "Sənın Xınalı yapıncağın" deyə imza atırdı.

* * *

Mayın axırlarına yaxın, bir axşam Lamie "O"na bu məktubu yazdı: "Bir həftədir sənə məktub yaza bilmirəm. Bərk xəstə idim. Öldüm, ölüməndən qayıtdım. Üstəlik bu bir həftə ərzində mən heç yalnız olmamışam. Yanımda qalan qoca qonşu qadın ilə indicə yuxuya gedib. Güclə bir təhər lampanın yanına sürünmüşəm, sənə bu bir neçə sətiri yazıram. Məbrurənin kim olduğunu mavi bürüncək, yatağımda uyuyur. Məbrurənin kim olduğunu başa düşdün, eləmi? Mən, sənə bənzəyən bir oğlan uşağı gözləyirdim. Sənın adını qoymaq üçün bəhənlər də hazırlamışdım, ümidim boş çıxdı. Məbrurəni çox o qədər də sevmirəm. Ancaq yazı-ğım gəlir. Zərif, kiçik böcək boyda bir körpədir..."

Bir gecə Rasih adətının əksinə olaraq evə gec gəldi. Bərk sərxoş idi. Küçədə yıxılmış, fəsinin¹ harada işe itirmişdi, üst-başı toz-torpaq içində idi. Qənbə azğınlıqlara yol verirdi. Həyətdə sərələnib köpək kimi ulayır, "mən məhv olub getdim, yerə girdim. Bu ev mənə haram olsun. Qayınatamı çağırın. Ona ikicə kəlmə sözüm var", – deyə bağırırdı.

Rza bəy deyinə-deyinə otağına çəkilmişdi. belə coşqun-daşqın zamanlarda kürəkəni ilə qarşılaşmaq istəməz, onunla uz-göz olmaqdan özünü saxlardı.

Huriyə xanım ilə Məxmurə xeyli əlləşdikdən sonra Rasihi sürüyə-sürüyə içəri apardılar.

Lamie onun ikinci mərtəbədəki otağında yarım saata qədər bağır-dığını, arvadına bezi anlaşılmaz şeylər söylədiyini, hətta arada ağladığını da eşitdi. Sonra yavaş-yavaş səslər kəsildi, evə dərin bir sükut çökdü.

Lamie lampasını söndürüb tezəcə yatağına girmişdi. Pillekənlərdən qulağına ahestə ayaq səsi gəldi. Bir az keçmədən otağın qapısı açıldı, Məxmurə əlində bir şam içəri girdi. Gənc qadının saç-başı dağılmış, bənizi tamamilə saralmışdı. Lamie tez yatağından qalxdı.

– Nə var? Nə olub? – deyə soruşdu

Məxmurə əlində şam qapının yanında yerə çömbəldi. Bütün vücudu titrəyir, dişləri bir-birinə deyirdi. Lamie bir də soruşdu:

– Nə olub? Sənə bir şeymi deyib?

Məxmurə güclə:

– Məhv oldum... Evim yıxıldı, – deyə bildi, sonra üzüstə Lamienin yatağına düşüb hıçqırmağa başladı.

Lamie tezədən lampanı yandırdı, Məxmurənin açıq çiyinlərini bir yun şalla örtərək onu döşəyin üstündə oturtdu. Bu qorxu, dərd və hid-dətlə qarışmış bir əsəb coşqunluğu idi. Bir az sonra Məxmurə özünə gəldi, kəsik-kəsik anlatmağa başladı:

– Lamiəcan, sənəndən bir şey gizlətməyəcəyəm. Mən bir neçə aydan bəri bir jandarm-çavuşu² ilə sevişirəm. Bəlkə görmüsen, hərdən bir küçəmizdən keçir. Uzunboylu, qıvrımsaçlı, mavigözlü bir adamdır. Məndən qabaq Hərifə mollanın gəlinini istəyirdi... Mənə gülməzsən,

¹ 1930-cu illərə qədər Türkiyədə kişilərin başına qoyduğu qırmızı, saçaqlı baş geyimi.

² Keçmişdə türk ordusunda və polisə serjant demək idi.

eləmi? Ancaq başın çəkib bilirsen, elə deyilmi? İnsan öz könlünə hökm edə bilərmə? Bir işdir olub. Əvvəl bir-birimizə uzaqdan him-cim eləyirdik. Nəhayət, bir gün onun anasıgile getdim. Tərs kimi qoca hamama getmişdi. Çavuşum evdə təkdi. Məni zorla əlimdən tutub içeri çəkdi. Özün fikirləş, bıçaqlı-tüfəngli nəhəng qaçaqları tutub həbsə soxan aslan kimi bir jandarm çavuşuna qarşı mənim kimi zəif bir qadın nə edə bilər?

O gündən tez-tez görüşməyə başladım. Mən gecəyarısı yavaşca bağçaya çıxır, qapıda onu gözləyirdim. O bayırda, mən içəridə beş-on dəqiqə söhbət edirdik. Tehlikəli işdir. Ancaq çavuşumla görüşməyə üçün başqa çarə yoxdu. Axırda bir gecə çavuşumun tərs damarı tutdu, qapını itələyib zorla içeri girdi. Div kimi kişiye qarşı mən nə edə bilərdim? Elə deyilmi? Beş-on dəqiqə sonra çavuş küçəyə çıxarkən mamaça Adilə xanımın oğlu Məmduhlə üz-üzə gəldi. Nə hala düşdüyümü özün təsəvvür et. Mən də bu vaxt qapı ağzına çıxmışdım. Məmduhlə görə kimi əllərimlə üzümü tutub içeri qaçdım. Bu axşam da bizim kişi Məmduhlə bərabər meyxanada imiş. İnsafsız Məmduhlə yaramaz ərime hər şeyi xəbər verib. Evim yıxıldı, lap biabır oldum.

Əhvalatı danışarkən bir az sakitləşmiş Məxmurə yenidən ağlamağa hazırlaşdı. Lamie həyəcanla soruşdu:

– Sən Məmduhlə nə söylədiyini haradan bildin?

– Bu axşam o cür içməyinin səbəbi elə budur. Sonra bir də sərxoş-sərxoş ağzından bəzi sözlər qaçırdı. “Gör başına nə oyun gətirəcəyəm. Qoy bir səhər olsun”, – dedi.

– Bəlkə başqa şeydən hirsələnibmiş?

– Yox, Lamie. Ərim hər şeyi bilir. Hələ başqa sözlər də dedi. “O bağça qapısının qabağında sənənin canını alacağam”, – deyər mənə boğmaq istəyirdi, zorla özümü onun əlindən qurtardım. Allah üzümə baxdı ki, sərxoşdu, tərpənməyə təqəti yoxdu. Səhər Rasih məni boşayar. Düzdür, çavuşum qədər yapışıqlı adam deyil, ancaq onu da sevirəm... İlk görüşdüyüm kişi odur. Neçə il bir yastığa baş qoymuşuq... Uşaqlarım var... Hələ biabırçılığı heç demirəm. Atam da ki, onda mütləq mənə öldürür.

Lamie çox müteəssir olmuşdu. Bununla belə ağlamamaq üçün özünü zorla saxlayırdı.

– Ah, Məxmurə, – dedi. – Niyə belə uşaqlıq etdin?

Məxmurə müteəssir olmasına, ağlamasına baxmayaraq, gülümsəməkdən özünü saxlaya bilmedi.

– A bacı, haldan bixəbər adam kimi danışma, – dedi. – Sən niyə bəs nişanlın ola-ola tütün qoruqçusu ilə sevişdin? . Bu ürekdir. Söz başa düşür?

Lamie məhzun-məhzun ona baxdı, cavab vermədi.

Məxmurənin gizli bir məqsədi vardı. Hər dəfə gözünün ucu ilə Lamieyə baxır, söze haradan başlamayı qət edə bilmirdi.

– Gecən xəyrə qalsın, Lamie, mən gedim, – dedi. Sonra səsində süni bir titrəyişlə əlavə etdi:

– Gəl səni bir dəfə öpüm. Bəlkə bir-birmizi görmədik. Məni halal elə, Lamiecan.

Lamie heyretlə gözlərini onun üzünə dikdi.

– Niyə? Nə olub ki? Ərinin sənə bir pis şey edəcəyindənmi qorursan?

– Yox, Lamiecan onun üçün deyil, Allah özü kömək olsun. Lamie...

– Bəs elə isə nə olmuşdur?

– Daha nə deyim, gecən xəyrə qalsın. Artıq mənim üçün həyat bitmişdir.

Məxmurə qapıya tərəf yönəldi, çıxmaq istərkən bir dəfə də çevrildi. Səsində yenə həmin süni titrəyişlə:

– Anama, bacılarıma deyərsən... uşaqlarıma yaxşı baxsınlar, – dedi.

Lamie onun biləklərindən tutdu, zorla şamı əlindən aldı:

– Sənin pis bir fikrin var, Məxmurə... Mənə demərsən. Dünyasında buraxmaram... Nə edəcəksən?

Məxmurəyə də elə Lamieyi bu cür müteəssir görmək lazım idi. Özünü onun təkidi ilə deməyə məcbur olmuş kimi göstərərək.

– Demək istəmirdim, ancaq bu qədər ki, üstümə düşürsən... yaxşı..

– dedi, – özümü öldürəcəyəm... Bu ləkəni ölümdən başqa bir şey təmizləməz... İndi gedib özümü quyuya atacağam.

Lamie zəif bir fəryad qopardı, titrəyən qolları ilə onun boynuna sarılıb yalvarmağa başladı:

– Allah xatirə, belə fikirləri ağluna gətirmə, Məxmurə abla. Mən də sənə kimi əvvəl özümü öldürmək istədim... Olmadı... İndi bu fikrimdən vaz keçdiyimə peşman deyiləm. Allah səbir versin. Həm də ərin bəlkə hər şeyi bilmir. Özünə də olmasa, dörd balana yazığın gəlsin.

– Yox, Lamiecan, bu biabırçılıq, başqa cür təmizlənməz. Burax məni. Ölmək daha yaxşıdır. Ən kiçik uşağımı sən götürərsən, Məbrurə ilə bərabər böyüdürsən.

Lamie kədərindən, həyəcanından ağlamağa başlamışdı.

– Bu fikirdən vaz keç, Məxmurə bacı. Belkə bir çarə tapıldı. Rasih böyi başa salmaq olar.

Məxmurə də elə safdil əmiqızısının ele bu fikrini və bu sözlərini gözləyirdi. Məyus bir halda çiynilərini çəkdi:

– Ərimi yola gətirmək üçün yalnız bir çarə var, o da mümkün deyil?

– Nədir o çarə?

– Qapı ağzında çavuşla söhbət eləyən qadının mən olmadığını söyləmək, isbat etmək.

– !!!

– Axı dedim ki, buna çarə yoxdur. Evin içində bacılarımla səndən başqa ayrı bir cavan qız yoxdur. Bacılarım qız uşağı, özləri də kiçik. Sənin də öz dərdin başından aşır

Lamie gözlərini bir nöqtəyə dikib susur, dərin-dərin düşünürdü. Məxmurə isə sözüne davam edərək deyirdi ki, bu qəbahəti öz üzərinə götürən qadın üçün heç bir təhlükə yoxdur. Elə ki, Rasih bəy çavuşla danışan qadının Məxmurə olmadığına inandı, yəqin razı qalacaq. Bal-dızları və yaxud bir başqası üçün də nə qədər olsa canı yanar, ancaq hər halda heç kəsə bir söz deməz. Biabırılığı mütləq ört-basdır eləyər.

Lamie üzünü ovucları içinə almış, gözlərini yummuşdu. Nə düşündüyünü, nə duyduğunu anlamaq mümkün deyildi. Məxmurə narahat bir halda ona baxdı. Sonra sesindəki o süni kəder və titrəyişlə yenə vəsiyyətlərinə davam etdi:

– Lamie, anama, bacılarıma təsəlli vermək vəzifəsi sənin üzərinə düşür. Ah, uşaqlarım... Ən çox onlara yazığım gəlir. Dörd uşaq zarafat deyil.

Lamie solğun üzünü qaldırdı, mavi gözlərində saf bir mərhəmət olduğu halda yorğun-yorğun:

– Yaxşı ablacığımı, tütün qoruqçusu kimi, jandarm çavuşunu da mən sevmiş olaram, – dedi.

XI

Səhər Rasih bağcadakı böyük qoz ağacının altında oturmuşdu. Axşamkı ifrat sinir yorğunluğu onu üzmüş, xəstə etmişdi. Üzü sapsarı idi. Gözləri qan çəkmiş, göz qapaqları şişmiş və göyərmişdi.

Məxmurə ilə Lamie bir az o tərəfdə yan-yana alçaq mətbəx skam-yalarında oturmuşdular. Rza bəyin kiçik qızı Zibeydə nə isə bezi şey-

lər baş verdiyini hiss etmişdi. İy tutmuş ov tulası kimi sinsiyə-sinsiyə o ətrafda hərənlər, oraldan ayrılmaq istəmirdi. Məxmurə onu yanına çağırırdı:

– Gəl mənə kömək elə, xalıları çırpacağıq, – dedi. Sonra başı ilə Lamieyə işarə edərək oradan uzaqlaşdı.

Rasih hərdən kəsik-kəsik öskürür, barmaqları ilə gicgahlarını sıxaraq:

– Başım çatlayır, – deyirdi.

Lamie uzun bir tərəddüddən sonra ayağa qalxdı. Titrəyə-titrəyə sözə başladı:

– Yeznə, – dedi, – Məxmurə ablamın günahı yoxdur. Ona acığınızı tutmasın.

Gecədən bəri fikrində hazırladığı kəlmələri elə bil unutmuşdu, gözlərinin qabağında qığılcımlar oynayırdı, qulaqları uğuldayırdı. Rasih azca boylandı, qaşlarını çataraq:

– Elə bir şey deyirdi, ancaq inanmıram, – dedi.

Lamie kəsik-kəsik sözüne davam etdi:

– İnanınız, yeznə. Məxmurə abla doğru deyir... O gecə çavuşla bağca qapısında danışan... mən idim, yeznə... Nahaq yerə onu günahkar bilməyin.

Rasih cavab vermir, qan basmış gözlərini ona dikərək qeribə bir nəzərlə baxırdı.

Lamie artıq cəsərlənmişdi. Fədakarlığının getdikcə artan hərəreti ilə danışmaqda davam edirdi:

– Mənim kimi bir qızdan niyə də gözlenilməsin, yeznə... Bilirsiniz ki, keçən il də... Elə deyilmi? Çavuşu hərdən bir görürdüm... Kifayətdir, elə deyilmi, yeznə? Çox danışmağıma ehtiyac yoxdur.

Rasih hələ də o dik və qeribə nəzəri ilə Lamieyə baxaraq:

– Bu münasibət nə vaxtdan bəri davam edir?

– Bilmirəm... Bir ay olar... Belkə də bir az artıq.

– Nə vaxta qədər davam edəcək?

– Heç... Daha aramız deyib..

– Onu güman ələmirəm... Sən düz-əməlli adama oxşamırsan...

O şeşəbiğ, alçaq hərtfin nəyine vurulmuşan! De mənə görüm, onun nəyi xoşuna gəlir?

Rasih yerindən qalxmış, Lamienin lap yanına gəlmişdi. Bir az əvvəlki sönük, xəstə gözləri qeribə bir atəşlə parlamağa, yorğun

çöhrəsi canlanmağa başlayırdı. Heyvan xırıltısına bənzəyən boğuş bir səslə:

– De görüm haralarda görüşürdünüz? O lənətə gəlmiş səni necə ələ keçirmişdir? Demək, biz burada eşək kimi xoruldaya-xoruldaya yatırkən, sən onun qolları arasında... – O, sözüne davam edə bilmədi. Tez-tez başını çevirərək arada bir mətbəx qapısına tərəf baxır, qızın biləklərindən tutmaq ehtirası ilə ovuclarını sıxırdı.

Lamiə Rasihin bu qəribə heyecanından qorxaraq bir addım geri çəkildi, sərt bir səslə:

– Yeznə, – dedi.

Rasih birdən özünə gəldi, yenə əvvəlki yerinə qayıtdı. Ancaq özünü saxlaya bilmir, çavuşun dalınca acı, ağır söyüşlər yağdırırdı:

– O alçaq hərfi görə boğazlayam. Bir də buradan keçdiyini görmə, onu gəberdəcəyəm.

– Belə iş görməyiniz doğru olmaz yeznə. Məni öldürməkmə istəyirsiniz?

Rasih etinasız, acı bir qəhqəhə ilə:

– Mən yox, sən məni... Yəqin bizi, ailəmizi öldürməyi qəsd etmiş-sən... Ayağını düz uzat, Lamiə. Bir də bir adama baxdığını, bir yad adamın üzünə güldüyünü hiss etsəm, səni öldürəcəyəm. Çıx get, daha burada durma... Gözümə görünmə...

XII

Jandarm çavuşu ilə əlaqədar əhvalat ətrafa yayılmamış ört-basdır edilmişdi. Lamiə artıq Rasihin üzünə baxmağa cəsarət eləmir, gözüne görünməmək üçün özünü daldaya verirdi. Ancaq Rasih bu məsələni heç cür unutmur, hiddəti, əsəbiliyi azalmır, əksinə gündən-günə artırdı. Küçədə bir ayaq səsi eşitdiyi zaman pəncərə qabağına yüyürür, bəzən gecəyarısı yatağından qalxıb bağçada gezişirdi. Lamiyə münasibəti tamamilə başqalaşmışdı. Çox vaxt onu görəndə üzünü yana çevirir, hiddətlə qaşlarını çatır, bir söz deyərək kınli-kinli və etinasızlıqla dodaqlarını büzürdü. Sözlərində daima acı, heqarətli kinayələr olurdu. Yemək vaxtı mütləq fürsət tapıb vicdansız, əxlaqsız qadınlardan söz açır, belələrinin başını küt bıçaqla tərsinə kəsmək, əzab verə-verə döğ-ramaq, daş-qalaq etmək lazım gəldiyini söyləyirdi.

Hər dənbir Lamieni tənha bir yerdə, bağçada, yaxud dəhlizdə yaxalayaraq:

– Mən yenə bəzi şeylər duyuram, – deyə sorğu-suala başlayırdı. – Sən yəqin dinc oturmursan.

Lamiə bəzən məsum-məsum and içərək özünü müdafiə edirdi, bəzən də hiddətlənir, ağlayırdı. Rasih bu zaman tez tövrünü dəyişir, bir az əvvəlki rəftarına heç bənzəməyən bir məhrabanlıqla onu sakitləşdirməyə çalışır, belə ağlamaması, ondan inciməməsi üçün yalvarırdı. Hətta bir gecə çox sərxoş olduğu vaxt:

– Halıma baxıb bir şey başa düşürsən? – deyə için-için ağlamağa başlamışdı.

Lamiə onun üreyindən keçənləri çoxdan başa düşmüşdü. Ancaq dərdini heç kəsə açə bilmir, gecələr gizli-gizli ağlamaqdan başqa əlindən bir şey gəlmirdi.

Çox ehtiyatla dolanmasına baxmayaraq bərk qorxdığı iş, nəhayət, başına gəldi. Evdə paltar yuyulurdu. Huriyə xanım qızları ilə bərabər mətbəxdə məşğuldu. Lamiə yuyulmuş paltarları bağçada sərrdi Rasih o gün xəstə olduğunu bəhanə edərək evdə qalmışdı.

Yatır, oyanır, yenə yatır, pəncərələri örtür, dəhlizdə fit çala-çala gezişirdi.

Məxmure mətbəx qapısından Lamiyə bir məcməyi uzatdı:

– Quzum, yeznənin yeməyini aparsana! – dedi.

Lamiə əlində məcməyi yuxarı mərtəbəyə çıxdığı vaxt Rasih döşəkçənin kənarında oturub kart falı açırdı. Onu görəndə birdən ayağa qalxdı, şaşqın bir təbəssümlə:

– Yemək gətirdin? – dedi. – Çox sağ ol... Təşəkkür edərim... Gətir bu masanın üstünə qoy...

Lamiə məcməyini qoyub çıxmaq istərkən Rasih tələsik:

– Dayan, Lamiə, – dedi. – Sən mənə yemək gətirdin. Mən də sənə alma verim.

Lamiə kiçik tərəddüdlə cavab verdi:

– Təşəkkür edərim. Paltarlar qalır...

O isə israr etdi:

– Olmaz, olmaz, mütləq...

O, ləmədən götürdüyü böyük bir almanı soymağa başladı.

– Siz zəhmət çəkməyin, mən aşağıda soyaram.

– Nə zəhməti var...

Alma birdən Rasihin əsəbi barmaqları arasından sıçrayıb çarpayının altına yuvarlandı. Lamie astadan güldü.

– Nə etmək olar, qismətim deyilmiş, – deyə qapıya tərəf yeridi.

Rasih cəld bir hərəkətlə onun yolunu kəsdi, əli ilə qapını tutaraq:

– Niyə belə həmişə məndən qaçırsan? – dedi.

Lamie özünü itirdi:

– Mən qaçıram?.. Mənim... Niyə qaçıram, yeznə? – deyə kökələdi.

Rasih onun əllərini tutmağa çalışaraq:

– İnsafsız qız, – dedi, – halımdan heç şey başa düşürsən? Qəsdin məni öldürməkdir, nədir?

Lamie qorxudan, həyəcədən ağappaq olmuşdu, pəncərəyə tərəf geri çəkildi:

– Yeznə, ağılınızı başınıza yığın. Mən sizə nə ələyirəm ki?..

Rasihun rəngi gömgöy olmuşdu Əsəbi barmaqları ilə özünü boğmaq istəyirmiş kimi əllərini boynunda gəzdirərək addım-addım qıza yaxınlaşırdı. Boğuş, xırıltılı bir səslə:

– Məni öldürürsən. Səndən ötrü dəli-divanəyəm... Nə olar, məni xoşbəxt et, – dedi.

Lamienin gözləri böyümüş, tükələri biz-biz olmuşdu.

– Yeznə, mənə yaxınlaşsanız özümü pəncərədən atacağam. Qanıma bais olarsınız, – dedi.

Rasih daha ona yaxınlaşmağa cəsarət etmədi, yerə yatmaq, ayaqlarına düşmək istəyirmiş kimi hərəkətlər edərək yalvarmağa başladı.

– Lamie, mənə yazığın gəlsin... Daha təqətim qalmamışdır... Mən də insanam. Mən qoruqçulardan, çavuşlardan əskik kişiyəm? Mənə rəhmin gəlsin. Billah, bu evdə heç kəsin bundan xəbəri olmaz... Sən də qadınsan... Sənin də sevilməyə ehtiyacın var... Elin-obanın gedəgüdəsi ilə başını belaya salmaqdan başqa mənə bəyən. O çavuşun səni qucaqladığını düşündükcə ağlın başımdan çıxır. Billah, qatil olacağam...

Onun üzü, gözləri qorxunc bir ehtirasla yanır, sinəsindən boğuş xırıltıları gəlirdi.

Zibeydennin mahnı oxuya-oxuya oraya gəlməsi Lamieni bu müşkül vəziyyətdən xilas etdi. Rasih tez otaqdan çıxdı, baldızı halındakı pərişanlığın səbəbini başa düşməsin, deyə yuxarı otağa qaıxdı.

XIII

O gündən sonra bu evdə yaşamaq Lamie üçün dözülməz bir əzaba çevrilmişdi. Rasih çılgın bir inad və ısrarla onu təqib edir, işin aşkara çıxmasından heç qorxmurdu.

Lamie mümkün olduqca ondan qaçır, axşamlar körpəsi ilə bərabər ertədən otağına çəkilərək qapını içəridən bağlayırdı.

Lakin bütün bu tədbirlərə baxmayaraq Rasih yenə onu hərdən yalqız görməyə müvəffəq olurdu. Bəzən qandan, ölümə söz salır, min cür hədə-qorxu ilə onu qorxutmağa çalışır, bəzən qırsaqqız olub yalvarır, hətta ağlayırdı.

Lamie də bir gün ona yalvardı, evlərinə sığınmış bir biçərənin üstünə bu qəder düşməyin günah olduğunu söylədi.

Lakin Rasihə söz qandırmaq mümkün deyildi.

– Qoruqçunu, çavuşu bəyəndin, məni niyə bəyənəmirsən? Onlara olar, mənə niyə olmaz? – deyə özündən çıxırdı.

Lamie bəzən vəziyyətini Huriyə xanıma danışmaq istəyir, ancaq buna cəsarəti çatmırdı. Fikirləşirdi ki, evdəkilər bu məsələdən xəbər tutsalar, daha çox onun özünü günahlandıracaqlar.

Məxmürəyə qarşı münasibətində də vicdan əzabı çəkir, o bir şey başa düşər, – deyə üreyi titrəyirdi. Nəhayət, bir axşam daha pis bir əhvalat oldu. Onu pillekənin yanında yaxalamağa müvəffəq olan Rasih qudurmuş heyvan kimi üstünə atıldı; zorla qucaqlamağa, öpməyə çalışdı.

Lamie özünü onun əlindən çox böyük çətinliklə qurtardı. Paltarının qolu tamamilə cırılmış, saçlarına ilişən sırğası qulağını qanatmışdı

– Əmidostu, sizə bir şey demək istəyirəm

Huriyə xanım əlindəki süpürgəni pəncərənin kənarına vuraraq tozunu çırpıdıqdan sonra əllərini belinə qoydu.

– Söylə, qızım...

Lamie kiçik bir tərəddüddən sonra başını aşağı salaraq:

– Məni qabaqlarda bir teleqraf məmuru üçün istədiklərini demişdin... Hətta yaxşı bir adam olduğunu da söyləyirdiniz.

Huriyə xanım diqqətlə ona baxdı:

– Elədir, qızım. Yaxşı adamdır, ancaq azı elli yaşı var... Sonra, üç uşağı da var. Bilirsən ki, mən əslində çox da razı deyildim.

Lamiə qapıya söykənmişdi. Göydəki bulud topalarına baxaraq yavaş bir səslə:

– Yaşlı olmağı daha yaxşı, əmidostu, – dedi. – Əgər o adam hələ də mənə istəyirsə, mən razıyam.

Huriyə xanım əvvəl çaşmışdı. Sonra:

– Ay Lamiə, bu nə qərribə işdir, qızım! – dedi. – Bunu o vaxt sənə dediyimiz zaman atılıb düşdün, hətta ağlamağa başladın... Məncə Müxlis əfəndi çörekli adamdır. Min biğiburma cavana deyər. Ancaq sənə məcbur olmaq istəmədik. Nə üçün də edək... Axı onunla sən yaşayacaqsan, qoy kasıb olsun, ancaq bir az cavan olsun, – deyə fikirləşdik.

– Mən əslində Müxlis əfəndini elə yaşlı bir adam olduğu üçün istəyirəm, əmidostu. O vaxtdan bəri çox düşünmüşəm. Mənim kimi biçərə qadının cavan ər nəyinə lazımdır? Mən onun uşaqlarına əlimdən gələdiyi qədər qulluq edərdəm. Əgər o da Məbrurəni öz övladlarından ayırmayacağını vəd edərsə, razılıq verin qurtarsın getsin.

Huriyə xanım ona əvvəl nə cavab verəcəyini bilmədi. Sonra isə:

– Yaxşı, – deyə, – ancaq bu iş mənə çox maraqlandırır, qızım. Sən, daha heç vaxt ərə getməyəcəyəm, deyə inad eləyirdin. İndi nə olub?

– Düzdür, amma... Sizin üstünüzdə də yük olub qala bilmərəm...
– Biz sənə, Allah özü şahiddir ki, övladlarımızdan ayırmırıq. Məxmure nədirsə, sən də bizim üçün ələsən.

Lamiə kədərli təbəssümlə:

– Mən sizə çox minnətdaram, əmidostu, – dedi. – Ancaq qoyun nə qədər gec deyil, mənim də evim-əşiyim olsun.

– Mənə qalırsa, bir az da gözləyək, Lamiə. Bəlkə ürəyinə yatan daha yaxşı adam tapıldı. Elə çıxmasın ki, sənə başımızdan ələmək istəyirik.

– Xeyr, əmidostu. Elə şeyi heç fikrinizə də getirməyin. Bu yaşlı-başlı Müxlis əfəndidən münasib könlümə yatan adam olmaz.

Huriyə xanımın səmimi sözləri müqabilində Lamiə qəlbini bir az açmaq ehtiyacı duydu, onunla dərhləşməkdən özünü saxlaya bilmədi:

– Yaşımın azlığına baxmayın, əmidostu. Başım çox bəlalar çəkib. Dünyada heç bir şeydə gözüm yoxdur. Əgər bu Müxlis əfəndi yaxşı bir adamdırsa, onu bir... ata kimi sevecəyəm. Uşaqlarını da övladım kimi böyüdəcəyəm. Siz Rza əmidən də icazə alın. Yaxşımı, əmidostu?

XIV

Teleqraf məmuru Müxlis əfəndi bu məsələ ilə əlaqədar olaraq bir çox şərt irəli sürmüşdü. Qonşularındakı yaşlı bir qadın hər gün Rza bəyin evinə gəlir, Lamiəni qabağında oturdaraq ağır və kobud bir dillə həmin şərtləri sayır.

– Bax qızım, müsəlman qayda-qanununu bilirsen. Açıq danışıq. Sən başqa dullara benzəmirsen. Nə qədər olsa da adın pis çıxmışdır. Başına belə bir iş gəlmiş, dile-dişə düşmüş bir qadını almağa hər kəsin cəsarət etməz. Bu adamcığaz necə olsa, dünya görmüşdür. Deyir ki, qadın bəxtəbəxtkdir. Necə olacağı əvvəlcədən bilmək olmaz. Bakire qız alarsan, axıracan sənənlə qalmaz, başdan çıxararlar, yolunu azar; başaçaq, pozğun alarsan, görərsən ki, tövbə elədi, namaz-niyazdan başı ayılmadı, ətəyinin ucunu belə kimseyə göstərmedi. Xüləsə. Mən savab iş görməyi sevirəm. İnşallah, Lamiə mənə gəlsə, keçmişini unudaraq, gözəl-gözəl dolanaraq. İndi qızım, sən də yaxşı düşün. Əgər bir evin xanımı olmaq, rahat və xoş gün görmək istəyirsənsə, bu adama get, yox, əgər başqa fikrin varsa, ola bilər də, adamdır, deyərsən ki, bir kərə adlı-sanlı bir adama ərə gedim, sonra da istədiyimi edərdəm. Belə şeylər fikrində varsa, indidən də, bu işdən vaz keçək. Doğru söz acı olur, qızım. Bu sözlərimdən incimə. Müxlis əfəndi yaşlıdır, ancaq pis adam deyil. Burnabağlı cavanlar adama yaxşı çörək yedirmir, qızım... Onlar adamın üzünə bir həftə, on gün gülürlər. Həvəsləri soyudumu, atlarını başqa istiqamətə sürürlər. Onu sən görəndən daha yaxşı bilərsən. Kim bilir, o qoruqçu hərf də sənə nə dillər tökmüşdü.

Lamiə bir söz demədən bu nəsihətləri dinləyir, qadının dediklərini başı ilə təsdiq edirdi. Fikri-zikri bir biabırılığa yol vermədən bu evdən çıxıb getməkdə.

Rasih bu evlənmə məsələsinə mane olmaq üçün çox çalışdı, hətta bir dəfə qayınatası ilə dava da saldı. O indiki həmişəkəndən daha çox içir, hər kiçik məsələ üçün hiddətlənir, evdə qabağına çıxana öcəşirdi. Bir səhər Lamiə Rza bəy üçün qəhvə aparırdı. Dəhlizdə Rasih ilə üz-üzə gəldi. O, məyus və sakit bir tərflə:

– Sənənlə vacib bir şey bəresində danışmaq istəyirəm, – dedi. – Bir az bağçaya çıx.

Lamiə bir adam onları görür, deyə qorxur, gözücü pillekən tərəfə baxaraq:

– Rica edirəm, çəkilin, – deyə yalvardı.

Rasih sakit bir inadla onun yolunu kəsməkdə davam etdi.

– Səni inandırırım ki, qorxmalı bir şey yoxdur, Lamie. Sənə söz deyəcəyəm. Qorxma. Gəlmək istəmirsən, elə burada danışaq. Görşələr də vecimə deyil.

Yuxarı mərtəbədəki dəhlizdə kim isə gezişir, qapısı aralı olan yan otaqdan Rza bəyin öskürəyi eşidilirdi. Lamie çaresiz razı oldu.

– Yaxşı gələrəm, – dedi.

Rasihdə bu gün həmişəki çılğınlıqdan əsər-əlamət yox idi. Əksinə, çöhresi solğun, gözlərinin ağı sapsarı, özü yorğun və cəsaretsiz bir halda idi. Kəsik-kəsik öskürərək danışmağa başladı:

– Yanında günahkaram, Lamie... Tərbiyəsizlik etmişəm, özümü ədəbsiz aparmışam, səninlə kobud rəftar eləmişəm. Nə deyirsən de... Ancaq bu məndən asılı deyil. Sən sevmək, qışqanmaq nə olduğunu bilməzsən. Dünən axşam küçədə o Müxlis əfəndiyə rast gəldim. İstedim tutub başını lap toyuq boğazı kimi üzəm. Onun arvadı olacağını ağıma sığışıra bilmirəm. Lamie, bu gecə səhərə qəder yatmamışam. Dəli olacağam... Arvadım, uşaqlarım mənə ilan kimi görünür... Bir qərara gəlmişəm: Məxmurəni boşayacağam... Mənim kəbinli arvadım ol. Sənə qurban olum... Sənsiz yaşaya bilmərəm.

Rasih yavaş-yavaş həyəcanlanır, gözələrindən od parıldamağa, gicgahlarının damarları şişməyə başlayırdı. Lamie sakit bir səsle:

– Ayaqlarının altında ölüm, yeznə, – deyə cavab verdi. – Məni daha rahat buraxın. Arvadınız, uşaqlarınız var... Məndən əl çəkin. İnanın ki, dedikləriniz mümkün olan şey deyil.

– Səni o Müxlis əfəndiyə verməyəcəyəm.. İkinizi də...

Rasih ona yenə hədə-qorxu gəlməyə başladı. Lamie daha qulaq asmayıb oradan uzaqlaşdı.

XV

O gün evdəkilərin hamısını toya çağırmışdılar. Huriyə xanımın dövlətli, qoyun alveri edən, böyük tacir qardaşı nəvələrini sünnet elətdirirdi. Qoca tacir toyun təntənəli keçməsi üçün heç bir şey əsirgəməmiş, bütün Kütahiyəni dəvət eləmişdi. İki gündən bəri evinin qabağında açıqlıqda qazanlar qaynayır, təbillər çalınırdı.

Bir neçə gündən bəri yenə boğazı ağrıyan Lamie iki kiçik uşaqla evdə tək qalmışdı.

Teleqraf məmuru ilə evlənmələrinə hələ bir həftə qalırdı. Ancaq bu son günlər Lamie çox rahatsızdı: yata bilmir, yemək yemir, etrafdakılarla danışmırdı.

Rəngi solmuş, gözləri yol çəkirdi, dodaqlarının qanı qaçmışdı. Gözlərinin yaşillığı belə gün-gündən solur, od yanında qalmış çiçəklər kimi yanıq bir rəngsizlik alırdı. Vaxtaşırı bedenini vicvəcə tutur, yanaqlarında, gicgahlarında qırmızı ləkələr əmələ gəlirdi. Gözləri iztirablı bir parıltı ilə yanırdı. Özünə heç baxmırdı. Əvvəllər geniş gözəl alınna, zərif, incə üzünə yaraşlıq bir cazibə, təravətli bir canlılıq verən, yaxşı hörülmüş sarı saçları indi qatma-qarıxıq halda çiyinlərinə tökülmüşdü. Bu, çöhresini daha süzgün və xəstə göstərirdi.

O gün evdə və məhəllədə böyük bir sakitlik vardı. Bir neçə kiçik o tərəfdə yerləşən toy evindən isə hərdən bir təbil gumbultusu, zurna səsləri gəlirdi.

Gözəl bir payız günü idi. Lamie otağının düzənliyə baxan pəncərəsini açmış, döşəkçenin üstündə uzanmışdı. Məxmurənin ən kiçik uşağı ilə Məbrurə küncdəki beşikdə yan-yanı yatmışdılar. Lamie təqətsiz halda başını barmaqlığın kənarına dayayıb, ağ, incə, özü kimi yorğun görünən bulud topalarına, hərdən bir ötüb keçən durna qatarlarına tamaşa edirdi. Arada gözləri yavaş-yavaş yumulur, yarımyuxulu bir halda özünü unudurdu.

Bir ara bağçadan ahestə bir gurultu eşidildi. Lamie dıxsınərək, gözələrini açdı, qulaq asmağa başladı. Gurultu kəsilməmişdi. Yəqin taxta hasardan pişik, ya it atılmışdı.

Yenidən döşəkçenin üstündə uzanmaq istədi. Bu zaman mətbəx tərəfdən qapı cırlıtması eşidildi. Pəncərəni açıb bağçaya tərəf baxdı. Mətbəx qapısı aralı idi. Bu qapı içəri tərəfdən cəftəsi vurulmayanda bezən bərk külekəndən öz-özünə açılırdı. Hər halda yenə elə bir şey olmuşdu. Ancaq üreyinə nə isə dammışdı. Pillekənin başından aşağıya qulaq asdı. Oradan ahestə bir gurultu, taxta cırlıtları eşidən kimi oldu. Öz-özünü ürekləndirmək üçün “mən də lap səksəkəli olub getmişəm, günün günortaçağı oğru gəlməyəcək ki”, – deyə düşündü, sonra pilləkənlə enməyə başladı. Ayaqları titrəyir, ürəyi döyünürdü. Həyəte enən pilləkənin başına çatanda durdu. Pillekənin altı zirzəmi kimi sərin və qaranlıqdı. Bu boş və tənha ev onu nahaq yerə vahiməyə salırdı.

Aşağı enməyə tərəddüd edərkən soyuq bir rəşə ilə başını yandakı otaqlardan birinə tərəf çevirdi. Qapı arasından Rasihin uzun boyunu

gördü. Lamie dəhşətə gəldi, feryad qoparmaqdan özünü güclə saxlaya bilmədi.

Rasih ona tərəf bir addım atdı.

– Yəqin ki, qorxdun. Özge deyil, – dedi. – Papirosun yadımdan çıxmışdı, gəldim ki, onu götürürəm.

Səsində titrək bir boğucuq vardı. Üzü qızarıb, göz qapaqları tez-tez açılıb örtülürdü. Lamie əlləri ilə paltarının açıq yaxasını örtür, pilləkənlə yuxarı çıxmaq istəyirdi. Ürəkli görünmək üçün:

– Niyə bəs qapını döymədiniz? – dedi.

Rasih:

– Heyət qapısının açarı yanımda idi, narahat etmək istəmədim, – deyə cavab verdi.

Lamie ilk pillələrlə çıxmağa başlamışdı. Rasih pilləkəne tərəf gəldi. Boğucq bir səsle:

– Heyət qapısından təkəcə çavuş girməli deyil ki, – dedi.

Lamie durduğu yerdə donub qaldı. Ayaqları daha yerimirdi, bir pillə də çıxsadı dizlərinin büküləcəyini, yerə yıxılacağını hiss edirdi. Rasih:

– Niyə elə titrəyirsən, Lamie? – deyə soruşdu. Niyə mənədən bu qədər qorxursan?

Bu “qorxu” sözü Lamienin izzi-şəfəsinə və iradəsinə vurulan son qamçı oldu. Titrəyə-titrəyə başını qaldırdı:

– Niyə qorxuram... Qorxmalı nə var ki? – dedi.

Rasih başını aşağı saldı, mümkün qədər sakit bir səsle:

– Elədir, – dedi. – Qorxmalı bir şey yoxdur... Lamie xanım... Lamie, sənə bir də təklif edəyəm... Hələ gec deyil. O kaftarı rədd et getsin. Qaçaq buradan... Qurbanın olum. Görürsən ki, daha tab-tavanım qalmamışdır.

Lamie yenə yuxarı çıxmağa hazırlaşaraq:

– Sizə keçən dəfə də demişəm ki, bu mümkün deyil. Məni öldürsəniz də bu baş tutası iş deyil.

Rasih dərin bir ah çəkdi, sonra ehtirasla titrəyərək boğucq bir səsle:

– Mən də sənədən keçə bilməyəcəyəm, – dedi, – başa düşürsənmi?

Ya sən mənə olacaqsan, ya ikimiz də öləcəyik.

Ağır-ağır, lakin qorxunc bir tövrlə qıza tərəf yeridi.

Lamie:

– Üstümə gəlsəniz, qışqıracağam, – dedi.

– Onu edə bilməyəcəksən.. Eləsən də mənə üçün fərqi yoxdur... Mən onsuz da canımdan keçmişəm.

Rasih birdən pilləkəne tərəf atıldı. Lamie qaçmaq istədi. Lakin iki pillə qalxmamış özünü Rasihin qolları arasında gördü. İkiyə də birlikdə aşağı yuvarlandılar.

Aralarında bir dəqiqəlik qısa, sət bir mübarizə davam etdi. Lamie belinə dolanan, boynunu sıxan, nəfəsini tıxayan qayıq kimi sət, əsəbi qollardan canını qurtarmaq üçün bir kərə də çapaladı. Büsbütün taqətdən düşür, bədənini ağır bir keylik bürüyürdü. Spirt qoxuyan bir nəfəs birdən özünü yandırdı, heyvan sümürməsinə andıran vəhşi bir buse dodaqlarına yapışdı, Rasihin at qılı kimi sət bığları ağzına doldu.

Lamie bu vaxt zərif vücudunda gözənlilməyən bir qüvvət hiss etdi. Bir kərə də çürpəndi, qıvrıldı, boğucq bir xırıltı ilə Lamieni tutub saxlamağa çalışarkən Rasih birdən sənədələdi, pilləkənin yanındakı pəncərəyə toxundu, qolunun biri bərk cingilti ilə sinən şüşəyə keçdi.

Lamie cəld pilləkəndən atıldı, özünü Rza bəyin otağının aralı qalmış qapısından içəri saldı, qapının daldan cəftəsini vurdu. Üst paltarı ilə köynəyinin bir qolu Rasihin əlində qalmışdı. Sol ovçunun içində isə onun gicgahından qopmuş bir çəngə qanlı saç vardı. Lamie qışqırmağa çalşıb, səsi çıxmırdı, pəncərəyə tərəf getmək istəyirdi, ayaqları hərəkət etmirdi. Qapının dalında yerə çökmək istəyirdi ki, pilləkəndə yenidən bir gurultu, bir boğucq səs eşidildi. Bu ona yeni bir qüvvət verdi, cumub yan tərəfdəki şakfdan Rza bəyin tapançasını götürdü.

Qüvvətli bir təkik qapının alt taxtalarından birini sındırdı, ikinci təkikdən sonra cəftə yerindən qopdu. Lamie tapançanı qaldırdı:

– Yaxınlaşmayın, – deyə qışqırdı. Sonra qudurmuş heyvan kimi üstünə cummaq istəyən Rasihe tərəf iki dəfə atəş açdı.

Rasih hələ birinci atəş açılarda qapıya tərəf geri atılmışdı. İkinci atəşdən sonra qolları ilə havada dövrə vuraraq dizi üstə kandarda yerə yığıldı. İki əli ilə özünü tutdu. Bir an o vəziyyətdə hərəkətsiz qaldı. Sonra hündür qaməti atılmış yay sürəti ilə arxaya sıçradı və dalı üstə yerə düşdü. Baş pilləkənin aşağı pilləsindən sallanıb qaldı. Güllənin biri sağ gözündən girib beynini parçalamışdı. Vücudu yığılıb qalmaq istəyirmiş kimi hərdən şiddətli bir lərzə ilə sarsılır, açıq ağzı ilə böyümüş burun deliklərindən qorxunc bir xırıltı gəlir, beyninin parçaları köpüklü qan içində yerə tökülürdü.

Lamie gözlerini açdığı vaxt özünü tək pəncərəli kiçik bir otaqda gördü . Onu alçaq bir çarpayıda saman dolu bir döşək üstünə uzatmışdılar, höriklərini açmış, üzünü, boynunu su ilə islatmışdılar. Biləkləri ovuşduran herbi paltar geymiş, ağsaqqallı bir adam:

– Keçmiş olsun, qızım, necəsən? – deyə soruşdu, sonra arxasında yavaş səslə danışan iki kişiylə tərəf döndü.

– Ayıldı, qorxulu bir şey yoxdur, – dedi.

Lamie otağa dolan axşam qaranlığı içərisində Rza bəyin üzünü seçə bildi. Rza bəy bu bir neçə ay ərzində xeyli dəyişilmiş, qocalmışdı. Sallaq, ağ bıqları titrəyir, gözləri daha da çuxura düşmüş və daha fərsiz görünürdü. Soyuq, titrək əlini Lamienin alnında, saçları üzərində gəzdirdi, yarıaçıq köksünü çarşaba örtək:

– Gözün aydın, qızım. Şükür olsun ki, azad oldun, – dedi.

Lamie olub-keçənləri ancaq indi xatırlaya bildi. O bədbəxt hadisə ilə əlaqədar günlər – polis və istintaq otaqlarında, dustaqxana və həbsxana küncələrində, məhkəmə salonlarında, jandarm və polisler arasında keçən o qara, uzun, faciəli günlər sürətlə gəlib gözlərinin qabağundan ötdü. Çarpayının üstündə yarıqalmış halda əmisinin qollarına sığmırdı:

– Necə oldu, əmican? – deyə soruşdu.

Rza bəyin ətrafı göyermiş və çuxura düşmüş gözlərindən səssizcə yaş axırdı.

– Qurtardın, qızım. Məhkəmə sənə bəraət verdi. Allahın sənə rəhmi gəldi.

– Bəs mənə buraya niyə gətirmisiniz?

– Qərarı eşidəndə üreyin getdi, qızım. Onun üçün...

Bir az əvvəl Lamienin biləklərini ovuşduran ağsaqqallı herbi adam:

– Bu yaşda böyük fəlakətdən xilas oldun, qızım. Allah bir daha başına belə iş gətirməsin.

Rza bəy onun əllərini sıxdı:

– Allah sizdən razı olsun, doktor, – deyə təşəkkür etdi.

Qoca doktor otaqda olan o bir kişiylə bərabər çölə çıxdı. Rza bəy çarpayının kənarında oturub, başını ovucları içinə aldı, o dalğın-dalğın düşünür, hərədən bir dərinədən ah çəkirdi.

Hava artıq qaralmışdı. Çöldə tutqun və kirlə bir axşam aydınlığı vardı. Qar yağdı.

Bir məhkəmə xidmətçisi otağın qapısını açdı, başını uzadıb içəri baxdıqdan sonra onu yenə ördü. Bu vaxt Rza bəy yerindən qalxdı. Cilovlamağa çalışdığı bir iztirab və tərəddüd içində yavaş-yavaş

– Daha azadsan, Lamie, – dedi. – İndi buradan çıxacağıq. Ancaq təəssüf ki, sənə evimə apara bilməyəcəyəm, qızım. O iş üçün sənə günahkar hesab etmiyəm... Lakin onu deyirəm ki, məgər namusunu qorumaq üçün silahdan başqa bir ayrı vasitə yox idimi? Düzdür, indi daha bunu düşünməyin mənası yoxdur. Amma necə olsa, ölən adam mənim kürekenim, qızımın əri, nəvələrimin atasıdır.

Lamie halsız-halsız onun dediklərini təsdiq etdi:

– Bəli, haqlısan, əmican... Əslində siz istəməzsiniz də, mən daha oraya gedə bilmərəm. Mən yaxşı bilərəm ki, əmidostum, Məxmürə məni bağışlamayacaqlar.

Rza bəy sözüne davam etdi:

– Bəraət qazanacağını yəqin eləmişdim, qızım. Necə olsa da əmin sayılıram. Sənə başlı-başına buraxa bilməzdim. Ona görə bu bərədə fikirləşmişəm. Mənim Həqqi əfəndi adlı bir dostum var. Bir taborda¹ xidmət etmişik, taborumuzun imamı idi. Namuslu, bir müsəlman adamdır. Yaxşı da bir arvadı var. Onunla danışmışam, qızım. Hələlik sənə onun evinə aparacağam. Yəqin ki, sonra yenə sənə üçün yaxşı bir adam tapılar. Hələ küy-kələk bir az yatsın, görək necə olar. Uşağımı da səhər özüm oraya gətirərəm. Hər dən sənə görməyə də gələyəm. Atan üçün verilən təqaüdü almaq üçün Həqqi əfəndini vəkil edəcəyəm. Dur qızım, sənə onun evinə aparım.

Qapının qabağına çıxmışdılar. Rza bəy ətrafa göz gəzdirdi, münik axtarırdı. Lamie:

– İstəyirsiniz gəzə-gəzə gedək, əmican, – dedi – Oraya qədər piyada gedə bilərəm.

Rza bəy ona qayğılı-qayğılı cavab verdi.

– Sən hələ də öz vəziyyətin necə olduğunu başa düşmərsən, qızım. Başına elə bir əhvalat gəlib. Bu saat bütün camaatın gözü sənə üstündədir... Küçədə heç kəs sənə görməməlidir.

Rza bəyin xahişi ilə gənc bir jandarm tənə qədər gedib bir fayton çağırtdı. Qar və soyuq getdikcə şiddətlənirdi. Yol getdikləri müddətdə Rza bəy ona xeyli nəsihətlər elədi; fəzilətdən, dəyanətdən, namusdan danışdı, pis qadınların faciəli aqibətinə dair əhvalatlar nağıl elədi

¹ Keçmiş türk ordusunda batalyon

Həqqi bəy məscid yanında köhnə bir evdə yaşayırdı, ətrafına divar əvəzinə, taxta hasar çəkilmiş balaca bir bağça evi küçədən ayırırdı. Alçaq tavanlı kiçik, qaranlıq otaqlar hücrəyə bənzəyir, balaca və boş həyətdə isə bir parça səmadan başqa heç bir şey görünmürdü. Həqqi əfəndinin arvadı altmış yaşlarında, türkçə çox ele təmiz danışa bilməyən, təmiz-rəkli bir cərəkdə. Qonağı üçün təmiz yatacaq və isti şorba hazırlamışdı.

Günün yorğunluğundan, heyecanlardan bitab düşən Lamienin heç şorbanı yeməyə də taqəti qalmamışdı. Güclə soyunaraq özünü yatağa saldı.

On iki saat davam edən dərin bir yuxudan ertəsi gün Məqbulənin səsine oyandı. Qız həm gülmür, həm ağlayır, rəfiqəsinin başını yastıqdan qaldıraraq yanaqlarını, şaşqın-şaşqın baxan xumar gözlerini öpürdü.

– Lamiecan, sənin başına nələr gəlib?.. Mən səni nə qədər sevir-mişəm. “Məni Lamienin yanına aparın” deyə neçə dəfə atama yalvar-mışam, ağlamışam. Razı olmurdu. Dünən o da məhkəmədə idi. Axşam gəlib nəticəni mənə xəbər verincəyə qədər evdə nigarançılıqdan lap az qala deli olacaqdım. Bu gecə səhərə qədər yatmamışam. Atama dedim ki: “Lamieni mütləq görməliyem. Məni səhər onun yanına apar-ırsan apar, olmasa vallah, özüm qaçıb gedəcəyəm. İstəyirsən sonra məni as”. Atam da ki, dəliliyimi bilir. Yaxşı, dedi, narahat olma, səhər gəderik. Məni qapıya qədər özü gətirdi. İki saatdan sonra gəlib aparacaq.

Lamie bir ana şəfqətinə sığınmış kimi başını onun köksünə qoydu, xumarlanan pişik balasitək böyük bir həzlə gözlerini yumdu.

Dustaqhanada olanda minbaşı Kamal bəy bir neçə dəfə qızının adın-dan onu yoluxmağa gəlmiş, hədiyyələr gətirmişdi. İşin gedişini maraqla izləyir, müntəzəm olaraq mühakimələrə gəlir, vəkillərlə görüşürdü. Lamieni hər dəfə görməyə gələndə ona ümid və mətanətverici sözlər də söyləyirdi. Lamie bu ailəyə dərin bir minnətdarlıq hissi bəsləməyə başlamışdı.

Məqbulə rəfiqəsinin yanında iki saatdan çox qaldı. Bu, budaqdan budağa atılan quşlara bənzər, bir sözü ilə o birisi bir-birinə uyuşmayan, şən, təcrübəsiz, sadədil qızla dərldəşmək Lamie üçün mümkün deyildi.

Ancaq Lamie onun erköynlüyünü xoşlayır, onunla bir yerdə olanda həyatın gözəl olduğunu düşünməyə, bu həyatdan, hətta nə isə yaxşı bir şey, səadət ummağa da başlayırdı.

Atasının bir vədi Məqbuləni çox sevindirilmişdi. İndi tez-tez bu vədi xatırlayır, Lamienin yorğun vücudunu qolları arasında silkeləyərək:
– Atam məni həmişə sənin yanına gətirəcək, – deyirdi, – özümüz də səni tez-tez evimizə dəvət edəcəyik.

Lamienin günü bu evdə o qədər də pis keçmirdi. Həqqi əfəndi sərt təbiətli, vasvası və tərs bir albandı. Buna baxmayaraq, bütün əziyyət ancaq arvadına deyirdi. Həyatını səssiz-sədasız, iş görmək və namaz qılmaqla keçirən bu məzlum qadını incidirdi. Bəzən xınalı saçlarından tutaraq döyüdü vaxtlar da olurdu.

Lamienin ona yazığı gəldiyini, əzab çəkdiyini görəndə Fatma xanım pozuq türk ləhcəsi ilə qıza təselli verməyə çalışırdı:

– Eybi yoxdur, qızım. O kişidir, çörək verənimdir, – deyirdi. – İnci-mirəm. O məni cənnətə aparacaq, həm də sahibimdir. Allah razı olsun Yaxşı adamdır.

Doğrudan da elə idi. Arvadını bu qədər təhqir edən də əziyyət verən Həqqi əfəndinin başqalarına, xüsusilə Lamieyə münasibəti çox şəfqətli və mərhəmətli idi. Lamienin bir təsəllisi də uşağı idi. Anadan olandan sonra ilk günlər Lamienin bu körpəyə sadəcə yazığı gəlmişdi. Halbuki, indi onu sevməyə də başlamışdı. Onu saatlarla qucağında saxlayır, kukla kimi oynadırdı.

Axırıncı fəlakəti ona çox evvəllər görmüş olduğu qorxunc bir yuxu, başqa bir dünyada başına gəlmiş bir faciə kimi görünürdü. Bu hadisə-dən xəyalında bir neçə dağınıq lövhə, qəlbində isə keçib-gətməyən soyuq bir rəşə qalmışdı. Nə qədər çalışdırsa, xatirələrini xəyalında bir yere toplaya bilmirdi.

Bəzən heç bir səbəb olmadan birdən-birə bu lövhələrdən biri göz-lərinin qabağına gəlir, o, elə bil dumanlı, uğultulu bir qarğaşalığ içinə düşürdü. Gah özünü dustaqhanada görür, ətrafını oradakı pis geyimli, pis cöhrəli qadınlar bürüyür, gah örtülü bir arabanın küncünə qısılmış halda bitmez-tükənməz küçələrdən keçir, gah özünü ilk mühakiməsi-nin dəhşətləri içərisində hiss edir, ilk suala cavab vermək üçün qarxıb qalır.

Buna baxmayaraq, vaxt ötüb keçdikcə bu dağınıq xatirələr əvvəlki təsir qüvvəsini itirməyə, ruhu yavaş-yavaş əvvəlki müvazinetini almağa başlayırdı. Məqbülə onun yanına daha tez-tez gəlir, hər gələndə də Məbrurəyə hədiyyələr gətirir, onun üçün qəşəng paltarlar tikirdi.

Məbrurə onların əlində bir oyuncağa, canlı bir kuklaya çevrilmişdi. Uşağı bəzən top kimi atıb tuturdular. Hələ Məqbülə bəzən coşqun vaxtlarında yazıq uşağı ələ dəlicəsinə öpür, qucağında ələ sıxıb qışqırırdı ki, Fatma xanım işini buraxmağa, yaxud təsbehini kənara qoymağa məcbur olub, qızçıqazı zorla onların əllərindən alır, öz otağına aparırdı. Bir axşam Həqqi əfəndi:

– Uşaqlar, – dedi, – sabah hazır olun, Kamal bəy bizi günorta yeməyinə dəvət etmişdir

Ayda-ildə bir dəfə evdən çıxmayan Fatma xanım atlas paltarını geydi, böyük bir səyahətə gedir kimi “bismillah” çekib sandıqları, qapıları kilidlədi.

Aylardan bəri ilk dəfə küçəyə çıxan Lamie üçün o gün xeyli yaxşı keçdi. Kamalbəygil şəhərin bağ-bağçalı bir yerində olurdular. Evləri də gözəl bir bağ içərisində idi.

Mınbaşı ilə Həqqi əfəndi bağçada qəlyan çəkərək söhbət etdikləri vaxt, Lamie ilə Məqbülə dəhlizdə qrammofon çaldırırdılar.

O gündən sonra Həqqi əfəndi Lamienin də hərdən bir Məqbülənin yanına getməsinə razılıq verirdi.

Kamal bəy qızının rəfiqəsinə çox hörmət göstərir, kefini soruşur, Məbrurəni qucağına alıb bağda gəzdirirdi. Bir gün yenə dəcəl Məqbülə bir münasibətsizlik elədi. Oturduqları yerdə birdən:

– Bax, görürsən, ata... – dedi. – Sən mənə qatarda “Lamie ilə danışma” deyirdin.

Lamie dərhal qızardı, yanında oturduğu rəfiqəsinə çimdiklədi. Məqbülə eyni zəvzək tövrlə:

– Yalan deyirəm? Nə çimdikləyirsən? – dedi.

Pis vəziyyətə düşən Kamal bəy de utandı. Əvvəl qızına nə cavab verəcəyini bilmədi. Sonra kəskin bir səslə:

– Lamie xanımı onda birinci dəfə görürdük, – dedi. – Bu qədər ağırbaşlı, gözəl əxlaqlı bir xanım qız olduğunu haradan biləydik. İndi isə yaxşı tanıyıraq.

Məqbülə yenə qəhqəhə çəkərək:

– Hə... Ele təkce onun üçün mü .. – deyə sözüne davam etmək istədi. Ancaq atasının hirsələnəməyə başladığını görüb susdu.

Otağa qısa, cansıxıcı bir sükut çökdü. Məqbülə piano çalır kimi barmaqları ilə masanın kənarını taqqıldadır, Lamie isə hələ də gözlərini yuxarı qaldıra bilmirdi

Kamal bəy özünü saxlaya bilməyib gülməyə başladı

– Çox quşbeyin qızsan, Məqbülə... On yeddi yaşına girmisən, hələ də adam olmaq fikrin yoxdur, – dedi. Sonra da bu münasibətsizliyi düzəltmək istəyirmiş kimi, Lamieni uzun-uzadı təriflədi.

* * *

Yaz günlərindən birində Məqbülə əlində böyük bir çiçək dəstəsi Lamienin yanına gəldi. Bağlarında nə bitmişdisə, hamısından toplamış, lələdən, çobanyastığından tutmuş nar çiçəyinə qədər heç bir gülü yaddan çıxarmamışdı. Küçədən qaça-qaça gəlmiş kimi tənəffəs idi. Tərdən bürünceyi üzünə yapışmışdı. İçəri girər-girməz çiçəkləri Lamienin qucağına basdı, gəbul, yumru vücudunu isə küncdəki döşəkçenin üstünə saldı. Nəfəsi kesilə-kesilə:

– Vay öldüm... Ölürem.. Başına nələr gəldiyini soruşma, – deyə bərkdən danışmağa başladı.

Təşvişə düşmüş Lamie onun çarşabını götürməyə çalışaraq.

– Nə olub? Tək gəlirdinmi? – deyə soruşdu.

Məqbülə açıq sinəsini çarşabın ucu ilə yelləyərək başına gələni danışmağa başladı:

– Tək-tənha gəlirdim. Yolda bir neçə dələduz dalımca düşdü. “Xanım qız, biz də çiçək istəyirik” deyə söz atmağa başladılar. Baxdım əllərindən qurtara bilməyəcəyəm. Bir neçə dəne çiçək verib: “Di alın, çıxın gedin işinizə”, – dedim. Daha artıq sırtıqlıq etməyə başlamadılar mı? İndi mən qaçıram, onlar da məndən əl çəkmirlər. Ha istədim çiçəkləri çarpım başlarına, küçənin ortasında heç olmasa biri ilə bir möhkəmcə vuruşum. Vallah, eləyirdim də. . Ancaq yenə özümə eyib bildim.

Lamie gülməyə başladı:

– Bəs, Məqbülə atan səni küçəyə tək buraxmırdı? İndi yalnız niyə gəlirdin? – dedi.

– Düzdür, ancaq bu gün icaze vermişdi... Atamın qonaqları vardı. Özü də bilirsen kimdir? Ömründə ağına gəlməz.

– Mən nə bilim.

– Dedim ki, ömründə ağına gəlməz... Həqqi efəndi ilə əmin.

– Rza bəy?

– Elədir ki, var. Daha Kütahiyədə sənə neçə əmin var ki?

Lamie heyretlə soruşdu:

– Əmim sizə gedib-gəlir?

– Xeyr. Atamla lap köhnədən tanışdırlar. Amma indiye qədər bir-birələrinin evinə get-gəlləri yoxdur. Bu gün atam onları dəvət eləyib.

Bu xəbərdən maraqlanan Lamienin qaşları təlaşla çatılmışdı.

– Görəsən atan əmimi niyə çağırır?

Məqbule əllərini oynatdı, dodaqlarını büzdü, gözələrində hiyləgər bir təbəssümlə:

– Vallah, mən də bilmirəm, – dedi. Sonra tələsə-tələsə əlavə etdi.

– Tövbə, ya rebhim Bax, and da içdim, günaha da batdım. – O, qəh-qəhələrlə gülməyə başladı. Lamie əlini onun çiyninə qoydu, ciddi bir tövrlə:

– Yaxşı, Məqbule, gizlətmə, – dedi.

Qız daha da bərkədən gülməyə, dilini çıxarıb, göz vuraraq onunla əylənməyə başladı.

– Bilirəm, ancaq demərəm. Vallah, demərəm.

Lamie əsəbi halda.

– Mütləq deyəcəksən, Məqbule, – deyə israr etməyə başladı. – Vallah, inciyrəm, bir də üzünə baxmaram.

Məqbule indi nə edəcəyini, ona nə və necə cavab verəcəyini qərara ala bilmirdi. Bir ara söyləmək istəyən kimi oldu, ancaq qorxaraq tez dilini dişlədi. Həyəcanla rəfiqəsinə baxdı.

– Demərəm dedi, demərəm, vallah demərəm, billah demərəm, – deyə özündən uydurduğu bir mahnını oxuyub oynamağa başladı.

Lamienin ürəyi əməlli-başlı sıxılmağa başlamışdı. O, qaşlarını çatdı. Həmin məsələ ilə daha maraqlanmış kimi:

– İstəyirsən de, istəyirsən demə, – dedi. O, daha Məqbulenin üzünə baxmır, yastıqları düzəldir, stulların yerlərini dəyişdirir.

Məqbule ona incikliyini unudurmaq üçün şəhər dedi-qodularını danışır, suallar verirdi. Lamie də yenə onun üzünə baxmamağa çalışır, suallarına sadəcə “bəli”, “xeyr”, – deyə cavab verirdi.

Qız nəhayət, döze bilmədi, kədərlə bir tövrlə:

– Lamiecan, danışaram, ancaq... Vallah, atam bilse, mənə doğram-doğram eder, – dedi.

Lamie onun əllərindən tutaraq döşəkçenin üstündə oturdu.

– Atan haradan biləcək. Mən ki, bir adama deyən deyiləm, – dedi.

Məqbule qollarını rəfiqəsinin boynuna doladı, üzünü onun üzünə dayadı, çənəsini oynada-oynada ahəste səsle danışmağa başladı:

– Lamiecan, bax, ancaq məndən incimə. Sən ki, o Müxlis efəndi deyilən bir qoca kişiye ərə getmək fikrində idin. Başına gələn o hadisədən sonra Müxlis efəndi daha sənə almaq istəmədi. Çox pis vəziyyətdə qaldın, elə deyilmi? İndi ömrün boyu qəbrə oxşayan bu evdə yaşamaq deyilsən ki. Atam sənə çox tərbiyəli, namuslu hesab edir. Mənim də sənə nə qədər sevdiyimi bilir. Keçən gün xaləmlə danışanda qulaq asmışam. Deyirdi ki, Lamie xanım yaş az olsa da, çox ağırbaşlıdır. O, bu evin xanımı olmağa razılıq versə, bizim üçün də yaxşı olar, özü üçün də... İndi başa düşdünmü, Lamiecan? Əminlə imam efəndiyə də elə bunu deyəcək.

Məqbule başını Lamienin köksünə söykədi, üzünə baxmağa qorxmuş kimi onun qucağında büzüşdü.

– Lamiecan, atam səndən ötrü çox yaşlıdır, ancaq Məbrurəni də öz balası kimi sevecək... Mənə acığın tutmur ki?

Lamie əslində, qoca minbaşının hərəkət və rəftarından bunu çoxdan hiss etmişdi. İndi bu məsələni Məqbulenin ağızından eşitdiyi vaxt yüngül bir kədərdən başqa ayrı bir şey duymadı. Sakit bir şəfqətlə qızın başını qaldırdı, üzünü oxşadı, dərin və ağır bir səsle:

– Burada acıqlanmalı nə var ki, Məqbule? – dedi. – Atan doğrudan da belə bir şey düşünürsə, mən ona minnətdar olmalıyam. Demək, mən çoxlarının zənn etdiyi qədər də pis bir.. qız deyiləm.

Məqbule ondan belə bir cavab gözləmədi. Odur ki, cılığın bir sevinclə:

– Demək, razı olacaqsan! – deyə bağırdı.

Lamie yenə əvvəlki ciddiyəti ilə sakitce:

– Mən hələ bir söz deməmişəm, Məqbule, – dedi. – Sadəcə onu demək istəyirəm ki, atan mənim üçün çox o qədər də...

Lamie başını çiyninə əymiş, həyatının uzun və kədərlə macerasına baxmış kimi, süzgün, yaşıl gözələrini uzaqlara dikərək sözü davam edirdi:

– Düzdür, sənə bir yaşda, yaxud çox az fərqli görünürəm. Ancaq əslində elə deyil, Məqbule. Mənim bu yaşda olmağıma baxma,

könlüm çoxdan qocalmışdır.. Mənim üçün gecə ilə gündüzün, yay ilə qışın fərqi yoxdur. Heç bir şey ilə maraqlanmıram. Bu körpəmdən başqa heç bir şey haqqında düşünmürəm. Məndən ötrü heyat artıq bitmişdir... Məbrurəm xoşbəxt olarsa, mən də özümü xoşbəxt hesab edərdim... Gənc bir adama ərə getmək heç xəyalımdan da keçmir... Mənim vəziyyətimdə olan bir qadın kimin nəyinə lazımdır?.. Bir də ki, cavan adam arvadından məhəbbət istər. Halbuki, mənim könlüm indidən sönmüşdür... İndi yeğin məni başa düşürsən? Atan doğrudan da məni istəyirsə, rədd cavabı verməyim üçün bir səbəb yoxdur. Mən də, körpəm də bir yuva tapmış olaraq. Daha mənə heç kəs pis gözle baxmaz. Bunun əvəzində mən də əlimdən gələn qədər sizin xoşbəxtliyiniz üçün çalışaram.

Axıncı sözləri söylərkən gözlərindən bir neçə gile yaş töküldü. Məqbule birdən hıçqıra-hıçqıra ağlamağa başladı:

– Əziz abla, ürəyinə bir şey gəlməsin... Mənimlə bir yaşdasan...

Biz yaşadıq... Mən buna ağlayıram...

Lamiə onun üz-gözünü təkrar sığallayaraq gülümsədi:

– İstəsən, bundan sonra mənə “ana” da deyə bilərsən...

XVIII

Lamiə sakit, ciddi, çalışqan bir ev xanımı olmuşdu. Köhnə yaraları yavaş-yavaş sağalır, unudulurdu. Tanışlara, qonşulara özünü yaşlı-başlı bir xanım kimi saydırmağa başlamışdı. Qohum-əqrəbası ilə də artıq barışmışdı.

Şükürü bəy Lamiyə tez-tez məktub yazır, onu əri ilə bərabər havalarını dəyişmək üçün İzmire qonaq çağırırdı. Onlar da üzüm vaxtı bir aylığa İzmire getməyi qərara almışdılar. Ancaq Məbrurənin qəfil-dən xəstələnməsi onların bu səfərinə mane oldu.

Rza bəy həftədə iki dəfə Lamiəni görməyə gəlir, bəzən arvadı ilə kiçik qızını da özü ilə bərabər getirirdi.

Lamiə evdən çox az çıxır, qonşularından heç biri ilə təklifsiz görüşmürdü. İlk günlər məhəllədə bir az dedi-qodu olmuşdu: minbaşı arvadı olduğdan sonra onun xeyli edalı göründüyünü söyləyirdilər. Ancaq sonralar bunun utancaqlıq əlaməti olduğunu başa düşməyə və onun bu xüsusiyyətini hətta bəyənməyə başlamışdılar.

Lamiə heç kəsi uncitmir, böyük-kiçik hamı ilə xoş rəftar edirdi. Ancaq heç kəsle çox səmimi, açıq ola bilmirdi. Onda başına gələn hadi-

sələrin nəticəsi olan bir ürəkçilik, insanlara qarşı bir inamsızlıq vardı ki, bu da heç cür azalmaq bilmirdi.

Ən böyük təsəllisi evdə məşğul olmaq, ərini və Məqbuləni razı salmaqdı. Onlara elə dərn minnətdar idi ki, nə eləsə, bunun əvəzini çıxma bilməyəcəyini güman edirdi

Məbrurəni sevdiyini onların yanında çox sezdirir və o qədər qayğı göstərmirdi. Kamal bəylə Məqbule uşağı buna görə də bəzən ondan daha çox özlərinə yaxın sayırdılar.

Ərköyün Məqbule elə bir qızdı ki, atası başqası ilə evlənsəydi, onunla yola getməyəcək, cürbəcür hövsələsizlik edəcək, qan qaralda-çaq, evi cəhənnəmə döndərəcəkdə. Ancaq Lamiəni qərribə bir itaətlə sevir, atasından da çox onun sözüne qulaq asırdı.

Lamiənin on səkkiz yaş tamam olmaq üzrə idi. Boyu-buxunu xeyli artmış, üzü daha da gözəlləşmiş, derisinin və gözlərinin rəngi başqa bir rəvneq almışdı.

Onun çöhrəsinə məsum bir görkəm verən açıq-qızılı saçlarını, gözlərinin heç sönməyən sakit təbəssümünü gören qonşuları heyrət edir, ərini ona layiq görmədiklərini bildiren eyhamlar atırdılar

Gənc qadın bu eyhamları anlamırmış kimi gülümsəyir, əslində isə bu sözlərə etina etmirdi. O, bu vaxt özünü qocalmış, dünyada heç bir şeylə maraqlanmayan, arzuları sönmüş getmiş zənn edirdi. Bəzən öz-özünə: “Bir vaxt vardı, mən də cavandım, – deyə düşünürdü: – Mən də başqaları kimi sevdim. Hələ də sevirem. Ancaq sevdiyim məndən ötrü artıq çoxdan ölmüşdür. “O”nu artıq heç bir vaxt görməyəcəyəm. İndi ərimin gənc, ya qoca, gözəl və ya çirkin olmasının məndən ötrü daha heç bir əhəmiyyəti yoxdur... Onun yaxşı, namuslu bir insan olması mənə bəsdir. Bəli, mənə elə bu bəsdir”.

Lamiə hələ də sevirdi. Gözlərini yumduğu vaxt meşələri, günəşli gündüzləri və aylı gecələri ilə Bozyaxanın üzüm bağları, gözəl qaməti, zərif, qarayanız üzünə qərribə bir cazibə verən mavi gözləri, yaraşlıq ağappaq dişləri ilə “O” gəlib xəyalı önündə canlanırdı.

Ancaq bu xəyal artıq ona əzab vermir, onu həyəcanlandırmır, sakit qəlbində sadəcə yüngül və məhzun bir rıqqətdən başqa ayrı bir şey oyandırmırdı. Artıq bu xatirələr üfüqdə gizlənmiş günəşdən qalan şəfəq bənzəyirdi. Bu solğun şəfəq işıqlı bir toz kimi qızın keçmişinə dağılır, qaralıqlar içində yavaş-yavaş yanıb-sönür, unudulmuş, itirilmiş şeyləri aydınladır. Ancaq bu qədər... O daha heç bir şeyi yandıra bilmirdi.

Lamienin indiyə yalnız bir iztirabı, bir dərdi vardı: ərinin məhəbbəti. Minbaşı onu bəzi yaşları ötmüş ürəklərdə baş qaldıran, qurumuş saman yığınının alovlanmasına bənzəyən şıltaq, ümitsiz bir son eşqlə sevirdi. Kamal bəy orduda xidmət etdiyi illərdə sevməyə vaxt tapmamış, qəlbi ilə heç məşğul olmamış bir adamdı. Lamiəni ilk dəfə gördüyü, onun həzin və dolayış macerasını eşitdiyi vaxt bu qıza qarşı nifrət və ikrahdan başqa hiss duymamışdı. Sonra, günlər keçdikcə bu hissə bir az mərhəmət qarışmağa başlamışdı.

Rasihin öldürülməsi ilə əlaqədar əhvalat isə Kütahiyəni alt-üst etmiş, bir çoxları kimi minbaşını da həyəcana salmış və maraqlandırmışdı. Məhkəmənin başladığı birinci gün Kamal bəy də bir çoxları kimi orada idi.

Lamiəni qara çarşabı və meyit kimi saralmış rəngi ilə müttəhim vəziyyətində görəndə qəlbi çırpınmağa başlamış, hakimin ilk sualına qız "Lamiə" deyə cavab verdiyi zaman, Kamal bəyin ömründə ilk dəfə gözləri yaşarmışdı.

Qoca minbaşı məhkəmənin həyəcanlı səhnələrini böyük bir maraqla izləmiş, bir müddət sonra bu bədbəxt qıza qarşı duyduğu yeni hissini nə olduğunu öz-özündən gizlədə bilməmişdi.

Əvvəl o, qızı ümitsiz bir eşqlə sevir, ona kömək etməkdən başqa bir şey arzu etmirdi. Bəraət qazanandan sonra isə Lamiəni qızının rəfiqəsi, yurdsuz qalmış bir biçərə kimi öz evinə aparmaq haqqında düşünmüşdü. Ancaq bu mümkün olası şey deyildi. Nəhayət, uzun düşüncələrdən, tərəddüdlərdən sonra onunla evlənməyi qərara almışdı.

O, ağı başında olan, təmkinli, ciddi bir adamdı. Bu cür keçmişləkləli cavan bir qadıncıdan vəfa görəcəyinə ümid bağlamırdı. Hamının ona güləcəyini bilirdi. Qəlblərinin də bir-birinə büsbütün yad qalacağına əmindir. Bu qıza sahib olmaq bir yana dursun, onu bir neçə gün müddətində yaxından görə bilmək imkanı Kamal bəyin qocalmış qəlbi üçün ələdüşməz bir səadətdir.

Başqalarına, bu çoxlu fəlakət görmüş cavan qadınla, onu maddi səfələtdən qurtarmaq üçün və başına yeni müsibətlər gəlməsin deyə evləndiyini söyləmişdi. İlk günlər Lamiə də belə düşünürdü.

Bu çox cavan qadınına qarşı duyduğu gecikmiş eşqindən minbaşı özü də utanır, hissələrini, ehtirasını ifadə edəcək bir kəlmə belə söyle-

məyə cəsarət eləməirdi. Bu acizlik və utancaqlıq onun davranışına sövq-təbii ilə hərəkət edən bir heyvan nahamvarlığı verirdi.

Gənc qadın həftələrlə bu qəliz ehtiras havası içində saralıb solmuş, heysiyyətinin ən incə yerlərindən yaralanmış, ruhi səfələtlərin ən acısını dadmışdı.

Evlənmələrindən bir ay keçmişdi. Lamiə bir gecə qəfildən xəstələndi. Kamal bəy tələş içində idi, gecəyarısı, xeyli uzaqda yaşayan şəhər həkiminin dalınca getmək üçün geyinirdi.

Lamiə buna ehtiyac olmadığını söylədikdən sonra:

– Məndən ötrü özünü belə yormayın, – dedi. – Çox fədakarlıq edirsiniz. Özüm də bilmirəm sizə necə təşəkkür edim.

Minbaşı əlini onun saçlarına çəkdi, üzünə məhzun-məhzun baxdı:

– Əslində mən sənə borcluyam, Lamiə Gəncliyini mənə həsr etmişən. Sənin üçün həyatımı versəm də, minnətdarlığımın minde birini ifadə edə bilmərəm.

Bu ilk etirafıdır. On beş yaşında sevməyə başlamış məktəb uşaqlarına yaraşan bu söz Kamal bəyin dodaqlarında kədərli bir səmimiyyət kəsb edirdi. Lamiə bu zahirən çox qaba və nahamvar görünən qoca esgerin onu nə qədər sevdiyini bu vaxt anlamış, ona yazdığı gəlməyə başlamışdı.

Buna baxmayaraq ki, bu məhəbbətə heç cür alışa bilmir, onu həyatın həzin və heqır bir məcburiyyəti kimi qəbul edirdi.

XIX

Bürkülü və qaranlıq bir sentyabr gecəsi idi. Lamiə yeməkdən sonra yuxarı dəhlizə çıxmış, bir az hava almaq üçün iki yandan da pəncərələri açmışdı.

Ortadakı böyük masanın üstündə abajurlu bir lampa yanırdı. Kamal bəy küncdə qoyulmuş geniş taxtın üstündə yarıuzanmış halda qəzet oxuyur, həm də qucağında yatan Məbrurəni yavaş-yavaş tərpedirdi. Artıq yaşayarıq olan Məbrurə anasından çox, qoca minbaşına isinişmişdi. Körpənin bütün nazını, qəhrini Kamal bəy çəkir, ağıladığı vaxt onu çiyinə mindirməyincə Məbrurə susmur, dinclik nə olduğunu bilməyən bu qız zərif, kiçik barmaqları ilə onun uzun, çal bıqlarını yolurdu.

Məbrurə axşamlar pişik balası kimi Kamal bəyin qucağında yuxuya gətməyə adət etmişdi. Sarı, qıvrım başını onun boynuna söykəyir, yaxasından möhkəm yapışır və yuxuya gədir.

Lamiə masanın yanında oturub tikiş tikir, üzündə, sarı saçlarında abajurun qırmızı kölgələri oynayırdı. Aşpaz qadın Əminə nəne açıq pəncərələrin birindən bağçaya işıq salırdı.

Yaşı artıqca delisovluğu, erköyünlüyü də artan Məqbulə nar demək uçun ağaca çıxmışdı Cürbəcür decəlliklər edərək gültür, mahını oxuyur, pəncərədən dəhlizə nar qabıqları tullayır, kiçik budaqlardan qınb oraya atır, Əminə nənəni qorxudub qışqırtmaq üçün hərdən bir budaqları silkələyərək:

– Vay yıxılıram, kömək edin? – deyə qışqırırdı.

Kamal bəyin sərt bir məzəmmətindən sonra qız ağacdən düşürdü ki, küçə qapısı döyüldü. Məqbulə aşağı düşmək istəyən Əminə nənəyə:

– Sən gəlmə, mən açaram, – deyə səsləndi.

Kamal bəy nəzərini qəzetdən ayırdı:

– Kimdir görsən? Lamiə, bir bax gör... – dedi.

Gənc qadın tikişini masanın üstünə qoyub yavaş-yavaş yerindən qalxırdı ki, birdən bağçada qorxunc bir çığırta qopdu. Pəncərədən eyilib baxan Əminə nənə əlindəki şamdanı qabağa uzadaraq:

– Bıy əfəndi, tez gəlin. Kimdirsə Məqbulə xanımın boynuna sarıldı, – deyə fəryad qoparmağa başladı.

Minbaşı cəld yerindən qalxdı, Məbrurəni kənara qoyub aşağı yüyürdü.

Lamiənin son hadisədən sonra gözü yaman qorxmışdu. Bir fəryad, bir gurultu eşidən kimi birdən-birə titrəməyə başlayır, əl-ayağı hərəkətdən qalır, bütün vücudu buz kimi soyuyur, əsirdi.

Məqbulənin hələ də davam edən qışqırığı, Əminə nənənin təlaşını onu o qədər qorxutmuşdu ki, durduğu yerdən bir addım da olsa irəli gedə bilmədi, əlləri ilə üzünü örtərək kreslodə oturdu.

Təkrar pəncərədən sallanıb baxan aşpaz qadın ona tərəf dönərək heyrətlə:

– Xanımcan, hələ bir bura gəl, – dedi. – Məqbuləni qucaqlayan adam, görünür qonaqmış. Bu nə işdir belə... Bəy əfəndi də onun boynunu qucaqladı.

Lamiə yavaş-yavaş özünə gələrək pəncərəyə tərəf yeridi. Ancaq bir şey görmədi. Bağcadakılar içəri keçmişdilər. Danışa-danışa, gülgü-pilləkənləri çıxırdılar.

Lamiə güclə özünü yandakı otağa sala bildi, qapını örtərək qulaq asmağa başladı. Kamal bəy bərkdən danışaraq Məqbuləni danlayırdı:

– Allah cəzanı versin... Adam heç elə qışqırır? Bizi yaman qorxutdun.

Lamiə Məqbulənin şıltaq bir qəhqəhə ilə gülərək:

– Sənə nə olub, ata? Adamı danlamaq üçün bəhanə axtarırsan. Nə edim, qəfildən görəndə qorxub özümü itirdim, – dediyini çsıtdi.

Ata ilə qızın söhbətinə yad bir kişi səsi qoşuldu

Lamiə qapını aralayaraq baxdı. Masanın yanında uzunboylu, qarapaltarlı bir kişi durmuşdu. Üzü o tərəfə çevrilmişdi. Lampanın işığında Lamiə onun ancaq qumral saçlarını seçə bildi.

Məqbulənin bu qədər sevinclə qarşıladığı, Kamal bəyin bu dərəcədə məhrəmanəliklə yuxarı gətirdiyi kişi görsən kim idi? Lamiə qaranlıqda onu tanıya bilməyəcəyini yəqin edəndən sonra qapıya bir az da yaxınlaşdı, maraqla baxmağa, onları dinləməyə başladı. Masanın yanında ayaq üstə danışırırdılar. Minbaşı əllərini qonağın çiyinə qoyaraq soruşdu:

– İndi də görüm, hansı külək səni buraya atdı? Məqbuləyə acıqlandım, ancaq elə mən də az heyrət etmədim Kütahiyəyə nə vaxt gəlmisən? Bir yandan da Məqbulə onun qolunu dartaraq soruşurdu:

– Bibim necədir, Bülənd necədir? Daye necədir?

Qonaq şən, ahəngdar bir qəhqəhə ilə güldü:

– Hansınıza cavab verim? Bir səbir edin, nəfəsimi derim.

Bunu deyərək bir az bu tərəfə, Lamiənin durduğu otağa tərəf çevrildi. Bu, üzü təmiz qırılmış, cavan, sarışın bir adamdı. Çox şən, açıq və aydın danışığı vardı.

– İki saat bundan qabaq gəlib otele düşmüşəm. Düzdür, yorğun deyildim. Ancaq sizi səhər axtaracaqdım. Allah rast gətirdi, evinizi tanıyan bir adama təsadüf etdim. Yaxşı oldu, belə kiçik yerlərdə adamı axtarıb tapmaqdan asan nə var ki.

– Bəs niyə elə birbaşa bizə gəlmədin?

– Yoldaşlarım var, onlardan dərhal ayrılmaq yaxşı olmazdı.

– Kütahiyədə çoxmu qalacaqsan?

– Onu ancaq cənab Allah bilər... Yəqin ki, bir neçə il...

Məqbulə yenə qışqıraraq sevinməyə, əllərini bir-birinə vurmağa başladı. Minbaşı onu bir təhər susdurduqdan sonra xəbər aldı:

– Bir qulluğa-zadamı gəlmisən, Vədad?

– Qulluğa gəlməmişəm, dayı. Elə-belə, havamı dəyişmək istəyirəm.

– Havanı dəyişməyemi? Mənimlə zarafat edirsən?

Cavan oğlan gülürdü:

– Sən mənimlə zarafat edirsən, dayı. Ağlıncı belə bir yerdə qulluq etməyə razı ola bilərimmi?

– Bəs onda...

– Onda, gəlməyə məcbur olmuşam... Daha doğrusu məcburən gətiriblər. Məni buraya dörd-beş yoldaşım ilə birlikdə sürgün ediblər, dayıcan.

Məqbülə yenidən fəryad qopardı. Kamal bəy heyrət və şübhə ilə:
– Sürgünmü? Ola bilməz, – dedi.

Qonaq bir kefdən ya toydan danışmış kimi canlı söhbətini əvvəlki suretlə davam etdirərək:

– Bu məmləkətdə mümkün olmayan şey varmı, dayı?.. – dedi. – Canım, vallah, sürgün olunmuşam. Belə güle-güle dediyimə görə yəqin inanmırsınız... Bu mənim xasiyyətimdir. Sürgünə yox, Allah eləmiş, lap dar ağacına da göndərsə idilər, yəne belə danışacaqdım. Biz buraya bir zarafatla, bir deyə-gülə gəlmişik ki, heç təsəvvürünə getirə bilməzsən. Bizə iki jandarm ilə əhli-dil bir yüzbaşı da qoşmuşdular. Yoldaşlarımızın bəzisinin qanı qaralmışdı. Mən də şübhəsiz buna sevinmirdim. Ancaq fikirləşdim bir işdir düşüb, nə etmək olar, istər-istəməz buna dözməli olacağıq. Odur ki, çarəsizlikdən özümü arsızlığa vurdum. Bir zarafat, bir qiyamət ki, gəl görsən. Mənim bu məcburi nəşəm yoldaşlarıma da sirayət etdi. Vallah, nəşə çox yaxşı şeydir, dayı. Mən bir çox xəstəmi də guluşlə müalicə edərdim. İnsan gülməyə başladımı, ürəyi, ciyərləri də yaxşı işləməyə, bədəni canlanmağa başlayır, hətta mədəsi, böyrəkləri də düzəlir. Hələ əsəblərlə əlaqədar xəstəlik demirəm. Belə xəstələrə nəşənin daha çox xeyri olur. Axır ki, ədəbiyyatçıların ən böyük bir faciə kimi təsvir etdikləri sürgün səfərini biz bir toy mərasiminə döndərmişdik. İstanbuldan yenidən uzaqlaşmışdıq ki, jandarmları da bizə qoşulmağa vadar etdik. Hələ o yüzbaşı, ay Allah, necə canlara dəyən adamdı. Stansiyada bizi təhvil aldığı vaxt üzümüzə elə baxırdı ki, sanki hamımızı o saat öldürəcəkdə. Bir az bundan əvvəl bizi Kütahiyyə polis idarəsinə təhvil verəndə boynuma sarıldı. Utanmasa idik, ikimiz də ağlayardıq. Axır ki, çox əyləncəli bir səfər oldu. Yolda bir neçə qəsəbədə keçdik. Sürgünə gəldiyimizi eşidən əhali işini-gücünü ataraq bizi görməyə axışırdı. Qərribə yerlərdir, zövq yox, əyləncə yox, həyat yox. Sürgünlər gələndə onlar üçün elə bil kəndir-bazlar, yaxud teatr truppası gəlmiş kimi olur. “Sürgün” deyəndə onlar

həmişə yol yorğunluğundan pötrmüş, ordları batmış, əzik-üzük geyimli, üzünü saqqal basmış adamlar görməyə alışmışlar. Bizi görəndə çaşib qalırdılar. Sözü qıtası, elə bil sürgünə deyil, vilayətlərdən birinə vali, yaxud mütəşərrif vəzifəsinə gəlirdim.

Qonağın bu qədər laqeyd nəşəsi təkca ata və qıza deyil, qapının arasından onlara tamaşa edən Lamiyyə də sirayət etmişdi. O da onlarla bərabər gülürdü.

Lamiyyə bu qumral gəncin kim olduğunu anlamışdı. Minbaşının İstanbuldakı bacısının Vədad adlı bir həkim oğlu olduğunu bilirdi.

Məqbülə beş-altı ildən bəri görmədiyi bibioğlusundan tez-tez söhbət açır, onun haqqında qərribə əhvalatlar danışdırdı.

Bu vaxt səs-küydən oyanan Məbrurə döşəkçənin qırağından yapışaraq ayağa qalxmış, balaca yumruqları ilə gözlərini ovuşdura ağlamağa başlamışdı. Gənc həkim birdən ona tərəf döndü, heyretlə:

– A, bu kimdir? – deyə soruşdu.

Ancaq sualının cavabını almadan onun kim olduğunu başa düşdü, uşağın çılpaq qollarından yapışib onu havaya qaldırdı:

– “Məbrurə” dedikləri gözəl dilbər budurmu?

Uşaq hələ də üzünü əlləri ilə örtmüşdü, yatdığı vaxt dağılıb bir-birinə qarışmış qıvrım, sarı saçları üz-gözünü tamamilə örtüb gizlətmişdi.

Minbaşı ilə Məqbülə Lamiyyəni ancaq indi xatırladılar. Kamal bəy ətrafına baxaraq:

– Lamiyyə necə oldu? – dedi.

Məqbülə:

– A, doğrudan anamı lap yaddan çıxardıq, – deyə bağırırdı.

Lamiyyə Kamal bəylə evləndiyi gündən Məqbülə ona həmişə “abla” deyirdi. Ancaq bir neçə dəfə zarafatla “ana” demişdi. Bu söz ikisinin də o qədər xoşuna gəlmişdi ki, Kamal bəyin etirazlarına baxmayaraq Məqbülə onu elə “ana” çağırmağa başlamışdı.

Kamal bəy:

– Lamiyyə... Lamiyyə – deyə çağırır, gənc qadın cavab verməyə cürət eləməyib sesini çıxarmırdı. Məqbülə onun otaqda olduğunu hiss edərkən oraya cumdu, biləyindən tutub zorla çəkib gətirdi. Kamal bəy tək bir kəlmə ilə Lamiyyəni bacısı oğluna təqdim etdi:

– Dayıdostun.

Doktor Vədad qarşısında parlaq sarı saçları möhkəm hörülmüş, məsum çöhrəli, cəsarətsiz gözleri uzun kirpikləri arasında titrəşən çox cavan bir qız görünəcəyə qayıb qaldı. Hətta yüngülcə, gülümseməkdən də özünü saxlaya bilmədi.

– Məqbule sizə “ana” deməkdən utanmır, ancaq mən dayıdostu kimi elinizi öpməyə hələlik cəsarət edə bilməyəcəyəm, – dedi.

Minbaşı Vədadın qucağında hələ də sakitləşməyən Məbrurəni ondan alıb təzədən döşək üstə oturtdu. Cavan həkim masanın yanında, bir az əvvəl Lamienin oturduğu kreslodə, Lamie ilə Məqbule də pəncərənin yanındakı stullarda oturdular. Kamal bəy:

– Yaxşı, cavan oğlan, indi danış görək, səni Kütahiyəyə nədən ötrü sürgün ediblər? Sən gerek ki, siyasətə-filana qarışan deyildin. Xəstəxanada başını aşağı salıb işləyirdin.

Qonaq başına gələn fəlakəti gülməli bir əhvalat danışmış kimi, əylənə-əylənə neql etməyə başladı:

– Heç vallah, bir elə mühüm şey deyil. Bir “qaragöz” məsələsidir. İndi dayıdostum mənə güləcək, ancaq gec-tez necə adam olduğumu biləcəm. Onun üçün elə çəkinmədən qoy danışım... Bilirsiniz, günlərlə xəstəxanada qalmalı oluram. Adamların dərdi ilə, ağrısı ilə, yaraları ilə əlləşə-əlləşə öz urəyim, beynim elə bil zəhərlə dolur... Sonra elə ki, oradan çıxdım, lap dəlixanadan qaçmış adama oxşayıram... Bir axşam mənə bir yere qonaq çağırmışdılar. Burada bir “qaragöz” tamaşası göstərdim.

Çox az-az gülən minbaşı özünü saxlaya bilmədi. Qəhqəhə çəkərək:

– Sən? “Qaragöz” tamaşası göstərmək? Bu yekəlikdə həkim. Sənin belə hünərin də var?

Vədad zarafata salıb cavab verdi:

– Nə edəsən? Bu məmləkətdə adamın günü elə keçir ki, oğlindən gerek hər iş gəlsin. . Məsələn, Kütahiyədə çox qalmalı olsam, özümə bir iş tapmasam, onda gerek “qaragözçülük” edəm...

– Allah eləməsin. Heç qoyaram səni?

Məqbule də gülməkdən özünü saxlaya bilmir, uğunurdu. O, Lamienin yanından qalxıb Vədadın lap ayaqlarının yanında yerə oturmuşdu. Gənc həkim ona tərəf əylələrək:

– Çox maraqlanırsansa, bir axşam da sizin üçün göstərəm... Hələ qoyun, bir az dincəlim, – dedi, sonra əlavə etdi: – Həmin qonaqlıqda İstanbulun adlı-sanlı adamlarından da səkkiz-on adam ilə üç-beş nəfər

də... xanım vardı. Ürəyinizə başqa şey gəlməsin .. Yaşlı xanımlar idi . O axşam zarafat etməyə, nəşələnməyə böyük ehtiyacım vardı. Öz elimlə operasiya elədiyim sevimli bir dostum o gün vəfat etmişdi . Nə üçün təəccüb edirsiniz?.. Mənim ürəyim nə qədər dərddi olursa, gülməyə, əylənməyə meyylim də bir o qədər çox olur . Bu da bir xasiyyətdir... Birdən könlümə bir zarafat ələmək düşdü. Tez bir az rəng və bir parça karton tapdım. Oraya tələsik üç karikatura çəkdim . Axı bir az rəssamlığım da var. Salonun bir küncündə bir pərdə də asdırdım, hər şey hazır oldu. O axşam orada olanları gülməkdən qırıb tökdüm... Mən onlara heç də “Qanlı qovaq” və “Yolova' səfəsi” tamaşalarını göstərmədim. Kaman və pianoda ifa olunan avropasayağı bir opera var. “Siyah yıldızlar” adlı gözəlcə bir şeydir. İstanbulda çox məşhurdur. Onu masqaraya qoymağa başladım . Onu yazan bəstəkar da orada idi. Bizim yoldaşlardandır. Hamı ilə birlikdə o da xeyli güldü, ancaq əməlli-başlı hirsələndi də. Aradan bir səkkiz-on gün keçmişdi . Bir axşam mənə yenə bir yere dəvət etdilər. Təbii məsələdir ki, getdim. Bir də gördüm ki, nazirlərdən biri də buradadır . Hər şeyə məsxərə edir, ətrafdakılar da ona yaltaqlanırdılar. Kəfim pozulmuşdu. Çıxıb getmək üçün bəhanə axtarırdım. Birdən boşboğazlardan biri nə desə yaxşıdır? “Əfəndimiz, icazə verin qulunuz Vədad bəy bir “qaragöz” tamaşası göstərsin, xeyli əylənərsiniz”. Beynim birdən qızdı. Dost-aşna arasında əylənmək üçün “qaragöz” tamaşası göstərmək heç də pis şey deyil. Ancaq özləri gülməli olanların arasına qarışmaq, nazir əyləndirmək? Çox acı bir cavab verməyə hazırlaşmışdım. Ancaq nazir də o boşboğazlara uyaraq:

– Hə, Vədad bəy, bir məhərətinizi göstərin görək, – dedi

İndi ölümümü, öldürümümü, bilmədim

– Əfəndim, inşallah, xəstəxanaya təşrif gətirərsiniz, onda mənəim də məhərətimi görərsiniz, – deyər cavab verdim. Qanan adam olsa idi, bu ona bəsdə. Ancaq o, görünür, sözümlə əsil mənəsinə başa düşmədi . Çox qərribə bir kobudluqla ısrar etdi. Mənə də yəqin ki, ətrafında ona “bəli-bəli” deyənlərdən biri hesab edir, təsəvvüredilməz dərəcədə məğrur bir adam olduğumu bilmirdi. Öz-özümə: ““Qaragöz” tamaşası görmək istəyirsən, sənə bir dərs verim ki, heç yadından çıxmasın” dedim. Tez yan otağa keçdim. Çox uzunboyu, uzunqulaqlı, uzunbu-

¹ Mərmərə dənizi sahilində, İzmir körfəzinin cənubunda mənən suları, gözəl iqlim və təbiəti ilə böyük şöhrət tapmış məşhur bir kurort

runlu, uzun sıvrı saqqalı bir karikatura çəkdim. Bu, nazirin lap öz şəkli idi... Sonra ona yaltaqlananlardan bir neçəsinin, nəhayət, aşnası şişman polyak qadının şekillərini də çəkdim. Bu yaxınlarda nazirin başına gəlmiş bir biabırçılığı da... tamaşa üçün mövzu müəyyən etdim. Artıq sakit olmuşdum. Onları insafsızcasına lağa qoyur, hər dənbir pərdənin arasından üzlərinə də baxırdım. Tamaşaçılar arasında bir dəhşət qasırğası esir, nazir özünü xamlığa vurub tamaşaya gülürdü. Ancaq üzü sapsarı olmuş, dodaqları, saqqalı titrəyirdi, gülüş necə də kinli, acı gülüşdü. Öz-özümə: "Ay Vədad "qaragöz" yaxşı keçdi, ancaq bu, nazir kimi sənə də yaman baha tamam olacaq", – dedim və oyunu "Ay ağalar, yol göründü yənə qərüb gözümə", – deyə başlayan türkü ilə qurtardım.

Doğrudan da aradan heç iyirmi gün keçməmiş necə dəyərlər, yox yerdən bir məsələ çıxartdılar. Günlərin birində mənə həbs etdilər, kicik bir istintaq düzəltdilər, ardınca da "qaragöz"də olduğu kimi "Ay ağalar..." türküsünü söyləməli olduq. Yoldaşlardan biri mənim bu halıma "Qaragözün Kütahiye səfəri" adını verib... Başına gələn qısaca olaraq bundan ibarətdir. Ardı da təfriqə ilə çap edilən romanlarda olduğu kimi qalsın sabaha. Çünki indi tez getməliyəm. Özü də gecikmişəm. Otel bağlanar, yad ölkədə küçədə-zadda qalaram.

Minbaşının acığı tutdu:

– Bu nə deməkdir? Burada dayının evi ola-ola sən otelemi gedəcəksən? Dünyasında razı olmaram. Bu mənə tapdayıb keçmək deməkdir. Eyib olsun, Vədad, eyib olsun!

Məqbulə də inciyir, and-aman eləyib onu saxlamağa çalışırdı. Ancaq Vədad sözünün üstündə möhkəm durmuşdu.

– Mümkün deyil, yoldaşlarım var. Özü də bilirsiniz ki, biz özbaşına deyilik. Polis bizi otele sayıb təhvil verib. Gələn kimi qaçdığımı güman edərlər, o da mənim üçün bir iş olar. Halbuki, bu günlər işlərim xeyli yoluna düşüb...

Bu sözlərdən sonra minbaşı ilə qızı daha təkid etmədilər. Vədad da sabah yənə gələcəyini vəd edərək getdi.

XX

Vədad qoca bir erməni arvadının evində olurdu. Kamal bəy onu öz evində saxlamaq istəmiş, bunun üçün Məqbulə də çox ısrar etmişdi.

Ancaq gənc həkim buna razı olmamış, "İstanbulda çox avara olmuşam. Odur ki, bu məcburi qürbət həyatından istifadə edib bir az

oxumaq, çalışmaq istəyirəm. Burada olsam Məqbulə mənə başdan çıxarar, işimiz-peşəmiz lağlaqlıq və qəhqəhə çəkmək olar" kimi sözlərlə qərübə bir şəkildə üz istəmişdi.

Əslində isə ayrı olmaq istəməsinin səbəbi tezə dayıdostusu idi. O, bu qadının necə bir adam olduğunu bilmirdi. Minbaşının adam öldürmüş bir qadınla evləndiyini eşitdikləri vaxt İstanbulda əməlli-başlı dedi-qodu etmişdilər. Sonra Vədad bu cür cavan arvadı olan yaşlı kişinin hər şeydən narahət olacağını düşünmüşdü.

Bununla belə, göstərdiyi səbəblər də mənasız deyildi. Vədad çox şən və qərübə görünməklə bərabər, yorulmadan çalışmış, öyrənməyi seven bir adamdı. Dünyaya ancaq gülüb əylənmək üçün gəlmiş kimi görünən bu zarafatçı gəncin bəzən həftələrlə öz kitabxanasına çəkilib oturduğunu görənlər heyrət edirdilər.

Vədad tez-tez dayısı ilə qonaq gəlir, laübalı, zarafatçı və mülayim təbiəti sayəsində Lamienə də yavaş-yavaş özünə isinişdirirdi.

Məqbulənin Lamienəyə "ana" deməsinə müqabil o da "qayınana" deyir, indidən Məbrurəyə "müşəri" çıxırdı.

Lamienə haqqında o, əvvəla yaxşı fikirdə deyildi. İstanbulda olarkən sənəti ilə əlaqədar hər sinifdən, hər təbəqədən cürbəcür adamlar görməsi Vədadın insanlar haqqında çox düşünüb danışmaq verdişini korlamışdı. Onun fikrincə dayısının belə qoca yaşlarında özü ilə bacara bilməyib aldığı bu qadın, yəqin ki, yaxşı adam deyildi. O, çox adi bir adam olmasını, əxlaqsızlığını kicik bir tərbiyə pərdəsi ilə də olsa örtə bilməyən quşbeyin, işvəkar, səfil bir məxluq ola bilərdi. Onu gördükdən sonra da Vədad bu bərədə fikrini dərhal dəyişdirə bilməmişdi.

Lamienin sadə, hər şeydən çəkinən halına, məsum gözlərinə inanmır, öz-özünə:

– Sən, düşündüyümdən daha anlaşılmaz, hiyləgər bir şey sən, – deyirdi. – İstanbulda olsa idin, xeyli müvəffəqiyyət qazanardın. Gözəl komediya oynayırsan. Mən də inanmış kimi görünərək səfeh-səfeh sənə tamaşa edərdim. Ancaq arxayın ol, yalanını tutacağam. Biz səndən də bəddərinə görmüşük. Belələri rollarını nə qədər məhərdətlə oynasalar da, yənə bir gün dodaqlarından qopan bir kəlmə ilə, vücudlarının bir hal və hərəkəti ilə, bütün keçmişlərini, necə bir adam olduqlarını bürüzə verirlər. Eybi yoxdur, sənə də bir gün tutarıq

Ancaq günlər keçir, Vədad qorxu və intizar ilə gözələyi hallardan heç birini onda görmür, "bu qadın, görsən nədir, bir istisnamıdır,

göründüyü kimi də təmiz, günahsız bir biçərəmidir?" deyə şübhələr içində fikirləşirdi. Bir neçə dəfə məharətlə verilmiş suallarla onu keçmiş haqqında danışdırmağa çalışmış, ancaq bildiklərindən artıq bir şey öyrənməyə müvəffəq olmamışdı.

* * *

Bu gün Kamal bəy bacıoğlusuna Kutahiyyə bələdiyyəsindən şikayət edir, bir neçə ay bundan əvvəl bələdiyyə mühəndisləri ilə elədiyi dava haqqında məlumat verirdi. Sözlünün ən mühüm yerinə çatdığı vaxt Vədədin onu dinləmədiyini hiss etdi. İnciməmiş olduğunu gizlətmədən:

– Vədəd, oğlum, – fikrən dağılırsa, mənə nahaq yerə yorma.

Vədədin qulağı bu zaman evin alt qatından gələn bir səsdə idi. O. Lamienin güclə eşidilə bilən bir səslə oxuduğu mahnını dinləyirdi, heyretlə:

– Qərbdədir, dayıdostum bunu haradan öyrənmişdir? – deyə soruşdu. Sonra mınbaşının cavab verməsini gözləmədən aşağıya düşdü. Böyük bir masanın üstündə dalgın-dalgın paltar ütüləyən Lamie onu görərkə susdu. Vədəd gülümseyərək:

– Dayıdostu, siz bunu haradan öyrənmişsiniz? – dedi.

– Nəyi, Vədəd bəy?

– Oxuduğunuz mahnını?

Lamie özünü itirib, qızardı:

– Bilmirəm... Mən oxuyurdummu?

Vədəd bərkədən bir qəhqəhə çəkdi.

– Bu çox qərbe oldu, dayıdostu... Oxuduğunuz mahnı həmin o dediyim "Siyah yıldız"ların ən gözəl bir yeridir. Şahzadə ilə Sultanın ay işığında deyişmələndir. Siz bunu haradan bilirsiniz?

– Elə-bələ, İzmirdən yadımda qalıb.

– Bu elə-bələ yadda qalan şeyə oxşamır. Düzdür, mən bunu elə o qəder də yaxşı başa düşməyəm. Ancaq həmin parçanı olduğu kimi, eyni elə təkrar edirsiniz.

Lamie çətin vəziyyətdə qalmışdı. Heyecanını göstərməmək üçün camaşır yığılmış səbətə üstünə əylənərək:

– İzmirdə olan zaman bu mahnını bəstələyən adam qonşumuza qonaq gəlmişdi, – dedi. – Həmişə bunu çalırdı. O vaxtdan yadımda qalıb.

– A, siz Hüseyin Kənanı tanıyırsınız?

Lamie qısa bir tərəddüddən sonra başını salladı, mümkün qədər laqeyd bir səslə:

– Elə, bir-iki dəfə uzaqdan görmüşdüm, – dedi.

– Onu mən də tanıyıram. Allah cəzasını versin, başıma bu işin gəlməsinə bir az da o səbəb oldu. Belə ki, "qaragöz" məsələsi elə onun "Siyah yıldızlar"ı ilə əlaqədar ortaya çıxdı da

Buraya ilk gəlidiyi gün "O"ndan və "Siyah yıldızlar"dan danışdığı dəqiqədən Vədəd Lamienin nəzərində başqa bir əhəmiyyət kəsb etmişdi. Gənc qadın Vədədi yenə "O"nun haqqında danışdırmaq üçün bəhanələr axtarır, suallar hazırlayırdı. Lakin Vədədlə üz-üzə gəlidiyi zaman buna heç cür cəsarət edə bilmirdi. Lamieyə elə gəlirdi ki, "O"nun adını çəkərsə qəlbinin və həyatının bütün sirləri üzə çıxacaq.

Bu əhvalat Lamieni qorxu və tərəddüddən qurtarmış oldu. Bu hadisədən sonra Lamie Vədədlə yalnız qaldığı vaxt bəzən bir bəhanə tapıb "O"ndan söz açırdı. Həl o qəder sakit, gərkəmi o qəder laqeyd olurdu ki, gənc həkim üreyinə başqa şey gətirmədən dostunun son illərdəki həyatı haqqında uzun-uzadı məlumat verirdi: İndi Kənan əvvəlkindən daha böyük, daha məşhur bir adam olmuşdur. Ancaq "Siyah yıldızlar"dan sonra heç bir yeni əsər yazı bilməmişdir. İl yarımaya yaxın arvadı və qayınatası ilə bərabər Avropanı gəzmiş, bu il isə baharda İstanbula gəlmişdir. İndi arvadı ilə İstanbulda yaşayırdı. Keçən il qayınatasının başına gülməli bir eşq macərası gəlmiş, nəticədə o, bir polyak müğənnisi ilə evlənmişdir. Bu biabırçılıq bitib-tükənməyən dedi-qodulara səbəb olmuşdur. Həmin o məşhur "qaragöz" tamaşası göstərilən gecə Kənan Vədəda bildirmişdi ki, bir-iki günə qəder arvadı ilə bərabər İzmire gedəcək.

Vədəd ağılna başqa heç bir şey gətirmədən bunları söyləyir, Lamie başını əlindəki krujevanın üstünə doğru sallayıb uzun kırıqlarını aşağı endirərək gözlerini yarıörtülü saxlayıb laqeyd halda onu dinləyir, toxuduğunun ilmələrini saymaqla məşğul kimi görünürdü

Vədəd bir gün uzun-uzadı Cavidan haqqında danışdı

– Boylu-buxunlu, ətli-canlı, adlı-sanlı möhtərəm bir xanımdır. Düzdür, mənəm o tipli qadınlardan bir o qəder də xoşum gəlir. Ancaq gözəl olmağına söz yoxdur... Bu bir-iki ildə daha da gözəlləşmişdir. Evlənmələrinin həftəsi tamam olanda bir qonaqlıq vermişdilər. Mən də təsadüfən orada iştirak edirdim... Hələ də o axşamı xatırlayı-

ram. Ərlə arvad teatrlarda, operalarda aşıq-məşuqə rollarını oynayan məşhur artistlərə oxşayırdılar. Kenan yaxşı oğlandır... Ancaq onda bu yeni, zəngin həyatı "sonradan görənlərə, xas bir ədə vardır ki, bundan heç cür xilas ola bilmir Mən onu çoxdan tanıyıram... Yoxsul, adi bir gənc olan vaxtlarında sonradan kasıblaşmış bir kübara benzəyirdi. Tanınmış və çox dövlətli bir adam olunca sonradan varlanmış bir əsnaf vəziyyətinə düşdü... Onun əvvəlki çəkingən halı indiki süni zarafatlarından, erköyün sərbəstliyindən nə qədər üstünü idi... Nə isə bunlardan keçək...

O gecə hamının gözü onlarda idi... Dediym kimi, Kenan gözəl qaməti, çöhrəsinə xoş bir görkəm verən mavi gözleri, nezeri cəlb edən görkəmi ilə dram əsərlərində baş qəhrəman rolunu oynayan artistə benzəyirdi. Bu həm xoş, həm də bir az gülünc görünürdü. Qonaqlar şahzadə Cavidanın vasitəsilə ondan kaman çalmağı xahiş etdilər. Təbiidir ki, o saat razı oldu... Onun həmin gecə kaman çalmağını heç vaxt unuda bilməyəcəyəm... "Sənət məhəbbətdən ibarətdir" deyənlərə mən o gecə haqq verdim... Yandakı alaqranlıq bir otağa girmişdi... Pəncərədən içəri ay işığı düşür... Üzü ilə bədəninin bir tərəfini işıqlandırır... Elə şeylər çaldı ki, deyərdin o bu saat bizim dünyada yox, başqa bir dünyada yaşayır.. Xülasə, çox qüvvətli sənətkardır. Arvadı isə öz ağına çox qürrelənir Məsələn, onun türk musiqisini görməyə gözü yoxdur. Ancaq buna baxmayaraq bir gecə Kenan ona bir türk ninnisi çalmış, Cavidan az qala dəli olmuşdur Deyilənlərə görə qadınıcağaz iki ay müddətində bu ninniye qulaq asmadan yuxuya getmirmiş.

Vedad söhbətinə davam edir, onların məhəbbətlərinə dair bir çox şeylər danışır.

Lamie bunları eşidərkən aldığı təsiri, həyəcanını bürüzə verməmək üçün nəfəs çəkməkdən də qorxur, dalğın bir halda, kədərlə fikirləşirdi: "Vedad bunları mənə nahaq yerə danışır. İndi özümü zorla birtəhər saxlayıram. Ancaq tək qaldığım zaman, Allah bilir, nə qədər əzab çəkəcəyəm. Yene gecələr yuxu mənə haram olacaq... Demək, Kenan onu, iki ay mənim üçün çaldığı o ninni ilə yatırırmış".

Lakın Lamie həmin gecə o qədər də iztirab çəkmədiyini, qəm və kədərini gündüzkü azca dalğınlıqdan və təəssürdən irəli getmədiyini heyretlə gördü. Ertəsi gün qəlbinin büsbütün sakit olduğunu görəndə düşünməyə başladı: "Görəsən niyə çox narahət deyiləm? Məgər onu daha əvvəlki kimi sevmirəm? Bu ki, mümkün olan şey deyil. Mən ki,

nə qədər ömrüm var, bu məhəbbətə sadiq qalacağımı, onu unutmayaçağımı bilirəm. Görünür, artıq bu acılara da alışmışam, ona görə çox iztirab çəkmirəm... İnsan hər şeyə alışır... Əlbəttə, belə olması daha yaxşıdır".

XXI

Bu il qış çox şiddətli keçirdi. Kütahiyyə həftələrlə günəş üzü görmürdü. Kükəllər qar və palçıqdan keçilməz bir hala düşmüşdü Doktor Vedad indi hər gün Kamalbəyigilə gəlir, evinə ancaq gecə yarısından sonra gedirdi. Qoca minbaşı ona "günəş bəy" deməyə verdiş etmişdi. Onun gəldiyini görəndə kimi: "Gəl görək, günəş bəy, sən gələndə evimizə elə bil gün doğur", – deyirdi. Doğrudan da belə idi. Onun şən, zarafatçı, oynaq təbiəti sayəsində evdəkilər qışın necə keçdiyini heç hiss etmirdilər.

Vedad uşaqla uşaq, böyüklə böyük olmağı bacarırdı. Məqbulə ilə bağçada saatlarla qartopu oynayır, Məbrurəni çiyində oturdub dahlizdə at kimi o tərəfə, bu tərəfə qaçır, hətta bəzən mətbəxdə Əminə nənəyə kömək etməyə də gedirdi. Bir gün:

– Ah, Əminə nənə, sənə yamanca vurulmuşam, – deyə onun boyunu qucaqlamışdı.

Zarafatı başa düşməyən arvad isə:

– Vay namusum əlimdən getdi... Bu evdə qalmağa qorxuram... Mən daha burada qala bilmərəm, – deyə bar-bar bağırırmışdı.

Axşamlar Vedad dayısı ilə sobanın yanındakı yumşaq divanın üstündə oturur, saatlarla dama, nörd və kart oynayırdılar.

Bir gün Vedad onlara gəlmədi. Evinə iki dəfə adam göndərdilər, öyrəndilər ki, o gün İstanbuldan gəlmiş bir məmur yoldaşını görməyə getmişdir. Vedad o gün dayısıgile ancaq gecəyarısına yaxın gəldi. Çox şən və məmnun görünürdü. Qardan ağappaq olmuş paltosunu soyunduqdan sonra cibindən bürüşük bir məktub çıxartdı, onu müzəffərəne bir şəkildə əlinə oynadaraq:

– Yaşasın hürriyyət, – dedi. – İstanbula qayıdıram.

Bu qəfil xəbər evdəkilərdə soyuq və kədərlə bir təsir oyatdı. Kamal bəy:

– Allah eşqinə, zarafat eləmə... Yox canım... Yalan deyirsən, – deyə şübhə ilə baxır, Məqbulə əllərini dizlərinə vuraraq ulduyur, feryad edirdi

Vədəd ucadan qəhqəhə çəkərək gülməyə başladı:
– Vay sizi, bunlar nə qərribə adamlardır, – dedi. – Öz kefləri üçün mənəm burada illərlə sürgündə qalmağıma razıdırlar.

Kamal bəy gülərək izah etdi:
– Yox, elə deyil... Gözlənilməz olduğu üçün belə edirik... Yaxşı, bu xəbəri kim gətirdi?

Vədəd soyuqdan qıpqırmızı olmuş üzünü isitmək üçün sobanın qapağını açdı və sözüne davam etdi:

– Mötəbər bir adamdandır... Ancaq buna baxmayaraq xəbər hələ tam həqiqət də deyil. Siz mənəm bu cür qəti deməyimə baxmayın... Bilirsiniz ki, bir az mübaligə etməyi sevirəm. Mənim üçün daxiliyyə nazirindən xahiş edə bilərsiniz. O da bu işlə məşğul olacağına ciddi surətdə söz verib... Hələlik bu qəder. .

Məqbülə dərindən bir nəfəs aldı, sevincini gizlətməyə lüzum görmedi:

– Hökumət adamları bolluca vəd verirlər, – dedi. – Ancaq sözünün üstündə duran kumdır ki.

Kamal bəylə Vədəd yenə nərd oynamağa başlamışdılar. Məqbülə hər zamankı kimi başını atasının çiyinə dayayaraq oyuna tamaşa edirdi.

Lamie isə əlində tikış, lampanın yanına çəkilməmişdi. Hərden gözünün ucu ilə Vədəd baxaraq düşünürdü: “Vədəd gedəndən sonra dər-dügsə yenə dövrəmi alacaq. O, burada olanda heç olmasa, ara-sıra mənə “O”ndan danışdı. Mən “O”nu nə qədər sevirmişəm. Belə çox sevməyə idim, heç “O”nun yoldaşına bu qədər əhəmiyyət verərmə idim?”

XXII

Ertəsi gün Lamie Məqbülədə qərribə bir hal hiss etdi. Hara gedirdisə, qız daima onun dalınca gəlir, nə isə demək istəyir, lakin cəsarət elemirdi. Bir ara o, Məbrurəyə paltar gətirmək üçün sandıqların saxlanıldığı yuxarı mərtəbəyə çıxdı. Aşağı düşəndə Məqbüləni yenə qarşısında gördü. Qız qorxa-qorxa:

– Abla... Lamie abla... – dedi.

Kamal bəylə evləndikləri vaxtdan bəri ilk dəfə idi ki, Məqbülə ona bu cür müraciət edirdi. Lamie diqqətlə qızın üzünə baxaraq:

– Sənə nə isə bir şey olmuşdur, Məqbülə, – dedi. – Səhərdən bəri görürəm hey ardımca gəzirsən.

Qız diksindi:

– Heç... Heç bir şey olmamışdır... Elə bil ..

Lamie yaxşı bir ana nəvəsi ilə:

– Yaxşı, qızım... Nə dərdin var, danış mənə, – dedi.

Məqbülə kiçik bir tərəddüddən sonra ürəkləndi:

– Abla... Mən sevirəm, – dedi.

Məqbülə bu sözləri elə qərribə bir əda ilə dedi ki, Lamie gülməkdən özünü saxlaya bilmədi, qızın yanağına bir çırtma vuraraq:

– Hani, bəs deyirdin Nail bəyin adını bir də çəkməyəcəksən, – dedi. “Artıq nifret edirəm”, deyə and içirdin...

Məqbülə qərribə xasiyyətli bir qızıdır. Hər iki aydan bir tanıdığı, gördüyü kişilərdən birini uzaqdan-uzağa sevməyə başlayır, Lamie ilə uzun-uzadı bu baredə dərldəşir, “atam mənə ona verməyə vallah, billah, öləcəyəm”, – deyə ağlayır.

Lamienin ona acığı tuturdu. Məqbülənin onu heç saymadan belə incə şeylərdən söhbət açması Lamienin ciddi olaraq duymağa başladığı “ana”lıq heysiyyətinə toxunurdu. Sonra bu işlərdən Kamal bəyin xəbər tutub açıqlanacağından da qorxurdu. Həm də Məqbülə kimi erkəyin bir qızla məşğul olmağa onun imkanı yoxdu. Ancaq bu qəder çox adamı seven bu qızın bir yaxşı cəhəti də vardı; o, özü-özlüyündə sevib-sevilir, bu qəder müxtəlif bəy və əfəndilərdən heç birinin isə sevidiklərindən xəbərləri olmurdu. Təsədüfən küçədə biri ona söz atarsa, Məqbülə o saat dönüb sət cavab verir, dəcəl məktəb şagirdləri kimi dava salardı.

İndi qız “Nail” adını eşitcək üz-gözünü büzüşdürdü.

– Mən Naildən danışmıram, abla, – dedi. – O alçaq hərif mənəm nəyimə lazımdır?

Lamie yenə gülümsədi:

– Onda, o cavan piyada leytenantı, Rəfiq bəyi deyirsən? Bilirsiniz ki, Rəfiq bəyin İstanbulda nişanlısı var.

– Eh abla, mən məgər Rəfiq bəyden danışmıram?

– Bəs kimi deyirsən?

Məqbülə gözlerini yenə endirdi. Lamienin laciverdi yun jaketinin düyməsini burub dartışdıraraq:

– Mən Vədədi sevirəm, – dedi.

Lamie nə deyəcəyini bilmədi. Başqa birisinin bu sözləri eşitməsindən qorxmuş kimi:

– Vədədi sevirsen? Aman Məqbule, nə etdiyini, nə danışdığını düşünürsənmi?

Məqbule ağlamsınaraq onun boynuna sarıldı.

– Nə edim, ablacan... Bu ürekdir... Üreyim gedir ondan ötrü. Sən Allah, mənə bir yol göstər. Lamie abla, nə etsən, yenə sən edəcəksən. Vallah, biliah, öləcəyəm.

Bu məsələ Lamienı ciddi düşündürməyə başladı. Otağın aralı qalmış qapısını örtüdü, sonra ağır-ağır, ciddi və mehriban bir səsle:

– Məqbule, – dedi, – bilirsən ki, mən müəyyən dərəcədə sənın anan sayılıram. Her halda bu məhəbbət də dediyin o birilər kimi gəlib-keçici bir şey olacaqsa .. Dayan sözümü kəsmə... Vədəd bəy bu evdə hamımıza qardaş kimidir. Allah eləməmiş, bir şey hiss eləse, hamımız biabır olarıq...

Məqbule əsəbi bir səbirsizliklə ayağını yerə vurdu:

– Uf, Lamie abla... Məni başa düşürsən. Mən deyirəm "yanıram"... Mən Vədədin arvadı olmaq istəyirəm... Burada gözəl bir toy eləyirsiniz.. Sonra da İstanbula gedəndə mənı də özü ilə götürüb aparar... Ah, bu necə yaxşı olar! Atamla sən də İstanbula qonaq gəlersiniz. Vədəda mən, kim bilir, sənə necə hörmət...

Lamie qeyri-ixtiyari gülərək onun sözünü kəsdi:

– Sən allah, uşaq olma, Məqbule. Ortada heç bir şey olmaya-olmaya belə ümidlərə qapılma.

– Görəsən Vədəd da mənı sevirmi, Lamie abla? Çox elə kifir-zad da deyiləm axı... Danışsana, Lamie abla!

O, əsəbi əlləri ilə Lamienı silkeləyir, zorla qucağına alıb otağın içində fırlandırır.

– Vədəd da mənı sevir, elə deyilmi! Desənə!

– Eləmə, Məqbule. İncitmə mənı! Mən nə bilim?

– Ablacan, mənım sənədən yaxın heç kəsım yoxdur... Bunu olsa-olsa, ancaq sən başa düşə bilərsən.

– Mən bunu haradan başa düşə bilərəm? Sən dəli olmusan nədir, Məqbule?

– Sən mənədən daha ağıllısan, ablacan... Vədəda özümü sevdirmək üçün nə edim? Nə deyim?.. Nə cür geyinim? Yad olsa idi bu, asan idi. Çox çətinə düşəndə uzaqdan bir işarə edərsən, məktub göndərərsən, qurtarar geder.

Lamie özünü saxlaya bilməyib güldü:

– Sən düşündüyümdən də çox uşaq imişsən, Məqbule.

Qız bundan cəsəretə gələrək daha da başqa cür rıcalar etməyə başladı:

– Quzum, Lamie ablam... Sən bir onun üreyindən keçənləri öyrəneydin... Görək mənım haqqımda nə fikirləşir... Nəyimi bəyənmir.. Mən də ona görə hərəkət edim. . Belkə elə o da mənı sevir. . Bu yaxşılığı mənə edərsənmi, Lamie abla? Nə olar?. Sən birini sevsən, mən sənə... Ay, ay... Gör nələr danışırım. Tövbe, tövbə... Onsuz da əslində ağılım o qədər də çox deyildi... Olan-olmaz ağılım da başımdan çıxıb.

Lamie bu işdə kömək edə bilməyəcəyini açıqdan-açığa Məqbuləyə söylədi. Ancaq qız əl çəkmədi, zorla onu tək otağa salıb, qapını daldan bağladı, saatlarca dərđini ona açıb-töküdü, ağlayıb-sızladı, əllərni, üzünü öpərək yalvardı.

Lamiedən ümidini kəsəndən sonra gülcnc, hətta təhlükəli çarələr düşünməyə başladı: Vədədin cibinə məktub qoymaq, Əminə nənə vasitəsi ilə ona xəbər göndərmək, biblioglusu ilə açıqdan-açığa bu barədə danışmaq...

Lamie onun belə dəliliklər edə biləcəyini düşünür, bir biabırılıq baş verəcəyindən qorxurdu. Qızın halında əmələ gəlmiş qeribəliyi evdəkilər də hiss etməyə başlamışdılar. O, uşaq kimi şiltaqlıq edir, dalğın, kobud hərəkətləri ilə rastına düşən şeyləri vurub yıxır, tək qalanda evi başına götürüb, uca səsle qezəllər oxuyurdu. Vədədla rəftarı dəyişmiş, bəzən özünü işvəli qız kimi aparmağa başlamışdı. Heç bir münasibət olmadığı halda bəzənir, gözlərinə sürmə çəkir, qeribə görkəmlər alaraq onunla ciddi mübahisələrə girişmək istəyirdi. Vədəd bəzən bu qeyri-adiliklərin heç fərqiə varmır, bəzən də belə şeyləri lağa qoyurdu. Bu vaxt Məqbulenin cin başına vurur, aşiqanə bir tərzdə başlanan bu səhnəni uşaq kimi səs-küylü bir dava ilə başa çatdırırdı.

Vədəd xeyli vaxtdı ki, dayısının tanışlarından birını müalicə edirdi. Bir gün yemək vaxtı Məqbule onun ağzını aradı:

– Mahmud bəyin bir də mən yaşda qızı var... Meymun sifət... Lap atasına oxşayır.

Vədəd güldü:

– Bağışlayarsınız, xanıım qız, – dedi. – Nəbile xanıımı hər dəfə gedəndə görürəm. Çox şırıın qızıdır. Ya elə ondakı o süzgün gözler, o boy, o buxun...

Kamal bəy zarafat eləməyə başladı:

– Bəyənirsənsə, alaq onu sənə, Vədad.

Məqbulə birdən-birə özündən çıxdı:

– Afərin ata, dedi. – Axtarıb-axtarıb o gicbəsəri tapdın! O qız bezək-düzək gözəlidir... Özü də elə əxlaqsız və fitnə şeydir ki. Amma madam ki, Vədad bəy bəyənir... Allah mübarək ələsin... Əslində kişilər elə zövqsüz olur...

Bir axşam Məqbulə Vədadı küçə qapısına qədər yola salırdı. Ayrıldıqları vaxt:

– Sabah öz əlimlə sizin üçün xurma kətəsi bişirəcəyəm, mütləq gələrsiniz, yaxşı mı? – dedi.

Ertəsi gün axşam yemək vaxtı çatmasına baxmayaraq Vədad gəlib çıxmamışdı. Məqbulə toya gedirmiş kimi geyinmişdi. Pəncərənin qabağında dayanıb səbirsizliklə Vədadı gözləyirdi. Onun Mahmudbəygilde olmasına şübhəsi yox idi.

Kamal bəy süfrəyə oturdu:

– Uşaqlar, Vədad deyəsən gəlməyəcək... Gəlin biz çörəyimizi yeyək, – dedi.

Məqbulə hiddətlə pəncərəni örtüdü. Qaş-qabağını sallayıb:

– Mənim başım ağrıyır, yemirəm, – dedi. Qapıları çırparaq, dabanlarını yerə bərk-bərk vura-vura öz otağına getdi, paltarını cırmış kimi çıxarıb atdı, hirsindən ağlayaraq yatağına girdi.

Kamal bəy.

– Keyli vaxtdır bu qızın təbiətində bir sərtlik əmələ gəlib, ancaq səbəbini başa düşə bilmirəm, – dedi.

Lamie çiyinlərini çəkərək:

– Bilmirəm .. Fikir verməmişəm, – deyə cavab verdi.

Yemək qurtarmaq üzrə idi. Birdən qapı döyüldü. Vədad təlaşla içəri girdi:

– Qorxmağa haqqım var imiş... Yaxşıca ac qalacaqdım. Heyvərenin biri mənə yamanca laqırtıya tutmuşdu. Hani, bəs Məqbulə haradadır? Kamal bəy cavab verdi:

– Nə səbəbdənsə başı ağrıyır... Bilmirəm, ona nə işə olub.

– Bir başağrısından ötrü yeməkdən boyun qaçırırlarmı, canım? Gəlsin, mən onu sağaldım. Haradadır, öz otağında mı?

O, yuxarı mərtəbəyə qalxmaq istəyirdi ki, Lamie ayağa durdu:

– Qoyun, mən çağırım, – dedi.

Məqbulə qapını bağlamışdı. Əvvəl Lamieyə cavab vermədi. Sonra hiddətli bir səsle:

– Nə var? – deyə soruşdu.

– Dur gəl, Məqbulə... Vədad bəy gözleyir. Sonra inciylər...

Məqbulə acıqla yorğanı başına çəkdi:

– İnciyər, qoy incisin... Lazım deyil... Canı sağ olsun, – dedi.

Lamie yemək otağına qayıtdığı vaxt gülümsəyirdi. Sadəcə:

– Deyəsən yatmışdır, – dedi.

Kişilər sözü çox uzatmaq istəmədilər. Ayrı məsələlər haqqında danışmağa başladılar. Süfrədən qalxmaq istedikləri vaxt qapı açıldı. Məqbulə sallaq çöhrəsində dalğın və utancaq bir təbəssüm olduğu halda içəri girdi. O, geyinib-kecinmiş, saçlarını tələm-tələsik düzəltdi. Vədad onu qızarmış burnu ilə döyüşə hazırlanmış bir xoruz vəziyyətində görürkən özünü saxlaya bilmədi, qəhqəhə ilə gülməyə başladı:

– Xanım qız, bu nə sir-sifət, bu nə haldır?

Məqbulə hirsənərək:

– Sirim-sifətim hər nədir, odur... Sız öz üzünü baxın, – dedi.

Qabağına baxmadan yeriyərək ayağını bilmədən yemək məcməyisinin kənarına basdı. Mis qablar cingildədi.

Kamal bəy artıq özünü saxlaya bilmədi:

– Nə olub, mısırığını nə sallamısan? – deyə soruşdu – Deyəsən döyülməyin çatıb. Nə bədxasiyyət olmusan. Yoxsa ərə getmək istəyirsən?

Tam nazlanmağa hazırlaşdığı bir vaxtda Vədadın yanında eşitdiyi bu sözlər Məqbulənin qüruruna bərk toxundu. Amma atasına cavab verməyə cəsarət etmədi. Əlləri ilə üzünü tutaraq otaqdan bayıra atıldı. Süretilə yuxarı cumdu. Pillekənin ortasına çatdıqda əsəbiliyi tutdu, pillələrdən birinin üstünə tırtap düşərək çırpınmağa, əcaib bir səsle:

– Ay ürəyim getdi, boğuluram, ölürem... Vay, vay, vay... Aman, aman, aman, – deyə qışqırmağa başladı. Otaqdakılar əllərində lampa, su qabı tez qaçıb gəldilər, qızı çiyinlərindən, ayaqlarından tutaraq yuxarı çıxartdılar. Lamie onun başını dizləri üstə alaraq üzünə su səpir, biləklərini ovuşdurur, Kamal bəy lampa tutaraq:

– Allah sənə lənət ələsin, – deyə soylənir. Vədad bu hala gülməkdən özünü saxlaya bilmirdi.

Az sonra Lamie ilə Vədad tek qalmışdılar. Bir-birinə baxaraq gülməyə başladılar. Vədad mənalı bir baxışla:

– Siz bu məsələyə necə baxırsınız, dayı dostu? – deyə soruşdu

Lamie saxta bir heyretlə qaşlarını qaldıraraq cavab verdi:

– Bilmirəm... Yəqin bir az kefsizdir.

- Nədəndir, görsən?
- Kim bilir?
- Siz heç bir şey hiss etməmişiniz?
- Xeyr...

Sonra ikisi də susdu. Vədad bir kağız parçasından qayıq düzəltməklə məşğul kimi görünürdü. Lamie hərdenbir gözlerini onun üzünə dikir, bir şey demək istəyir, ancaq cəsarət eləməirdi. Nəhayət yavaştan, titrək bir səsle:

- Vədad bəy, - dedi. - Mən Məqbulənin anası sayılıram, elə deyilmi?

Vədad başını aşağı saldı, onunla əylənir kimi görünərək:

- Buna şübhə ola bilermi, xanım əfəndi?

- Buna necə baxılır baxılınsın, mən onun anasıyam, Vədad bəy. Məqbuləni öz qızım hesab etmək mənim borcumdur. Ona görə də, xahiş edirəm, deyəcəyim sözlər sizə qərnbə görünməsin. İndi mən sizdən soruşuram, siz də heç bir şey hiss etməmişiniz ki?

- Xeyr... Necə məgər?

- Necə ola bilər? Mümkün deyil...

Vədad bir-birilərindən məqsədini çox gözəl başa düşdüklerini göstərirmiş kimi gülümsədi:

- Ola bilər, dedi. - Ancaq indi ki başlamısınız, davam edin. Məndən heç bir şey soruşmayın.

- Mənim hiss etdiyimə görə qızım... sizi sevir.

- Çox təəssüf ki, bu belədir, Lamie xanım... Xeyli vaxtdır mən də bunu hiss edən kimiyəm... Siz bu işə nə deyirsiniz?

- Nə deyim... Siz də onu sevsəniz çox sevinərəm... Qayınanaz olmağı, əlbəttə, istəyərdəm

- Elə indi də sizə "qayınana" demirəmmi? Bes Məbrurə?

- Rica edirəm. Vədad bəy... Biz ciddi danışırıq, elə deyilmi?

- Məqbulə ilə mənim evlənməyim məsələsindən ciddi danışmaq olarmı, Lamie xanım? Buna siz razı olarsınız?

- Niyə razı olaram? Yazıq qız sizi çox sevir.

- Düzdür, ancaq bu kafi deyil... Bilirsiniz, mən elə bir adamam ki.. Bu işin mümkün olmayacağına səbəb göstərmək də gülünc çıxar.

- Elədir. Ancaq hamımız çətin bir vəziyyətdə qalırıq, Vədad bəy.

- O da düzdür. Vay, Allah cəzasını versin... Bir yol tapıb buradan çıxıb gedə bilsəydim, bu məsələ asanlıqla həll olunardı. İndilik heç olmasa, gerek ayağımı sizdən kəşəm.

- Bu necə olar? Dayınız sizdən şübhələnməzmi?

- Yəqin ki, şübhələnəcək... Vay, vay, o kişini narahat edəcəyik. Vay seni, qız. Hər halda başqa bir çarə yoxdur, Lamie xanım. İşlərimin çox olduğunu bəhanə edib lap az gəlib-gedərəm.

Lamie məhzun-məhzun:

- Yazıq Məqbulə, - dedi. - Kim bilir nə qədər əzab çəkəcək.

- Hər halda bu keçib-gədəsi həvəsdən başqa bir şey deyil, Lamie xanım. Bəs indi sevdalı Məqbulə hardadır?

XXIII

Vədad dayısının evinə çox az-az gəlməyə başlamışdı. Tibbə dair bir kitab yazmaqla məşğul olduğunu söyləyir, həftədə bir-iki dəfə də bezi yoldaşları ilə bərabər ova gedirdi. Məqbulə kitab yazmaq və ova getməyin onlara gəlməmək üçün bir bəhanə olduğunu hiss etmişdi. Şiltaqlığı, əsəbiliyi gündən-günə artırdı.

- Sən məni düşünürsən, sən istəsən dərdimə çarə taparsan, - kimi mənasız şikayətlərlə Lamieni təngə getirirdi.

Bahar yaxınlaşdığı halda havalar hələ də heç cür düzəlmir, yenə də qar yağırdı.

Lamie bir gün xəstə bir qonşunu yoluxmağa getmişdi. Orada rast gəldiyi bir qoca arvad sözarasında pis bir xəbər verdi.

- A qız, eşitmisinizmi? - dedi. - Bu gün ovda bir hadisə olub. O qoca erməni arvadı Mardik dudunun¹ evində yaşayan sürgün həkim var ha... O bu gün ovda yaranalıb, xərəkdə xəstəxanaya gətiriblər.

Lamie xəfif bir feryad qopardı. Rəngi qaçdı.

- Doğrudanmı, xanım? Harasından dəyib? Görəsen yarası ağırdırmı? - deyə soruşdu.

- Bilmirəm, qızım. Mən də bizim muxtarın² gəlinindən eşitməşəm.

Ev sahibləri xəstəxanaya adam göndərməyi təklif etdilər. Ancaq Lamie o vaxta qədər səbir edə bilməyəcəyini söyləyərək küçəyə çıxdı. Əvvəl tələsə-tələsə evə getmək istədi. Gedib məsələni Kamal bəylə, Məqbuləyə xəbər vermək fikrində idi. Ancaq yolda ağılı bir az başına gələndən sonra bunun doğru iş olmayacağını düşündü. Vədadın yarası

¹ Yaşlı erməni qadınlara edilən mürciət forması

² Türkiyə kəndlərində yüzbaşı (kəndxuda), qəsebə və şəhərlərdə isə məhəllə və rayonları idarə edən dövlət memuru

çox elə qorxulu deyilsə, ərini nahaq yere niyə narahat etsin. Sonra Məqbülə də bəlkə çox narahat oldu, yenə özündən gedərək onları təzədən işə sala bilərdi. Eyə getməmiş bir yerden bunu yaxşı öyrənmək pis olmazdı. Vədənin yaşadığı mənzilin sahibi Mardik dudu indi hadisədən yəqin ki, yaxşı xəbərdar idi.

Lamiyə bir tənə çatanda yolunu dəyişdi, sürətlə Vədənin olduğu evə tərəf getməyə başladı. Qapıya yaxınlaşdıqca pis bir xəbər eşitmək qorxusu ilə ürəyi çırpır, gözlərinin qabağı qaralır, ayağının altını görə bilmirdi Mardik dudu böyük bir həsir yelpincə heyətdə yandırdığı manqalı alışıdırırdı. Lamiyənin qapıdan girdiyini görəndə heyrət etdi. Əllərini belinə qoyaraq:

– Xeyr ola, xanımcan? Xeyir xəbərdir, inşallah? – dedi.

Lamiyə həyəcanını boğmaq üçün əlini ürəyinin üstünə qoyaraq:

– Qəziyyəni eşitməmişiniz? – dedi.

Qadın özünü itirdi:

– Hansı qəziyyəni?

– Vədə bəy ovda yaralanıb... Xəstəxanaya gətiriblər. İndi biz nə etməliyik?

Qoca qadın qəhqəhə ilə güldü, sonra pilləkəndən yuxarı səslənərək:

– Vədə bəy... Bir aşağı düş... Gör kim gəlib, – dedi.

Vədə Lamiyəni qara, palçığa batmış, həyəcandan səsi, nəfəsi kəsilmiş bir halda heyətdə dayanmış görəndə yerində donub qaldı:

– Dayıdostu, olmaya, bızimkilerdən birsinin başına bir iş gəlib?

Lamiyə həyəcan və sevincdən danışa bilmirdi. Mardik dudu onun əvezinə cavab verdi:

– Eşidiblər ki, səni yaralayınlar, xəstəxanaya aparılımsan.

– Məni yaralayınlar? Bunu kim özündən düzəldib? Dayım da bunu eşidibmi, dayıdostu?

Lamiyə başı ilə “yox” işarəsini verdi, sonra kəsik-kəsik sözüne davam etdi:

– Mən bunu bir tanışıldə eşitdim. Dayınızı qəfildən qorxutmaq istəmədim. Birbaşa buraya gəldim. Ah, Vədə bəy, necə də qorxmuşam Demək, yalan deyiblər...

Lamiyənin bədənini hələ də titrəyir, gözləri parıl-parıl yanırdı. Vədə gülərək cavab verdi:

– Tamam yalan da deyil. Ancaq sizə xeyli şişirdib deyiblər. Yaralanmağına yaralanmışam Amma bu çox əhəmiyyətsiz kiçik bir şeydir.

Bunu deyərək Vədə əlini irəli uzatdı. Lamiyə xəfif bir fəryad qopardı. Vədənin sağ əli ağ təniz ilə sarılmışdı. Bunu heç ev sahibəsi də hiss etməmişdi. Vədə həmişə olduğu kimi yenə zarafatından qalmadı:

– Mənim ovçuluğum elə belə olar. Tüfəngi atarkən çıxmaq ovcumun dərisini siyirib. Əlbət ki, səkkiz-on damcı qan da axıb. Qayıdanda bir aptekə girdim. Bir az təniz aldım. Bir az da səy etsəydilər, mənim üçün “öldü” xəbərini çıxara bilərdilər. Siz doğrudan nahaq yere narahat olmusunuz, dayıdostu.

Lamiyə getməyə hazırlaşdı. Mardik dudu onu buraxmaq istəmədi

– Bu qədər yol gəlmisən. Bir az dincəl.

Lamiyə tərəddüd etdi:

– Gecdir. Bəlkə evdəkilər də eşidiblər... Dayınızla Məqbülə narahat olurlar.

Vədə ona haqq verdi:

– Əlbəttə, əlbəttə, gecikməyin, – dedi.

Ancaq Mardik dudu təkid etdi:

– Necə ev sahibisən, ay Vədə bəy! Beş dəqiqə... Sənə təzə çay dəmləmişəm... Xanıma bir stəkan verməyəək?.. Bir bax, gör necə üşüyüb. Bir az əli-ayağı qızıqsın...

Lamiyə doğrudan da çox üşümüşdü, hərəndə bir elə titrəyirdi ki, dişləri bir-birinə deyir, göyərmiş barmaqlarını ağızına aparıb nəfəsi ilə isidirdi.

Mardik dudu onları öz qonaq otağına apardı. Həyətdəki manqalı da gətirib oraya qoydu:

– Siz qızının, mən bu saat çay hazırlayıram, – dedi. Ev yiyəsi bu balaca otağı ancaq çox əziz qonağı gələndə açardı. Bütün qiymətli şeyləri və ərindən qalan yadigarları burada idi Vədə yırtıqları yaşıl parça ilə yamanmış göy atlazüzü divanda oturdu.

Lamiyə balaca skamyanı götürüb manqalın yanında əyləşdi Qızın-dıqca sızıldayan barmaqlarını ovuştururdu:

– Allah razı olsun ev sahibinizdən, donacaqdım, – dedi.

Divarlar cürbəcür müxtəlif parçalardan qurama “xalılar”la örtülü idi. Ev sahibəsi ailə fotoşekillərindən tutmuş qəzet, kitab rəsmlərinə qədər əlinə nə keçmişdisə, bu “xalılar”ın üstünə asmış, tikmiş, yapışdırılmışdı. Vədə səsinə alçaldaraq danışdı:

– Mənim ev sahibəm doğrudan ətəqdər... Dünyada bu otaqdan daha gülcünc, daha əyləncəli bir muzey təsəvvür edəmərim... Hələ bir

ətrafınıza baxın. Bu uzundəstəklı, qaşlıq kimi şey bir növ qaşovdur, "rəhmətlik" əri bununla dalını qaşırırmış. Bu nal vaxtıla anası gəlin gədəndə mındıyı qatırın nalıdır. Bu taxta qutuya babası vaxtıla qızıl doldurarmış. Bunları mənə bir-bir özü danışıb.

Ev sahibəsi əlində çay qabları içəri girdi. Vədad söhbəti deyışdi, bu dəfə Məqbulədən danışmağa başladı:

Dayıqızısının şıltaqlığı, münasibətsiz hərəkətləri ilə çox əylənir, Məqbulənin bəzi hallarını, vəziyyətlərini ələ gözəl təqlid edirdi ki, Lamie qəhqəhə çəkib gülməkdən özünü saxlaya bilmirdi.

Buna baxmayaraq Lamieyə yənə bu firsətdən istifadə edərək qızı müdafiyəyə başladı:

– Nə qədər insafsızsınız, Vədad bəy! Məqbulə pis qız deyil. Bir az erköyün, bir az da sadədildir. Ancaq siz onu istədiyiniz kimi tərbiyə edə bilərsiniz. Sonra bir şeyi nəzərə alın ki, yazıq qız sizi çox sevır. Onun əzab çəkdiyini gördükcə, mən də özümü pis hiss edürəm.

Lamie bunları söylərkən hərdən bir barmaqları ilə gicgahlarını sıxırdı. Vədad sözünü kəsərək:

– Deyəsən kefiniz yoxdur?

Lamie:

– Başım bir az ağrıyır, gözlərimin qabağı da hərdən qaralır, -- dedi.
– Bir şey deyil. Keçər. Yəqin bir az əvvəl keçirdiyim qorxu və həyəcanın nəticəsidir.

Yənə Məqbulədən bəhs etməyə başlamışdı. Vədad da indi ağır və ciddi danışdı. Bu qızla evlənməsinin nə üçün mümkün olmadığını uzun-uzadı izah edirdi.

Vədadda da bir az əvvəlki nəşə və canlılıq yoxdu. Başında şiddətli ağrı, bədəninə bir əzginlik hiss edirdi. Yavaşca əsnəyərək:

– Nə cansızıcı gündür, Lamie xanım, -- dedi. – Ətraf da ələ bil, lap qaranlıqlaşmış. Mən də sizin kimi özümü yaxşı hiss ələmirəm. Heç olmasa bir az yaxşılaşdırmızı?

Lamie cavab vermədi. O, sağ qolunu yanındakı divana dayamış, alnını biləyinə söykəmişdi. Bu təbii bir oturuş deyildi. Çiyinləri yavaşca titrəyir, sol qolu yanına sallanmışdı.

Vədad yerindən çətinliklə qımıldandı:

– Dayıdostu, özünü pis hiss edirsiniz? – deyə soruşdu.

Lamie yənə cavab vermədi. Vədad ona tərəf əyildi, sualını təkrar edərək çiyinə toxundu. Lamienin qolu birdən-birə divanın kənarından sürüşdü, bədəni cansız bir şey kimi yerə yuvarlandı.

Vədad ona kömək etmək istəyir, lakin dərindən uyanmış kimi əl-qolu hərəkət etmədi. Şaşqın bir nəzərlə ətrafına baxmağa başladı. Otaq bir quyu kimi qaralır dərinləşir, uzaq, boğuc əks-sədalar eşidilirdi. Birdən bu qaranlığın içində gözleri ağzınacan közərmış kömürlə dolu manqala və onun üstündə hələ də yanır-sönməkdə olan mavi əlovə dikildi. Başlarına nə gəldiyini ancaq indi anladı. Qışqırmaq istədi, səsi çıxmıdı. Son qüvvətini toplayaraq qarıya tərəf bir neçə addım atdı. Birdən ayaqları bir-birinə dolaşdı. Ancaq yığılarkən qapıdan yapışdı, qolunun bərkdən toxunması ilə onu açmağa müvəffəq oldu.

XXIV

O gecə Lamienin huşu özündə olmadı. Bədəni od içində yanır, ara-sıra anlaşılmaz sözlər deyərək sayıqlayırdı.

Ertesi gün ağır bir yuxudan oyandıqı vaxt havanı açılmış gördü. Göy üzü islanmış bənövşə rəngində idi. Göz işlədikcə uzanıb gədəndə qarlı mənzərələr üstünə parlaq bir bahar günəşi doğmuşdu.

Lamie təqətsiz və yorğundu. Ancaq axşamın böhranından əsər-əlamət qalmamışdı. Əksinə, qəlbində bu gözəl səhər kimi təzə və yüngül bir şey hiss edirdi.

Pəncərənin yanında sakitcə oturub tikş tikən Əminə nənədən Məbrurəni istədi. Uşağı yanında oturdaraq saçlarını daradı. Bu zaman Məqbulə də otağa gəldi. Lamie gözləyirdi ki, qız indi onun boynuna sarılacaq, yatağının yanında oturaraq, dünənki əhvalatı mübaligəli bir şəkildə danışacaq. Lakin Məqbulə bu gün nəşəsiz və durğun görünürdü. Başını da ağ bir yaylıqla möhkəm bağlamışdı. Lamienin suallarına bir-iki kəlmə ilə cavab verdi. Sonra bir iş bəhanəsi ilə otaqdan çıxıb getdi.

Kamal bəy də görünürdü. Lamie bu gün ərinin və ögey qızının ona qarşı bu qədər etinasızlığına təəccüb edirdi. Əminə nənədən Kamal bəyin harada olduğunu soruşdu və onun səhər evdən çıxıb haraya işə getdiyini öyrəndi.

Lamie bir az sonra yatağından qalxmış, yavaş-yavaş otaqda gezişək geyinməyə başlamışdı. Bir ara aşağıdan qulağına ərinin səsinə bənəyən bir səs gəldi. Otağın qapısını açaraq qulaq verdi. Onun səsi idi. Kamal bəy aşağı otaqda acıqlı bir səsle qızını danlıyırdı. Qız da ona nə işə cavab verirdi. Ancaq çox yavaş danışdıqı üçün nə dediyi anlaşılırdı.

Lamiə bu səhər evdə gördüyü, çitidiyi şeylərdən qorxmağa başladı. Yavaş-yavaş aşağı düşdü, onların olduğu otağa girdi.

Ata və qız onu gören kimi susdular. Məqbulə üzünü yana çevirərək otaqdan çıxdı Rəngi əvvəlkindən də solğun, gözleri qıpqırmızı idi.

Kamal bəy küçədən indicə gəlmiş, paltosunu hələ çıxarmamışdı. Soyuq bir tövrə.

– Daha yaxşısan ki, Allaha şükür? – deyə soruşdu. Arvadına baxmamaq üçün üzünü pəncərəyə tərəf çevirdi. Qaşlarını çatdı. Lamiə təmkinlə danışmağa çalışaraq:

– Məqbuləyə nə olmuşdur?

– ...

– Bir şeydən narahatsızsınız?

– ...

– Məni qorxudursunuz, Kamal bəy .. Sız allah, deyin görüm nə olmuşdur?

Kamal bəy eyni humayəkar çöhrə, lakin sərt və soyuq bir tövrə qapıya tərəf yeridi.

– Heç... Sonra danışarq

Lamiə onun yolunu kəsdi:

– Yox, Kamal bəy, görürsünüz ki, təlaş içindəyəm... Mənə əzab verməyin...

Ərinin inadla susduğunu görüb nə edəcəyini bilmir, fikrindən cürbəcür ehtimallar keçirdi. Birdən Vədad yadına düşdü. Əminə nə səhər onun da başına eyni kömür əhvalatı gəldiyini, onu dəmə tutduğunu və dünəndən bəri onun da xəstə yatdığını söyləmişdi. Olmaya o daha ağır vəziyyətdədir? Yaxud da...

Bu fikir Lamiəni elə heyecana saldı ki, özünü saxlaya bilmədi, gözlerinde böyük bir iztirab və qorxu ilə:

– Vədad bəy .. – dedi. – Bəlkə Vədad bəyə bir şey olub?

Qapıdan çıxmaq üzrə olan Kamal bəy sərt bir hərəkətlə geri döndü. Onun üzü qızarıb-bozarırdı. Gözləri kəz rəngi almışdı. Ağır bir söz deyəcəkdi. Ancaq özünü saxladı. Məcburi bir təmkinlə soruşdu:

– Daha xəstə deyilsən ki? Məni dinləyə biləcəksə haldasan?

Lamiənin üzünə kül rəngi çökmüşdü. Titrəyərək cavab verdi:

– Yaxşıyam... Buyurun

– Suallarına aydın cavab ver. Dünən orada, onun evində nə işin vardı?

– Nə işimmi vardı? Vədad bəy yeğin ki, sizə danışmışdır. Dünən dəyməyə getdiyim xəstənin evində çitdim ki. .

Kamal bəy onun sözünü kəsdi.

– Mən onu görməmişəm. Bu əhvalatları mən birbaşa sənə özün-dən soruşuram... Heç bir şey gizlətmədən cavab ver

Lamiə ərinin ondan nə münasibətlə şübhələndiyini ancaq indi başa düşdü. Bir gün əvvəl baş verən hadisələri sürətlə xəyalından keçirdi Kamal bəy bu şübhəsində haqlı idi. İndi nə edəcək, özünün də, Vədadın da heç bir günahı olmadığını necə isbat edəcəkdi? Başına gələn bu qədər fəlakətlərdən sonra nə üçün yenə belə ehtiyatsız bir hərəkət etmişdi?

Əhvalatı olduğu kimi başa salarsa, Kamal bəydə bir az inam oyada biləcəyini düşündü. Ağlamağını kəsdi. Şaşqınlığına və mütəəssir olmasına baxmayaraq bir nöqtəni də unutmasın deyə, bütün qüvvəsini səfərbərliyə alıb sözə başladı. Hər dənbir yaşlı və qızarmış gözələrini ərinin üzünə tərəf çevirirdi. Kamal bəy hissiz bir sakitliklə onu dinləyir, ancaq inanmırdı. Saralmış dodaqlarında acı bir təbəssüm, pəncərədən inadla çölə baxmaqda olan gözələrində məyus bir qənaət vardı. Lamiə başa düşdü ki, indi nə edir etsin, bu şübhəni onun qəlbindən çıxara bilməyəcək. Odur ki, danışmağını yarıda kəsib acızliyindən və kədə-rindən ağlamağa başladı.

Kamal bəy arvadının ağlamağını kəsməsini də eyni hissizlik və sakitliklə gözələdi, sonra ağır-ağır danışmağa başladı.

– Lamiə... Ağlamağın xeyri yoxdur.. Mənə sənənlə çox ciddi danışmaq lazımdır... Bizim evlənməyimiz mənasız bir iş imiş.. Bunu inkar etməyə... Bu işə razı olmaqla sən bir uşaq, mən isə səfeh bir qoca kimi hərəkət etdik... Sən bu kiçik yaşla böyük fəlakətlər görmüşdün... Mən isə qoca qəlbimə söz qandıra bilmədim . Nəticədə bu namünasib iş baş verdi... Mən insafli, namuslu adamam, Lamiə . Düz-dür, bunu heç kime deməmişəm, ancaq özüm də hiss etməmişəm . Mən özüməndə bəlkə bir qurx yaş kiçik olan bir qızla evlənərkən nə qədər utandığımı bir Allah bilir. Bundan sonra Kütahiyədə dostlarımla uzuna baxa bilmirdim. Bir qəhvəxanada iki adam bir-biri ilə yavaşdan söhbət eləyəndə, elə bilirdim mənədən danışsınlar.

Sonra səni qışqanırdım... Ancaq sən bunu heç hiss etməirdin, elə deyilmi? Çünki bunu sənədən gizlətmək üçün nə qədər çalışdığımı, nə qədər əzab çəkdiyimi ancaq mən özüm bilirəm. Mənə münasibətində bir pis iş görə biləcəyindənmi şübhələnirdim? Qətiyyətlə yox . Onu heç ağılıma da gətirmirdim. Bayaq dedim ki, mən insafli və dərrakəli

bir adamam. Fikirleşirdim ki, sən gəncsən, gözəlsən. Bir gün necə olsa, könlün birnə meyil edəcək. Mən ölüb gedəndən sonra necə olsa, başqa birisini sevəcəksən. Necə ki, indi, heç mən ölməmişdən sevdin... Başa düşürsənmi, hələ ortada heç bir şey yox ikən mən seni qışqanırdım. Hər şeyi deyə bilmirəm... Mən Vədənin bura gəlməsindən heç də xoşlanmamışdım. Ancaq bu şübhəni də hiss etdirmək çox çətin, çox eyib bir iş olardı... Onun gəncliyi, onun gözəlliyi, onun şuxluğu mənə öldürüb məhv edirdi.. Bir-iki həftə bundan əvvəl Məqbulə ağzından bir söz qaçırtdım:

– Vədəd bəyin bəyənəcəyi qadın Lamie ablama oxşamalıdır, – demişdi. Qızım bu sözləri ilə atasının qəlbində nə qədər dərin bir yara açdığını bilmirdi.

Nəhayət, dünənki hadisə baş verdi... Bir jandarm nəfəri ilə qoca bir qadın təlaş içərisində buraya qaçıb əhvalatı danışdılar. Vədədlə səni kömür dəmi tutmuş Həyatınız təhlükədə imiş... Məqbulə bir qışqırıq saldı:

– Vədədlə Lamie öldürdü. Bir-birilərini sevdiklərini bildirdim, – deyə çığıraraq bağırmağa başladı. O dəqiqədə necə ölüb qurtarmadığına təəccüb edirəm... Xülasə, dünəndən bəri Kütəhiyə bir-birinə deyib. Hamı: “Sürgün olunmuş həkimlə Kamal bəyin arvadı bir otağa girib özlərini zəhərləmişlər, qucaqlaşib ölmək istəyirlərmiş” deyir... Həqiqətən günahınız varmı, yoxmu? Bunu bilmirəm... Ehtimal ki, əhvalat sənin danışdığın kəməldir... Əlbət ki, bunun belə olması mənim üçün son bir təsəllidir... Ola da bilər ki, belə deyildir...

Buna baxmayaraq necə olur olsun, bundan sonra bizim bir yerdə yaşamağımız mümkün deyildir... Səni daha evimdə saxlaya bilməyəcəyəm... Hətta sənin kimi Vədəd də mənim üçün həmişəlik öldü... Bütün həyatım boyu özümü dürüst, təmiz bir adam olaraq tanıtdıqdan sonra bu yaşında belə bir aqibətə uğramaq istəməzdim... Nə etmək olar, alınma belə yazılıbmış... Əslində gec-tez bu belə də olacaqdı. Səadətə onsuz da inanmırdım... “Belə davam edə bilməz, yox atam, çölə tökülməyib, bu qədər gənc, belə gözəl bir məxluq axıracan sənin ola bilməz” deyirdim... Elə də oldu, qorxduğum başıma gəldi.

Qoca minbaşı qapının dalındakı divanın üstünə çökmüş, başını qolları içinə almışdı.

Lamie yalvarmaq, onun ayaqlarına düşmək istəyirdi. Lakin Kamal bəy əlinin sərt hərəkəti ilə otağın qapısını göstərdi, boğuş bir səsle:

– Allah xatirine, mənə yalqız burax, – dedi.

– Lamie xanım, bir neçə dəqiqə danışa bilərikmi?

Lamie uşağı qucağında qəbiristanlığın dalındakı boş yoldan keçirdi. Çox dalgındı. Birdən diksinərək başını çevirincə doktor Vədədlə görüşdü.

– Sizinizmi, Vədəd bəy? Səsinizi birdən tanıya bilmədim.

– Xeyli vaxtdan bəri görüşmədiyimiz üçün səsimi yaddan çıxarmısınız.

Vədəd adətə üzrə zarafat eləməyə çalışırdı. Ancaq üzü solğun və kədərli idi. Sözləri ağzından tökülürdü. Məbrurənin qıvrım sarı saçlarını oxşadıqdan sonra utancaq bir tövrle:

– Haçandır sizi görmək istəyirəm, – dedi. – Heç cür imkan tapa bilmirdim... İndi bazardan keçdiyinizi gördüm. Gizlincə dalınızca düşdüm... Adi bir küçə sərsərisi kimi sizi bayaqdan bəri təqib edirdim.. Yaxşı ki, bu tərəfə döndünüz... Bu necə də xoşagəlməz hadisə oldu, elə deyilmi, Lamie xanım? Biz ki, hələ indi-indi qohum-qardaş olmuşduq.

Həmin hadisədən sonra ilk dəfə idi, bir-birilərini görürdülər. Lamie həm sevinir, həm də qorxurdu. Vədəd onun təşvişlə tez-tez yan-yörəsinə baxdığını görüb:

– Sizinlə burada danışmaq hər halda az qorxulu deyil, – dedim.

Ancaq başqa çarə olmadığı üçün mən buna məcburam. Bir də ki, daha olan olmuşdur. Nə qədər çalışsaq da, bu iftiradan yaxamızı qurtara bilməyəcəyik. Bu yoldan o tərəfə dönəkmi, Lamie xanım?

Lamie tərəddüd etdi:

– Söhbətiniz uzundurmu, Vədəd bəy? – deyə soruşdu.

Vədəd təkid etdi:

– Hər halda beş-üç dəqiqə asudə danışdığımız mütləq lazımdır.

Vədədin göstərdiyi çıxır boş bir tarlaya çıxırdı. Çobanyastığı və lələlərlə dolu otların arasında balaca bir çoban uşaqla üç-beş keçidən başqa bir şey görünmürdü.

Vədəd bir az əvvəlki sözlərini təkrar edərək:

– Bəli, Lamie xanım, – dedi. – Biz ki, hələ təzə-təzə qohum-qardaş olmuşduq. Sizi adi küçə sərsəriləri kimi təqib eləməyim, belə gizli-gizli, otaqlarda danışmağa məcbur olmağımız nə qədər kədərli həldir! Elə deyilmi? Son vaxtlar sizə çox az-az gəlməyimin əsil səbəbi Məqbulə deyildi... Dayımın mənə olan yaxşı münasibətinizdən xoşlanmadığını bildirdim... O gün təkbaşına evimə gəlmək kimi ehtiyatsız hərə-

kətinizdən çox narahət olmuşdum... Yəqin ki, yadıncızdadır, dayım nigar qalar bəhanəsi ilə sizin tez evə getməyinizi istədim... Ancaq mərdimazar dudu qalmağına bais oldu. Mən indi bunları özümü təmizə çıxarmaq üçün demirəm, Lamie xanım... Necə olsa, bu işdə mən də günahkaram... Dayımı görmək, ona həqiqəti olduğu kimi başa salmaq istədim, mənimlə danışmaq istəmədi... Uzun bir məktub yazıb göndərdim Məktubu açılmamış geri qayıtdı... Xülasə, sizi müdafiə etmək üçün heç bir çarə tapa bilmədim. Bu on günün içində nə qədər əzab çəkdiyimi təsəvvür edə bilməzsiniz .

Lamie məhzun-məhzun gülümsədi:

– Nə etmək olar, Vədad bəy? Bəxtim belədir, əfəndim, – dedi.

Vədad qorxa-qorxa soruşdu:

– Bəs indi nə etmək, haraya getmək fikrindəsiniz?

– Bir neçə günə İstanbula gedəcəyəm, Vədad bəy... Aydın məsələdir ki, daha Kütahiyədə qala bilmərəm... Kamal bəy də əslində belə istəyir. İstanbul istədiyi kimi yaşamaq istəyənlər üçün daha münasib bir yerdir. Elə deyilmi? Anamın bir qoca süd anası var. Orada Bəylər bəyi¹ tərəfdə olur. Əgər sağdırsa, mən onlara yaxın bir yerdə yaşayacağam. Rəhmətlik atama görə verilən az-maz təqaüdlə bir təhər özümü, uşağımı dolandıraram. Hətta mümkün olsa, işləyəcəyəm də, Vədad bəy... O qədər əziyyətlər görmüşəm ki... Daha belə şeylərdən qorxum yoxdur. . Arxayın olun. Təsəvvür edədiyinizdən də çox-çox sakitəm. Hətta İstanbulu təzədən görə biləcəyimi düşündükcə, üreyimdə xoş bir həyəcan da duyuram.

O, əli ilə Məbrurənin başını sığallayır, gözlərində kədərli bir təbəssümlə uzaqlara baxırdı.

– Həyatımı bu körpəmin səadətinə həsr etmək istəyirəm, Vədad bəy. O xoşbəxt olarsa, mən məhv olan gəncliyim üçün təəssüf etmərəm.

Vədad onu bu qədər sakit və gələcəyə ümidli görəndə heyrət edir və hətta bir az əsəbiləşirdi.

– Düzdür, başınız çox müsibət çəkib. Ancaq inanın ki, həyata hələ yaxşı bələd deyilsiniz... Hələ çox cavansınız... Xoşbəxt ola bilərsiniz. Hətta kim bilir, bəlkə yenidən sevdə bilərsiniz.

Lamie bu axırıncı sözə diksinən kimi oldu, qızardığını özü də hiss etdi:

– Sevmək?! – Mən heç kəsi sevməmişəm... – deyə kəkələdi.

Vədad gülümsəyərək başını tərpətdi:

– Bunu başqalarına deyə bilərsiniz, Lamie xanım... Ancaq mənə inandıra bilməzsiniz.

O, Məbrurənin qollarından tutub havaya qaldırdı, onun balaca üzündə parlayan gözlərinə deyirmiş kimi:

– Buna baxın, Lamie xanım, – dedi – Bu cür misilsiz bir gözəl, bir təsadüfən deyil, ancaq dərin bir məhəbbətdən doğula bilər.. Bu məsələ ilə əlaqədar qəziyyətimə mən əslində bir dəqiqliyə də inanmamışam. Belə sözlər üçün mənə bağışlayın. Çünki bir gənc qadınla belə könül məsələlərindən bu cür məhrəmanə danışmaq o qədər yaxşı hərəkət deyil... Əsas söhbətimizə qayıdaq... Vəziyyətiniz ağırdır, Lamie xanım, düşündüyünüzdən xeyli çox çətinidir. . Təsəvvür edin ki, siz ləkələnmiş halda ərinizdən ayrılmış bir qadınsınız...

Lamie gülməkdən özünü saxlaya bilmədi.

– Təşəkkür edirəm, Vədad bəy. Mənə təsəlli vermək əvəzinə daha da cəsarətimi qırmağa çalışırsınız, – dedi, özü də qızardı.

O, söhbətin bu cür şəkli almasından razı deyildi. Ancaq əsəbiləşdiyini gizlətməyə müvəffəq ola bilmirdi.

– Elə demək istəmərdim. Bilirsiniz, düşündüyünüz fəlakətdə mənim də təqsirim var...

– Sizin təqsiriniz var? Nə üçün?

– İlk baxışda bəlkə yoxdur. Ancaq əslində vardır. Necə olsa da, ərinizdən ayrılmağınıza səbəb mən olmuşam Buna görə də mənim yerim kim olsa, əgər namuslu kişidirsə, bu günahını təmizləməlidir. . Sözü niyə uzadım... İstəmədən səbəb olduğum bu fəlakətdən sizi qurtarmaq üçün mənə ərə getməyinizi təklif edirəm

Lamie kiçik bir fəryad qopardı, əlləri ilə qıpqırmızı olmuş üzünü örtərək:

– Nə danışsınız, Vədad bəy? Bu olan işdirmi? – dedi

Vədad cəld bir sərtliklə:

– Namusu olan kişi ancaq belə hərəkət edir, – dedi.

– Bu mümkün deyil, Vədad bəy. “Namusu olan kişi ancaq belə hərəkət edir” deyirsiniz. İndi sizdən soruşuram: bəs heç bir günahı olmayan namuslu bir kişinin bu cür böyük fədakarlığını təmiz bir qadın necə qəbul edə bilər? Rica edirəm, daha bəsdir, ayrılmaq, Vədad bəy Belə necib hərəkətiniz üçün sizə təşəkkür edirəm.

¹ İstanbulda Bosfor sahilində qədim bir məhəllə

Lamie bu sözlərdən sonra onunla daha danışmadığını doğru olmadığını hiss edir, getməyə hazırlaşdı. Vədad onu buraxmadı:

– Lamie xanım, – dedi. – Yəqin ki, bir də sizi belə xəlvət bir yerdə görə bilməyəcəyəm... Bir neçə gündən sonra çıxıb İstanbulla gedəcəksiniz... Bu işi mütləq həll etməliyik... Rica edərim. Axı təklifimi qəbul etməyinizə nə mane olur?

– Mən səbəbini dedim, Vədad bəy. Məndən ötrü belə fədakarlıq etməyinizi istəmirəm.

Vədad həmişəki laqəyd və zarafatçı təbiətindən umulmayan bir rıqqət və əsəbiliklə:

– Lamie xanım, – dedi. – Əgər bu fədakarlıq mənim üçün bir səadət olacaqsız? Əgər bununla xoşbəxt bir ailə yuvası qurmağı arzu edərim?

– Məndən, əlbəttə, daha yaxşı, daha təmiz cavan bir qız tapa bilərsiniz, Vədad bəy.

– Əgər mən sizi tapa biləcəyim bütün qızların hamısından üstün tutursanız? Əgər bu fədakarlıq özü mənim üçün bir bəhanədirsə? Əgər mən sizi doğrudan da sevirəm?

Lamie nə deyəcəyini, nə edəcəyini bilmir, başını aşağı salıb titrəyirdi.

Vədad indi xeyli sakit və ciddi bir tövrlə sözüne davam etdi:

– Madam ki, bu qədər danışdım, qoy hamısını deyim. Siz mənə çox böyük təsir oyatmışınız, Lamie xanım. Dayımın arvadı olduğunuz müddətdə mən bunu öz-özümə ancaq xoş bir təsir kimi izah edirdim... Ancaq indi, belə bir hadisə başımıza gəldikdən sonra daha bunu gizlətmək üçün heç bir səbəb görmürəm... İndidən mənə söz verin... Bu yaxında İstanbulla qayıtdığım vaxt evlənerik... Mənim yüngül bir adam kimi görünməyimə baxmayın... Sizi əlimdən gəldiyi qədər xoşbəxt yaşatmağa çalışaram. .

Lamie dərin fikrə getdi. Sonra ürəkək bir təbəssümlə:

– Vədad bəy, mənə qarşı belə bir hissinizin olması bu işin düzəlməsinə daha böyük maneə deyilmi? – dedi. – Mənim çox təhsilim yoxdur... Ancaq başıma gələn fəlakətlər mənə xeyli şey öyrədib. Bəzi şeyləri yaxşı başa düşürəm... Sizə elə bir qadın lazımdır ki, sizi sevsin, Vədad bəy, layiq olduğunuz qədər sevsin.

– Yaxşı... Günün birində sizdən müsbət cavab alacağıma ümid bağlaya bilərəmmi?

Lamie kədərli başını tərpedib cavab verdi:

– Bayaq Məbrurəyə baxıb mənə bir söz dediniz... İndi sizdən soruşuram: əgər mən də bir başqasını sevmişəmsə? Əgər qəlbimdə bundan sonra ərim olacaq adama vermək üçün bir şey qalmamışsa?

– Bu o qədər də çox böyük şeydirmi, Lamie xanım?

Lamie Vədadın dərin bir hüznə soruşduğu bu sözə cavab vermədi, sadəcə olaraq başını aşağı eydi

Vədad sözünü eyni tövrlə davam etdirdi:

– Əgər mən də... əvvəlki ərminizin sizdən istədiyindən artıq bir şey istəməyəcəyəmsə? Yaxud qarşılıqlı məhəbbət tələb etmədən sizin əriniz olmaq istəyir, sizi sevirəm?

– Mümkün deyil, Vədad bəy... Mən ərimdən şikayət etmədim. Ancaq elə bilirsiniz, ona ərə getməyimə az peşman olmuşdum?.. Özü də ki, siz cavansınız. Sevilməyə layiqsiniz... Siz elə bir insansınız ki, bir qadın, ya bir qız sizi sevmədən arvadınız olmağa razılıq verərsə, böyük günah işləmiş olar... Görürsünüz ki, nə qədər açıq danışaram. İndi daha mən sizə ancaq "xudahafiz" deyəcəyəm, Vədad bəy.

– Yaxşı, Lamie xanım. Ancaq İstanbulla gəldiyim zaman sizi görməyimə yəqin icazə verəcəksiniz. Niyə gizlədim, hələ sizdən ümidimi kəsmirəm.

– Sizi bir dost kimi yenə görəyəm...

– Onda bir-iki həftəyə görüşərik.

– Necə? Sizin üçün bu yaxında İstanbulla qayıtmaq ehtimalı var?

– Bu məsələnin üstünə düşmüş olsaydım, İstanbulla çoxdan gəderdim. Buna o qədər çalışmamışımın səbəbi yenə də siz idiniz, Lamie xanım. Buna and içə bilərəm.

Onlar iki dost kimi bir-birlərinin əlini sıxdılar. Vədad Məbrurəni qucağına alaraq döndə-döndə yanaqlarından öpdü. Ayrıldılar.

ÜÇÜNCÜ HİSSƏ

1 iyun, Anadolu hasarı¹

Pəncərəmin taxtaları örtülü, otağım gecə kimi qaranlıqdı. Bir saat olardı ki, pianonun yanındakı kreslodə oturub qalmışdım. Heç bir şey düşünmür, heç nə hiss etmirdim. Otağım kimi beynimə və qəlbimə də tutqun bir durğunluq çökmüşdü.

Birdən qapı açıldı. Cavidan bir külək sürəti ilə içəri girdi. Məni bu vəziyyətdə görəndə heyrət və hiddətlə küy qopardı:

– Bu nədir, Kənan? Mən elə bilirdim, sən geyinmişən. Deyəsən, mənimlə əylənirsən

Cavidan hazırlanmış, hətta çantası ilə çətirini də götürmüşdü. Qapıdan düşən parlaq işıq sütunu içərisində dayanmışdı. Otağın qaranlığı, durğun və yuxugetirici havasında hərəkətləri daha canlı görünür, səsi daha qüvvətlə titrəyirdi. Bir müddət olardı ki, məndə qərribə bir hal əmələ gəlmişdi: bəzən bu cür səssizliyə dərin ehtiyac duyur, varlığını mütləq bir yoxluq sukutu içərisində gömüb məhv etməkdən zövq aldığım saatlarda heç bir səs eşitmək istəmirdim. Elə bil beynimdə bir yara vardı. Bu yara ən gözəl bir səsdən belə inciyib sızıldayırdı.

Özümü elə almağa çalışaraq ayağa qalxdım.

– Cavidan, bilirsen ki səni heç vaxt qəsdən, bilə-bilə incitməmişəm. İnan, bu qeyri-ixtiyarı baş verir, – dedim:

Cavidan cavab vermədi, yalnız:

– Otaq necə də qaranlıqdır, – deyər şikayətlənərək pəncərəyə tərəf getdi, qüvvətli qollarının sərt hərəkəti ilə onları açmağa başladı.

Başını çevirmədən mənimlə danışdı:

– Allaha şükür, xəstə ki deyilsən. Sadəcə köhnə tənəlsən... Ancaq bu qədər. İnsanlardan qaçıb, mağaralarda gizlənen və qırx günlük ibadətə məşğul olan dərvişlər kimi tənəli Bildin?.. Ancaq. . Uf, bu taxtalar da nə ağırdır. . Onlar da örtülü qala-qala kiflənib... Sənin kimi. . Əlimi ağrıtdı

¹ İstanbulun Asiya hissəsində, Bosfor sahilində qədim qala hasarları olan yer. İndi bura şəhərin mühüm məhəllələrindən biri sayılır.

– Qoy mən açım...

– Yox, yox, narahat olma... Hə, nə deyirdim?.. Bu sənə köhnə tənəllikdir. Ancaq etiraf etmək istəmirsən. Ona görə də buna daha şairanə, daha sənətkarənə bir şəkil verməyə çalışırsan. . Bu guya bir düha xəstəliyidir... Düha jeni¹ demək deyilmi?. Bəli, sən buna bir dahilik xəstəliyi şəkli verirsen. Ancaq dahilik əlamətindən danışmaq üçün gerek əvvəldən dahi olduğunu qəti olaraq isbat edəsən... Elə sən etmə ki, mən bunları sən sənətkarlığına şübhə etdiyim üçün deyirəm.. Bilirsən ki, sən sənətkarlığına hamıdan çox mən inanıram. Bu inamı mən hələ itirməmişəm. Kaş ki, bu inam məndə olduğu qədər sən tənqidçilərinde də ola idi... Məsələn “Siyah yıldızlar”ın haqqında o cür kəskin tənqidi məqalə yazmış həmin tənqidçilər... Hamı səni təriflədiyi halda bu adam gör nə demişdi. Eynən yadımdadır. “Siyah yıldızlar” şübhəsiz yüksək bir əsərdir. Lakin onu bu yüksəkliyə dühanın qanadları qaldırmışdırmı? Yoxsa müəllifin bu müvəffəqiyyəti bir həyəcan və ehtirasdan aldığı sürət nəticəsidir. Havaya atılan fişənglər kimi yalnız birçə dəfə parlayıb keçəcəkdir? Bunu Hüseyn Kənanın gələcək əsərləri göstərəcək. Bir çox yarımçıq sənətkarlar vardır ki, ömürlərinin bezi anlarında fəvqəladə adam təsir bağışlayırlar. Ancaq az keçdikdən sonra bir ad-san qoymadan sönüb gedirlər. “Siyah yıldızlar” şübhəsiz gözəl və yüksək əsərdir. Ancaq elə mütərəddid, elə dağınıq yerləri, elə münasibətsiz parçaları vardır ki, bəzən onun bir dahidən çox xəstə ruhun əsəri olması haqda məni şübhəyə salır.

Kənan, bu məqalə o vaxt mənim qəlbimi çox ağrıtmışdı. Ancaq zaman keçdikcə mən tənqidçiyə, deyəsən, haqq verməyə başlayıram. “Siyah yıldızlar”ı yazdığım vaxtdan üç ilə yaxın keçir. Amma heç bir yeni əsər verməmişən. Deyəsən yeni əsər vermək həvəsin və niyyətin də yoxdur!

Arvadımın bu sözləri mənə açıq pəncərədən içəri dolan Bosfor küleyindən, dənizdən baş qaldırıb sərin və xaralı parıltılarla otağımda əks edən günorta günəşinin səfəqlərindən daha çox təsir etdi. Gülməyə başladım.

– Sən də etiraf et ki, – dedim, – evləndiyimiz zamandan bəri işləmək üçün nə vaxtım, nə də münasib bir yerim olub.

Cavidan dodaqlarını büzərək:

¹ Jeni – düha (fran.)

– Yaxşı bəhanədir, – deyə cavab verdi.

– Özü də elə diplomatik söz tapmışan ki, mən də burada az-çox günahkar oluram. Yəqin deyəcəksən ki, iki ilə yaxın səyahətdə olmuşuq. Seni rahat qoymamışam, daima məşğul eləmişəm... Hətta belkə sənə heç ilham da verməmişəm...

Arvadım heyəcanlarını, xəcalet çəkməsini, yaxud gücsüzlüyünü gizlətməyi çox məhəretlə bacarır, ən böyük hadisələri həmişə məğrur bir sakitlik, laqeyd bir etinasızlıqla qarşılayır. Buna baxmayaraq bu gün onun mənimlə dava etmək meylinə olduğunu hiss edirdim.

– Elə demə, Cavidan, – dedim. – Bilirsən ki, böyük fəlakətlər kimi həddindən artıq səadət də sənətkarı çox vaxt iflasa uğradır.

O daha artıq bir əsəbiliklə sözümlü kəsdi:

– Bəs “səadət” deyərək niyə elə acı-acı gülümsəyirsən? İnsan adətən kinayə ilə dediyinə inanmaq istəyir.

– Mən gülümsədim, Cavidan? Mən gülümsədimmi? Heyrətlə arvadımın üzünə baxdım. Bu “acı-acı gülümsəmə” bu gün nədənsə çox əsəbi olan Cavidanın fantaziyasının məhsulu idi, yoxsa mən doğrudan da heç fərqi nə olmadan, heç nəyə fikir vermədən belə acı-acı gülümsəmişdim? Bunu qəti deyə bilmərəm. Sözü uzatmaq, arvadımla uzun mübahisəyə girmək istəmirdim. Çox sadə, sakit bir səsle:

– Məni düz başa düş, xahiş edirəm, – dedim.

– Bilirsən ki, sənət əsəri sakit bir guşəyə çəkilib yaradanda meydana çıxır... Başqalarını bilmirəm, ancaq mənim üçün belədir... Həyatımız çox xoşbəxt, ancaq xeyli gurultulu və səs-küyü içində keçmişdir... İndi daha İstanbulda yaşayıyıq... Bundan sonra, görərsən, nə qədər ciddi çalışacağam. Hər halda hələlik məhv olmadığımıza, ölmədiyimə arxayın ola bilərsən, Cavidan... Mən “Siyah yıldızlar”dan da gözəl əsərlər yaradacağam.

Bu sözləri möhkəm bir qənaətlə demişdim... Dünyada hər şeyə dözə bilərdim, ancaq sənətkarlığımıza şübhə edilməsinə yox!..

Cavidan tövrünü dərhal dəyişdirmədi. Lakin:

– Bilmirəm... Baxarıq. Mən də elə arzu edərdim, – deyərək yumşaldığını, yenidən mənə inanmağa başladığını hiss etdim.

– Yaxşı, Kənan... Tez hazırlaş... Vaxt keçir.

– Bu gün Adaya¹ getmək mütləq lazımdırımı?

¹ Mərmərə dənizində, İstanbulun yaxınlığında olan Böyük adaya işarədir. Heybəlilə ada ilə Böyük ada ən məşhur istirahət yerləridir.

– Əlbəttə... Söz vermişik.

– Düzdür. Ancaq... Elə özünə ki... Bəlkə telefon edib üzrxahlıq eləyəsen... Olmaz?

– Mümkün deyil...

– Özü də doğrusu, mən bu gündən daha işə başlamaq istəyirəm.

– Buna şübhə eləmirəm... Necə ki, bir az əvvəl başlamışdın... Bayaq içəri girəndə seni böyük fəaliyyət içində görmüşdüm... Elə deyilmi?

– Məni elə salırsan... Ancaq haqlı deyilsən. Bayaq bütün fikrim əsərimlə məşğul idi. Hər bir sənət əsərinin bir hazırlıq dövrü olmurmu?

Artıq tamamilə canlanmışdım. Bezi durğun və yorğun vaxtlarımda mən dünyanın ən iradəsiz, ən yazıq bir adamı oluram. Belə vaxtlarımda balaca bir uşaq da məni çəkib istədiyi yere apara bilər. Ancaq kiçik bir heyəcanla özümə gəlmişdim, canlandığım vaxt iş dəyişir. Rəftarım, hərəkətlərim, sözlərim tamam başqa ahəng alır. O vaxt mənə böyük bir qüvvət gəldiyini hiss edərdim.

Cavidanı inandırmaqda çox çətinlik çəkmədim, Adaya mənə gətirməyə onu razı saldım. Evləndiyimiz gündən bəri ilk dəfədir ki, bir-birimizdən ayrı bir gecə keçirəcəyik.

Bu qısa ayrılıq mənə köhnə tənəbatlıq, subaylıq günlərimi xatırladı. Düzdür, o vaxtı həyatımın bir çox acılıqları, məhrumyyətləri vardı. Ancaq gözəl anları da az deyildi.

Axşamüstü təkbaşına gəzməyə çıxdım. Sahil boyu xeyli irəlilədim. Gah rəngi solmuş, pəncərələrin barmaqlıqları tökülmüş köhnə evlərin arası ilə dar küçələrdən keçir, gah dəniz qırağına çıxırdım. Günün bu vaxtında bu yerlərdə gəzmək adamda qəribə hisslər doğurur. Köhnə qala bəndləri kimi uzanıb gedən uca, xaraba və uçuq hasarların daşları yosun bağlanmış, uçuq yerlərində tikanlar bitmişdir... Köhnə evlər, köşklər kölgə və sakitlik içində yuxuya getmiş kimidir... Uzun, dolanbac dəhlizlərə bənzəyən bu dar küçələrə günorta vaxtı belə bir qaralıq çökür. Elə bil ki, adam bir gecə vaxtı, keçmiş zamanlara məxsus, insan yaşamayan bir məmləkətdən keçib gedir. Ürək keçmiş, köhnəlmiş, sönüb getmiş şeylərin kədəri ilə dolub daşır. Sonra birdən heç gözləmədiyiniz bir yerdə qarşınızda bir keçid açılır. Qaranlığa alışmış gözlərinizi qamaşdıracaq qədər işıqlı və parlaq görünən bir sahile çıxırsınız. Burada, qarşısındakı təpələri olvan şəfəqlərə boyanan İstanbulun uzaqdan görünən şüşələrini almaz yığınları kimi parıldadan axşam günəşinin

son işıqlarından tutmuş ta sakit axan sulara, dənizin üzərilə sürüşürmüş kimi çox alçaqdan uçan qağayılara qəder hər şey canlı və şəndir.

Yol gedə-gedə Bosfor boğazının bu Anadolu sahili ilə həyatımı və ruhumu müqayisə edirdim Bunlar bir-birinə necə də bənzəyirdilər. Mənim keçən günlərim də eyni ilə belədir: gah durğun, məyus, ümitsiz, bir ölüm qaranlığı, gah da ifrat dərəcədə həyəcan, çilgünlük, sərməstlik və şənlik. Bunların ikisini bir yerdə istəmiş, tapa bilməmişəm, başqa insanlar kimi özüm üçün bir qərarda sakit, mötədil bir səadət təmin edə bilməmişəm.

Günəş batmış, dəniz artıq tamamilə qaranlıqlaşmışdı. Haralara gəlib çıxdığımı heç bilmirdim. Köhnə bir dəniz körpüsünün yanından keçirdim. Daşlarının bəzisi yerindən qopmuş, tullanmadan keçilməsi mümkün olmayan çuxurlar əmələ gəlmişdi.

Birdən suların canlandığını, xoş seslər çıxararaq daşlara çırpıldığını gördüm. Başımı çevirdim. Körpüyə bir gəmi yaxınlaşırdı. Axşam səsizliyi içərisində bir uşaq səsini "Paşabağça" deyə qışqırdığını eşitdim.

Gəlib çıxdığım yerdə ayaq saxladım. "Paşabağça"... Ömrümdə heç bir söz, heç bir səs məni bu qədər mütəəssir etməmişdi. Paşabağça... Mənim zavallı, fədakar Xınalı yapıncağımın doğulduğu, böyüdüüyü yer, qürbət ellərdə süzgün yaşıl gözllərini qapadığı zaman gördüyü, sirlərlə dolu həzin uşaqlıq dünyası...

Bu qərrib axşam çağında qəlbimin bir yara kimi sızladığını hiss edirdim. Xınalı yapıncağın yaşadığı ev görsən hansı idi? Görsən burada o, hansı daşların üstündə oynamışdı?

Bunu öyrənmək həvəsi məndə qüvvətli bir arzuya çevrildi. Mənə elə gəlirdi ki, onun vaxt ilə yaşamış olduğu evi tapsam fəvqələdə bir şey baş verəcək, qızın öyünə qısa etekli paltar, qızılı saçları, gözəl çilli üzü ilə mənə tərəf gəldiyini görəyəm... Ah, Xınalı yapıncağ... Bir-birmizi bəlkə bir də heç görməyəcəyik... Ancaq səni dünyada rast gəldiyim ən gözəl, ən təmiz bir şey kimi həmişə xatırlayacağam. Sənətim mənə çox səadət gətirdi, Xınalı yapıncağ. Ancaq heç bir şey sənin könlümdə qoyub getdiyini xatirəyə bənzəmədi...

Qayaların arasında ayaqyalın qoca bir balıqçı gözümə deydi. Yəqin ki, buranın köhnə sakinlərindən idi. Görsən Lamienin atasını soruşsam tanıyarmı? Ağılıma gələn bu münasibətsiz fikrə ürəyimdə özüm də güldüm Get-gedə mən doğrudan da lap uşaq kimi olurdum.

Axşam çoxdan düşmüşdü Xeyli də yorulmuşdum. Sahillə piyada qayıtmaq çox vaxt alacaqdı. Körpüdə bir qayığa mindim Hər dənbir başımı çevirib baxırdım. Paşabağça yavaş-yavaş uzaqlaşır, qaranlığa qarışırdı. Ancaq mən Xınalı yapıncağı xəyalımdan uzaqlaşdırı bilmirdim

Aradan keçən bu üç ilə yaxın müddətdə mən Lamienə dəfələrlə xatırlamışdım. Lakin heç bir vaxt onu bu qədər ruhuma hakim hiss etməmişdim. İndi isə ən kiçik ifadəsinə, ən gizli cizgilərinə qədər çöhrəsi gözllərimin önündə, səsi qulaqlarımda titrəyirdi. Dodaqlarımda nəfəsini, saçlarının ətini duyurdum. Bu təsirləri belə, bu şəkildə necə qoruyub saxlaya bilmışdim?

Bəli, mən Xınalı yapıncağı bu üç il ərzində dəfələrlə xatırlamışdım Etiraf edim ki, ona etdiklərimin əzabı ən bəxtəvər, ən xoş saatlarımda belə məni zəhərləyirdi Düzdür, özüm-özümə haqq qazandırmaq üçün çoxlu əsaslarım vardı: "Xınalı yapıncağ sadələvh bir uşaqdı, deyirdim, belə əziyyətlər bu cür adamlara düşündüyümüz qədər də təsir edə bilməz... Bir az mütəəssir olmuşsa da, hər halda artıq yadından çıxıb getmişdir. Yəqin ki, indi çox xoşbəxt yaşayır..."

Bu qənaətim məni tamamilə sakit eləməyə də, hər halda çox əzab çəkməyə də qoymurdu... Bir də ki, insan hissləri zaman keçdikcə sönüb gedir, əvvəlki qüvvəsində qalır. Sonra axı həyatın bir çox başqa məşğuliyyətləri də var, özü də mənim kimi dəbdəbəli bir ömür sürən sənətkar üçün. Ancaq bir şey var ki, Lamienin xoşbəxt olduğuna özümü inandırığım halda, heç bir vaxt onun haqqında bir şey soruşmağa, öyrənməyə cəsarət edə bilmirdim..

Qayığın bir küncünə qısılib gözllərimi yummuş, özümü dəniz kimi hər tərəfdən məni əhatə eləyən xatirələrin ixtiyarına vermişdim O yay rəyasının ruhunda, əsəblərimdə gözllədiyimdən çox artıq izlər buraxdığını indi başa düşürdüm. Cavidanla keçirdiyim iki il yarım ərzində ömrün səadətini inkar etsəm nankorluq olar .. Onunla çox şən və bəxtiyar yaşamışım. Köçəri quşlar kimi hər mövsümü bir ölkədə keçirmişim. Dostlarımız bəxtiyarlığımıza həşəd aparmışlar. Ancaq hər adə yaşayırıq yaşayacaq, hər yay tam bu vaxt qəlbimdə səbəbsiz bir kədə, həyatdan bezmə hissi oyanırdı. İşləməyə həvəsim gəlmir, yaşamaqdan bezar olurdum. Sevməkdən də zara gəlmişdim. Qəlbimdə nə isə bir şey, nə isə bir yer həşrəti olurdu. Nə istəyirdim, haranı düşündürdüm? Bunu anlamağa, bu hisslərin nədən ibarət olduğunu öyrənməyə də qorxurdum. Bu gizli hicran ruhuma hakim kəsildi vaxtlarda Cavidanı da yad, uzaq bir adam

sanırdım. Aralarında yaşamaqdan zövq aldığım şıq, kübar, yaxın dostlarımız da mənə ruhsuz görünür, onların hər sözü, hər bir hərəkəti mənə gizli-gizli esəbiləşdirirdi.

Belə hallarda mənə, bir qoca Şemi dedəni, bir məzlum “Kərəm”i, bir də... vaxtilə əhəmiyyət vermədiyim Xınalı yapıncağı düşünmək daha xoş gəlirdi. Kübar, əyləncəsi çox olan bir heyata qovuşduqdan sonra köhnə, məhrumiyətlərlə dolu günləri düşünmək bəlkə də bir ağılsızlıqdı .. Ancaq nə edim ki, bu belə idi.

Bu axşam Lamie haqqındakı olan xatirələrimdə bir xüsusiyyət də kəşf etmişdim. Yazıq qızın özü kimi xəyalı da adama ən ağır, bədbəxt zamanlarında daha yaxın görünür. Bir dəfə İtaliyada iken maşınımız qəzaya uğramış, özüm də ciddi zərər çəkmiş və bir neçə gün xəstəxanada yatmalı olmuşdum. Bu zaman xəyalıma gələn yaxın adamlarımın içərisində yalnız onunla danışıq, təkcə onunla məşğul olmuşdum. Sonra anam öləndə de ele... Mən anamın ölüm xəbərini bir axşam “Grand opera”da “Faust” tamaşasına baxarkən almışdım. Ətrafımdakı işıqların dərhal necə söndüyünü, dünyanın başıma necə fırlandığını unuda bilməyəcəyəm. Yaralı və başını itirmiş bir heyvana dönmüşdüm. Yıxılmamaq üçün divara söykənib teleqramı ovcumun içində ezişdirirdim.

Cavidan bir az kənar, dostlarımızdan bir neçəsi ilə dayanıb söhbət edirdi. Dodaqlarında həmişə olduğu kimi həşəmətli və bir az da laqeydyanə bir təbəssüm vardı. Bu saat ən doğru iş, onu bir bəhanə ilə buradan uzaqlaşdırıb maşınımıza oturmaq otele qayıtmaq ola bilərdi. Ancaq mən belə etmədim. Üreyimdə birdən başqa bir qorxu meydana çıxdı. Mənə elə gəlirdi ki, Cavidan kədərimin böyüklüyünü başa düşə bilməyəcək, bir-iki mənasız təsəlliverici söz söylədikdən sonra özü səbirsizlik göstərəcəkdə. Hətta bəlkə ağlayacaqdı da... Lakin bunlar mənə istədiyim, gözlədiyim göz yaşları olmayacaqdı... Bu bəlkə də səbəbsiz və haqsız bir qorxu idi. Ancaq onu heç cür qəlbimdən çıxara bilmədim. Oradan təkbaşına çıxıb getdim.

Bir otağa girərək, inləyib ağlamaqla yalnız keçirdiyim o gecə, qərribə görünse də, mənə ancaq Lamie təskinlik verdi. Elə bilirdim ki, bu gecə onu yarımca saat görmək mümkün olsa, başımı bir neçə dəqiqəyə onun köksü üstünə qoysam, bütün iztirablarım azalacaq, anamın ölüm xəbərinə mətanətlə dözə biləcəyəm... Mən bu vəziyyətimi sonradan öz-özümə başqa cür izah etdim:

Bəlkə Cavidanı çox mütəəssir etmək istəməmişdim. Yaxud da onu görməyə alışdığım üçün mənə belə bir hiss doğmuşdu.

Cavidan bir az incimişdi. Ertəsi gün ona xəbər vermədən operadan getməyimin səbəbini soruşdu. Ciddi bir aramlaqla ona qara xəbər almağımı danışdım. Tək keçirdiyim bu qemli mətəm gecəsinin üzümde buraxdığı təsiri o, ancaq indi görə bildi.

Cavidan bu ölüm xəbərini mənə nə qədər dərindən sarsıtdığını bəlkə də heç anlamadı. Ancaq yaxşı tərbiyə görmüş, öz borcunu başa düşən bir zövçə kimi hərəkət etdi. Mənimlə əlaqədar mənə nəvazişlə dolu bir hörmət göstərdi...

Qayıq körpüyə yaxınlaşana qədər bu xəyal aləmindən xilas ola bilmədim. Yorğun olmaqla bərabər yemək də istəməirdim. Erkəndən otağıma çəkildim. Evdə bu axşam məhzun bir yalqızlıq vardı.

Cavidanın dayəsi Dilnəvaz nənə mənə qəhvə gətirdi. Otaqdan çıxmaq istərken gülümseyərək:

– Deyəsən Cavidanı Böyük adaya göndərməyinizə peşman olmusunuz, – dedi. – Lap tək qalmısınız.

Mən də gülümsədim.

– Bəli, elədir. Tək qalmışam, – dedim.

Qadın:

– Allah bundan artıq ayrılıqlar göstərməsin, – deyə dua edə-ədə otaqdan çıxdı.

Arvadımla həmişə bir yerdə olmuşduq. Evləndiyimiz gündən bəri bir gecə də bir-birimizdən ayrı qalmamışdıq. Hər evdə, hər ailədə olduğu kimi ortaya çıxan kicik narazılıqlar nəzərə alınmazsa, bir-birimizi ciddi surətdə incitməmişdik.

Buna baxmayaraq onu da deyim ki, mən bu yalqızlıq hissini az ya çox dərəcədə daima duymuşam. Cavidanı sevirdim. Sevmək üçün də heç bir səbəb yox idi. Dost və tanışlarımız bizi xoşbəxt ailənin ən gözəl nümunəsi sayırdılar. Həqiqətən də belə idi. Ancaq qəlbimin elə gizli bir guşəsi vardı ki, arvadım heç zaman oraya girə bilməyəcəkdə. Bu bəlkə də mənim körpəlikdən yalqızlığa alışmış vəhşi bir adam olduğum üçün belə idi? Yaxud bir-birinə tamamilə yad mühitlərdə böyüyüb yetişdiyimiz üçün belə düşüncüydük? Bunu izaha çalışmağa həmişə qorxmuşam. Hətta bu ruhi yalqızlığımı özümə də etiraf etməmişəm. Bu gecə yalqızam. İki il yarımından bəri bu gecə ilk dəfədir ki, bir-birindən ayrılmışıq. Aramızda heç iki saatlıq məsafə belə yoxdur...

Heç altı saat olmaz ki, ayrılmışdıq. Buna baxmayaraq özümü Cavidandan o qəder uzaq hiss edə bilmirdim ki... Hətta bir ondan deyil. Bu iki il yarım-
liq həyatım isə mənə başqasının, yad bir adamın uzaqdan seyr edilmiş,
yaxud bir romanda oxumuş olduğum xəyalı, sərgüzeşti kimi görünür...

Bir ara bu düşüncələri dərinləşdirməkdən, bu anlaşılmaz hissələrə
çox qapılmaqdan qorxdum. Əsərimlə məşğul olmaq istədim. Ancaq bu
bədbəxt əsər də iki il yarım ki, zehnimdə bir ölü kimi, soyuq bir daş
parçası kimi yatıb qalmaqdadır... Eh, kaş bu axşam Cavidanı heç burax-
maya idim. Vaxtı keçirmək üçün ağıma bir şey gəldi: çoxdan bəri yad
etmədiyim bəzi dostlarıma məktub yazmaq istədim... Ancaq gördüm
ki, yazacağım sözlərdə adi, soyuq, rəsmi sözlər, düşündüyüm, duyduğum
şeylərin tamamilə əksi olacaq.

Bu iki il yarımı mənasız bir həyat içərisində oyuncağa çevrilməyim
bəs deyilmiş kimi, bu gecəni, öz qəlbimlə yalnız qaldığım bu gecəni
də belə zay etmək doğru olmazdı... Mənim dərdləşməyə, könlümü
bütün çıpaqlığı ilə açıb danışmağa ehtiyacım var... Bu iki il yarım
ərzində nə qədər adamlarla tanış olmuşam. Yüzlərcə dostum var. Lakin
bunların içində, məsələn, o biçərə Şəmi dedə qədər mənə başa düşə
biləcək bir kimsə yoxdur.

"Belə olduğu halda bu məktubu özüm-özümə yazacağam" dedim.
Stolumun gözündən bir dəstə kağız çıxartdım. Bu sətirləri qaraladım.

Xeyli vaxt keçmişdir. Daha yatmaq lazımdır. Ancaq yatmadan
əvvəl görülməli kiçik bir iş də var: bu mənasız məktubun vərəqlərini
bircə-bircə yandırmaq. Bir də belə uşaq-uşaq işlər görməmək üçün
öz-özümə söz vermək.

2 iyun

Bu gün yuxudan gec oyandım. Cavidanın ancaq axşama yaxın
gələcəyi yəqin idi. Hava da gözəldi. Günortadan sonra evdən çıxdım.
Fikrimdə tutmuşdum ki, sahilə bir saata qədər gəzdim, sonra evə
qayıdaraq ciddi surətdə işləməyə başladım.

Təəssüf ki, yenə deliliyim tutdu. Belə olmadığı yollarla
Çamlıcağa¹ tərəf getməyə başladım. Səhsiz-hesabsız yoxuşlardan

¹ İstanbulda, Bosforun Anadolu sahilində, keçmişdə şam meşəsi olan, zəngin
ailelərin yaşadığı və yaxud yay aylarında dincəldiyi şəhəratı yer

keçdim. Saatlarla tarlalarda, bağçalar arasında gəzdim. Belə ki, yor-
ğunluqdan bitab bir halda evə qayıtdığım vaxt artıq hava qaralmışdı.
Qərara almışdım ki, Cavidan məzəmmət edərsə, nabeləd yollarda
azmış olduğumu söyləyəm. Bağçada Dilnəvaz nənəyə rast gəldim
Qadın narahat bir halda:

– Xanım hələ gəlməyib, – dedi. – Sizə bir teleqram var. Deyəsən
ondandır. Siz gedəndən azca sonra gətirildilər
Teleqramı aldım, Cavidandan idi.

"Ayişə xanım bu gecə də mənə buraxmır, sən də dərhal gəlmə-
yini istəyir. Gözləyirik".

Dilnəvaz nənə təlaşla üzümə baxaraq:

– Allah eləməmiş, bir şey yoxdur ki? – deyər soruşdu.

– Xeyr... Bu gecə də onu buraxmırlar, – dedim.

İndi bu gecə vaxtı mənim Böyük adaya getməyim mümkün olmazdı.
Odur ki, cavab teleqramı vurdu. Bildirdim ki, gündüz evdə olmadığımı
üçün teleqramı ancaq indi almışam. Ona görə xahiş etdim ki, gələ
bilmədiyim üçün məndən inciməsinlər.

Deməli, bu gecəni də Cavidansız keçirəcəyəm.

Dünən gecə özümə yazdığım məktubun axırıncı sətirlərində bu
kağızları cırıb atmaq, artıq uzanıb yatmaq istədiyimi qeyd etmişdim.
Ancaq onları cıra bilməmişdim. Stolun bir gözünə yığıb bağlamışdım.
Yuxum isə gəlmirdi. Qaranlıqda təkbaşına bağçaya çıxdım. Saatlarca
denizə, qarşı sahilin sönük işıqlarına tamaşa etdim. Qəlbimdə mübhəm,
anlaşılmaz bir nisgillik vardır. Yeni həyatımdan ilk dəfə idi ki, özüm-
özümə şikayət edirdim.

Nəyim çatmırdı? Şərəf, şöhrət, pul, hətta məhəbbət... "Bəli,
məhəbbət. Madam ki, arvadımı sevirem. Madam ki, onun çoxlu
məziyyətləri olduğunu hamı təsdiq edir..." Bunlar kafi deyildimi?

Bu anlaşılmaz, mübhəm nisgili aydınlaşdırmağa çalışmaqdan qor-
xurdum. Bəli, özlərində dermansız bir xəstəlik tapmaqdan qorxan
həkimlər kimi, bu haqda düşünməyə cürət etmirdim.

Qəlbimi sakitləşdirmək üçün müxtəlif mühakimələr yürüdükdüm.
Öz-özümə: "Köhnə, sərsəri həyatımın bir hissəsi İstanbulda keçmiş-
dir, – deyirdim. – Burada mən çox iztirab çəkmişəm. İndi yenidən
İstanbulda qayıtmışam. Görünür bu, keçmiş, iztirablı həyatımın xatirə-
ləridir, ruhumda gizli-gizli canlanır.. Köhnə dərdlərimin son qalıqları
özünü hiss etdirir..."

Anlaşılmaz düşüncələr içərisində keçən saatlar adamı fiziki meşguliyyətlərdən daha çox yorub üzür Dünən axşam otağıma çəkildikdən sonra yük altında özilmiş hambal kimi yorğun idim.

Gözlerimi açdığım zaman otaqda zərif bir qanad səsi eşitdim. Pəncərə taxtaları örtülü olduğu üçün içəri işıq düşmürdü. Otaqdakı yarımqaranlıq içində incə bir kölgə çırpınırdı. Dərhal başa düşdüm: Sobanın açıq borusu ilə bir quş balası keçib otağa girmişdi. Biçərəni əziyyətdən qurtarmaq üçün pəncərələrdən birini açmaq kifayət idi. Ancaq məndə nadinc uşaqlar kimi bu quşu tutmaq, bir neçə dəqiqə əlimdə oxşamaq həvəsi oyanmışdı. Quş çırpınmaqdan yorulub halsız düşmüşdü. Məni çox incitməyəcəkdi. Pəncərə taxtalarının birini azca araladım. Yazıq quşcuğaz özünü buradan düşən işığa tərəf atdı. İşığa çıxmaq ümidindən heç cür ayrılmaq istəmirmiş kimi var qüvvəsi ilə çırpınırdı. Əlimi uzadıb qanadlarından yapışdım. Ancaq başını taxtanın arasına soxmuşdu. Çox dartışdırsam öləcəyini, durduğum yerdə əzab çəkməli olacağımı düşündüm. Tez pəncərəni açdım. Əlimdə yazıq quşcuğazın bir neçə sənükü qaldı.

Bunu görcək yenə də nə üçünse Xınalı yapıncağı düşünməyə başladım. Görəsən, onu bu günlər niyə belə tez-tez xatırlayırdım?

Ümumiyyətlə, məndə yalnız onu deyil, bütün köhnə şeyləri xatırlamaq istedadı var. Bugünkü gezintidə də elə olmuşdu. Küçüksudan¹ qayıtdığım vaxt uzaqdan görünən ağaclar arasındakı yolayrıcını Bozyaxa yollarından birinə oxşatmışdım. Birdən mənə elə gəldi ki, bu yolu tutub getsəm, o yerlərə bənəzəyən daha bir çox şeylər görəyəm. Axşama qədər kimsəsiz yollarda, dik yoxuşlarda gəzməyimə, Çamlıcanın lap arxa tərəflərindəki görmədiyim yerlərdə gedib çıxmağıma səbəb də bu olmuşdu. Cavidanın bu axşam qayıtmaması ürəyimi sıxırdı. Heç olmasa teleqramı bivaxt almasa idim, Böyük adaya gedə bilərdim.

Dünən gecə özümə yazdığım məktubu cırıb atmaq istəməməyimə səbəb vardı: öz-özümle danışmaq istəməyirdim, bu halın qarşısını ala bilməyəcəyimdən, arvadım evə qayıtdıqdan sonra da bunun davam edəcəyindən qorxurdum.

Bu gecəni kaman çalmaqla keçirmək istədim. Yadıma çox köhnə, mənasız şeylər düşdü. Vaxtilə Şəmi dedənin neyindən eşitdiyim və yadımda qalmış həvalər, uşaq vaxtı tekyədə oxunan parçalar, sonra Lamiyə üçün çaldığım ninni...

Ancaq başa düşürdüm ki, bu qüvvətli arzuma qarşı durmaq mənim üçün mümkün olmayacaq. Yazı stolunun qabağına keçdim, dənən gecəki məktubu çıxardım. Bunlar bir gündəliyin ilk səhifələri olacaqdı. Başa düşürəm, bu qorxusuz iş deyil. Çünki ömrümdə bir dəfə də olsun Cavidana demədiyim bir çox şeyləri bu vərəqlərdə yazacağam.

Beləliklə, həyatımıza, daha pisi bu idi ki, ruhumuza bir ayrılıq girecək. Sonra o duyduğum mübhəm hicranları, o anlaşılmaz şeylər həsrətini təhlil etməyə başlamaqdan özümü saxlaya biləcəkdimmə? Nəhayət, öz-özümle bu cür açıq dərddəşməyim' məndə bugünkü səadət bərəsində şübhələr doğurmayacaqdımı?

Olduğu kimi yadımdadır. Evləndiyimiz gün arvadımın qohumlarından yaşlı bir xanım belə demişdi: altmış yaşım var, indiyə qədər çox şeylər görmüşəm. Ancaq bir-birinə bu qədər yaraşan bir ər-arvada hələ təsadüf etməmişəm. Bu cavanlar bir-birini çox seveçəkler.

Bundan sonra həmin tərəneni yüzlərcə ağızdan eşitdim. Hamı bizim bir-birimizi çox sevdiyimizə dərinəndən inandığını bildirirdi. Belə ki, buna mən özüm də inanmağa başladım. Aylarca özümü delicesinə seven bir aşiq zənn etdim.

Cavidanın görkəmində heç bir eybi, heç bir qüsuru yoxdu. Çox gözəldi. Həm də möhtəşəm bir gözəlliyə malikdi. Xalq təbirincə desək bir dəfə görə bir də görmək üçün başını çevirir, ona heyrət, mənə həsədə baxırdı. Sonra zəkali, nəzakətli, tərbiyəli bir qadındı. Bizi tanıyanlar onu nadir kamal sahibi hesab edirdilər.

İllərcə mən də onun bu məziyyətlərinə heyran oldum. Hətta indi də bir dərəcəyə qədər yenə o fikirdəyəm. Ancaq bu saat daha nə onun bu möhtəşəm gözəlliyinin, nə də bu heyranedicilik məziyyətlərinin məni tamamilə təmin etmədiyini, ruhumu oxşamadığını öz-özümə belə gizlətməyə müqtedir deyiləm.

Arvadım gözəldi. Ona baxdıqca heyran olurdu. Ancaq nə edim ki, qəlbim bu gözəllik qarşısında daş kimi hərəkətsiz idi, onda qəşəng bir heykəldən, çox sənətkarlıqla çəkilən gözəl rəsm əsərindən başqa bir şey görə bilmirdim. Məsələn, Leylanın iyirmi ildən bəri qəlbimdə yurd salmış xatirəsi, hətta yazıq Xınalı yapıncağı zərif çilləri... Mən lap uşaq kimi mənasız şeylər danışmağa başlayıram.

Arvadımın ruhuna gəlincə, o yaxşı bir ürək dostu, çətin ki, ola bilərdi. Sənətdən tutmuş siyasətə qədər hər şeydən gözəl və cazibəli bir surətdə

¹ İstanbulun Asiya sahilindəki istirahət və yaşayış yerlərindən biri

bəhs edir. Hər hansı mübahisədə qələbə həmişə onun tərəfində olur. Vüqarlı bir ciddiyyəti, kübar bir nəzakəti var. Xülasə, bir çoxları ona heyrandır. Mən də elə. . Yalnız bu qəder...

Bu kübar qadına mən özümü bir gün də olsa, olduğum kimi göstərməyə cəsarət etməmişəm. Bir gün də olsa onunla səmimi, ürəkdən söhbət edə bilməmişəm. Bəzən heyifiləndiyim, kədərləndiyim vaxtlar da olub. Ancaq qüvvətli iradə sahibi və yüksək bir adam kimi görünüm dəyə bütün bunları ondan gizlətməli olmuşam. Beləliklə, biz iki il yarım bir-birimizlə yorucu bir komediya oynamışıq.

Sonra isə. . Yeni həyatım, əvvəllər həsrətini çəkdiyim bu kübar, bu yüksək, dəbdəbəli həyat indi mənə necə də yorucu və adi, necə də dözülməz bir şey kimi görünür. İlk vaxtlar gülünc bir hərətlə özümü bu aləmin içinə atmışdım, çeynənmiş zarafatlar, soyuq mərasimlər, hiss və fikir saxtakarlığı, riyakarlıq, lovğalıq, xülasə bütün bu iyrenc şeylər içində bir oynucaq və ya müqəvva kimi yaşamaqdan zövq alırdım. Lakin artıq bu həyatdan da, öz-özüməndən də iyrenirəm. Cavidana bunları anlatmaq mümkün deyil. Ona "Mən bundan sonra yalnız, sakit bir çoban həyatı yaşamaq istəyirəm" sözlərini necə deyim?

Bu dəfə biz İstanbula gələndə çox sevinmişdim. Burada sakit, dəbdəbəsiz bir həyat sürə biləcəyimi ümid edirdim. Arvadım istəyirdi ki, biz Şişlidə yaşayaq. Mən yayın istisini bəhanə elədim. Bir də tezə əsərimi yazıb qurtarmaq üçün mənə tam sakitlik lazım olduğunu söylədim. Odur ki, bu yaylaq evində yerləşməli olduq...

Dostlarımız, tanışlarımız bizi rahat qoymurlar. Gah günlərlə onları burada qəbul etməli oluruz, gah da bizim özümüzü dəvət edirlər. Məsələn, üç gün bundan əvvəl bir çox qonağımız vardı. Bir az adət elədiyimizə görə biz az da belə lazım olduğu üçün mən bu zahiri dəbdəbəni hələ saxlayıram, hələ bir növ komediya oynayıram. Ancaq doğrusu, çox usanmışam: yorulmuşam. Yoxsul vaxtlarımda gözü sürməli məhəllə qadınlarına kaman çalmağ dərsi verdiyim günlərin həsrətini çəkməyim gəlir.

Ah, Kənan! Sən istədiyinə nail olduqca xərifləyən bir nankorsan. Dünyaya ancaq şikayət etmək üçün gəlmisən. Belə də ölüb gedəcəksən. Şikayətlə keçən bu həyatdan dünyada bəlkə bir neçə nəgmen yadigar qalacaq... Ancaq bu qəder...

10 iyun

Bu axşam bir neçə qonağımızla bağçada oturmuşduq. Arada söhbət musiqi üstünə gəldi. Dostlardan biri soruşdu:

– Yeni əsəriniz nə vaxt hazır olar, Kənan bəy?

– Güman edirəm ki, bu qış, – deyə cavab verdim.

– Nə yaxşı! Ümid edirəm ki, yenə aləmə gurultu salacaqsınız. Əsər öz xoşunuza gəlirmi?

– Güman edirəm ki, o qəder də pis deyil.

– Bu axşam qonağınız sayılırdıq. Bizə hər cür hörmət etmək borcunuzdur. Əsərinizin çox bəyəndiyiniz yerlərdən bizim üçün bir parça çalarsınız mı?

Bu qoca mütesərrif idarə işlərindən daha çox, incəsənətdən başı çıxan bir adamdı. Əlindən qurtara bilməyəcəyimi hiss etdim.

– Əmrinizi yerinə yetirə bilmək üçün bir neçə həftəlik möhlət istəyəcəyəm. Əsər hələ çox dağınıqdır... Qorxuram ki, bu vəziyyətdə sizdə oyatdığı ilk təsir yaxşı olmaz... Bu ilk təsir mənə çox mühümdür...

Qonaq gülərək sözümlü kəsdi:

– Bu qış tamaşaya qoyulacağını söylədiyiniz əsər müəyyən bir fikir oyadacaq dərəcədə hazır olmalıdır. Xüsusən eşitmək istədiyimiz bir parça...

Mən cavab tapmayıb susurdum. Mütesərrif bu dəfə üzünü Cavidana tərəf çevirdi:

– Düz deyirəm, elə deyilmi? Yəqin ki, siz də kömək edərsiniz, Kənan bəyin bu yeni əsərinə siz necə baxırsınız? İki ildən bəri yazılmaqda olan əsər güman edirəm ki, yaxşı olar, elə deyilmi, xanım?

Cavidan dodaqucu cavab verdi:

– Düzdür, əfəndim.

– Nə üçünsə çox yavaş dediniz.

Arvadımla bir baxışdıq. Cavidan yarıdalğın, yarıkədərli, hətta bir az da istehzalı bir təbəssümlə:

– Yazıq Kənan, – dedi, – görürsən ki, sirmimizi daha bundan artıq gizlədə bilməyəcəyik.

Sonra qonağa baxdı:

– Kənan həmişə deyirdi ki, əsər çox dağınıqdır. Mən də düzünü deməyə məcburam. Doğrudan da bu yazıq şah əsər elə dağınıqdır, hələ bir nəgməsi də nota köçürülməyib.

Qonaqlar gülüşməyə, təəccüb eləməyə başladılar. Qızardığımı hiss etdim. Buna baxmayaraq cürət və hərəretlə:

– Şübhəsiz, – dedim, – əsil iş görülmüş qurtarmışdır, yeni əsər fikrimdə hazırdır. Onu bütün təfsilatı ilə görüb eşidirəm. İndi birce onu kağıza köçürmək, nota salmaq kimi bir iş qalır ki, bunun üçün də mənə bir-iki ay vaxt lazımdır... Məncə bütün sənət əsərləri belə yaranır.

Qonaqlar içində bayağılığı ilə məşhur heyvərinin birisi:

– İnşallah, – dedi. – Sağlıq olsun, onu da ələyirsiniz. Bu yeni dost-aşnanız da sağ-salamat onun tamaşasına gələr.

Cavidanın üzünə baxmağa cəsəret eləməyirdim, ancaq hiss edirdim ki, özünü o yola qoymamağına baxmayaraq, içəridən möhkəm əsəbiləşir. Nə qədər acı olsa da, etraf etməyə məcburam: Cavidan mənim şəxsimdə bir insandan daha çox bir sənətkar görür, özümədən daha çox əsərimlə maraqlanmış. Aramızdakı o gizli anlaşılmazlığın bir səbəbi də yəqin ki, budur.

Bir az sonra arvadımla yalnız qalmışdım. Cavidan bir qədər susduqdan sonra ağır bir tövrə:

– Görürsən, – deyər sözə başladı. – Artıq ortalığa çıxmayan əsəri ələ salmağa başlamışlar? Heç yaxşı olmadı.

Etinasızlıqla dodaqlarımı büzdüm və:

– Axmaqlar! – dedim.

– Deyirsən yeni haqsızdırlar?

– Əlbəttə. Onlar ələ əvvəllər də mənə inanmırdılar.

– İndi sən ələ əvvəlki adam olduğuna əminsən?

– Əlbəttə...

– Mənim zavallı Kənanım... Mən isə sənənin əvvəlki vaxtımla indiki halın arasındakı fərqi çox yaxşı görürəm. Səni dörd il bundan qabaq İzmirdə ilk dəfə gördüyüm gecəni xatırlayıram. Mənə ələ gəlir ki, o vaxt sən tamamilə başqa bir adamdın.

– Yaxud da sənənin gözüne ələ görünürdüm və o zaman şübhəsiz mənə daha çox sevirdin, eləmi?

– Bu tənən çox yersiz və haqsızdır, Kənan!

– Sonra başqa bir səbəb də var: o vaxt mən öz yerimdə, doğma torpağımda idim. Üzərində doğulduğu, böyüdüüyü torpaq isə insana başqa bir canlılıq verir.

– Yoxsa vətən həsrəti çəkirsən, Kənan?

– Belkə də... Bilmirəm. Çox güman...

– İstəyirsən bu yay bir-iki aylığa İzmirə gedək. Bozaxada belkə daha yaxşı işləyərsən. Oralar əlbəttə ki, buradan sakitlikdir

Heyrətlə Cavidanın üzünə baxır, sözlərinə inana bilmirdim İzmir məgər dünyanın o biri başında idi? Bozaxaya rəyalaradakı əlçatmaz bir diyar idimi? Bir halda ki, dayım da mənə hər il oraya dəvət edirdi. Orada bir-iki ay qalmaqdan daha sadə və təbii nə ola bilərdi? Belə olduğu halda mən bu arzunu, bu ümidi ürəyimdən çıxarıb atmışdım.

Qulaqlarım uğuldayır, qəlbim şiddətlə çırpınırdı. Cavidan diqqətlə üzümə baxaraq gülümsədi:

– Bu səyahət hər halda yaxşı olar. Görürəm, İzmirin təkçə adını eşitmək rəngini o saat dəyişirdi.

Bir söz demədim. Cavidanı qollarım arasına aldım, sevindirilmiş dəcəl bir uşaq coşğunluğu ilə onun saçlarından, yanaqlarından öpməyə başladım. Arvadım mənə ən hərəretli saatlarımızda belə həmişə ağırbaşlı, bir az da vüqarlı görməyə alışmışdı. İndi bir uşaq kimi sevinməyimə gülür:

– Bu qədər sevinəcəyini bilsəydim, – deyirdi, – çoxdan bu təklifi edərdim.

Kefim kök olanda çox söz danışmıram.

– Görürsən, – dedim, – orada necə yaxşı işləyəcəyəm Əslində ən yaxşı əsərlərimi Bozaxada yaratmamışam? Mənim bir az bülbülərə bənzərim var. Onlar da doğma torpaqlarından ayrıldıqları vaxt susurlar, gözəl nəğmələri eşidilməz olur. Sonra mənə ələ gəlir ki, səni orada daha başqa cür sevecəyəm. Bir az əvvəl mənim dəyişmiş olduğumu deyirdin. Orada olduğumuz zaman isə mənə əvvəlkindən daha cavan, daha qüvvətli, daha canlı görəcəksən...

Bu gecə qonaqlarımıza saatlarca davam edən bir “musiqi ziyafəti” verdim. İki ilə yaxın bir zamandan bəri bu qədər gözəl, bu qədər təsirli kaman çalığımı xatırlamıram. Hava ilıq, dəniz sakitdi Ay da xeyli qalxmışdı. Hətta ətraf yerlərdən kamanımın səsinə dınlmaq üçün qayıqlarla evimizin qabağına qədər gələnələr də vardı.

İndi bütün ev yatmışdır... Yalnız mənim yuxum gəlmir Cavidanı narahat etməmək üçün yavaşca otaqdan çıxdım, buraya gələrək dəftərimə bu sətirləri yazmağa başladım.

Uşaq kimi sevinirəm. Demək, bir neçə gündən sonra Bozaxada olacağam. Yəne ilıq üzüm qoxusu duyulan bağlar içində gəzəcəyəm, yabanı güllər, bənövşələrlə dolu dar ciğirlərdən Ərəb dərəsinə

enəcəyəm. Yənə aylı gecələrdə Qırx çamlara gedəcəyəm. Yənə Şəmi dədəni, məzlum “Kərəm”i, qoca “Quzğun”u görəəcəyəm. Yənə quyu başında bəyaz deyiləcək qədər açıq-sarı saçları ilə, azca çilli gözəl üzü, süzgün yaşıl gözləri ilə Xınalı yapıncağımı...

Görəsən Xınalı yapıncaq oradadırmı? Bəlkə nişanlısı ilə evlənib başqa yerə getmişdir. Mən bunun belə olmasını heç cür güman etmək istəmirəm. Bozyaxanı Xınalı yapıncaqsız necə təsəvvür etmək olar? Deməli, Lamiani yənə görəəcəyəm... Ah, bu nə yaxşı olacaq... Görəsən mənı gördüyü zaman nə edəcək? Yəqin ki, indi mənı yadımdan çıxarıdıb. Hər halda qollarım arasında keçirdiyi saatları yənə xatırlayacaq. Bu keçmiş əhvalatdan arıq danışmayacağıq. Belə ki, mənım artıq arvadım var, yəni bir dərəcəyə qədər sevdiyim var... Onun da şübhəsiz elə... O, bir yay mövsümü üçün ötəri bür rəya idi, gəldi, keçdi... Xınalı yapıncaqla göz-gözə gəlirkən bunu xatırlayacağıq... Ah, bu süzgün yaşıl gözlərin baxışından aldığıım zövq... Mən bu zövqü artıq indidən hiss edirəm.

Hər yay harada olursam olum, həmin bu mövsümdə, bu ayda, lap bu vaxt üstümə ağır bir bulud kimi anlaşılmaz bir yorğunluq çökür, qəlbimdəki bu sönüklük, süstlük görəsən, o yerlərin gizli vətən həsrətindən doğmurmuy?

15 iyun

Sabah yola düşürük. Bu gün dayımdan bür məktub almışam. Bizim üçün “Merasim binası”nı hazırladığını yazır, deyir ki, bür az qabaq xəbər versə idiniz, oranı daha yaxşı sahmana salar, əlavə bür-iki otaq da tikdirərdim.

Yazıq kişi .

Deməli, bür-iki günə Bozyaxanı, Ərəb dərəsini, Qırx çamları, Şəmi dədəni, “Kərəm”i, xülasə bütün sevdiyim şeyləri görəəcəyəm... Təkcə bür nəfərdən başqa: anam, yazıq anacığım... Anamın qəlbimdə və həyatımda bu dərəcədə böyük bür yer tutduğunu indiyə qədər anlamamışdım. Onun öldüyünü, Seyidiköy qəbiristanlığında çox ehtimal ki, daşsız, əlamətsiz bür qəbirdə çürüyüb torpağa döndüyünü bildirdim. Lakin dərk etdiyim bür həqiqətə könlüm heç cür inanmaq istəmirdi. Mənə elə gəlirdi ki, anam arıq çiyinlərində yun şalı, yorğun, xəstə çöhrəsinə bür gənc qız mələhəti verən məsum mavi gözləri, bür teli belə ağarmamış

gur qumral saçları ilə yənə çardaqların altında yavaş-yavaş gəzindir, axşamüstü bağ qapısının qabağında həmişəki yerində dayanıb mənı gözləyir...

Yazıq qadın mənım ucbatımdan ömründə bür gün belə ürəkden gülmedi. Onu pərəstişlə sevirdim. Bunu inkar edə bilmərəm. Pisürekli bür uşaq da deyildim. Bununla belə onu kədərləndirməkdən qərübə bür zövq alırdım. Küskün və tənha gencliyimin bütün iztirabları üçün nədənsə anamı günahkar hesab edirdim. Çox məğrurdum. Qəlbimin yaralarını hamıdan gizlədirdim. Ancaq anama özümü olduğumdan daha bədbəxt göstərmək xoşuma gəlirdi. Onun mənım üçün gizli-gizli ağlamaqdan qızaran, yuxusuz qalmaqdan xumarlanan gözlərini görməkdən çılğın bür ləzzət alırdım.

Bəli, çox məğrurdum. Lakin dərđini, kədərini üzündə sakit təbəssümlə çəkməyi bacaran, halından şikayətlənməyən qüvvətli adamlardan da deyildim. Məğrurdum. Lakin mənliyəm acizlikdən, yazıqlıq və dözümsüzlükdən ibarətdi...

Başqalarının mənə acıması izzəti-nəfsinə toxunurdu. Ancaq balaca bür uşaq kimi sevlilməyə, əzizlənməyə, nazlanmağa möhtac zəif bür təbiətım vardı. Onun üçün də ancaq anama nazlanırdım. Məsələn, başım azca ağrısa, özümü ağır xəstə kimi göstərirdim. O da mənə inanır, evin içində təlaşla ora-bura cumub çırpınmağa başlayır, səhərə qədər gözlərinə yuxu getmirdi. Belə xoş bür mərhəmət və şəfqət içində yuxuya getməyin isə mənım üçün özgə bür ləzzəti vardı. Başa düşürdüm ki, bür zalımanə bür şıltaqlıqdır. Lakin o xasiyyət ki, mənə vardı, sevlilməyə, başa düşülməyə, əzizlənməyə o ehtiyacı ki, mən duyurdum, bür şıltağımı tərgidə bilmirdim. Bəlkə də yazıq anam mənı hamıdan çox sevdiyi üçün mən belə edirdim.

Bozyaxada xatirələrimin çoxu ilə üz-üzə gələcəyəm... Bilmərəm başqaları necədir, mən keçmiş xatirələri ancaq onların aid olduqları yerlərdə tam şəkildə fikrimdə canlandırma bilərəm. Bu zaman mənzərələrin unudulmuş parçaları, şeylərin tanış rəyihələri, yaddan çıxmış çöhrələri, keçmiş əhvalatları başqa bür qüvvətlə yənıdən canlandırır, qəlbı daha dərindən mütəəssir edir.

Anamı görməyəcəyəm. Lakin onun gəzdiyi yerlərdə gəzəcəyəm, əlini vurduğı yerlərə alınımı, dodaqlarımı qoyacağam, oturduğı yerlərdə oturacağam. Ondən ən çox Xınalı yapıncağa söhbət açacağam... Nə üçün? Bilmirəm. Ancaq üreyim belə isteyir.

Anamla Lamie bir-birleri ile yaxın olmamışdılar, hətta heç tanış da deyildilər. Buna baxmayaraq nədənsə onları bir ana-qız kimi bir-birinə yaxın zənn edirəm.

Anamın ölüm xəbərini aldığı gün bütün gecəni ancaq Xınalı yapıncağı xatırlamış, o yanımda olarsa, daha yaxşı təsəlli tapacağımı hiss etməmişdimmi?

Görəsən Xınalı yapıncağı ilk dəfə harada görəcəyəm? İstərdim ki, Bozyaxaya gələcəyimdən xəbər tutmamış olsun. Ancaq bu, mümkün deyil... Məsələn, bürdən küçədə, yaxud bağın dahındakı dar çığırdə qarşılaşıq... Hələ bundan da yaxşısı: quyu başında "Kərəm" yənə ağır-ağır dolanır. Səmiyə ilə Fikrət iki ağac arasında asılmış nənənin günorta yuxusuna getmişlər. Xınalı yapıncağı üzümlərin soyuq saxlandığı mermər hovuzun yanındadır. Biləklərini suya salmışdır. Yaşıl gözləri yənə dalğındır. Dodaqlarında həmişəki o qeşəng təbəssümü; sarı saçları da alnına tökülmüşdür. Budaqların arasında xəlif bir səs eşidərək başını çevirir. Birdən məni görür. Xınalı yapıncağı süzün yaşıl gözləri daha bir dəfə gözlerimlə qarşılaşır. Ah nə gözəl, nə qüvvətli duyğu...

Kənən, özizim, yənə uşaq olmağa, yuxu görməyə başladın... Xınalı yapıncağı yənə görəcəksən... Başqa cür ola da bilməz. Lakin münasibətiniz yənə əvvəlki kimi olacaqmı? Lamie bəlkə ərə getmişdir. Getməyibse də, sən artıq evli bir adamsan... Arvadın, sevdiyin var O yay rəyası artıq əbədi olaraq sönüb getmişdir... Qoy elə olsun. Xınalı yapıncaqla köhnə bir dost kimi danışmağın da bir özge ləzzəti var. Ancaq o macərə ilə əlaqədar aramızda heç bir söz olmayacaq. Yalnız bir-birimizə baxarkən bunu xatırlayacağıq. Xınalı yapıncağı gözlerində bu sevdə xatirəsini görməyim mənə bütün bir eşqdən daha xoş gələcək... Bir neçə il sonra yənə bir-birimizə təsadüf edəcəyik. Həyat bəzən necə də gözəl olur...

Sabah yola düşürük, artıq ikicə gün qaldı. Ancaq bu mənə bir il qədər uzun görünür. Elə bil bu iki gün heç vaxt başa çatmayacaq...

22 iyun

Üç gündür ki, İzmirdəyik. Bağa isə ancaq bu axşam hava qaralandan sonra gələ bildik. Dünyada bu məcburi tənənəli görüşlərdən, mərasimlərdən çox zəhləm gədən şey yoxdur. Tərs kimi, hara gedirəm bunlardan yaxa qurtara bilmirəm... Bəli, üç gündür, İzmirdəyik... Ancaq asudəliyə bir neçə saat bundan əvvəl çıxma bilmişəm.

Dayım yazıq xəstədir. Keçən il onu iflic vurub, ayağının birini işləmir, güclə danışa bilər. Dağ boyda kişi bir ilin içində şam kimi ərilib. Buna baxmayaraq əldən düşən ancaq bədənidir. Ruhən isə əvvəlki kimi hələ də qızgın şöhrət düşkünüdür... Bu halı ilə artıq bələdiyyə reisi olmağa ümidi qalmamışdır... Ancaq indi də başqa xasiyyətləri meydana çıxmışdır. Uşaqları atalarından şikayət edirdilər: dayım Karantin məhəlləsindəki evinin qapılarını tekye qapısı kimi açıb. Girən, çıxan, dağıdan və aparaların sayı məlum deyil. Ətrafına bir sürü tüfeyli toplanıb, dövlətinin olan-qalanını da onlar nüsanlıqla yeyirlər. Bunların çoxu köhnə bələdiyyə məmurlarıdır. İşləri-peşələri də təzə bələdiyyə reisinin əleyhinə cürbəcür dedi-qodular düzəltməkdir. Gecə-gündüz daima yeni idarə heyətinə böhtanlar atır, cürbəcür iftiralarla təzə bələdiyyə reisini pisləyirdilər... Təbii ki, hər kəlməbaşı "hanı o əvvəlki günlər" deyər dayımı tərifiylər.

Yazıq kişinin bütün təsəllisi indi ancaq bundan ibarətdir.

Bizim gəlməyimiz onu çox sevindirdi. Ancaq İzmire çatdığım gün elə bir şey eşitdim ki, xəcalətimdən lap yerə girdim: kişi qəzetlərdə mənim gələcəyimi elan etdirmiş, sonra bu kifayət deyilmiş kimi bir qəzetdə də öz şəkli ilə mənim şəklimi verdirmişdi... Ah, ya rəbbim, nə böyük bir biabırçılıq...

Biz birbaşa Bozyaxaya getmək istəyirdik. Dayım buna razı olmadı. Karantindəki evində təmtəraqlı bir görüş təşkil etmiş, xeyli adam çağırmışdı. O, bu vasitə ilə özündən bir dəfə də yənə bəhs etdirmək istəyirdi. Bununla birlikdə "qızı şahzadə Cavidan xanıma" öz evinin dəbdəbəsinə də göstərmək istəyirdi. Nə isə iki gün-iki gecə arası kəsilmədən görüşümüze gələnləri qəbul etməli olduq. Dayımın istəyi başqa idi:

– Sən İzmirdə qal, nə qədər xərc lazımdır çəkim. Qəzet çıxaraq, elanlar, reklamlar verək. Dostumuz, tanışımız az deyil. Səni bələdiyyə reisi seçdirək, – deyər təkid edir, hacıları, xocaları¹ və başqalarını mənə bu barədə yalvartdırırdı.

Qəhqəhə çəkib gülməyə başladım:

– Çalğıçıdan bələdiyyə reisi olarmı, paşa dayı?

Yazıq kişi yaman pərt oldu. Başqa cavab tapa bilmədiyi üçün:

– Bəs toyuq oğrusunun oğlundan bələdiyyə reisi olarmı? – dedi – İndiki reisin atası, Allah haqqı, uşaq vaxtından yadımdadır, toyuq oğur-

¹ Ruhani, mollə. Bəzən müəllimləri də belə adlandırdılar.

lamaqla dolanırdı. Bir də, sən, Allah eləməmiş, çalğıcı niyə olursan?
Sən operaçısan

– Operaçı? Mən?

– Əlbət ki, sən opera yazırsan. Çalğıcı zurnaçıya deyərler.

Yazıq dayımı bu son ümidindən daşındırmaq üçün çox əlləşdim. Son ümidi deyirəm . Çünki mən bələdiyyə rəisi olsa idim, o hər gün oraya gələcək, çoxlu təcrübəsindən istifadə eləməyə mənə məcbur edəcək, mənə isə ancaq bir möhür basmaq işi qalacaqdı. Xülasə, özü tam mənası ilə bələdiyyə rəisliyi edəcəkdi.

Qərara almışdıq ki, buraya səhər tezdən gələk. Bu dəfə də qarşımıza Münir bəy çıxdı. Mənimlə Cavidanı öz köşkünə mütəq iki-üç gün qonaq saxlamaq istəyirdi. Bir neçə gündən sonra onun bu arzusunun yerinə yetirəcəyimizi vəd edərək onun da əlindən bir təhər qurtardıq. Lakin bizi həmin gün mütəq axşam yeməyinə saxlamaq istədiyini bildirdi və bir neçə saat əvvəl özü bizi bağa qədər gətirdi...

Münir bəyin köşkündən gec çıxdıq. Azca aydınlıq vardı. Kiçik bir təpənin üstündən keçdiyimiz yolun ətrafını bürüyən çiçəklər, kollar arasından bağımızı gördüyüm zaman gözlerimin yaşla dolduğunu hiss etdim. Bu vaxt duyduğum həyəcanı heç vaxt unuda bilməyəcəyəm.

Cavidanla Münir bəy qabaqda danışa-danışa gedirdilər. Geri qalmaq üçün bəhanələr axtarıb, özümü unudurmağa çalışır, dönüb mənə danışdırmalarını istəmirdim. Bu saat ən xoşbəxt bir hadisənin, hətta ən sevimli bir səsin belə mənə daldığım xəyaldan ayırmasına razı deyildim.

Budur, Ərəb dərəsinə enən yollar, tənha sərvin altında Şəmi dedənin köhnə türbələri xatırladan ağ evi Budur, Qırx çamların zərif aydınlığı, mavi göy üzündə əks olunan kölgəsi...

Gəlib küçəyə çıxdığımız vaxt Cavidan üzünü mənə tərəf çevirdi.

– İlk dəfə bir-birimizi gördüyümüz yer deyilmi, Kənan?

Bir söz demədim, dalğın bir təbəssümlə başımı endirdim. Cavidan bu dəfə Şəmi dedənin evini göstərdi:

– Burada bir divanə dilənçi vardı, elə deyilmi?

Şəmi dedə, divanə dilənçi!.. Bir qıtlıq ilində heç kəsin əlindən çörək alıb yemək üçün ölməyə razı olan zəngin ruhlu Şəmi dedə... Xəyal və məhəbbətinin bir zərəsinə belə dünyanın heç bir sərvətinə dəyişməyən qoca sənətkar .. Divanə bir dilənçi Sənin bu sözünü cavabsız qoyuram, Cavidan. Çünki nə desəm, bu sözde acığımı ifadə edə bilməyəcəyəm.

Bağın hasarı üstündə yekə bir it hurməyə başladı. Bağban onu qovanda öz-özümə:

– Vay, yəqin “Quzğun” ölüb, – dedim, urəyim birdən sızıldadı.

Bağ qapısı ilə köşkün arasındakı ağacılığı keçərkən beş-altı dəfə durdum. Buralarda yayın ilıq və təzə həyatı bütün qüvvəti ilə duyulurdu. Yolun hər iki tərəfi sıx yarpaqlı budaqlarla tutulmuşdu. Ağacların arasından quş civiltələri, qanad səsləri eşidilir, qaranlıqda görünməyən yabanı güllərin, xanımotunun ağır qoxusu başımı gicəlləndirirdi... Budur, böyük köşkün qabağındakı çardağ. . Bir səhərçağı anamın, qabağında durub mənə gözlədiyi pəncərə... Zərif vücudunu bağrıma basdığım, səhərin şəfəqləri içində daha da solğun görünən mavi gözlərini öpduyum, ilk müvəffəqiyyətlərimdən məst olan başımı köksünə qoyub ümidlərimi, arzularımı söylədiyim yer – daş pilləkən...

Bir az da irəliləyirəm... Qaranlığın içində diqqətimi daha bir ağacılıq cəlb edir. Buradan keçəndə Cavidandan aralanıram. Bir türbəni ziyarət etmiş kimi, orada azca dururam... İyirmi il əvvəl Leyladan ayrıldığım, ilk eşqimin ilk busəsini rədd etdiyim yer... Neçə il sonra burada bir gecə başqa bir qızı, aciz bir quş balası tək qollarım arasına düşən bir qız uşağını da burada bağrıma basmışdım .. Yazıq Xınalı yapıncaq neçə də titrəyirdi... Onu buz kimi soyumuş biləklərdən tutaraq köksümə çəkdiyim, dodaqlarımı geniş alnına, titrəyən ipək saçlarına.

– Kənan niyə orada dayanmışsan?

Yüngülce silkinirəm. Halımdan xəbərsiz Cavidan bir az qabaqda dayanıb gözləyir.

– Heç... Elə-belə, – deyirəm.

Arvadım bu mənasız sözə gülür. O vaxt elə bil mənə cəsarət gəlir, ondan böyük bir şey xahiş etmişəm kimi:

– Cavidan, birçə buraya, yanıma gəlsənə, – deyirəm.

Heyrətlə mənə baxır, amma sözüme qulaq asıb yanıma gəlir. Onu biləklərdən tuturam, yavaş-yavaş özümə tərəf çəkirəm. Dodaqlarımı alnına qoyuram. Bədənimdən soyuq bir rəşə keçir. Bu busə dodaqlarımda buz kimi donur, yarımçıq qalır ..

Yenə getməyə başlayırıq. Ayın dumanlar arasından sızırılmış kimi görünən zəif ziyası altında üzüm tənəkləri yenə göz işlədikcə uzanıb gedir. Bunların arasında bir kölgənin yavaş-yavaş qımıldandığını görürəm. Barmağımla bu kölgəni bağbana göstərərək soruşuram:

– “Kerem” deyilmi o?

Qoca başını əyərək cavab verir:

– Bəli, bəy... “Kerem”dir.

Cavidan mənim bərdə nə düşünür düşünsün, bu arzuma qarşı dura bilməyəcəyəm. Meynələrin arasından sürətlə keçib “Kerem”in yanına gedirəm. Heyvancıqaz əvvəl hürkür, ancaq sonra dayanır, dalgın qızılı gözləri ilə üzümə baxır.

– Sən də məni tanıdınmı, “Kerem”? Səni burada görməyə idim, insan dostlarımdan bir çoxunu itirmiş kimi olardım.

“Kerem” sözlərini başa düşürmüş kimi xoş bir nəzərlə üzümə baxmaqda davam edirdi... Ətrafıma baxıram. Heç kəsin məni görmədiyinə əmin olduğdan sonra əyilərək onun üzündən öpürəm.

Cavidan da mənim kimi yorğun idi. Tez yatmaq istəyirdi. Məndən əvvəl bura gəlib çıxmış kamanımı qutusundan çıxarmağa başladım.

– Sən soyunanacan mən sənin üçün bir şey çalım.

– Yaxşı. Ancaq sən də yorğunsan... Özü də bu saat, gələn kimi nə vacib düşüb? Qərübə görünməzmi?

– Yox . Yox... Birçə fikir...

– Ancaq bu gecə sənin ağına çox qərübə fikirlər gəlir.

– Nə ziyarı var... Təzə evləndiyimiz vaxt sənə bir mahnı çalardım.

Onu istəyirsənmi?

Pəncərələri açmışdım. Cavidan içəri otaqda paltarını dəyişdirərək mən çalmağa başladım. Kaman mənim ən köhnə yoldaşımdır. Sevincimi, kədərimi həmişə onun dili ilə söyləmişəm. Könlümün ən məhrəm sirlərini yalnız o bilir... Kamanımın üstünə bu gecə ilk dəfə olaraq gözyaşı gilləri tökülürdü. Güman edirəm ki, bu yorğunluğun təsirindədir. Yoxsa indiyəcən buna bənzəməyən nə qədər derdli günlər görmüşəm... Təkçə elə, anamın matəmi... Heç şey başa düşürəm.

Mən bu gecə kamanı Xınalı yapıncaq üçün çalardım. Çalmağa başladığım vaxt görəndən o yatırdımı? Elə isə kim bilir, hansı hissələrlə yuxudan oyanmışdır? Mənə elə gəlir ki, Xınalı yapıncağımi indi pəncərədə görürəm. O lampanı söndürmüş, sarı saçları ay işığında ipək kələfi kimi parıldayır. Xınalı yapıncaq indi mütləq həzin bir dalgınlıq içindədir. Mahnısını dinlərkən mütləq o da mənim kimi ağlayır... Lamie ilə bərabər ağladığımızı heç şübhə ola bilməz.

Gəldiyim gün bir xoş təsadüf oldu. Bazarda Şükrü bəyə rast gəldim... Fikrət də yanında idi... Uşaq indi beş, ya altı yaşındadır. Şükrü bəy

oğlanlarından biri ilə söhbətə məşğulkən mən burada Fikrəti danışdırmağa başladım. Əlindəki kağıza bükülü şeyi göstərərək:

– Atan sənə oyuncaq alıb? – deyərək soruşdum.

Uşaq mənim bir çox suallarından sonra öyrənmək fikrində olduğum şeyi birdən deməsinmi?

– Oyuncaq deyil, Lamie ablama corab almışığı.

Fikrəti qucağıma alıb ağızından, yanaqlarından öpmək üçün özümü zorla saxladım.

– Lamie ablan üçün corabları atan alır? Onun əri niyə almır?

Uşaq sərbəst bir tövrlə:

– Lamie ablamın əri yoxdur ki, – dedi.

Üreyim məni aldatmamışdı. Xınalı yapıncaq burada idi. Həm də hələ ərə getməmişdi. İndi Lamienin məni burada qəfildən görməsini istəyirdim. Onun birdən-birə özünü itirəcəyini görmək mənim üçün xoş bir şey olardı. Təəssüf ki, buna imkan yox idi.

İzmire gəldiyimi bilməyən qalmamışdı. Şükrü bəy məni görəndə elə ilk sözü bu oldu.

– Əfəndim, gözlerimiz yolda qalmışdır. Bir həftədir ki, sizi gözləyirik.

Gəlməyimizdən xeyli vaxt keçmişdi. Mən gözlerimdə yaş damlaları olduğu halda yenə həmin mahnını çalardım. Yanımda bir nəfəs hiss etdim. Titrəyərək başımı çevirdim. Cavidan paltarını dəyişdikdən sonra yavaşca yanıma gəlmişdi.

– Kənan bu gecə bütün şairliyin çuşa gəlib. Bu adı, mənasız ninniye əsil sənət əsəri ruhu verirsən.

Həm gözlerimdəki yaş damlalarını gizlətmək, həm də arvadımın üzünə baxmamaq üçün başımı yavaşca yan tərəfə çevirdim, üzümü kamanın üstünə əyərək çalmağıma davam etmək istədim.

Ancaq bilmirəm nədənsə bir az əvvəlki cazibə keçib getmişdi. Bayaقدan bəri o cür gözəl seslər çıxaran kamanım indi birdən-birə qaba bir taxta parçasına dönmüşdü. Onu əsəbi bir hərəkətlə pianonun üstünə qoydum. Cavidanın üzünə baxmaqdan hələ də çəkinərək:

– Yaxşı, yataq, – dedim.

Arvadımın yorğunluqdan gözləri yumulurdu. Mən soyunanacan yatağın bir tərəfində yuxuya getdi.

Ayaqlarımın ucunda yeriyərək yataq otağından çıxdım, üç il bundan əvvəl “Siyah yıldızlar”ı bestələdiyim otaqda bu sətirləri yazmağa başladım...

Hərdən qələmi yere qoyur, Bozyaxa yaylarının ən gözəl musiqisi olan circıramaların səsinə qulaq asıram, qaranlığın içindən lampamın ətrafına köhnə tanışlar kimi uçub gəlməyə başlayan pərvaneləri, uzun, yaşılqanadlı gecə cücülərini görərem... Buradakı həyatın necə də doyulmaz bir ləzzəti vardır.

Sabah Xınalı yapıncağı görəceyəm

Xınalı yapıncağı görə bilmədim. Çox qəribədir. Necə ola bilər. Lamie məni görməyə gəlməsin?

Bu yandan da bir dəqiqə tək ola bilmirəm ki... Ah, bu insafsız qonaqlar... Məni burada da rahat qoymurlar... Səhərdən axşamacan azı on dəstə qonağımız gəlib. Üstəlik "Kənan bəyi görməyə gələ bilməmişik. İnciməsin. Sabah, inşallah gələrək", – deyər xəbər göndərənələr də var.

Yarım saat vaxt tapıb Şəmi dedəni görməyə gedə bilmədim. Eşitdiyimə görə o yazığın da başına bir fəlakət gəlib. Arvadı keçən il cavan bir dəvəçiyə qoşulub qaçıb Qoca dostum şikayət eləmiş. Ancaq güman edirəm ki, bu hadisə hər halda onu çox məyus etmişdir. Sabah təzdən gərək onun yanına gedəm.

Axşamcağı Şükrü bəy bizə gəlmişdi Fikrətlə Səmiyəni də gətirmişdi. Bir neçə dəfə az qala Lamieyi soruşacağdım. Bu çox təbii bir şey olardı. Şükrü bəyin heç bir şey hiss etməmiş olduğuna əminəm. Məcərimizə dair kiçik bir şey hiss etmiş olsa da, mənimlə başqa cür rəftar edərdi.

Bəli, Lamieyin nə elədiyini, bu vaxtadan nə üçün gəlin getmədiyini xəbər almağım çox təbii bir şey olardı. Lakin soruşmağa heç cür cəsarət eləmədim.

Fikrətlə Səmiyənin danışığına fikir verirdim. Uşaqlar tez-tez Lamieyin adını çəkirdilər. "Paltarını çirkəndirmisən, Lamie ablanın sənə acığı tutacaq... Lamie abla mənə yelləncək asacaq..." Bir neçə dəfə qonaqları otaqda qoyub bağçaya çıxdım. Bağın dal qapısına qədər getdim. Bir az o tərəflərdə gezişdim. Lamie uzaqdan da olsa, görünməli deyildimi?

23 iyun

Bu gün səhər yuxudan gec oyanmışdım. Yatağımın içində tənbel-tənbel uzanıb papiros çəkərkən Cavidan içəri girdi. Əlində bir kağız vardı.

Bu kağızı indicə Münir bəy göndərib. Bu gün cıdır var. Bizi oraya dəvət eləyir. Yazır ki, iki saatdan sonra dalımızca gələcək.

Ürəyim birdən sıxıldı.

– Bu təklif heç də xoşuma gəlmədi. – dedim. – Axı biz buraya dincəlməyə gəlmişik. Avropada bu yarışlar lap zəhləmizi tökmüşdü.

– Elədir. Ancaq... Bu bir başqa şeydir. İzmir yarışları mənə maraqlı olar.

– Yox canım... Bu, Avropadakı yarışların adı karikaturasından başqa bir şey deyil.

– Axı deyirdin yaxşıdır. Hər halda bugünkü fürsəti əldən qaçırmayacaq. – Boşla, Cavidan. Bir ele diqqətləyiq şey olsa idi, mən səni aparmaq istəməzdimmidi? Özün görürsən ki, qonaqların əlindən göz aç bilmirik... İndi sənə ilə rahat oturaq evimizdə. Axşamüstü gezməyə çıxarıq. Sən heç bu tərəfləri gezməmişən. İstəyirsən Qırx çamlara gedərik. Hətta istəsən səni Ərəb dərəsinə də apararam.

Cavidan yavaşca çiynilərini çəkdi.

– Ərəb dərəsi! Nə şairənə addır. Eşidən də deyər yəqin bir cənnət ziyarəti təklif edirsən

Arvadımın hərdən belə, hörmət gözləmədən, acı və istehzalı danışmağı var. Buna adət etdiyimə baxmayaraq söz məni götürdü. Ancaq yenə də acıqlı cavab vermədim. Sadəcə olaraq ağır bir tərflə:

– Təbiət, – dedim, – hərəni bir dillə danışdırır. Mən buralarda böyüdüyüm üçün bu yerlərə başqa gözle baxıram.

Sonra bu söhbəti kəsmək üçün tələsik əlavə etdim:

– Hər halda Münir bəy bir üzrəhliq edərək, elə deyilmi, Cavidan?

– Mümkün deyil. Çünki mən cavab göndərmişəm. Sənin bu arzumu rədd edəcəyini güman eləmədim.

– Şübhəsiz. Yenə də fikrinə belə bir şey gətirmə. Madam ki, ürəyin istəyir, gedərik.

– Çox gözəl... Ancaq sən belə, məktəbə getmək istəməyən uşaq kimi mısırığımı sallasan, bu cür getmək mənə ləzzət verməz

Söhbətimiz bir istiqamət alırdı. Bir az biclik işləmək, arvadımın zəif damarını tutmaq lazımdı. Gülməyə başladım. Nəvazişlə:

– Niyə belə deyirsən, Cavidan? – dedim. – Biz buraya nə üçün gəlmişik? Mənim yaxşı işləyə bilməyim üçün, elə deyilmi? Mən müəyyən dərəcədə bir guşənişin həyatı keçirməsəm, özümü bir sıra dünyəvi arzuların, fikir-xəyaldən uzaq saxlamasam, sənətin tələb etdiyi sakitliyi necə tapa bilərəm? İstəyirsən cıdırı-filana, hara deyirsən yenə gedək, sənətlə gözəl-gözəl yerlərə seyrə çıxmaq, əyləncə yerlərini gezək... İki ay sonra yenə əliboş İstanbula qayıdaq... Mən qəti olaraq işləməyə başlamaya istəyirdim.

Cavidan üçün bu elə bir səbəb idi ki, axar suları da duruldu. O saat yumşaldı.

– Çox gözəl, – dedi. – Elə olsun. Onda heç olmasa Münir bəyə xəbər göndərək. Ancaq o bizdən ötrü narahat olacaq.

– Yox, Cavidan. Bu yaxşı olmaz. Sən Münir bəylə gedərsən. Mən qalaram. Buradakı cıdırı sən heç görməmişən. Güman edirəm ki, sənün üçün çox maraqlı olar.

İki saat sonra Cavidanı Münir bəyin faytonuna mindirdiyim zaman azad nəfəs aldım. Məktəbdən qaçmış dəcəl bir uşaq kimi sevinirdim.

Günortaçağı, həm də çox isti idi. Bağın içində gəzməyə başladım. Bir neçə dəfə dal tərəfdəki dar çıxıra çıxdım. Şükrü bəyin bağında heç kəs görünmürdü. Sıx ağac topaları arasından güclə görünən evin pəncərə taxtaları örtülü idi.

– Lamie bu gün mütləq gələcək... Ancaq hələ tezdir. Uşaqları gəzməyə çıxarmaq üçün havanın sərinləşməsini gözləyir, – deyə özümə təsəlli verirdim.

Şəni dədəni ayaqüstü görə bilmişdim. Əməlli-başlı danışmağa vaxt tapmamışdıq. Bir-iki saat vaxt keçirmək üçün onun yanına getmək qərarına gəldim. Küçəyə çıxıb qoca dostumun bağına tərəf yollandım.

Ancaq tek sərv ağacının yanındakı kiçik daş evi uzaqdan görəndə ürəyimdə bir tərəddüd baş qaldırdı. Bu gün özümü çox xoşbəxt hiss edirdim, kefim kökdü. Gülmək, sevilmək, uşaq kimi dəcəllik etmək istəyirdim. Dostum isə dərli idi. Onun mətəminə şərək olmaq, özüm gülüb-əylənmək istədiyim halda ona həzin şeylər danışmaq lazım gələcəkdi. Öz-özümə: “Nə olur olsun” dedim. Qoy bu gün kefimi

pozmayım. Qoca dostuma təsəlli vermək üçün bir aləm vaxtım var. Mən günəşin bugünkü qəder gözəl və parlaq işıq saçdığını həyatımda çox az görmüşəm.

Çəpərin üstündən boş bir bağa keçdim. Oradan da Ərəb dərəsinə enən çıxıra çıxdım.

Çox uzaqlara getmək fikrim yox idi. Ancaq yenə yavaş-yavaş köhnə xatirələrə dalmışdım, onlar isə məni qüvvətli bir sel kimi tə “Zeybək bulağı”na qəder çəkib aparmışdı.

Bir neçə dəqiqə orada oturmaq, yosunlu qayaların görünməz yerlərindən damcılayan, mağaranın qaranlıq dərinliyində gızlı hıçqırıqlara bənzər əks-sədalar verən suları dinləmək, qaya parçalarının kənarlarından sallanan “qaya üzümləri”nin əmələ gətirdiyi qırmızı seyvənlərə tamaşa etmək istəyirdim. Lakin vaxtı nəzərə ala bilməyib, orada uzun müddət qaldım. Belə ki, geri qayıdarkən günəş İlica təpələrinin dalına çəkiliydi. Bundan artıq yubanmayım deyə, sürətimi artırmışdım. Bağa çatdığım vaxt yorğunluqdan nəfəsim kəsilirdi, tamam tər içində idim.

Tələsik quyu başına gətdim. Bir ağaclığın yanından keçərkən qulağıma uşaq qəhqəhəsi gəldi. Bu, deyəsən Fikrətin səsi idi.

– Lamie abla, topu mənə at.

Yorğun dizlərim əsməyə, ürəyüm daha artıq sürətlə döyünməyə başladı. Ağacların arasında gözüme bir çəhrayı paltar sataşdı.

Ah, Xınalı yapıncaq... Səni bu qəder dərin həsrətlə görmək istədiyimi bilirdinmi?

Lamie eynən keçən gecə xəyalımda canlandırıdığım kimi daş hovuzun kənarında oturmuşdu. Üzü o tərəfə idi. Fikrət məni görəcək:

– Lamie abla, bax gör kim gəlir, – dedi.

Belə bir həyəcan keçirəcəyimi bu vaxtanan təsəvvür edə bilməmişdim. Elə bil canım bu saat çıxacaqdı. Qız laqeyd bir halda başını çevirdi. Üzünü görüncə yerimdə donub qaldım:

Lamie adlanan qız Xınalı yapıncaq deyildi...

Bir az sonra əhvalatı öyrənmişdim. Xınalı yapıncaq İzmirdən iki il yarım bundan əvvəl gedibmiş. Şükrü bəy Fikrətlə Səmiyəyə baxmaq üçün rəməlli bir mühacirin qızını övladlığa götürür. Qızın adı Ləman imiş. Xınalı yapıncağı heç cür unuda bilməyən, gündə bir neçə dəfə onu xatırlayın ağlayan Fikrət Ləmana “Lamie abla” deyirmiş. Sonra... elə evdə də hamı onu belə çağırmağa başlayıbmiş...

İki həftə bundan qabaq buraya gəldiyimiz vaxt Bozyaxa çox sakitlikdi. Bağ sahiblərinin çoxu hələ köçüb gəlməmişdi. İndi isə artıq ətrafda boş ev qalmamışdı.

Bu il Bozyaxada həyat hər zamankından daha coşqun və neşəlidir. Bağlarda, bağçalarda rəngarəng qadın geyimleri gözə çarpır, axşamçağı yollar çox qələbək bir gəzinti yerini xatırladır. Gecələr Qırx çamlarda ay işığında məclislər qurulur, hər axşam bir yerdə yığışan cavanlar səhərə qədər çalib-çağırır.

Xülasə, Bozyaxa bu il bayram içindədir... Hamı əylənir, hətta bu türksayağı yaşayışı xeyli adi, buradakı insanları çox ibtidai, bu sadə əyləncələri isə səfilanə hesab edən Cavidan üçün də pis keçir.

Cavidan dünən mənə

– Bu cür yaxşı dincələcəyimi heç ümid etmirdim, – dedi. – Doğrusu bir az sənə xoş olsun deyə, buraya gəlməyə razı olmuşdum... Ancaq indi buralar heçqətən xoşuma gəlməyə başlayır.

Cavidanı tez-tez qonşuluqdakı bağlara qonaq çağırır, hərdən bir İzmirə də gedir. Hətta keçən həftə Qarşiyaxada atasının köhnə dostlarından birisinin evində iki gecə qonaq qalmışdı.

Bəli, Bozyaxada hamı əylənir, dincəlir... Təkcə mən sıxılıram, ölürəm. İstanbuldan ayrılmağıma gündə mən dəfə peşman oluram. Başqalarının nəşəsi əzabımı artırmaqdan başqa bir şeyə yaramır. Bozyaxa gözümde bütün rəngini, bütün rəyihəsini, bütün gözəlliyini itirmişdir. Günlər çox uzun görünür, bitib tükənmək bilmir. Bu, mənə heç bir yeni şey verə bilməyəcək rəngsiz günlərin can sıxıntısını, yorğunluğunu lap səhər açıldandan duymağa başlayıram. Gündüzlərin günəşi kimi aylı gecələrin aydınlığı da mənə sönük, cansız və ürəküzücü görünür. Nə gecəni, nə gündüzü, nə Ərəb dərəsini, nə Qırx çamları, xülasə, heç bir şeyi sevmirəm, sevmə bilmirəm...

Özümü aldatmaq, ovutmaq üçün çox çalışdım. Ancaq nahaq yerə... Mən Xınalı yapıncağı sevirməm... Necə? Nə üçün? Bilmirəm. Təkcə onu bilirəm ki, bu məhəbbət qanıma, qəlbimə işləmişdir... Nə qədər sağam, üreyimdən çıxmıyacaq...

Mən bu sevgini əvvəllər dərin bir mərhəmət zənn etmişdim. Lamienin burada olmadığını öyrəndiyim günün səhəri idi. Üreyimə

izah edilməsi mümkün olmayan bir kədərle bağda gezişirdim. Dözə bilmədim, Şükrü bəyin başına keçdim.

O, mənə evin qabağındakı çardağına apardı. Oradan-buradan danışmağa başladıq. Heyəcanımı gizlətmək üçün bütün qüvvəmi sərf edir, Lamienə soruşmaq istəyirdim. Unudulmuş bir çöhrəni xəyalında canlandırmaq istəyənlər kimi gözlerimi qiydım.

– Əvvəllər sizin uşaqlarla bərabər gəzən cavan, sarışın bir xanımı görürdüm. İndi deyəsən burada yoxdur...

Şükrü bəyden Lamienə dair bəzi şeylər öyrənə biləcəyimi ümid edirdim. O isə gözələdiyimdən çox səmimiyyət göstərdi, yazıq Xınalı yapıncağı başına gətirdiklərimi kədərli bir sadələvhlüklə mənə danışdı. Onun danışdığı bu sərgüzəştin elə yerləri vardı ki, uşaq kimi ağlamaq üçün özümü güclə saxlayırdım.

Şükrü bəyden ayrıldığı zaman dünya gözümə qaralmışdı, elə bil üreyimə nə isə bir şey həmişəlik qırılmışdı.

O vəziyyətə düşmüş cavan bir qız üçün bütün bunlar çox təbii şeylərdi. Mən necə olmuşdu ki, bunları ağılıma gətirə bilməmiş, üç ilə yaxın bir zaman ərzində Bozyaxada hər şeyin qoyub getdiyim şəkildə qaldığını zənn etmişdim?

Əvvəllər elə güman edirdim ki, Lamienə başına gələn fəlakətlər üçün yazığım gəlir, onu hər yerdə ancaq buna görə axtarıram... Xınalı yapıncağı görmək üçün çəkdiyim dözülməz həsrət ona bəslədiyim mərhəmətin sayəsində doğur. Amma sonra düşünə-düşünə hər şeyi özüm-özümə izah etdim. Həqiqəti nə üçün gizlədim? Elə xudkam bir təbiətim vardı ki, xoşlamadığım bir şeylə maraqlanmağı, ona acımağı bacarmazdım. Xınalı yapıncağı bu qədər dərinə sevməyə idim, onun sərgüzəşti mənə belə təsir etməzdi. Özümü təmizə çıxarmaq üçün zehnimdə mən cür bəhanələr uydurur, məntiq axtarırdım. Lamienə o cür vicdansızcasına atıb getdiyim zaman da belə olmamışdı?

Lamienə sevirəm. İlk vaxtlar bu həzin qənaətim qarşısında məğlub olmaq üçün çox çalışdım, çox şey etdim. Musiqi həyatımın bir çox çətin və kədərli vaxtlarında mənə təselli vermişdir. Yenə ondan şəfa umdum. Bütün varlığımı fikrimi yeni əsərimə vermək istədim. Qızığın bir fəaliyyətə, işləməyə başladım.

Otağımdakı lampanın işığı sönük göstərə biləcək qədər aylı bir gecə idi. Dirsəklərimi pianoya dayamış, başımı ovuclarımın içinə almışdım. Pəncərələrdən gələn ilıq, bağ ətri ilə dolu meh nədənsə nəfəsimi

tutur, vücuduma qeribə bir özgünlük getirirdi. Pəncərənin qabağında dayanmış Cavidan mənə tərəf döndü:

– Niyə belə susursan, Kənan? Nə gözləyirsən?

Kədərlı bir təbəssümlə arvadıma baxdım:

– İlham gözləyirəm, Cavidan. Bura, pianonun yanına gəl!

Cavidan dərin heyətlə gülümsəyərək yanıma gəldi.

– Pianonun bu tərəfinə keç, Cavidan. Əllərini buraya qoy. Sonra çənəni, yanağının bir hissəsini də əlinin üstünə qoy.

Cavidan güle-güle dediklərimi yerinə yetirirdi.

– Mənə zehnidəki rəsm əsərini təqlid etməyə istəyən rəssam kimi, pozalar verirsən, Kənan.

Ona cavab vermədim. Əlimlə arvadımın yanağını oxşayaraq başını bir az yana çevirdim. Bu vəziyyətdə ayın işığı üzünə daha yaxşı düşür, qumral saçlarını da açıq-sarı göstərirdi.

– Bu vəziyyətdə mənə dinləyirsən, yaxşımı?

– Bu gülünc və cansızıcı vəziyyətdir. Ancaq madam ki, elə istəyirsən... İşləyəcəksən?

– Güman edirəm.

Cavidanla bir-birimizə baxıb gülümsəyirdik. Bir neçə gündən bəri üzərimdə işlədiyim bir parçanı yazıb qurtarmaq istəyirdim, lakin istədiyim mümkün olmadı. Kiçik bir tərəddüddən sonra köhnə mahnılarından birini, Lamienin çox dəfə otağıma gəlmiş gecələr başını pianoya dayayaraq dinlədiyi parçanı çalmağa başladım. Onu ikinci dəfə təkrar çalmaq istədiyim zaman bayırda pəncərənin yanında bir it hüdü. Yuxuda danışmış kimi dalğın-dalğın:

– “Quzğun” gəldi, Xınalı yapıncaq! – dedim.

Cavidan heyətlə üzümə baxırdı. Mən də başımı qaldıraraq şaşqın-şaşqın ona baxdım. Arvadım heç bir mənə verə bilmədiyi bu sözlərə gülürdü. Halbuki, dörd yay əvvəl Lamie burada ağlamışdı. Əsəbi bir ümidsizliklə pianonun qapağını örtürdüm.

– Gedək, Cavidan, – dedim. – Bir az səninlə gezək. Bu daha yaxşı olar.

Mən Lamieni sevirəm.

Bezi gizli xəstəliklər var. İnsan onların harada və necə başladığını müəyyən edə bilmir. Yaralar elə incə və zərif olur ki, bədəni mübhəm, xoş heyəcanlara bənzəyən zəhərlənmələri də tezəcə başla-

yan sərxoşluq kimi ilk vaxtlar ləzzət və neşə verir; ağrılar o qədər küt olur ki, yerini müəyyən edə bilmirsən. Sızıldayan bədənin elə bil sənə zaman-zaman şikayətlər edir. Səni için-için yeyib bitirən xəstəliyin əlaməti belədir.

Mənim Lamieyə olan eşqim də buna bənzər bir xəstəlikdir... Artıq həqiqəti özümə gizlətməyə lüzum görmürəm.

İsti günorta vaxtlarında bezi yerlərdən günəşin şüaları süzülən ağaclardan birinin kölgəsində arxası üstə uzanıram, xəyalıma daha qaranlıq bir gecə getirmək üçün yumulu gözlərimi əllərimlə örtür, dərin-dərin düşünməyə başlayıram.

Daha şübhəm qalmamışdır. Mən Lamieni həmişə sevmişəm. O, kiçik, sadə, biçərə bir qız uşağı idi. Mənə isə həyatımın məhrumiyətlər və ümidsizlik içərsində keçən illərdən sonra gördüyüm şöhrət və səadət məst etmişdi. Öz kefi ilə iş görənlə, lakin təcrübəsiz bir adam olmuşdum.

O zaman məhəbbət və səadət haqqında təzə fikirlərim vardı... Yenəcə daxil olduğum kübar, lakin saxta mühitin özündən bədgüman fikirləri... O vaxt mənim üçün eşq elə bir şeydi ki, o, mütləq zarafat, müvəffəqiyyət, şöhrət, sərvət və etinasızlıqla bərabər gəldirdi. Yüksəlmiş bir insanın sadə və zavallı Xınalı yapıncağa könül verməsi, həyatını onunla bağlaması mümkün mü idi? Həyat tərzimlə, fikirlərimlə, sözlərimlə başqa bir mühitin adamı olduğumu iddia etsəm də, vaxtla gedib-gəldiyim təkyənlik və Şəmi dədənin təsirində yazıq və hər şeydən çəkinən bir adam olaraq qalmışdım. Hələ on altı yaşında iken böyük bir adam kimi Leylamanın ilk busesini rədd edən, ruhunun məğrur kədərinə illərcə bu torpaqlardan sürükləyən bir adam, bu bağların övladı idim.

Əllərimi gözlərimin üstündən götürüb “Kərəm”in ağır-ağır dolanmasına tamaşa edirəm. Sonra gözlərim yenə yumulur, dolun iniltisini, daş hovuzda tökülən suların saf səsini dinləyərək yenə düşünməyə başlayıram. Çox güman ki, bu məhəbbətin başqa səbəbləri də var. Mən həmişə uzaq yerlərin həsrətini çəkən, əldə edilməsi mümkün olmayan səadətlər arzusu ilə yaşayan, xəstə sayılacaq dərəcədə bir xəyalpərvərəm.

Görəsən, indi Xınalı yapıncağı ümidsiz bir surətdə itirdiyim üçün mü bu qədər sevirəm?

Onu bəlkə bir daha heç görməyəcəyəm... Bəlkə bir də süzgülün, yaşıl gözlərinin mənə baxıb gülümsəmədiyini görmədən, geniş alınla

tökülən incə, qıvrım saçlarına bir də əlimi vurmadañ öləcəyəm. Ah, yazıq canım!

Uzandığım yerdən ağır-ağır qalxır, hovuza tərəf getməyə başlayıram. "Kərəm"lə qarşılaşırdıq. Heyvan birdən dayanır, böyük sarı gözələrində məni anlayır və halıma acıyırımı kimi görünən dərin bir nəzərlə üzümə baxır.

"Kərəm" bizim gözəl sevdamızın yeganə yadigarı kimi qalmışdır. Gələn il burada bəlkə heç onu da görə bilməyəcəyəm. Dirsəklərimi hovuzun mərmərinə dayayıram, əllərimi zərif-zərif köpüklənən suya salıram

Xınalı yapıncağı ilk dəfə burada qollarımın arasına almışdım. Havanın tutulmağa başladığı o payız gününü xatırlayıram. Lamiə ayrılıq günlərinin yaxınlaşdığı düşünərkən kədərlənir, gözəl gözələrinə ümitsiz bir məlal dolurdu. O, ağlamağa hazırlaşarkən mən gülür, çilli yanaqlarına astaca çırma vurur, zarafət edirdim. "Bu məhəbbət deyil, Xınalı yapıncaq, deyirdim. Bu bir könül oyuncağıdır, bir az incə desək, dodaqlarımızın əyləncəsidir".

O vaxt mənim üçün bəlkə də belə idi. Lakin bir zarafət, bir yalan, bir əyləncə kimi başlanan bu sevdə gizli bir zəhər kimi dodaqlarımdan qəlbimə axmışdı.

8 iyul, Bozyaxa

Şəmi dedə bu günə qədər mənə faciəsindən danışmamışdı. Təbiidir ki, mən də heç nə soruşmurdu. Qoca dostumun dərdini təzələmək istəmirdim.

Bu axşam Ərəb dərəsinə enən yamaclardan birində oturmuşduq. İkimiz də düşüncəyə dalmışdıq. Şəmi dedə birdən:

– Başına gələni eşitmisənmi, oğlum? – deyər soruşdu.

– Bəli... Çox təəssüf etdim.

Bu cavabı verərkən onun üzünə baxmaqdan çəkinirdim.

– Səndəmi təəssüf edirsən? Onda bu işə təəssüf etməyən bir mən özüm qalırım.

Qoca dostum güldürdü, özü də fikri və qəlbi sakit insanlar kimi, başına gələn əhvalatdan razı adamlar kimi güldürdü.

Gözlərimi heyrətlə üzünə dikdim: bu Şəmi dedə nə məğrur adamdır, gör hissələrini necə də cilovlaya bilir!

Baxışından nə düşündüyümü anlamışdı, sözüne davam etdi:

– Mən bu işi tutmağıma əslində peşman idim, oğlum. Başqalarına desəm, məni divanə hesab edərlər... Sən bəlkə başa düşərsən. Bir xəyali yarı-vefadarım vardı ki, bütün ömrümdə bir gün də olsa məni tək qoymamışdı.

Gecələri kimsəsiz, evimdə sanki sessiz-səmirsiz gezişir, çöllərdə tək gözdüyüm zaman yanıma gedir, ney çaldığım, Hafizi ya Füzulini oxuduğum vaxt qarşımda boynunu burub durur, rəngini aydın təsəvvür etmədiyim gözləri yaşla dolurdu. Evimə yad bir qadının gəlməsi bu xəyali sevgilimi mənədən incik salmışdı. "Onu son nəfəsimdə bir də görmədən öləcəyəm", – deyər heyifsilənirdim

Yad qadın bir gün məni atıb getdi. İlk günlər qəribəmədim, desəm yalan olar... Lakin yarımın yenə mənimlə barışacağını göstərən əlamətlər var... Qaranlıq və sessiz gecələrdə evin ətrafında gezişdiyini, ney çaldığını, Füzulini oxuduğum zaman yenə yavaş-yavaş ağladığını eşidirəm.

Ürəyimdə anlaşılmaz bir qorxu ilə qoca dostumun üzünə baxdım. O yenə halından razı, sakit uşaq təbəssümü ilə gülümsəyirdi. Sonra o, başqa şeylərdən danışmağa başladı:

– Mən düşünüb-düşünüb qəzavü-qəder məsələsində bu nəticəyə gəlmişəm ki, oğlum, həyatda baş verən fəlakətlər üçün xaliqi təqsirləndirən, günahı dünyanın quruluşunda görənlər var. Halbuki, xaliq hərəyə bir cür xasiyyət, istedad verir, hər fərd üçün ayrıca bir yol qoyur. Hər kəs öz yolu ilə getsə, hamı xoşbəxt olar, oğlum. Gözlərinin qabağına belə bir dünya getir: müxtəlif yollarla irəliləyən, bir-birilərinə heç toxunmayan, bir-birini incitməyən, hətta görməyən yolçulardan ibarət uzun bir həyat karvanı... Günah çox vaxt özümüzdə olur... Alnımıza yazılmış doğru yoldan çıxırıq... Bütün fəlakətlər də buradan doğur... Sübutmu istəyirsən? Göy üzünə bax... Ulduzlara bax... Bunlarda gördüyün bu gözəl nizamı hansı başqa səbəbə bağlaya bilərsən?.. Əgər bunlar da insanlar kimi xaliqin qoyduğu yoldan çıxmağa başlayarlarsa, kainatda baş verə biləcək qiyamət təsəvvür elə: göy üzünü dağılır... Kəhkeşanlar başımız üzərindən axıb gedir. Mövsümlər pozulur

Şəmi dedə yavaş-yavaş qaralmağa başlayan axşam səmasındakı tək-tək ulduzları titrəyən barmağı ilə göstərərək sözüne davam edir, qarışıq, sirlə və dumanlı şeylər danışdı. Ayrıldıığımız zaman hava tamamilə qaralmışdı. Ağır addımlarla evə qayıdarkən düşünməyə başladım.

Bu qoca, guşenişin adamın dağınıq və dumanlı sözlərində yeqin ki, bir parça heqiqet de var. Ruhumun bütün sakitliyini, qərarını elimdən alan, bu sevdiyim yerləri mənə həzın bir surətdə solmuş göstərən sevgi, bəlkə daha dərin, daha ümumi bir dərđin bir parçasıdır. Mən bu yerlərdə böyümüş, daim tekliyi seven, məhzun ruhlı bir uşaq idim. Ömrümün kölgeli və məhrumiyətlər içərsində keçəcəyi qəzavü-qədərin hökmü idi. Heç bir şeydən razı qalmayan bir təbiətim vardı. Ruhum yalnız burada heç olmazsa bir az sakitlik tapa bilərdi, bu işə mənim üçün bir dərəcəyə qədər səadət sayılırdı.

Başqa bir həyatın, başqa bir mühitin eşiqinə düşdüm. Bir neçə il özümü başqa bir adam sandım, sevdiyimi, xoşbəxt olduğumu güman etdim. Təbiət isə öz işini gördü.

O məstane gecələrin sonu gəlib çatdı. O aləmin bütün qəndilləri gözümde söndü.

Ehtimal ki, gizli atəşlər kimi için-için yandıqdan sonra bu gün yenidən şölələnən eşqim, həmin dərđin və ümumi dərđin bir şəklidir.

İriyarpaqlı budaqları hasarın üstündən aşib tozlu yola doğru sallanmış böyük əncır ağacının altına gəlib çıxmışdım. Xınalı yapıncaq məni bir gün burada gözləmişdi. O gün Lamie İzmirdən gəlmiş, mənə Nəmət xanımın salamını gətirmişdi. Onunla ilk uzun söhbətimiz burada olmuşdu. Qız hərdən bir məndən utanır, bu budaqlardan birini çəkərək üzünə tuturdu. Mən bu qızçıqazla xoşbəxt ola bilərdim. Heyif!

12 iyul, Bozyaxa

Dünəndən bəri həyatımızda bir az rəngarənglik əmələ gəlmişdir. İstanbuldan gəlmiş bir qonağımız var. Dünən axşam yeməyindən sonra qəzet oxuyurdum. Cavidan əlində bir məktub içəri girdi.

– Bizə İzmirdən məktub gəlib. İndicə aldım. Kimdən olduğunu təsəvvürünə gətirə bilməzsən. Namiq Behcət bəydən. İki gün əvvəl bir iş üçün oraya gəlmişdir. Yazır ki, sabah bizə gələcək.

Qəzeti kənara qoydum:

– Nə yaxşı oldu, – dedim. – Bir-iki gün burada qonaq saxlarıq. Bozyaxanı Namiq bəyə göstərmək lazımdır.

Cavidanda nə işə bir tərəddüd hiss etdim.

– Nəce olar? Bizi narahat etməzmi?

– Narahat niyə edir? Namiq mөгər yad adamdır?

– Düzdür, ancaq burada bir az başqa cür yaşayırıq.

– Nə əhəmiyyəti varmış? Sənin üçün də bir az yaxşı olar. Yoxsa axır vaxtlar səni xeyli narahat görürəm. Deməyim artıqdır, şübhəsiz özün də görürsən. Səni çox zaman tək qoyuram. Hər halda Namiqin bu gəlişi pis olmaz.

Qəzeti yenidən əlimə almışdım. Cavidanın sözlərimə çox inanmadığını, hərdən bir gözücü mənə baxdığını hiss etirdim.

Bu Namiq Behcət bəy arvadımın uzaq qohumlarından idi. Foto həvəskar kimi məşhur idi. Bunun sayəsində Avropada kımyanı mükəmməl öyrənmiş, məlumatlı və dəyərli adamlar cərgəsinə çıxmışdı.

Avropada hərdən bir görüşürdük. Bu dəfə İstanbulda o, bizə daha tez-tez gəlib-gətməyə başlamışdı.

Bu adam məndən əvvəl Cavidanla evlənmək istəmiş, lakin müvəffəq olmamışdı. Qayınatam razı olmamışdı, yoxsa Cavidan özü onu rədd etmişdimi – bunları yaxşı bilmirəm. Hər halda orası mənə məlumdur ki, bu Namiq Behcət bəy Cavidana qarşı əvvəldən bir meyil var.

Son vaxtlarda onun dərđi təzələnməyə başlamışdı. Bir az səfəthər bir adam olduğu üçün bunu tez başa düşmüşəm. Bir də ki, bunu başa düşməyə nə var!

Ancaq bununla əlaqədar Namiq Behcət bəydən şübhələnmək həm özümə inanmamaq, həm də arvadıma qarşı hörmətsizlik olardı. Odur ki, özümü heç o yola qoymur, hətta Cavidanla hərdən bir “sənin keçmiş sevgilin” deyə zarafat da edirdim.

Bir gün yenə aramızda ondan söz düşdü. Gülərək:

– Evlənməyiniz pis olmazdı, – dedim. – Kim bilir gündə neçə vəziyyətdə şəklini çəkərdi.

Cavidan bərk əsəbiləşdi:

– Xahiş edirəm, Kənan, bu lətifəni bir də təkər etmə.

Mən gülərək soruşdum:

– Niyə? Nə zərəri var ki?

Ağıllı Cavidan bu sualdakı mənanı anlamamış kimi izah etdi:

– Məni fotoqraf modeli olaraq təsəvvür etmək, gülünc bir mövqeyə salmaq deyilmi?

O gündən sonra bu zarafatı bir də təkər etmədim.

Namiq Behcət məktubundan bir gün sonra Bozyaxaya gəldi. Bu nəğahani İzmir səfərinin səbəbləri haqqında mənə uzun-uzadı izahat verdi, sonra laqeyd bir tövrlə əlavə etdi:

– Dedim İzmire gəlməyinə gəlmişəm, sizi də bür görüm.

Bu sözlərdən sonra heç şübhəm qalmamışdı, Namiq bura Cavidana görə gəlmişdi. Gülərek:

– Cavidanın əvəzinə, bütür başqa işlərinizdən vacib hesab edəydimiz. Namiq özünü itirdi, qızarıb-bozarmağa başladı. Kesik-kəsik gülərek:

– Şübhəsiz... Şübhəsiz... Əlbəttə... Onu demək istəyirdim ki... – deyə kəkələdi.

Mən hakimane və bir az istehzalı bir tövrle:

– Bunu düzəltmək üçün bir yol var, – dedim. – Gerek bizdə bir həfte qonaq qalasınız.

Namiq üzümə baxa-baxa qalmışdı, bu səadətə heç cür inana bilmirdi:

– Mümkün deyil. O qəder işim var ki...

Mən siçanla oynayan pişik kimi söhbəti birdən dəyişdim.

– Çox təəssüf edirəm, ancaq nə etmək olar... Madam ki, bu qəder işiniz var...

Bu sözlərim Namiq bəyi lap narahət etdi. Onun tükələri biz-biz oldu. Şaşqınlığını gizlətməyə çalışaraq:

– Yox, – dedi. – Çox ələ vacib işlər deyil. Bir də bu yerlər o qəder gözəldir ki .. Bir neçə gün bu təbiət içərisində yaşamaq...

– Onda bir həfte... Başqa cürə ola bilməz.

Qonağımız təzədən işləri korlaya biləcək bir söz danışacağından qorxaraq, tez və təlaşla razılığını bildirdi.

Cavidan qonağı buradakı görməli yerlərə gəzməyə aparırdı. Namiq bəy aparatı ilə yığın-yığın şəkillər çəkirdi. Mən onlara çox az hallarda qoşulurdum. O səfeh bəlkə ələ bilir ki, mən Cavidanı qışqanıram? Heç özümü o dərəcəyə qəder alçaldarammı?

Doğrusunu demək lazım gələrsə, mən bu Namiq Behcət bəyə minnətdaram. Cavidanla lap tək-tənha qalmışdım. Köhnə dərdlərimi, acı xəyallarımı arvadımdan gizlətməkdə çətinlik çəkirdim. Bir çardağın kölgəsində arxası üstə uzanıb, saatlarca bu vəziyyətdə uyusub qalmaq indi daha çox arzuladığım, ən çox ehtiyac duyduğum bir şeydi. Halbuki, arvadımla mənim üçün cansıxıcı olacaq bir məhəbbət komediyası oynamağa məcburdum. Allah Namiq Behcətdən razı olsun... Birçə yaxşıqlıqla bu darıxdırıcı Bozyaxadan canımı qurtarsa idim, bir daha adını dilimə gətirməzdim.

22 iyul

Qonağımız getdi. Yəne Cavidanla baş-başə qaldıq. Builki yay qurtarana oxşamır. Hələ payıza qədər bir ələm vaxt var. Deyəsən, dözə bilməyəcəyəm.

24 iyul

Çox şükür, canım qurtarır... İki gündən sonra gedirik. Bu gün axşam-üstü Münirbəygildən gəlirdik. Cavidan dalğın bir nəzərlə uzaqlara baxırdı. Aramızdakı sükutun çox uzandığını görüb:

– Görürsən, buralar nə gözəldir? – dedim.

Arvadım heç tövrünü pozmadan, ağızucu.

– Bəli, – dedi. – Ancaq hamısı ələ eyni şeydir.

– Sən deyəsən darıxmağa başlamısən, Cavidan?

– ...

– Qanın qaradır.

– Bunu başə düşə bildiyin üçün təşəkkür edirəm.

Bu, açıq olduğu qəder də haqlı bir şikayətdi. Yazığa həqiqətən heç əhəmiyyət vermirdim. Utanmış və kədərli bir halda:

– Mənim xeyli vaxtdır əsəblərim yaman pozulub, Cavidan, – dedim.

– Şübhəsiz ki, bu müvəqqəti bir haldır. Az sonra keçib gedəcək. Yəne əvvəlki kimi canlanacaq, şən bir adam olacağam. Bilirəm, sənə münasibətimdə qüsurlarım olur. Nə edim? Xəstəyəm. İndi ki, darıxmağa başlamısən, bir-iki günə çıxacaq gedək İstanbula, heç bundan asan şey yoxdur.

Cavidan heyretlə üzümə baxırdı. Mən sözümə davam etdim:

– Düzünü bilmək istəyirsən, mən də artıq buralardan bezməyə başlamışam. Gecəsi, gündüzü, ayı, günəşi hamısı bir-birinin eynidir. İstəsən bir-iki günə İstanbula qayıda bilirik.

Cavidan bu təklifdən razı görünürdü. Ancaq bunu üzə vurmamağa çalışaraq:

– Çox gözəl. Bəs əsərin? – deyə soruşdu

– Bir neçə gündür əməlli-başlı işləyirəm. Əsərdən xeyli hissə yazmışam. Ancaq sən özün də etiraf edərsən ki, çox ələ həvəslə işləyə bilmirəm. Hər halda yazılan hissələr məndən gözələnəcək səviyyədə

deyildir Görünür, xəstəlik zamanı yaranan sənət əsəri bir şey olmur, bür qəder də gözleməli olacağıq.

Arvadım bu izahatla kifayətləndi, daha bir söz demədi. Evc çatanda ikimizin də kefi durulmuşdu. Bir-iki günə bu cəhənnəmdən xilas ola biləcəyəm.

26 iyul

Qərara almışığı ki, sabah yox, o biri gün yola düşək. Burada bizi nə qəder sevən varmış. Hamı təəssüf edirdi. Təkce dayımı başa salanacan qabıqdan çıxdım. Bu axşam qonşularımızdan biri məni bağına qonaq çağırmışdı. Axıruncu dəvət olduğu üçün rədd etmədim. Yaxşı ki, getmişdim. Tanışlarımdan bir çoxunu orada gördüm. Bundan istifadə edib onlarla da vıdaləşdim. Lamienin əmisi Şükrü bəy də orada idi. Kişi bir ara yanıma gəldi:

– İstanbula qayıtmaq istədiyinizi bir az bundan əvvəl evdə eşitdim. Çox təəssüf elədim, kefim yaman pozuldu.

Mən azca laqeyd bir təbəssümlə təşəkkür etdim. Şükrü bəy sözünə davam etdi:

– Bu yaxında bizim də qonaqlarımız gəlir. Bu gün Lamiedən məktub almışam. Yazır ki, bu yaxında ərini ilə bərabər İzmire gələcək, üç-dörd gün qonaq qalmaq istəyir. Əmidostu sevindiyyindən az qala dəli oldu. Yazıq qızı doğrudan da öz balam kimi sevirdim.

Şükrü bəy bu sözləri mənə çardağın lap qaranlıq bir yerində söyləmiş olmasa idi, meyit kimi saraldığımı görəcək, yəqin ki, hər şeyi başa düşəcək idi. Nəfəsım tutulur, qulaqlarım uğuldayırdı. Uşağ kimi atılıb-düşmək, sevincimdən ağlamaq istəyirdim. Ah, mən Xınalı yapıncağı nə qəder seviremmiş!..

Şükrü bəy ciblərini axtarmağa başladı.

– Məktubu görsən hara qoydum? – dedi. – Qızı ilə bir yerdə çəkirdiyi şəklini də göndərib, istəyirəm sizə göstərim. Lamie nə qəder dəyişmiş, əməlli-başlı bir xanım olmuşdur.

Ürəyim şiddətlə çırpınırdı, az qala parçalanacaqdı. Bu dəqiqə Lamienin şəklini görmək mənim üçün onun özünü görmək kimi bir şeydi. Əh, Şükrü bəy ciblərini nə üreksıxıcı bir ağırlıqla axtarırdı. Oturduğum yerdə əsəbiləşib özüməndən çıxır, ürəyimin içini yeyirdim.

Məktub tapılmadı ki, tapılmadı. Şükrü bəy:

– Bu ciblərimdə yoxdur, – dedi. – Görünür, yay paltomun cibində qalıb.

Sonra da başqa şeylərdən danışımağa başladı. Lamienin bir neçə gündən sonra görmək ümidi olmasa idi, xəyalımın bu cür qırılmasına döze bilməzdim.

Bura çuxur bir yerdə. Bir tərəfindən qalın bir hasar, o biri tərəfindən isə bağ sahibinin görkəmsiz taxta evi ilə əhatə olunmuşdu. Çardağ adamın nəfəsini boğacaq qəder alçaq, budaqların bürndən asılmış fənər isə ölü gözü kimi sönükdü. Həsirlərin üstündə oturmuş qonaqlar ikrah hissi doğuracaq qəder adi, ruhsuz adamlardı. Bır az əvvəl ele soyuq, lazımsız şeylər danışırdılar ki... Bu maraqsız söhbətləri danışa-danışa hələ bir kobud-kobud gülürdülər də.

Halbuki indi. . Həmin xoş xəbəri eşitdiyim bu xaraba baği ömrümdə unutmuyacağam. Burada gördüyüm simaları ömrümün axırına qəder xatırlayacağam. Gecəni səs-küyləri ilə dolduran cırcıramalardan daha canlı bir məxluq olmuşdum. Aramsız danışırdım, özü də ele gözəl, sevimli, ümidverici şeylər danışırdım ki, qonaqlar lap mat qalmışdılar... Bır az bundan əvvəl çardağın qaranlıq bür küncündə kədərli və sakit oturmuş adama bürndən-bürə nə olduğunu heç cürə başa düşə bilmirdilər. Gecəyanısı məclis dağılanda Şükrü bəyi bağının qapısına qəder ötürdüm. O içəri girdikdən sonra alçaq hasarın üstündən qaranlıq bağa uzun-uzadı tamaşa etdim. Demək, bu ağacların arasında Xınalı yapıncağı yenə də görəcekdim.

Bağımızın arxasındakı cıdırda gəzişirdim, heç cür içəri girmək istəmirdim. Bu çılğın sevincimi haraya sığıdıracaqdım? Gecə aydınlıq deyildi, ancaq göy üzü öz gözəlliyi ilə bür pəri aləmini xatırladırdı. Arada bür Cavidanın menden nigarən qalacağını fikirləşdim. Bür gecə arvadımı da sevirdim, həm də lap titrəyən, sızlayan bür məhəbbətlə. Buna baxmayaraq, evə girmək meylim yox idi. Əllərimin cibimə saldım, köhnə mahnılarımdan birini fitlə çalaraq yoxuşu enməyə başladım. Qəlbim daşqın bür məhəbbət və səfqətdən sıxılır, həyəcandan gözələrim yaşarırdı. Qırx çamların öteyindəki sel çuxurlarına qəder gedib çıxmışdım. Xınalı yapıncağın dörd il bundan əvvəl Nəmət xanımla məni təhlükədən xilas etmək üçün qolunu cızıb qanatdığı su qurağına getdim. Yolumu oradan şəhidlər məzarlığınacan uzatdım. Bür gecə Lamienin buraya gətirdiyimi xatırladım. Lamie bür qaranlıq və xaraba məzarlığın kənarında əsrarəngiz bür qorxudan hiçqırıqlarla ağlamağa başlamışdı.

Onu görünməz bir təhlükədən qoruyurmuşam kimi qollarım arasına alıb sıxır, gözlerinden, dodaqlarından öpürdüm. Hələ indi də onun hıçqırıkları qulağımda, gözlerinin yaşı ilə islanmış busələrin acı ləzzəti dodaqlarımdadır.

Qorxmuş bir aciz məxluqu qollarım arasına alıb ovundurmaq nə qədər xoşdur. Belə bir biçərə, müdafiəsiz məxluqu min qorxu, min təhlükə içərisinə atıb getmişdim. Kim bilir, sonra Lamiə neçə dəfə o gecəki kimi ağlamışdır. Görsən qəlbim onu nə üçün uzun müddət xatırlamamış, susmuşdu? Nə üçün mən məhəbbətimi, səadətimi belə üzüstə atıb getmişdim?

Buradan geri dönürkən yolumu dəyişdim, qaranlıqda min əziyyətlə yoxuşu qalxıb Qırx çamların yanına çıxdım. Hələ uşağ vaxtlarımda mən bu yerləri hər cür havada, mın cür işıq içində görmüşdüm. Lakin onu bu son illərdə həmişə o yağışlı ayrılıq gecəsindəki mənzərəsi ilə gözümün qabağına gətirirdim. Yağış şam ağaclarının uca təpələrində həzin səslər çıxarırdı, yerə tökülən saralmış tikanlar isə ətrafı dəniz kimi bürümüşdü.

Qəlbim, gecə vaxtı, ay işığında belə bu yerlərə tək gəlməyime davam götürürdü.

Demək, bir neçə gün sonra yenə Lamiəni bu yerlərdə görmək, ay işığında daha da açıq görünən sarı saçlarını... Yenə deyəsən həddindən artıq xəyala dahlam... Bilirəm, bu ümidim əbədi olaraq məndən üz döndərmişdir. Qoy olsun. Mən buna razıyam. Ancaq onu birce dəfə görə bilim..

29 iyul, Bozyaxa

Bayramı gözləyən uşaqlara dönmüşəm. Özümə yer tapa bilmirəm. Şəhərdən aşxamacan ətrafımı nəşə ilə, şənliklə doldururam. O şad xəbəri aldığım gecənin səhəri bir yalan uydurub, Cavidandan İstanbula getməyimizi bir az təxirə salmağı rica etmişəm. İndi isə bu köçmək məsələsini tamamilə bir kənara qoymuşuq. İndi arvadımla lap təzə evləndiyimiz günlərdəki kimi yaşayırıq.

Bu gün Cavidana saatlarla kaman çaldım, bütün xoşladığı, istədiyi parçaları onun üçün təkrar etdim. Kamanı kənara qoyduqdan sonra isə əllərini əllərim içərisinə aldım, ovuclarını astaca yanaqlarıma, alınma sürtüb, xırda busələrlə barmaqlarını öpdüm. Bu hərəkətlər yaşlı-başlı bir adamın öz məhəbbətini ifadə etməsindən daha çox, əzizlənən bir

uşağın rıqqət və məhəbbətinə, bir pişik balasının yaltaqlanmasına oxşayırdı.

Cavidanın gözələrində xoşbəxt, halından razı bir adamın təbəssümü vardı.

– Görürsən, yenə lap təzə evləndiyimiz aylardakı kimi yaşamağa başlamışıq, Cavidan, – deyə zarafat da etdim

O diqqətlə üzümə baxaraq:

– Xeyr, – dedi, – sən mənə heç o zaman da bu qədər həərətli sevməmişdin. Qərribə bir şey də deyimmə, Kənan? Mən sənə gözəl nən heç bir zaman bu cür parladığını görməmişəm... Təəccüb edirəm.

Mən müzəffər bir qəhqəhə ilə güldüm:

– Sənə demədimmi bu müvəqqəti bir xətəlikdir, keçib gedəcək, yenə evvəlki kimi canlanacaq, sən bir adam olacağam? Görürsən ki, artıq tamamilə yaxşı olmuşam.. Sənə evvəlkindən də çox sevirəm. Buna başqa bir sübut da göstərə bilərəm: kamanımın səsinə, bu səsdəki titrəyişləri... Heç bir şey mənim ruhumu, şövq və səhətimə kamanım qədər yaxşı ifadə edə bilmir... Avropada tələbəliyim zamanı bir cavan həkimlə tanış olmuşdum. Hələ o qədər məşhur olmamışdı, ancaq istedadlı adamdı. O vaxt tez-tez səbi və narahat hallarım olurdu. Hər dəfə ona müraciət etməyə məcbur olurdu. Həkim nəbzimi, həərətimi yoxlamaq əvəzinə kamanımı əlimə verir, “bir şey çal, Kənan” deyirdi. Diqqətlə üzümə baxaraq mənə dinləyir, sonra qərarını bildirirdi: “Yorğunsan, Kənan... Əsəblərin yenə narahatdır. Yatmamısan, havasız, hərəkətsiz oturub fikir eləmişən”, yaxud “Bu səfərkə xətəliyin uydurma bir şeydir... Səndə heç nə yoxdur... Boş qorxudan və fikirdəndir...”

Şübhəsiz dostumun sözlərində bir az zarafat da olurdu. Lakin kamanımın titrəyişləri ilə qəlbimin, əsəblərimin vəziyyəti arasında gördüyü münasibət tamamilə əsassız da deyildi... Belə gədersə, əsərim də göz-lədiyimdən gözəl olacaq.

Dünən Şükrübəyigilə qonaq getmişdim. Xeyli söhbət etdik. Heç bir söhbətə bu qədər vaxt sərf etdiyim, bu dərəcədə üzülüb yorulduğum olmayıb. Şükrü bəyin söhbətinə qulaq asırammış kimi görünmək, lazım gələnləri verməklə bərabər bütün qüvvət və səyimi ona Lamiəni, Lamiənin şəklini xatırlatmağa sərf etdim. O, hər dəfə ayağa qalxdıqca, ətrafda bir şey axtardıqca ürəyim ağzıma gəlirdi. Lakin bütün zəhmətim, bütün çəkdiyim əzablar hədəf getdi. İki saat boş yerə yorulduqdan sonra məyus bir halda evə qayıtdım.

Vaxtilə Xınalı yapıncağın kiçik bir şəklini, eşqə düşmüş məktəbli cavanların etdikləri kimi, bir tutam saçını görsən, niyə alıb saxlamamışdım?!

Vaxt çox gecdir Cavidan içəridə çoxdan yatmışdır. Gecə isti və qaranlıqdır, cırcıramalar aramsız cırlıdır. Bağda uçşan atəş cücüləri yağışı xatırladır. Lamie bir neçə gün də geciksə, gəlməyi aylı gecələrə düşəcək. Görsən, onu evvəllər olduğı kimi yenə də tez-tez görə biləcəymmi? Güman etmirəm. Ancaq nə ziyanı var? Heç olmazsa, bir dəfə baxışacağıq ki... Gözlərimiz bir-biri ilə birçə dəfə olsun rastlaşacaq ki...

4 avqust, Bozyaxa

Yamacın ətəyində bir çoban tütək çalır. Qırx çamlara gedən yolun tinində iki qadın kölgəsi göründü. Yaxınlaşdıqları vaxt səslərindən tanıdım: dayımın kiçik gəlini Məsudə ilə Cavidan idi. Bir az sonra qarşımdakı divarın yanına gəlib durdular. Çoban da tütək çalmağına ara vermişdi. Nə danışıqlarını aydın eşidirdim. Cavidan uzaqlara baxıb deyirdi:

– Lap nigaranam, niyə gəlmədi görsən?

Məsudə cavab verdi:

– Bəlkə İzmirdə qalacaq?

– İndiyəcən İzmirdə qala bilmez. Özü də bayaq onu o biri bağdakı qonşu ilə danışan görüblər.

– Qırx çamlarda onu gözlədiyimizi bilir, elə deyilmi?

– Əlbəttə. Dayə onu gözləmək üçün bağda qaldı, gələn kimi deyəcək ki, buraya gəlsin. Ağılıma başqa şeylər gəlir. Deyirəm birdən xəstələnib-ələyər.

– Allah eləməsin.

– Elə olsa indi gərək xəbər göndərə idi. İstəyirəm, bir bağacan gedib baxım.

Arvadımın ay işığında qarşımdakı divara düşən kölgəsi çox əsəbi görünürdü. Məsudə ondan xahiş eləməyə başladı:

– Siz zəhmət çəkməyin, qoy bir adam göndərək, yaxud lap özüm gedim.

Cavidan bir qərara gələ bilmir, hələ də yola baxırdı. Nəhayət, gəri qayıtmağı razı oldu:

– Kənanın bəzən belə qərüb işləri var. Bir şey deyil, ancaq dayısı narahat olacaq, süfrə başında gözləyirlər axı...

Ətrafda quru yarpaqların astaca xışıldadığı eşidildi. Bu mənə bir ilan sürünməsi kimi gəldi. Qeyri-ixtiyarı olaraq yerimdə qımıldandım.

Geri qayıtmağı başlayan Cavidanla Məsudə bunu eşitmişdilər. Olduğum yərə tərəf baxırdılar. Birdən-birə ürəyimə bir qorxu düşdü, birdən mənə bu tikanların içindəki kiçik, qurumuş sel çuxurunda tırtap uzanmış görsələr? Nə üçün belə etdiyimi soruşsalar heç bir cavab tapa bilməyəcəkdim. Təhlükənin uzaqlaşmasına kömək edəcəkmış kimi gözlərimi yumdum, ölütek hərəkətsiz qaldım.

Çoban yenidən çalmağı başlamışdı. Xeyli sonra dirşəklerimi özümə dayaq edərək yerimdən qalxdım. Bomboş yol ay işığında parlayaraq uzanıb gedir, irəlində bağların kölgələrinə qarışıb gözden itirdi.

Bir saata yaxın olardı ki, mən bu quru sel çuxurunda uzanıb qalmışdım. Sümüklerim ağrıyırdı, ayaqlarım yatmışdı. Toz, tikan içində olan paltarımı çırpıdım. Sonra nə edəcəyimi düşünməyə başladım. Cavidan məndən nigarandı, dayım süfrə başında qonaqları ilə bərabər mənə gözleyirdi. Hər halda oraya getmək lazımdı.

Ağır-ağır Qırx çamlara tərəf yollandım. Çox gözəl, aylı gecə idi. Dayım adəti üzrə bu yay da Qırx çamlarda qonşularına bir qonaqlıq verəcək idi. Bağda bir həftə idi ki, buna hazırlıq görüldü. Bu aylı gecə eyləncəsi mənə balaca uşaqlardan çox sevindirirdi. Mən Xınalı yapıncağı belə bir qonaqlıq gecəsində sevməyə başlamışdım. Qəlbimdə bir hissə mənə Lamienin bu aylı gecə eyləncəsinə gəlib çıxacağını söyləyirdi. Bu gecə ayın çıxmaması necə qeyri-mümkün idisə, Lamienin gəlib çıxmayacağı da mənə elə qeyri-mümkün görünürdü.

Bu gün səhər tezden İzmire getmişdim. Bir çox vacib işim vardı. Lamienin gəlmədiyini bilirdim. Ancaq işlərimlə məşğul olarkən, tanışlarımla görüşüb danışarkən ürəyimdə gizli bir sevinc duyur, “bağa qayıtdığım zaman onun mütləq gəlmiş olduğunu görəcəyəm” deyər fikirləşirdim. Bu xəyalımın boş çıxmasından qorxur kimi, qəsdən xeyli yubandım. Bozyaxaya qayıtdığım vaxt günəş batırdı. Katiboğlu küçəsində bir neçə dəfə el ağacım ilə faytonçuya toxunaraq.

– Yavaş sür, tələsmə, – dedim.

Bozyaxa yolundan dəniz görünən bir yerdə faytonu saxlatdırdım. Günəş batmış, körfəzin axırında zəif qızartı qalmışdı. Külek yoxdu, ətrafımdakı ağaclarla axşamın sakit kədəri çökürdü. Heç bir səbəb

olmadan ümidim də sönmüşdü. Artıq ətrafıma baxmırdım. Yorgun vücudumu faytonun bir küncünə yıxmışdım.

Bağın bayır qapısının qabağında dayəni gördüm. Qırx çamlarda məni gözlediklərini, vaxt itirmədən dərhal oraya getməyi tapşırıqlarını xəbər verdi Qoca qadının qəlbimdən keçənləri başa düşəcəyindən qorxaraq yavaş bir səslə soruşdum:

- Qonşulara qonaq gəlib ələməyib ki?
- Xeyr, heç kim gəlməyib.

Bağa girmədən yan tərəfdən yola döndüm. Şükrü bəyin qapısının qabağından keçərkən qeyri-ixtiyari olaraq içəri baxdım. Lamienin emisi arvadı əlində səbət üzüm dəridi. Ənisə xanım məni görünce baş yalığımı düzəltdi. Şükrü bəy:

– Qırx çamlarımı, Kənan bəy? Uğur olsun. Biz də bir azdan gələcəyik, – deyə səsləndi.

Başımın nə işə bir işarə edib sürətlə oradan uzaqlaşdım. Ancaq getdikcə addımlarımı yavaşdır, fürsət var ikən Lamie bərədə bir şey soruşmamağıma peşman olurdum. Keyli getmişdim. Birdən ağılıma bir bəhanə gəldi. Heyəcan və sürətlə geri döndüm. Şükrü bəy hələ də meynələrin arasında gəzirdi. Bu dəfə mən onu səslədim:

- Bəy əfəndi, bura bir zəhmət çəkə bilərsinizmi?
- O, əlində bir səbət qapıya gəldi:

– Bir-iki gündür İzmire getmirsiniz – dedim. – İstanbul qəzetləri gəlib. Maraqlı xəbərlər var. Verim oxuyun.

Yay paltosunun cibinə doldurduğum bir yığın qəzeti Şükrü bəyə uzatdım. Mən onun siyasət dedi-qoduları ilə maraqlandığını bilirdim. Qəzetləri məmnuniyyətlə aldı:

– Təşəkkür edirəm, Kənan bəy. Maraqlı əhvalatlar var, dediniz. Ancaq qəzetlərin bağını açmadan bu xəbərləri necə oxuduğunuza hey-rət edirəm.

Tutulan kimi oldumsa da tez cavab verdim:

- Mən onları başqa qəzetlərdən oxumuşam.
- Mən də sizə bir salxım üzüm verim, Kənan bəy, yeye-yeye gedərsiniz. Düzdur şəhərdə belə şey ələmək olmaz, ancaq bağ yerində mümkündür.

Qonşumun uzatdığı salxımı alarkən birdən-birə yadıma düşmüş kimi soruşdum:

- Qonaqlarınızdan nə xəbər var? Nə vaxt gəlirlər?

Şükrü bəy cavab verdi:

– Lamienimi deyirsiniz? Deyəsən fikirləri dəyişib Dünən axşam məktub almışam... Bay, üzümünüz düşdü

Şaşqın bir halda yerə əyilib torpağın üstünə dağılmış üzüm gilələrini yığmağa çalışırdım. Şükrü bəy güldü:

– Nə edirsiniz, Kənan bəy? Alın başqasını verim, – deyə bir başqa salxım uzatdı.

Bağların arasındakı dar, kölgəli yollardan çapar kimi keçdim. Qırx çamlara gedən yola çatdığım zaman qarşıdakı dağlarda ay doğurdu. Ömrümdə bu qədər həzin və ümitsizliklə dolu bir aydınlıq görməmişdim. Öz-özümə “məne bu dünyanı zindan etdin, Lamie” sözlərini təkrar edirdim. Bu, təzəcə sevməyə başlamış safdil qız uşaqlarına yaraşan məlum cümlə mənə yarıq bir şikayət mərsiyəsi kimi təsir edirdi.

Ayağımı basdığım yerlərə baxmadan sərxoş kimi yeriyirdim. Qırx çamlara yaxınlaşdığım vaxt addımlarım ağırlaşdı. Üstümə ağır bir bulud çökmüş kimi idi. Qollarım düşür, dizlərim bədənimin ağırlığına davam getirmirdi.

Bir bağın qabağında köhnə tanışlarımdan qoca bir jandarm leytenantına rast gəldim. Bir-iki dəqiqə məni söhbətə tutdu. Bu lüzumsuz boş sözləri anlamaq, onlara cavab vermək ələ yorucu olur ki...

Bu təsadüf mənim qabağa getmək üçün olan-qalan cəsarətimi də qırdı. Çünki orada bir çox şən, laqeyd adamlara rast gələcək idim. Məni öz dərdimlə baş-başa qalmağa qoymayacaq idilər. Qulaq asmaq, danışmaq, gülmək lazım gələcəkdi. Halbuki, mən indi ancaq ölmək istəyirdim. Ömrümdə ilk dəfə idi ki, ölmək barəsində düşünürdüm. Üç il bundan əvvəl belə gözəl ayılı bir gecədə Xınalı yapıncağı qollarım arasına aldığım yerə gəlib çıxmışdım. Oradakı baxımsız və tamamilə uçmuş, ay işığının kölgələrimizi əks etdiyi divar, bir daş yığına çevrilmişdi.

Yolun o biri tərəfindəki qurumuş sel çuxurunun qırağında oturdum. Fikrimdə, o gecədən sonra ayın neçə dəfə bədirlənmiş vaxtı olub keçdiyini hesabladım. Qəlbim şərhənilməz bir dərdlə alovlanırdı. “O vaxtdan bəri ayın düz otuz yeddi aydınlığı gəlib keçib. Azdırmı? Böyük müddətdir” deyə öz-özümə şikayətlənirdim. Gözlərim yumulur, haraldasa uzaq üfüqlərin dərinliyində ayın bu otuz yeddi aydınlığı bir karvan kimi uzanıb gedir, getdikcə də daha sönük və solğun görünürdü. Bəzən ağa-paq qarların üstünə, bəzən yarpaqlarını tökmüş ağaclara, bəzən də gözəl mənzərələrə səpilməmiş ay işıqları...

O gecədən sonra otuz yeddi aydınlıq keçmişdi. Halbuki, mən onu ay işığında islanmış kimi görünən sarı saçları, zərif çilli gözəl üzü ilə, göz yaşlarından pərdəli, süzgün yaşıl gözlərinin bütün məhəbbəti ilə hələ də bağda görürəm. Yəne başını köksümə dayamış, "məne yazığın gəlmirmi, Kənan bəy!" – deyə için-için ağlayır. Artıq arxayın ola bilərəm, Xınalı yapınca. Mən əslində özümü yazıq etmişəm.

Kənanında oturduğum çuxura kol-kos tökülmiş, yarpaq dolmuşdur. Düz çuxurun içində tirtap uzandım.

Yamacın qarşısında bir çoban tütəyini çalırdı.

Bilmirəm hansı bədbin şairinə kitabında oxumuşdum:

"Ölüm acı bir dərmandır – unutmmaq və artıq əzab çəkməmək üçün istəməyərək, üzümüzü bürüsdürərək, iyrenərək, gözlərimizi yumaraq bir həmlədə içdiyimiz bir dərman". Bəzi məyus saatlarımda bu şairə haqq vermişdim. Ancaq insanın ölümü öz razılığı ilə qəbul etməsini isə heç cür ağılıma sığışdıra bilmirəm. Bu cür yarpaqlarla dolu çuxurda uzandığım vaxt isə fikrimi dəyişdim: indi mənə ölüm əzab çəkməkdən qurtarmaq üçün sadəcə bir vasitə deyildi; qara torpağın içində sönüb getməkdə, məhv olmaqda ayrıca bir zövq, bir ləzzət də vardı.

Hər dən bir uzandığım yerden qalxmaq, üstündəki quru yarpaqlarla birlikdə bu qaralıq, qorxunc düşüncələri də silkeləyib atmaq, ümid-sizliyə müqavimət göstərmək istəyirdim. Lakin bu ölüm haqqındakı xəyalın acı cazibəsindən özümü qurtara bilmirdim.

Cavidanın Məsudə ilə lap yanıma qədər gəlməsi mənə bir az qüvvət verdi. Qırx çamlara tərəf getməyə başladım. Ancaq ağacların altındakı fənər və meşəl işıqlarını, bu işıqlar arasında dolaşan müxtəlif insan kölgələrini gördüyüm, danışqları eşitdiyim vaxt qəlbimə yenidən bir cəsarətsizlik çökdü. Nə olursa olsun getməyəcəkdim. Sonra məni çağırmaq üçün bağa adam göndərəcəklərini düşünüb yan tərəfdəki yola döndüm...

Arxa tərəfdəki yoldan içəri keçdiyim vaxt bir it hüddü. Balaca bir qız:

– Bəy efəndi gəldi, – deyə bağıraraq köşke tərəf qaçdı.

Pəncərələrdə çoxlu işıq, bağda xeyli həyəcan və səs-küy vardı. O saat başa düşdüm ki, belə esrarəngiz surətdə yoxa çıxmağım hamını narahat etmiş və məni axtarmaq üçün adamlar göndərmişdilər. Buradakılara hesabat vermək məcburiyyətindən xilas olmaq üçün birbaşa köşke gəldim və qapını da bağladım.

Cavidan çox narahat olmuşdu. İçəri girdiyim zaman bu narahatlıq hiddətə çevrildi. Buna baxmayaraq əsəbiləşdiyini göstərməyə, saxta və sayqınsızcasına laqəyd görünməyə çalışırdı. Şübhəsiz ki, bir söz deyəcəyimi, üzrxahlıq edəcəyimi gözləyirdi. Kaş ki, belə edə biləydim. Ancaq anlaşılmaz bir inadkarlıqla susdum Cavidan özünü saxlaya bilmedi. Üzümə baxmaqdan çəkinərək

– Yəqin ki, indi İzmirdən gəlinirsiniz, – dedi.

Sadəcə:

– Xeyr, – deyə cavab verdim

– Dayınıza qarşı çox alicənab bir hərəkət etdiniz.

– ...

– Özümü demirəm. Çünki anlaşılmaz xasiyyətlərinizə artıq alışmağa başlamışam.

– ...

– Heç bir şey danışmağı lazım bilmirsiniz?

– Xeyr...

Bu "xeyr" kəlməsi dodaqlarımdan olduqca quru, sönük və ürəkincidən bir ahənglə çıxmışdı. Pis iş gördüyümü hiss edir, ancaq özümü ələ ala bilmirdim. Qəlbimdə kinə bənzər səbəbsiz, boğuc bir hiddət doğurdu...

Cavidanın üzü sapsarı olmuşdu. Buna baxmayaraq hələ də laqəyd sakitliyini saxlamağa çalışır, dodaqlarını çeynəyirdi.

– Bu rəftarınızı başa düşmək üçün ya səhətinizdə fəvqəladə bir pozğunluq olduğunu, ya da böyük bir fəlakətə uğradığınızı düşünmək lazım gəlir.

– ...

– Cavab vermirsiniz...

Pianonun üstündəki kiçik güldanlardan biri ilə oynayırdım. Birdən onu yerə salıb sındırdım. Bu təsadüfəni oldu? Bilmirəm. Ancaq təsadüfən yerə düşən güldan belə kəskin səsle parçalanmazdı.

Güman edirəm ki, qəsdən, yaxud təsadüfən adam öldürən bir şəxs də bu qədər dəhşətə düşməzdi. Cavidan qərribə bir lərzə ilə sarsıldı. Ancaq yəne də özünü ələ aldı. O, vəhşi bir qürur və etinasızlıqla başdan-ayağa məni süzdükdən sonra içəri otağa keçib qapını örtüdü.

Durduğum yerdə daşa dönmüşdüm. Yazıqlığımı, miskinliyimi, düşkünlüyümü indiki qədər heç vaxt huss etməmişdim. Öz həyatım ilə

bərabər başqa bir adamın da həyatını qırurdım. Nə pis, nə anlaşılmaz bir varlıqdım. Məni sevənlərə ancaq əziyyətim dəyirdi.

Bir dəqiqə bundan əvvəl qəlbimdə bir qürur, hətta bir sərtlik vardı. İndi isə təəssüfdən, peşmanlıqdan əzab çəkirdim. Həyatımı, ruhumu bütün qüsurları, bütün böhranları ilə Cavidana açıb danışmaq istədim. Bir neçə dəfə qapısına yaxınlaşdım. Lampanın işığı gözlerimə düşdü. Onu söndürdüm. İndi də pəncərədən ay işığı düşməyə başlamışdı. Ah, bu ay işığına mən nə qədər nifrət edirdim.

Pərdələri saldım. Qollarımı pianonun kənarına dayadım. Sınıfdə yuxulayan bir uşaq kimi başımı qollarımın üstünə qoydum... Saatlarla bu vəziyyətdə qaldım.

Daha Bozyaxada qala bilməyəcəyəm. Sabah səhər Cavidanla danışacağam. Xəstələndiyimi ona deyəcəyəm. Tez buradan İstanbula qayıtmağımız üçün yalvaracağam. Yoxsa bu torpaqların qoxusu da məni öldürəcək.

7 oktyabr, Nişantaşı¹

Bu gün arvadımın yaxın qohumlarından olan bir qız üçün nişan məclisində olduq. Nişan göndərən adam tanınmış bir diplomatdı. Ancaq yapışıqsız, ruhsuz bir adamdı. Görkəmi kimi, qəlbən də çox yorğun adama oxşayırdı. Bunu onun üzündəki cizgilərin dərinliyindən, rənginin yorğunluğundan, baxışlarındakı məğmun sönüklükdən aşkar görmək olurdu. Qız isə əksinə, çox tərəvətli və xəyalpəver görünürdü. Məclisdə ikisi də özlərini xoşbəxt göstərirdilər. Təbriklərə, arzulara hərətlə cavab verirdilər. Axşamüstü evə qayıtmaq istədiyimiz zaman qızın anası etiraz elədi:

– Nə olar, bu gecə bizdə qalın. İnsan həmişə şad gündə öziz, yaxın adamlarını yanında görmək istəyir.

Cavidan uzrxahlıq elədi, bir çox bəhanələr gətirdi, evə tez qayıtmalı olduğumuza onları inandıрмаğa çalışdı.

Cavidanın qohumlarından olan başqa bir yaşlı qadın da bizi müdafiə etdi.

– Üz vurmayın, – dedi. – Siz əziz adamlarınızı yanınızda görmək istəyirsiniz. Onlar da ancaq bir-birlərini görmək istəyirlər. Bilirsiniz

ki, bir-birini çox seven adamlar üçün evlərindəki yalqızlıqdan yaxşı şey ola bilməz.

Əvvəlki qadın da məhrıbanlıqla gülərək etiraz etdi:

– Onları saxlamağımın əsil səbəbini deyimmə? Təzə nişanlanan bir qıza bir-birini çox seven ər-arvadı nümunə göstərməkdən yaxşı dərs ola bilməz. İstəyirdim ki, Suzan da öz səadətine inansın, bunlar kimi olsun.

Qadının səsində, gözələrində çox çətin seçilən bir təlaş duyulurdu. Mənim gizli ızdırab və kədər əlamətlərini sezməkdə məhərətlı olan gözlerim kimi onun ana qəlbi də Suzanın xoşbəxt olmayacağını hiss etmişdi.

Qız bu ərə getməyindən razı deyildi. Məclisdə ona baxanlara Suzan sevincindən, fərəhindən uçur kimi görünürdü. Bir az sonra ona baxan adamların nəzərini başqa səmtə, başqa tərəfə çevrilmiş görəndə, səadət deyilən şeyə inanmayan bədbəxt bir adamın uzaqdan-uzağa ona baxmağı diqqətini cəlb edir, bu vaxt o da saxta sevinc maskasını üzündən atırdı. Bayaqdan bəri onun evin içində dalğın-dalğın gezindiyinə diqqət etmişdim.

Anası bizimlə xudahafizləşmək bəhanəsi ilə onu yanımıza çağırırdı, bir neçə sözlə bizim səadətimizi bir daha təsvir etdi:

– Görürsən, Suzan, qoca xalalarına qulaq asmırlar, ömürdən bir gecələrinə də ələ-bələ itirmək istəmirlər, – deyə sözünü bitirdi.

Bu sadə əhvalat nədensenə mənə çox toxundu. Bu gecə dəftərimə həmin sətirləri yazmağa məcbur oldum. Bu saf, yazıq qadın qızı ilə kürekəninin bizə oxşamasını bütün varlığı ilə arzu edirdi. Gecələrimizi ləkəsiz bir səadət içində baş-baş keçirdiyimizi güman edirdi. Cavidanla mənim iki aydan bəri bir-birimizdən incidiyimizi bilmirdi. Xəyalən bizi təqib etməsini göstərdim. Gülə-gülə, danışa-danışa mindiyimiz məşının qapısı örtülər-örtülməz təbəssümlərimizin, cümlələrimizin necə yarımçıq kəsildiyini, arvadımın bir küncdə, mənim də o bırı küncdə necə büzüsdüyümüzü, sonra evdə bir kəlmə də danışmadan hərə öz otağımıza necə çəkildiyimizi gerek görə idi. Bir həftə, on gün, bəlkə daha da sonra bu qadın bizi gərduyu zaman arvadımla mənim bir-birimizə dediyimiz sözlərin çox səmimi olduğuna yenə inanacaq, onların bundan əvvəlki dəfə məşının qapısında yarımçıq qalmış cümlədən sonra aramızda baş vermiş ilk söhbət olduğunu başa düşməyəcək idi.

¹ İstanbulla zəngin və adlı-sanlı ailələrin yaşadığı məhəllə

Cavidanla necə kədərli bir komediya oynayırdı! Arvadım çox əzab çəkirdi... Lakin məğrur olduğu üçün bunu büruzə vermir. Ətrafımızdakılara zahirən yaxşı görünməyə çalışır. İncikliyimizin müəyyən bir səbəbi olsa barışmaq çox asandır... Ona söz verərəm ki, bir də qəlbine deyəsən iş görməyim... Yavaş-yavaş münasibətimiz düzəlir. Ancaq çox pis, əsəbi, cırtqoz bir adam olmuşam. Arvadımın inciməyə haqqı var... Özüm-özümədən razı deyiləmsə, o mənə necə razı olsun!.. Bəli, bu gün barışmaq mümkündür. Ancaq bilmirəm, sabah yenə onu incidecəyəm ya yox. İndi ki, elədir, ona bilib-bilə təzədən niyə əziyyət verim.

25 fevral, Nişantaşı

Evimizə yaxınlaşdığım vaxt haradansa uzaqda bir saat gecə yarısını vurdu. Hava çox pis idi. Külək getdikcə güclənir, yağışla bərabər sulu qar yağmağa başlayırdı. Küçə bomboşdu. Fənərlər orada-burada toplanmış su gölməçələrinə sönük bir işıq salırdı. Hər dəqiqə yanımdan keçən avtomobillər üst-başım, üzümə palçıq sıçradıb ötürdü. Yaxamdan boynuma sızan sulu qar kimi, buna da fikir vermir, yağış və palçıq içində bu uzun yolu piyada getməkdən qərribə bir ləzzət duyurdum. Çirkli gölməçələrdə batıb-çıxan bir ördek zövqü...

Küçəmizə dönəndə bir küçüyü tapdaladım. Heyvancığaz acı-acı zingildəməyə başladı. Üreyimdə bir mərhəmət oyandı.

– Gedək səni evdə qonaq eləyim, əvəzi çıxsın, – deyə iti qucağıma götürdüm.

Dilnevaz nənə məni bu sir-sifətdə görəndə özünü itirdi.

– Qonağım var, nənə. Işıq yandır. Mətbəxə keçəcəyik. Bu, çağırılmamış qonaqdır, nə versən yeyəcək, eyib eləməz, – deyə-dəyə ucadan gülürdüm.

Qoca qadın müterəddid və məyus bir halda şamdanı əlinə aldı, qorxa-qorxa:

– Bəy efəndi, – dedi. – Bir az yavaş güllün, salonda qonaqlarımız var. Çiyinlərimi çəkdim, yenə də yüksək səslə:

– Hələlik bu qərribə qonaq hamısından vacibdir, – dedim.

Elə bu vaxt pilləkənin başında asta bir səs eşitdim. Başımı çevirdim, arvadımla göz-gözü gəldik. Cavidan ağır hakim ədəsi ilə yavaş-yavaş pilləkəndən enir, heyrət qarışıq bir etinasızlıqla üzümə baxırdı.

– Nə olub, Kənan bəy?

Külək və yağış altında keçdiyim uzun yol sərxoşluğumu xeyli azaltmışdı. Arvadımın təsirli, hakim baxışları isə məni tamam ayıltırdı.

– Heç, küçədə balaca bir it gördüm, yazığım gəldi...

Cavidan məni başdan-ayağa süzərək acı bir istehza ilə dedi.

– Yumşaq üreyiniz və insani hissələriniz üçün sizi təbrik edirəm.

Cavidan mənə xeyli vaxtdan bəri tez-tez “siz” deyə rəsmi bir tónla müraciət edirdi. O sözüne davam etdi:

– Ancaq arzu edərdim bu rəğbət və mərhəmətdən əvvəlcə özünüzdə faydalanaydınız. Öz halınıza bir fikir verin, Kənan bəy. Məncə bu görkəminizlə siz o biçərdən daha acınacaqlı bir haldasınız. İti, yaxşısı budur, Dilnevaz nənəyə verin, özünüzdə də birbaşa otağınıza çıxın. Bu saat dəyərəm sizə təmiz paltar gətirərəm.

Arvadımın əzici nəzərləri altında utanmış və məğlub bir vəziyyətdə yuxarı çıxırdım. Gözüm güzgüyə sataşdı. Nə sərsəri, nə acınacaqlı görkəmin vardı! Bu vaxt öz-özümə utanmağım, başımı aşağı oyməyim lazım gəlirdi. Buna baxmayaraq bu qərribə və düşkün vəziyyət mənə, əksinə, qərribə bir cürət verdi və hiddətləndim.

Bir az əvvəl keçib getmiş kimi görünən sərxoşluğum yenidən başımı dumanlandırır, gözlerime qaranlıq çökürdü. Elə bu vaxt salondan bir səs, Namiq Behcətın səsi gəldi.

– Cavidan xanım, sizi gözləyirik.

Bu səs məni tamam hövsələdən çıxartdı.

– Vay, qonaqlarımız arasında Namiq Behcət bəy qardaşımız da varmış, nə yaxşı, – deyə salona tərəf yönəldim.

Cavidan tez qabağımı kəsdi, boğuş bir səslə:

– Nə edirsiniz, Kənan bəy, – dedi. – Bir özünüzlə gəlin.

Nə elədiyimi özüm yaxşı bilirdim. Lakin əsəbi bir hiddətlə gözlerimi geniş açaraq cavab verdim:

– Heç... Heç bir şey... Qonaqlarımıza “xoş gəldin” deyəcəyəm.

– Allah xatirinə, bir özünüzlə gəlin. Sizi bu vəziyyətdə görsələr, biabır olarıq.

– Buna baxmayaraq mən qonaqlarımızı mütləq görmək istəyirəm, xüsusən Namiq Behcət bəyi.

– Kənan bəy, sizdən xahiş edirəm...

Gözlerimi Cavidanın üzünə dikdiyim vaxt qərribə bir şey gördüm: arvadımın gözlerinde iki iri yaş damcısı vardı. Onu tanıdığım vaxtdan bəri ilk dəfə idi ki, ağladığını görürdüm. Bu iki gələ gözyaşı mənə bir

möcüzə kimi təsir etdi. Əsəbi inadımı birdən-birə qırdı. Məğlub halda başımı əydim:

– Bağışla, Cavidan. Mən çox səfil adamam.

Bir daha üzünə baxmağa cəsəretim olmadı, otağıma tərəf yönəldim.

Bir az əvvəl dəhlizdən gələn asta ayaq səsi qapının qabağında dayandı. Dilnəvaz nənə bir neçə dəfə:

– Bəy əfəndi... Bəy əfəndi, – deyə səsləndi.

Cavab vermədim

Qadın yuxuya gətdiyimi düşünərək yavaş-yavaş uzaqlaşdı. Cavidan da yəqin elə fikirləşir və yəqin ki, otağında ağlayırdı.

Cavidanda inadkar bir qürur vardı. Təəssürlərini və həyəcanlarını gizlətməyi bacarmağı özü üçün bir məziyyət hesab edirdi. Lakin bununla belə, axı o da bir qadın idi. Əlbəttə, o da əzab çəkirdi, tək qaldığı vaxt o da başqaları kimi göz yaşlarından təsəlli umurdu. Ancaq bir az əvvəl gözlərində o iki böyük yaş damcısını görəne kimi onun ağlaya biləcəyini ağılıma gətirməmişdim. Görünür, mənə xeyli vaxtdan bəri arvadımı incitməyə sövq edən də bu gizli, anlaşılmaq inadına qarşı onun ruhen çox qüvvətli olduğunu güman etməyim olmuşdur.

Bu iki damcı gözyaşı mənə təkəcə buğecəki sərxoşluqdan ayıltmadı, mənə elə gəlir ki, daha uzun, daha ağır bir yuxudan oyandım. Neçə ay olardı ki, sövq-təbiyyə, qəlbimin anlaşılmaq istəklərinə, ruhumun qaralıq, əsrarəngiz təsirlərinə tabe bir halda davranırdım. Sərxoş kimi düşünmədən yaşayır, ürəyimdən nə keçirsə, onu edirdim... İndi budur, bir az əvvəlki əhvalat mənə bu uzun və ağır yuxudan oyatdı. Həzrin və acı həqiqəti bütün çıplığı və ağırlığı ilə görə bildiyim nadir açıq çağlarımdır... Başıma nə iş gəlir, nə edirəm, xüsusən bu gedişlə haraya gedirəm? Həqiqəti gizlətməyə ehtiyac yoxdur... Evim, otağım dağılır... Düzdür, kəskin dəyişiklik hələ baş verməmişdir... Ailəmədə zahiren hələ hər şey sakit və gözəldir... Ancaq təməli çürümüş, bütün gizli istinadgahlar yıxılmışdır. Bu bina uçub-dağılmaq üçün hadisələrin qüvvətli bir təkəsinə bənddir...

Baremdə yazan tənqidçilərdən biri haqqımda necə də gözəl bir təşbeh işlətmişdir. mən guşənişin, məhrumiyyətlərlə dolu və qaralıq həyatım ilə ulduzlarla müsabiqəyə çıxan, havaya atılmış fişəngdən başqa bir şey deyiləmiş. Qaranlıqlar içində birdən-birə yüksəlmiş, əlvən parıltılarım bir zaman ulduzlar kimi yüksək və gözəl görünmüş.

Lakin çox keçmədən, səfil bir aqibətlə öz keçmiş qaranlıq torpağıma düşmüşəmmiş...

Yeni həyatım bir zaman mənə füzun kimi gözəl göründü. Cavidanla bir-birimizi sevdiyimizi güman etdik. O mənəim şəxsinde bir sənətkarı bəyənirdi. Mən isə onun şəxsinde cah-calallı, eyni zamanda da zərif, gözəl bir qadına heyrandım. Ancaq ruhumuz daim bir-birinə yabançı qalmışdı. Mənəim zövqüm, həyəcanım, kədərım, neşəm onunkundan başqa idi... Bir-birimizi çox sevdiyimizi, bir-birimizi başa düşdüyümüzü söyləyirdilər. Əslində isə biz biri digərinin xatirinə onun istədiyini kimi görünməyə məcbur olan iki qonağa bənzəyirdik. Bu necə də yorucu bir haldı! Nə qədər davam edə bilərdi? Bu həyata heç olmazsa boş və bütöv bir qəlbə başlamış olsam idim.. O da olmadı.. Məndə əvvəlki həyatımdan qalma gizli bir məhəbbətin gündən-günə artıb daimi xəstəlik halı alan təsiri qalmışdı.

Bu dəfə İzmirde olduğumuz vaxt artıq komediya oynamaqdan yorulmuşduq. Mən artıq vəziyyətimi başa düşürdüm. Aramızdakı həyat və ruh ayrılığını gizlətməyə daha qüdrətimiz çatmırdı. Heç bir şeydən mənasız ixtilaf, narazılıqlar ortaya çıxırdı. Aylarla bir-birimizlə küsülü qaldıq, yalnız adam yanında bir-birimizin üzünə baxdıq. Nahaq yərə bir-birini incitməkdənsə bu daha yaxşı deyildimi? Özü də bu inciklik mənədən ötrü son bir yoxlama olacaqdı. "Ayrılıq böyük məhəbbətləri daha da qüvvətləndirir... Natamam olanları isə öldürüb məhv edir. Bizim bir-birimizdən küsməyimiz könüllü bir ayrılıq olacaqdı. Hər şey ümitsiz bir surətdə sönmüş, ölüb getmiş deyilsə, bizi yenidən bir-birimizə qovuşduracaq" deyə düşündürdüm. Ancaq belə olmadı. Mən həyatımın bu tənhalıqları içində Lamienə daha şiddətlə xatırlamağa, haqqında daha çox düşünməyə başladım... Bəzi dəlilərin beyninə girərək dilindən düşməyən "fikirlər" kimi Lamienə də mənəim yadımdan çıxmır, gözüməndə getmirdi.

Artıq hər şeydən əsəbiləşən, tez özündən çıxan, narahat bir adam olmağa başlamışdım. Heç bir səbəb olmadan Cavidana qarşı gizli bir kin besləyirdim.

O vaxt arvadımla nə üçün barışmaq istədiyimi indi başa düşürəm. Ona gizli əzab vermək zövqündən özümü çəkəndirə bilməmişdim.

Bir az sonra bu sərtliyim, asiliyim də keçib-gətməyə başladı. Bunların yerini quru, soyuq, ədalətsiz istehzalar tutdu. Başqalarını incitməkdə, utandırmaqda küçədəki dəlillərlə əylənən qaba bir hambal zövqə duymağa başlamışdım.

Artıq zahirən yaxşı görkəmi saxlamağa, özümü düz-əmelli adam kimi göstərməyə çalışmırdım. Yene yavaş-yavaş avaraçılığa, pozğunluğa qurşanmağa başlamışdım. Bir gün tanıyıb bilmədiyim adamlarla dəlicəsinə qumar oynayır, başqa bir gün ən adi qadınların dalsınca düşür, bəzən barlara, çalğılı meyxanalara gedirdim. Düşkünleşir... Hər gün daha çox pozulurdum.

Təkcə bu gecəki hərəkətlərim nə qədər düşkünleşdiyimi göstərmək üçün bəs deyildimi? Belə namünasib yerlərdə tanış olduğum dörd-beş səfehə barlardan birində idik... Durmadan içir, güllür, zarafat edirdik...

Bir ara çalğı susmuşdu. Birdən ağılımdan dəlicəsinə bir şey keçdi: səndələyə-səndələyə yerimdən qalxdım, çalğıçılardan birinin kamanını alıb çalmağa başladım. Sərxoşlar bir-birinə qarışdı. "Bravo!" səsləri, əl şappıltıları stəkan və boşqab səsinə qarışır, yançılpacaq qadınlar bağırıraq ətrafımı bürüyürdülər.

Çaldığım parçalardan birinin ən gözəl bir yerində kamanı sahibinə verdim.

- Kəsmə... yenə... yenə... - deyər bağırırdılar. Qapıdan çıxarkən onları eşitmirdim. Qulaqlarımda dayımın dediyi, uşaqlıq vaxtlarımdan, ilk gənclik çağlarımdan bəri unutmadığım sözlər cingildəyirdi:

"Çalğıçı. Axır ki, çalğıçı oldun!"

Demək, bir çox xəyallardan, ümidlərdən bihədə çırpınmalardan sonra onun dediyi adam olmuşdum. Mən ki, könlüm olmadıqda, istədiyim adamların xətiri üçün də kaman çalmaz, arzularını rədd edərdim. Görünür, dayımın dediyi düz çıxırdı. Axırda səfil bir çalğıçı olacağam, yaxud da atam kimi mən də...

Bayaq soyunarkən peşman olmuş halda özümə söz verir, sözüme əməl edəcəyimə and içirdim. Cavidanla təzədən barışmaq fikrinə düşməyin mənası yoxdur. Bu, bir hadisə ilə əlaqədar bir ixtıf deyildi ki...

Mənimlə Cavidanı bir-birimizə bağlayan hissələr, münasibətlər ölmüş adamların bədən üzvləri kimi çürüyür, ayrılır, dağılır...

25 aprel, Nişantaşı

Bu gün günortadan sonra bağda gəzirdim. Qapının qabağında bir maşın dayandı. Öz-özümə:

- Vay, - dedim, - Bu gün arvadımın qonaq qəbul eleyen günüdür. Bu saat qonaqlar gəlib töküləcək. Bir bölük boşboğaza gerek baş öyək, onlarla çənə döyək.

254

Qapını açmağa gedən xidmətçiye.

- Məni soruşan olsa, - söylədim, - deyərsən küçəyə gedib.

Bağın dal tərəfinə yollandım. Burada bağbanın köhnə, boş evinin yanında bir qəməriyyə vardı. Onun ətrafını xanıməli və sarmaşiq basmış, üstünə də böyük tut ağacı sıx yarpaqlı budaqlarını uzatmışdı. Öz-özümə: "Bura heç otaqdan seçilmir, - dedim. - Qonaqlar gedənəcən burada qalaram".

Keçib qəməriyyədəki sınıq taxtın üzərində uzandım. Başımın üstündəki yarpaqların içində sərcələr atılıb-düşür, yağışın islatmış olduğu yarpaqlardan üzümə, əllərimin üstünə hərdən bir su damcıları düşürdü.

Bu vəziyyətdə iki saatdan çox uzanıb qalmışdım. Birdən qulağıma gurgultulu bir kişi qəhqəhesi gəldi. Tez yerimdən sıçradım:

- Vay, - dedim. - Qonaqlar bağa çıxmışlar. Bu tərəfə gəlsələr, iş pis olacaq.

Sarmaşıqların arasından səs gələn tərəfə baxdım. Səs-küy salan Namiq Behcət bəydi. Tanımadığım bir qadınla onun yeddi-səkkiz yaşlı qızının şəklini çəkmək üçün bağa çıxmışdı. Cavidan da onların yanında idi:

- Namiq, o tərəfdə gün var, olmaz. Burada çəkək, - deyir, olduğum yeri göstərirdi. Öz-özümə hiddətlə:

- Ah, nə pis oldu, - dedim. - Harada tərs bir iş var, gərək onun ağılına gəlsin.

Bir az da yaxına gəlsələr mütləq məni görəcəkdilər. Səs salmağa çalışaraq sarmaşıqları araladım, yaxındakı köhnə evə girdim.

Bir az sonra səsləri kəsilmişdi. Artıq çölə çıxmağa hazırlaşmışdım. Ancaq bu dəfə Namiq Behcətin səsi daha yaxından eşidildi.

- Bu qəməriyyə nə gözəldir, Cavidan xanım, - deyirdi. - Əsil bahar evidir. Bir neçə dəqiqə burada oturmağıma icazə versəniz mənə böyük yaxşılıq etmiş olarsınız.

Arvadım:

- Necə istəyirsiniz, Namiq bəy, - dedi.

Yarpaqlar xışıldamağa başladı, Cavidanla qonağının qəməriyyəyə girdiyini gördüm. Namiq sınıq taxtı göstərərək:

- Burada bir az oturmayaqmı? - dedi.

Arvadım cavab verdi:

- Yağışdan oturmali halı qalıb ki... Özü də bura çox rütubətli dir.

- Rütubətli olsa da, şairənə bir yerdir. Bağın bu hissəsi baxımsız qalmışdır. Fikirleşməyin ki, bunu, sizi tənqid etmək üçün deyirəm.

255

Əksinə, bu daha gözəldir. Əslində çox təbii görkəmi olan balaca bir qoruqdur.

Namiq uzun olduğu qəder də çox axmaq şairanə təsvirlərə keçmişdi. Oturduğum yerdə əsnəyir, deyindirəm:

– Nə pis oldu, yatmasam yaxşıdır.

Artıq onlara qulaq asmırdım. Mətbəxin uçuq bacasında yuva qurmağa çalışan qaranquşlara tamaşa edirdim. Arada Cavidanın səsi nəzər-diqqətimi cəlb etdi. Bu səsdə kədərli bir şikayət ahəngi vardı. Qeyri-ixtiyarı olaraq dinləməyə başladım.

– Həyatımın belə olacağını güman etməmişdim. Hərçənd sizə gizli dərdlərimizdən danışmaq düzgün deyil. Ancaq artıq halımızı başqaları da hiss etməyə başlamışdır. Siz isə üstəlik bir də qohumusunuz... Kənan bəyin sənəti mənə aldatmışdır. “Bu cür böyük bir sənətkarın çox böyük bir qəlbi, son dərəcə başqa bir insanlığı olacaq” deyirdim. Mən bu ümidlə həyatımı...

Cavidan getdikcə artan bir hərarətlə sözlərinə davam edir, həyatımızın bütün gizli qüsurlarını bu səfeh Namiq Behcətə danışdı.

Bu mənə əvvəla bir az ağır gəldi. Öz-özümə düşünməyə başladım:

“Mənim tanıdığım Cavidan çox məğrur bir qadındı. Necə olur ki, bunları danışır? Özü də bu Namiq Behcət kimi səfeh bir adama! Demək ki, onu səfeh adam hesab etmir. Həyatının bu cür məhrəm sirlərini belə açıq bir şəkildə söyləyə bilmək üçün müsahibin gərəklilik verdiyin adam olsun. Yoxsa Cavidan, bu Namiq Behcəti...”

Düşündüklərimin bu nöqtəsində birdən durdum. Arvadımı bu cür məhrəmliyə sövq edən səbəbi mütləq tapmaq istəyir, onun hər halını, səsinin hər ahəngini diqqətlə izləməyə cəhd edirdim.

Onlar getdikdən sonra yenə qəməriyyəyə keçdim, başımı əllərimin içinə alaraq uzun-uzadı düşündüm və nəhayət, qəti qərara gəldim.

Arvadımın yataq otağında zəif işıqlı bir gecə lampası yanırdı. Cavidan yatmağa hazırlaşır, güzgünün qabağında hörüklərini açırdı. Məni otağın qapısında görürkən xəfif bir heyrətlə fəryad qopardı.

Əllərimi qapıya dayadım, ağır-ağır başımı tərpedərek:

– Bu nə qərbe haldır, Cavidan, – dedim. – Məni yataq otağının, daha doğrusu otağımızın qapısında görəndə elə bil yad bir adamı, bir gecə oğrusunu gördün. Qeyri-ixtiyarı bir hərəkətlə boynunu, saçlarını gizlət-

mək istədin, halbuki, mənəm bu otağa gəlməyim çox təbii bir şeydir. Bu, qərbe, həm də çox kədərli bir hal deyilmi, Cavidan?

Arvadım özünü ələ almışdı. Çöhresindəki həmişəki vüqar və sakitlik yavaş-yavaş yerinə gəlirdi, diqqətlə üzümə, halıma baxaraq nə istədiyimi anlamağa çalışırdı.

Gəldiyim qərar mənə bir mələk sakitliyi vermişdi. Ürəyimdə təlaşdan, tərəddüddən əsər-əlamət yoxdu. Təkcə danışığımda bir az ağırlıq, səsimdə güclə nəzərə çarpan titrək bir kədər hiss edirdim.

– Bir az içəri keçə bilərəmmi, Cavidan? – deyər soruşdum. O sualıma cavab vermədi, azca qaşlarını çataraq:

– Nə istədiyinizi başa düşə bilmərəm, Kənan bəy, – dedi.

Qapının yanındakı stulda oturdum.

– Sənin səadətini, Cavidan, – dedim. – And içirəm ki, indi bundan başqa bir şey düşünmürəm: qırdığım həyatını yenidən bərpa etmək. Sənə etdiyim pisləklərə həmişəlik son qoymaq.

Səsim ələ təbii bir kədərlə titrəyirdi ki, Cavidan səmimiyyətimə şübhə edə bilmədi. Ancaq bu qənaət onu əsəbiləşdirməyə başlamışdı, bir az əvvəlki saxta sakitliyimi saxlaya bilmirdi.

– Məni heç olmasa bu qəder başa düşdüünüz üçün təşəkkür edəyəm. Lakin icazənizlə mən də sizə bir şey deyim. bəzi şeylər ələ pis qınılır ki, onları sonradan heç cür düzəldib bərpa etmək mümkün olmur...

Yavaşca əlimi qaldıraraq Cavidanın sözünü kəsdim, acı bir təbəssümlə dedim:

– İcazə ver, Cavidan, qurtarım. Mən də bilirəm ki, bu fəlakətə sözlə, and içməklə, təminat verməklə, yalvarışlarla son qoymaq mümkün deyil. O qəder də uşaq deyiləm. Bu gecə sənə qəti bir dərman təklif etmək istəyəcəm, Cavidan.

Arvadım gözlərini geniş açaraq üzümə baxırdı. Nə deyəcəyimi başa düşmədiyi halda titrəməyə başlamışdı.

– Bu gün sən qəməriyyədə Namiq Behcət bəylə danışanda sizin yaxınlığınızda idim. Oradakı evin bir kuncündə durmuşdum. Söhbətinizin bir qismini eşitmişəm.

Bu sözlərim Cavidana bir qamçı zərbəsi kimi təsir etdi. Cəld başını qaldırdı, məğrur və etinasız bir baxışla:

– Bu sizin tərəfinizdən nə gözəl, nə nəci bəy bir hərəkətdir, Kənan bəy! – dedi. – Və bu əsilzadə hərəkətinizlə siz, hansı həqiqəti kəşf etdiniz?

Mən yenə əvvəlki məhzun və sakit halımla sözüme davam etdim:
– Sənə etdiyim pisliyin əvəzini verməyin çarəsini kəşf etdim, Cavidan... Bir şeydən çox qorxurdum: heç bir şeydən asılı olmayaraq məni sevməyindən... Yaxşı ki, belə deyil, yoxsa səni bədbəxt etdiyimi düşündürdüm. Halbuki, indi daha arxayınam, Cavidan. Arxayınam ki, sən bir başqası ilə xoşbəxt ola biləcəksən. Yenidən özünə bir yuva qura biləcəksən... Gəncsən, gözəlsən, bir çox məziyyətlərin var... Niyə mənim kimi ruhən şikəst, sönmüş, pis, zavallı bir adamla heyatını çürüdəsən... Mən ölüb qurtarmış bir adamam, Cavidan... Sənətim, kamanım bəlkə də sənə mənim haqqımda xəyal bəsləməyə əsas verirdi... Varlığım isə əslində ancaq gözəl bir səsdən ibarətdi... İndi artıq o da susmuşdur... Ruhən sağalmaz dərəcədə xəstəyəm, Cavidan... Bu xəstəlik məndə aydan-aya, gündən-günə daha da artır... Bəlkə bu ayrılıq mənim üçün də yaxşı oldu... Artıq nə demək istədiyimi başa düşürsən, elə deyilmi? Heç olmazsa sənə nicat verdiyimə inanmağım məndən ötrü son bir təsəlli olacaqdır.

Cavidan alçaq bir stulda oturmuş, başını əllərinin içinə almışdı. Üzü heç görünmürdü. Gecə lampasının zəif işığı dağınıq qumral saçlarında titrəyirdi. Yavaş-yavaş yanına getdim. Bir uşağa söz başa salmış kimi, şirin, oxşayıcı bir səsle:

– Razısan, elə deyilmi, Cavidan? – dedim.

Saçlarını oxşamaq, əllərini öpərək yalvarmaq istəyirdim. Çiyinlərinin titrədiyini gördüm. Zəif bir hıçqırıqla:

– Yaxşı, Kənan... Necə istəyirsən elə olsun, – dedi.

Artıq bir söz deməyə cəsarət etmədim. Qaranlıq dəhlizə çıxdığım vaxt bir dəqiqə divara söykənib durdum. İndicə son nəfəsini vermiş bir xəstənin yanından çıxmış kimi idim.

20 iyul

Bu gün tuneldə¹ doktor Vədada rast gəldim. Dostum məni görəncə heyərlə üzümə baxdı:

– Bu nə qərribə təsadüfdür, Kənan, – dedi. – Mən eşitmişdim ki, sən İzmire getmişən. Demək, hələ buradasan.

– Bu yaxında gedəcəyəm. Ancaq hər halda İzmire yox, başqa bir yerə, – deyər cavab verdim.

– Haraya?

– Hələ bilmirəm.

Vədəd üzümə baxdı. Nə isə demək istəyirdi, ancaq nədənsə fikrini dəyişdi. Həmişəki laqeyd, zarafatçı tövrü ilə:

– Hər halda sərin bir yer seçməyini məsləhət görərim, – dedi.

– Bu il yay cəhənnəm kimidir. Mənim keçənlərdə ilin elə bu vaxtı Rumıniyaya yolum düşmüşdü. Necə də gözəl yerlərdir! Təsəvvür edə bilməzsən. Serinlikdə, bax, bizim bu tunel onun yanında heç bir şeydir.

Mən güldüm:

– Bu nə gözəl təşbeh oldu, Vədəd.

O, tunelin sərin, rütubətli havasını ciyərlərinə çəkərək cavab verdi:

– Məndən soruşsan, deyərəm bu isti yay günlərində, İstanbulda tuneldən yaxşı yaylaq yoxdur. Mənimlə olsa yayda buranı fəqir-füqare üçün sərinc yerinə çevirərəm. Vallah, bura heç yerə bənzəməz. Bu sərin, qaranlıq havanın içində o baş-bu başa gəzişmək, bilirsən nə yaxşı olar... Bu gün çox yorulmuşam, Kənan. İstide işləmək yaman çətin olur. Özü də bu gün işim lap çoxdu. Yarım saat bundan əvvəl xəstəxanadan çıxmışam. İndi ambulatoriyaya gedirəm. Sən hara gedirsən?

Əlimlə mübhəm bir işarə elədim:

– Heç. Elə-belə gəzməyə. Bir az hava almağa.

Tuneldən çıxıb qələbəliyə qarışmışdıq. Vədəd qolumdan tutdu. O, əlini küçənin, qaranlıqdan yenidən çıxmış gözlərimizdə titrəyən gur aydınlığına doğru uzadaraq:

– Gəzmək üçün nə gözəl yer tapmışan, Kənan... – dedi. – Sənə bir şey təklif edim. Gəl gedək, mən də bu gün şeytanın qıçını sındırmaq istəyirəm. Keçən gün Bomontidə yenidən salınmış bir bağ görmüşəm. Təzə açıldığı üçün hələ heç çox adam da olmur. Ancaq elə bil cənnətin bir guşəsidir. Elə gözəl, elə sərin ki. Gedək ora, bir az pivə içər və dincələrik. Nə deyirsən?

– Yaxşı. Ancaq bir az əvvəl xəstələrinin çox olduğunu deyirdin.

– Əşi, görünür bəhanə axtarırsan! Allaha çox şükür olsun ki, xəstələrimin içində ölüm halında olanı yoxdur. Razısanmı, Kənan? Özün də deyirsən ki, bu yaxında harasa gedirsən. Həm dincələr, həm də səninlə vidalaşmış olarıq.

Arvadımdan ayrıldıqdan sonra çox yumşaqxasiyyətli və üzüyola olmuşdum. Uşaq kimi hara aparsa idilər, gedirdim.

– Yaxşı, gedək, – dedim.

¹ İstanbulun Avropa hissəsində yeraltı yol

– Ancaq iki dəqiqəlik bir işim var. Bərabər ambulatoriyaya gedək. Bir yerdən xəbər gözləyirəm, onu öyrənirəm. Sən məni qapıda gözlərsən, yuxarı çıxmağımla düşməyirəm bir olacaq

– Çox gözəl. Mən sənə tabe, Vədad .

Dörd-beş dəqiqə yol getməmiş ambulatoriyaya çatdıq. Dostum:

– Sən darıxma, bu saat gəlirəm, – deyər pilləkənləri çıxdı.

Qapıdan girib, dar, yarıqaranlıq dəhlizdə gəzişir, bir foto atelyesinin şəkillərinə tamaşa edərək, Vədədi gözləyirdim. Bir neçə dəqiqə keçməmiş dostum pilləkənin başında məni seslədi:

– Kənan, bir yuxarı çıx. Məni yarım saat gözləməli olacaqsan. Necə deyirlər, növbədənkənar bir iş çıxıb.

– Səni narahət eləməyirəm, – deyər cavab verdim. – Nə eybi var, bir başqa vaxt gedirik. Onda qoy mən gedim.

Vədəd pilləkənin yarısına qədər düşmüşdü. Təkid etdi:

– Yox, yox. Lazım deyil. Yarımca saat gözləmə otağında otursan, işimi qurtaracağam, bəlkə bir az da tez.

Əlacsız qalib yuxarı çıxdım. Vədəd məni gözləmə otağına apardı. Dəniz tərəfdən yaxşı külək gələn pəncərələri açdı, mənim üçün qəhvə gətirmələrini tapşırırdı, papiros qoydu, qabağıma da xeyli şəkili jurnal tökdü.

– Balaca bir uşaq var, boğazını müalicə edirəm. İki gündən bir evlərinə gedirdim. Bu gün anası buraya gətirib. Bir azdan gedəcəklər.

Vədəd məni tək qoyub yan qapıdan qəbul otağına keçdi. Jurnalları masanın üstünə qoydum. Əllərimi pəncərəyə söykəyib dalğın-dalğın dənizə tamaşa etməyə başladım...

Nə qədər vaxt keçdiyini bilmirdim, ancaq Vədədin işi uzanırdı. Bu durğun və yorğun yay mənzərəsinin qarşısında quruyub qalmışdım.

Birdən otaqdan zəif bir gurultu eşitdim. Masanın üstündən şəkili jurnalların bir neçəsi yerə töküldü. Başımı çevirdim. Üç-dörd yaşlarında balaca bir uşaq gördüm. Qəbul otağının aralı qalmış qapısından buraya keçmiş, masa örtüsünü dartaraq jurnalları yerə tökmüşdü. Hərəkətdən özü də qorxmışdu. Yanakı mənə baxaraq qaçmağa hazırlaşırırdı.

Qorxutmağa çalışaraq yanına getdim. Zərif, çılpaq biləklərindən tutdum:

– Eybi yoxdur, qızım, – dedim. – Sənə şəkil verimmi?

Uşaq sarı qıvrım başını aşağı salmış, üzünü gizlədir, səsini çıxarmırdı. Qollarından tutub qucağıma götürmək istədim. Məqsədimi başa düşüb yerə çömbəldi və bir əli ilə masanın ayağından yapışdı. Bu vaxt mən də yerə yanında oturdum, yavaşca çənəsindən tutaraq başını yuxarı qaldırdım. Bu inə, zərif çöhrəli, tünd mavigözlü, arıq ürkək bir uşaqdı. Hələ də səsini çıxarmır, ürkək-ürkek üzümə baxırdı.

Onu təkrar qucağıma almaq istədiyim zaman daha dartinmədi. Pəncərənin yanındakı divanda oturdum. Jurnallardakı şəkilləri ona göstərməyə başladım. Mənə çox tez alışdı, ancaq ağzını açmırdı ki, açmırdı. Öz-özümə: “Vədədin dediyi balaca xəstə yəqin budur, – deyər fikirləşir, üzünə baxdıqca səbəbini də bilmədən kədərləndiyimi hiss edirdim”.

Onun üzü, gözləri mənə anlaşılmaz, köhnə və unudulmuş bir xətirə təsiri oyadırdı. Bu dalğınlıqdan məni Vədədin qüvvətli səsi ayıltı. Dostum birdən qapını açaraq:

– Məbrurə, – deyər səsləndi.

Bizi baş-başaya vermiş görüncə:

– Bu şeytan buradadırmı? Nə tez dost oldunuz? – dedi

Vədəd məmnun bir təbəssümlə bizə tərəf gəlirdi. Birdən otağın ortasında durdu. Çox əhəmiyyətli bir şey xatırlamış kimi əlini əlinə vuraraq:

– Mən nə huşsuz olmuşam. İndi səni görəndə yadıma düşdü... Bura bax, siz bir-birinizi tanıyırsınız? – dedi.

Şaşqın-şaşqın ayağa qalxdım:

– Kim?.. Kimi?.. Nə deyirsən, Vədəd? – deyər soruşdum.

Dostum cavab vermədi. Tez qəbul otağına tərəf dönərək qapını açdı:

– Qonağım köhnə tanışınızdır, Lamiə xanım .. Bəstəkər Hüseyn Kənan... Görüşmək istəmirsiniz?

İndi mənə daha dərin və qaranlıq görünən qapı çərçivəsi içərisində qara çarşablı, zərif görkəmli bir qadın kölgəsini seçdim. Bu qaranlıqlar içində hər şeydən əvvəl onun alınına tökülmüş açıq sarı saçları ilə yaşıl gözlərinin rəngi gözümə çarpdı. Uşağı, bu bir saniyə ərzində birdən-birə öz övladım olduğunu dərk etdiyim bu balaca qızcığazı qucağımdan buraxmır, nə bir addım atmağa, nə də bir kəlmə danışmağa özümde taqət hiss edə bilmirdim.

Mənə elə gəlirdi ki, bu şaşqınlığım uzun sürmədi. Vədədin səsi mənə qüvvətli bir müdafiə sövq-təbiisi oyandırdı. Özümü necə ələ aldığımı, pərişanlığımı sezdirmədən ona baxmağa, ilk kəlmələri o

qəder sakitliklə deməyə necə müvəffəq olduğumu hələ də dərk edə bilmirəm.

– Kütahiyədə hərdən bir səndən danışırıdım, Kənan. Lamie xanım İzmir bağlarında bir zaman qonşu olduğunuzu, orada dəfələrlə sənəin kaman çalmağına qulaq asdığını, hətta bir-iki dəfə bir-birinizlə danışdığınızı nəql edirdi... Bayaقدan bəri sən burada oturmusan, biz də içəridə danışırıq, bir-birinizi tanıdığınızı yadıma düşməyib...

Vədəd aramsız olaraq danışır, budaقدan-budağa atılan quşlar kimi bir söhbətdən o birinə keçirdi. Mən Məbrurəni dizlərimin üstünə alıb, otağın küncündə, bir az qaranlıq yerdə qoyulmuş divanda əyləşmişdim. Lamie isə qapının yanında bir stulda oturmuşdu. Yavaş-yavaş işığa alışan xəstə gözlər kimi qorxa-qorxa ona baxmağa başlayırdım. Xınalı yapıncaq zərif çilli üzündəki təbəssümü ilə, titrək baxışlı süzgün yaşıl gözləri ilə, geniş alınına tökülmüş ipek saçlarının qıvrımları ilə qarşında idi. Halbuki, onu gördüyümə hələ də inana bilmir, özümü rəyada sanırıdım

Göz-gözə baxmağa cəsarət etməyərək bir-birimizə adi, mənasız, bir-iki ümumi söz dedik. Divardan asılmış saat beşi vurdu. Lamie elə bunu gözləyirmiş kimi tez yerindən qalxdı:

– Gəminin vaxtıdır¹, əfəndim. İcazə verin gedim.

Vədədlə dərman və resept haqqında xeyli danışdılar. Dostum uşağın iki həftəyəcən tamamilə sağalacağına onu inandırdı. Mən hələ də Məbrurəni qucağımda saxlayaraq bir tərəfdə oturmuş, ehtiyatsız bir hərəkət, bir söz və ya bir baxışla dərdimi aşkar edəcəyimdən qorxurdum.

Lamie uşağı götürmək üçün mənə tərəf bir addım atdı. Vədəd zarafatından qalmadı:

– Şeytan nə tez isinişdi. Bax, Kənan, sənəi qabaقدan xəbərdar edirem, Məbrurə mənim nişanlımdır. Özünü gözle. Onu yoldan çıxarmaq fikrinə düşmə, yoxsa dalaşarıq.

Qızıcığazın saçlarından öpmək üçün çəkine-çəkine əyildimse də, cəsarət eləmədim. Yalnız elimlə saçlarını oxşadım. Lamie üzümə baxmadan.

¹ Bosfor körfezinin iki sahilində və Mərmərə dənizinin şimal sahilində yerləşən İstanbul, o zaman Asiya və Avropa səmtlərini birləşdirən körpü olmadığı üçün şəhərin müxtəlif hissələri bir-birilə gəmi və bərə ilə əlaqə saxlayırdı. Gəmi hərəkəti eyni zamanda, dar sahil boyunca uzanan məhəllələr arasında, şəhər nəqliyyatının mühüm bir hissəsini təşkil edirdi

– Xudahafiz, bəy əfəndi, – dedi. – Sizinlə bir də görüşməyimə şad oldum.

Nəinki cavab verməyə, heç qısaca olsa təşəkkür etməyə də təqətim yox idi. Yaxşı ki, Vədəd sözə qarışdı. Lamieni yola sala-sala ona bildirdi.

– Bir-iki günə Bəylər bəyine, bibimlə gələcəyəm, gələn kimi xəbər verərəm. Məbrurəyə orada bir də baxaram. Həm də ki, bibim, Lamie, səndən inciməşdir. Qonşu olduğunuz halda bu vaxtəcan bir dəfə də olsun onun görüşünə getməmişiniz...

Vədədın Lamieni yola salıb gəlməyi xeyli çəkdi. Qayıtdığı zaman məmnun bir görkəmi vardı. Üzündə mehriban bir təbəssüm, yene Lamiedən danışmağa başladı:

– Bilirsən, necə sakit, mələk kimi, nazlı, məzlum bir qadındır. Sonra bu sadə görkəminin altında ruhunun elə gözəl incəlikləri var ki, insanı heyran edir. Nə deyirlər desinlər, dünyada iztirab və ələm qəder yaxşı tərbiyəçi yoxdur. Bu yazıq qızın başından keçənləri bilirsənmi?

Laqeyd görünməyə çalışaraq pəncərədən bayıra baxıb.

– Keyr, – dedim. – Onu çox az tanıyıram... O vaxt balaca idi.

– Bir xəta üzündən zavallı böyük bir faciəyə uğramış, bu balaca uşaqla bərabər onu Kütahiyəyə atmışlar. Orada mənim qohumlarımdan birinə erə getmişdi. Sonra heç yerdən iş çıxdı. Nahaq bir məsələ üstündə ayrıldılar... İndi burada, Bəylər bəyidə təkbaşına yaşayır..

Eyni laqeyd halda:

– Ailənilə görüşürmü? – deyər soruşdum.

– Anam, əlbət ki, görüşür. Ancaq bibim... Əslində bibimlə anamın arası əvvəldən yoxdur. Bibim Lamie xanımla görüşmədə bir pis şey görmür. Lamie özü də çox ehtiyatlı qadındır. Görüşməkdən, gedib-gəlməkdən çəkinir... Gedək, Kənan. Burada xeyli vaxt itirdik.

Lamieni görməyə heç ümidim qalmamışdı. Mənə elə gəlirdi ki, o, başqa bir dünyada yaşayır. Ona bir gün gözləmədiyim bir yerdə rast gələcəyimi heç ağıma gətirməzdim. Öz-özümə: "Mümkün deyil, deyirdim, mən bu deqiqənin həyəcanına dözə bilmərəm..."

Bu gün Xınalı yapıncaqla göz-gözə gəldim. Birdən qucağımda öz körpəm oturduğunu dərk etdiyim vaxt iztirablı bir şəşqınlıqdan başqa bir şey duymadım. Sonra Lamie ilə qarşı-qarşıya oturduğumuz deqiqələrdə sırımın açılacağı qorxusu qəlbimi mənəgə kimi sıxmışdı. Ancaq bir az sonra Vədədlə bərabər o sərən və sakit kazino bağçasında iken könlümdə dərin bir nəşə oyanmağa başladı. Bu nəşə sərxoşluq

kimi deqiqədən deqiqəyə artır, aylardan bəri itirmiş olduğum yaşamaq zövqünü mənə yenidən bütün qüvvəti ilə niss etdirirdi.

Söz arasında Vədaddan Lamie haqqında xeyli şey öyrənə bildim. Ayrıldığımız zaman dostum nə vaxt yola çıxacağımı soruşdu. Gülərək cavab verdim:

– Gedəcəyim yer hələ özümə məlum deyil... Ele bir fikrim var... Ancaq nə vaxt?.. Onu hələ deyə bilmərəm.

Gecdir Ancaq yatmaq istəmirəm. Bu cür xoşbəxt bir gecəni yuxuda keçirmək günah deyilmə? Lamieni təzədən tapmışam... O keçmiş "yay məhəbbəti" dediyim eşqin Xınalı yapıncağın ürəyindən çıxmadığına əminəm.. Onu yenə görəyəm... Yəqin ki, bir neçə ay sonra, hətta bəlkə də bir az tez... Ah, bu nə gözəl olacaq... Həyatdan nəhaq yere ümidimi kəsmişəmmiş .

17 avqust

İsti bir yay günüdür. Günorta günəşinin gözqamaşdırıcı işığı altında bağlar göz işlədikcə uzanıb gedir... Qarşısındakı qayalar ərmiş metallar kimi parıl-parıl yanır. Su çöküntüləri üzərində dumanlar qalxır... Evlərin pəncərə taxtaları örtülüdür.

Artıq həmişəlik mənim olmuş Xınalı yapıncağımla bərabər yenə quyu başındayam. Məhəbbətimizin ən köhnə şahidi olan "Kərəm" yenə ağır-ağır quyunun başına dolanır. Məbrurə dörd il əvvəl Fikrətlə Səmihənin uzandığı nənəninə yatmışdır, hələ də yumulu saxladığı balaca əlində əzilmiş bir üzüm salxımı var.. Özü də bir bağ məhsulu olduğu üçündürmü, ya nədənsə, qızım üzümü çox sevdi. Quş balaları kimi üzüm-dən başqa heç bir şey yemir ..

Biləkləri və üzü, boynu, qıvrıq saçları həmişə üzüm şiresinə bulaşmış olur. Qızımı öpdüyüm zaman dodaqlarım yanağına yapışır, busələri həmişə üzüm qoxusu, üzüm dadı verir...

Məbrurə bir az əvvəl vəfalı "Kərəm" in belində quyunun başına dolanırdı. İndi artıq yorğun düşmüşdür. Serin şırıltılarla mərmər hovuzda tökülən sular ətrafa sərinlik yayır. Lamie yanımdadır, başını çiyinəmə söykəmiş, qollarını boynuma dolamışdır.

Dodaqlarında, yarıyumulu yaşıl gözlərində bir xəyal gülümseyir. Yarpaqların kölgəsi zərif çilli yanaqlarında oynayırdı...

Əlimi yavaşca hovuzda tərəf uzadıram. Suların içindən bir salxım üzüm götürürəm... İslaq barmaqларından onun üzünə bir neçə damcı

su düşür. Xınalı yapıncaq səksənmiş bir uşaq kimi titrəyib oyanır, gülümsəyərək gözlərimin içinə baxır...

Salxımı dodaqlarına uzadaraq:

– Evlənər-əvlənməz nə üçün mütləq İzmirə, Bozyaxaya gəldiyimizi indi başa düşürsənmi, Xınalı yapıncaq? – deyərim. – Başqa bir yerdə bu yay sevdasını bu qədər dərinləndirə bilməyiniz mümkün deyil.

Lamie mənə o qədər yaxşı anlayır ki, cavab verməyi də lazım bilmir, sadəcə olaraq dərin nəzərlərlə üzümə baxır. Mən isə könlümdən keçən şeyləri arvadıma danışmaqda davam edərdim:

– Keçən il də burada idim, Xınalı yapıncaq... Sən keçən yay bu yerlərin halını görməli idin. Hər bir payız küləyi sənə yoxluğun qədər buraları saldura bilməz. Mənim üçün quru bir çöllə Bozyaxa arasında heç bir fərq yox idi... Sən burada olmayanda günəş belə səhərlər yorğun doğur, ayın üzü meyit üzü kimi solğun olurdu. Nə bağların bir ətri, nə ağacların tərəvəti qalmışdı... Gündüzləri günün yandırıcı şüaları altında tozlu yollarda dolaşır, tikanlar, quru otlarla dolu çuxurlarda uzanır, axşam düşəndə vücudum əzgin, əl-üzüm, pal-paltarım tozun, torpağın içində evə qayıdardım... Ayrıldığımız o yağışlı gecəni xatırlayırsanmı, Xınalı yapıncaq? Bağımızın yanında bir-birimizdən ayrılmışdıq.. Sən çəpərdən atılmış, səssiz ağlayaraq ahəstə-ahəstə uzaqlaşmışdın.. Bağçanızın qaranlığı içində qızılı saçlarının zəif bir aydınlıq kimi, yavaş-yavaş nəcə söndüyünü görürdüm... Səni görməsə idim, Xınalı yapıncaq, ya da ki...

Bütün varlığımla batıb qaldığım bu xəyal aləmindən mənə bir fayton gurutusu aynıldı. Diksinərək ayağa qalxdım. Yola tərəf getməyə başladım. Faytonun içində Lamienin qara çarşabını gördüyüm vaxt ürəyim birdən susan kimi oldu. Bayaقدan bəri mənə çoxun xəyallar aləminə aparmış gözəl ümidlərim səbəbsiz mənə tək edirdi.

Lamienin rəngi sapsarı idi. Faytonçuya pul vermək üçün çantasını açarkən əlləri titrəyirdi.

Onu görəyəm zaman demək üçün hazırlanmış nə qədər sözüm vardı! Ancaq özümde nəinki bir söz deməyə, heç faytondan düşməsinə kömək etməyə də təqət hiss etmədim. Bir az əvvəl dayanıb onu gözələdiyim ağacın altına tərəf getməyə başladım.

İlk sözü o dedi Çantasının zencirini oynadır, başını yana çevirərək uzaqlara, Mərmərəyə, onun qoynundakı adalara tərəf baxırdı.

– Əvvəlki iki məktubunuza cavab vermədiyim üçün məni, əlbəttə, bağışlayacaqsınız, əfəndim... Bizim bundan sonra görüşməyimiz heç də doğru olmazdı. Üçüncü məktubunuzdan çox əzab çəkdiyinizi başa düşdüm Bir də ki, mənə çox vacib söz demək... istədiyinizi yazmışınız... Bunun üçün xahişinizə əməl eləyib bura gəldim.

Lamie yenə də həmin əvvəlki sadətil Xınalı yapıncaq, Bozyaxa bağlarındakı məzlum, nazlı və məhraban qız uşağı idi. Lakin buna baxmayaraq ele anlaşılmaz, şərhedilməz bir halı vardı ki, bütün cəsaretimi qırır, ona demək üçün bir kəlmə söz tapa bilmirdim.

Halbuki bir az əvvəl vücudunun bütün ağırlığını çiyunlərimdə, nəfəsini dodaqlarımda hiss etdiyim xəyali Lamieyə nələr demirdim. Könlüm necə də coşub daşırdı. İndi onun sözlərində ümidimi qıracaq bir şeymi vardı? Yox, ele deyil . Özü də iki məktubuma cavab vermədiyi halda, üçüncü məktubumu alıb arzuma əməl etmiş, mənimlə görüşməyə gəlmişdi, bu yaxşı əlamət deyilmi?

Bəli, görkəmində mənim ümidlərimi qıra biləcək heç bir əlamət yox idi. Bütün bunları öz-özümə düşünürdüm. Lakin nə edəsen ki, məntiq başqa, hiss başqa şeydir. . Uğrayacağım məğlubiyyətin kədəri indidən ürəyimə dolmuş kimi, kəsik-kəsik danışmağa başladım. Bütün dərdlərimi, əzablarımlı açıb danışdım. Ancaq səsime, sözlərimə istədiyim hərərəti heç cür verə bilmirdim Vücudumdakı soyuq ürpərmə azalmır, kəlmələr dodaqlarımda donur, sözlərim adı bir yalana benzəyirdi. Onun gözlərində nahaq yerə bir az xəyal, bir azca rıqçət və mərhəmət görmək istəyirdim. Lamie cavab vermir, hələ də uzaqlara baxaraq mənə sakit bir halda qulaq asırdı. Ürəyimdəki o keçib getmək bilməyən, kəlmələrimi dodaqlarımda döndürən rəşenin səbəbini yavaş-yavaş anlamağa başlayırdım: Lamie məni başa düşmürdü... Ruhlarımız artıq bir-birinə yad idi. Onun üzündə bir balaca acıq və kın görse idim, sevinecekdım... Çunki bu onun ötüb keçən günlərimizi xatırladığına, o yay sevdasının qəlbində hələ də yaşadığına dələlət edərdi.

Bir dəfə İzmirdə edama məhkum bir caninin son məhkəməsinə iştirak etmişdim. Məhkəmə heyəti hökm çıxarmağa gedəndə mütəhimə fikir verdim. Bu, yaşamaqdan ümidini heç də kəsməmiş cavan bir adam idi. Hakimlər bir cənazəni müşayiət edirmiş kimi ağır-ağır, məşum bir görkəmlə qayıdıb gəldi. Salonda nəfəs belə eşidilmirdi. Gənc mütəhimə baxdım, o, hələ də ümidlə ayağa qalxdı. Ancaq haki-

min danışmağa hazırlanan dodaqlarına baxınca bərdən-birə ümidi qırıldı. Bu gənc adam edam ediləcəyinə ancaq indi inanmışdı ..

Son sözümlə demişdim, yalvarır kimi uzanan əllərim titrəyirdi. Aramızda qısa bir sükut hökm sürdü. Lamie cavab vermək istədiyi vaxt gözlərini yumdum, gülməməyə çalışaraq:

– Lazım deyil, – dedim.

Vücuduma müzəttəb bir yorğunluq hakım kəsilmişdi. Lamie getmək üçün ayağa qalxırdı... Son bir ümidlə.

– Lamie xanım, – dedim. – Qəlbinizdə məhəbbətimizdən kiçik bir izdəmi qalmayıb?

Xınalı yapıncaq dodaqlarının ucunda acı bir təbəssümlə üzümə baxdı:

– Biz bir-birimizi sevmirdik ki, Kənan bəy, – dedi. – O bir keçici yay rəyası, başqa sözlə desək, bu, yüngül könül əyləncəsindən başqa bir şey deyildi. Onun qəlble nə əlaqəsi ola bilərdi?

Cavab verə bilməyib, başımı zəlif bir halda salladım. Lamie küçənin başında onu gözləyən faytona tərəf getməyə başladı. Başını çevirib baxdı. “Xudahafız” dediyini eşitdim.

Ümid ölmür. Düşünüb-düşünüb özümə bir təsəlli tapdım . “Yəqin ki, onun qəlbində hər şey tamamilə ölüb getməmişdir”, – deyirdim. Axır cavabında məhəbbətimiz haqqında “bu, yüngül könül əyləncəsindən başqa bir şey deyildi” sözlərini deyərək dodaqlarında necə də kədərli bir təbəssüm vardı. Yəqin ki, ürəyində mənədən incikdir. Görünür vaxt ilə onu o cür atıb getməyim, çəkdiyi müsibətlər yadından çıxmayıb, Lamieni bu cür söylədən onlardır.

Elə isə, demək hər şey tamamilə ölməmişdir... Bəlkə də bir gün... Kim bilir... Bəli, ümid ölmür.

12 noyabr

Axşam qaranlığı içində bir ağaca söykənib dayanmışdım. Körpüdən ayrılan axırıncı gəmidən düşmüş səmişinlər arasında Vədədi gördüyüm zaman tez-tez getməyə başladım. Yanından sürətlə keçərkən qolumdan tutdu:

– Xeyir ola, Kənan, hara yüyürürsən?

Onu indicə görürəmmiş kimi süni bir heyətlə:

– Sənsən, Vədəd? – dedim. – Gəmiyə. Sən allah, məni saxlama.

Dostum gülməyə başladı.

– Nahaq yerə özünü yorma, axırını gəmi getdi.
 Bu dəfə süni bir təəssüflə əllərini bir-birinə vurdum:
 – Nə danışsın! Vay! . Vay! Evə qayıqla getməli olacağam. Özüm də xeyli vaxt var ki, dənizdən qorxmağa başlamışam. Buna baxmaya-raq görək gedəm. Çarəm nədir?
 – Burada nə işin vardı ki?
 – Bir tanışımın atası ölüb, onlara hüsrə gəlmişdim.
 – Tanışın harada olur?
 – Bu tərəfdə. Küçələrinin adını bilmirəm. Xeyli uzaqdır. Qayıq tapa bilərəm, elə deyilmi?
 – Mütləq görək gedəsən? Vacib işin var?
 – Yox. İşim yoxdur. Ancaq getmək də lazımdır. Gecəni küçədə keçirə bilmərəm ki... Buralarda otel-filan da yoxdur. Hüsr yerinə qayıtmaq da olmaz. Qayıqla getməkdən başqa ayrı çarəm yoxdur.
 – Var, əzizim. Mənim qonağım olarsan. Səninlə gözəl bir gecə keçirək... Ayın da aydınlığıdır...
 – Nece? Məgər sən burada olursan?
 – Öz evim deyil, ancaq elə bir şeydir. Bir neçə gündür burada Bəylər beyidəyəm
 – Eləmi?
 – Mən görək ki, sənə demişdim...
 – Haçan?
 – O gün ambulatoriyada. Hətta bibimin köşkünə sənə şairənə bir surətdə təsvir də etmişdim.
 Yenə süni bir heyvətlə:
 – Yadımda deyil, – dedim
 Lap əvvəldən elə Vədədlə ayda-ildə bir görüşürdük. Dostluğumuz da xeyli rəsmi idi. Son vaxtlar münasibətimizi səmimiləşdirmək üçün bütün səyimlə çalışır, bür-bürümüzü hər gün görə bilmək üçün müxtəlif bəhanələr düşünürdüm.
 Dostum sözüne davam etdi:
 – Bu təsadüf çox yaxşı oldu, Kənan. İstəsən sənə bir az da ay işığında gəzərik.
 Sevincimi gizlətmək, bir coşğunluq əlaməti göstərməmək üçün dodaqlarımı dişləyirdim:
 – Nə bilim. Amma... Qorxuram sizi narahat etmə.
 Bu komediyayı oynaya bilmək üçün nə qədər çalışıb-çapalamalı olmuşdum. Dünən axşam da Vədədlə eyni yerdə gözləmişdim. O gəlib

çıxmamış, gecə qayıqla evə qayıtmağa məcbur olmuşdum Vədədin bibisi yastı tənənin başında yerləşən böyük bağdakı köşkdə yaşayırdı. Dəmir barmaqıqlı qapıdan girdiyimiz vaxt dostum ağ rəngli kiçik bir evi göstərdi.

– Lamiə xanım burada yaşayır.

Laqəyd görünməyə çalışaraq.

– Eləmi? Çox gözəl, – dedim. İçəri girdik..

Vədədin bibisi yaşlı bir qadın idi. Məni çox yaxşı qəbul etdi.

Yeməkdən sonra dostum məni ay işığında gəzməyə aparmaq istədi. Yorğunluğumu bəhanə gətirərək bundan boyun qaçırdım. Bağda bibisi ilə oturmaq istədiyimi bildirdim.

Söhbəti elə yerə gətirdim ki, ev sahibəsi musiqidən danışmağa başladı:

– Ah, Kənan bəy, sizin çox gözəl kaman çalığınızı söyləyirlər.

Vədəd məyus bür halda başını eydi:

– Daha doğrusu elə idi, bibi. Ancaq çox təəssüf ki, indi atıb Daha çalmır.

– Nə üçün?

– Kənanı başa düşmək çox çətindir. Sonra başqa səbəblər də var.

Qadın bu səbəblərin nədən ibarət olduğunu soruşmadı. Sadəcə müttəəssir bür halda başını tərpetdi. Görünür, bezi naməlum narazılıqlar ucundan bu yaxınlarda arvadıyla ayrıldığımızı Vədəd ona danışmış.

Mən, əksinə, şən bür səslə:

– Bu gecə arzunuzu yerinə yetirməyi çox istəyirdim, xanım əfəndi, – dedim. – Xüsusən belə bür aylı gecədə kaman çalmaq mənim özümə də ləzzət verir... Burada bür kaman olsa idi...

Vədəd tez yerindən sıçradı:

– Yaşa, Kənan. Sən istəyəndən sonra mən özüm bür saat kaman qayıram. Qoşumuz Nüsrət paşagildə gərək bür kaman olsun. Elə-dirmi, bibi?

Yarım saat sonra pəncərələri ay işığına tərəf açılmış bür salonda kaman çalmağa başladım. Əvvəl qəlbimdə və barmaqlarımda tərəddüdə, qorxuya bənzər bür ağırlıq vardı. Gözlərimi azca yumdum, qarşıdakı kiçik ağ evi gözümün qabağına gətirdim. Məbrurə sarı, qıvrım başını anasının dizi üstünə qoyaraq yatmışdır. . Lamiə, böyük bür lampanın sarı saçlarına düşən işığı altında o bitib tükenmək bilməyən əl işləri ilə məşğuldur. Bayırdakı aylı gecənin dərnüklərindən axıb gələn bür kaman səsinə o dəqiqə tanıyır... Qızının başını yavaşca balışın üstünə qoyur...

Açıq pəncərəyə tərəf gelir... Açıb deməyə, neçə gün əvvəl dilimin anlatmağa müvəffəq ola bilmədiyü böyük məhəbbəti indi kamanın dili ilə söyləmək lazımdır... Musiqi yavaş-yavaş ümitsiz bir fəryada çevrilməyə başlayır... Üzümlü qaranlığa tərəf çevirirəm, Lamionin bir gecə başını pianoma dayayaraq ağlaya-ağlaya dinlədiyü parçanı çalırım... Əminəm ki, bu dəqiqə o, yenə mənimlə bərabər ağlayır... Artıq bir-birimizi tapmışıq, elə deyilmi, Xınalı yapıncaq? Seni bir də gördüyüm zaman daha mənə yad kimi baxmayacaqsan, bu böyük sevdamıza bir də "dodaqlarımızın, könlümüzün yüngül bir əyləncəsi" deməyə cəsarət etməyəcəksən, elə deyilmi?

Son ümidim də söndü. Hər şey qurtardı getdi.

O gecənin sabahı ona bir uzun məktub yazmışdım. Elə bildirdim ki, Lamie mənə mütəlx yaxşı cavab verəcək. Günlər keçir, amma cavab gəlib çıxmırdı. Buna baxmayaraq bu son ümidi qəlbimdən heç cür çıxara bilmirdim.

Bir gün bir behanə ilə Vədədin yanına getdim. Dostum qəbul otağında bir xəstə ilə məşğuldu. Səkkiz-on dəqiqə sonra yanıma gəldi. Həm kədərli, həm də məmnun bir halı vardı.

– Bilirsən, Kənan, – dedi. – Bəzən insan öz sənətinə düşmən olur, belə ki, işləmək bir işgəncə halını alır.

– Bəli, – dedim, – xüsusən, insanın bir dərdi olarsa...

Vədəd başını yırğalayıb etiraz etdi:

– Keyr. Dərqli adam üçün işə başını qarışdırmaq özü bir dərman-dır. Ancaq həyatda elə nadir səadət və sevinc saatları olur ki, görürsən özün xoşbəxtsən, bu səadətini daha yaxşı bildirmək üçün ətrafındakı insanları da xoşbəxt görmək istəyirsən... Halbuki, çarəsiz bir dərddə qarşılaşırsan. Məsələn, bayaq buradan, qəbul otağından çıxan o cavan oğlan kimi ölməyə məhkum bir xəstə səndən şəfa istəməyə gelir... Həkimlik, doğrudan da çox pis sənətdir...

Diqqətlə üzünə baxdım:

– Səndə təzə bir xəbər var, Vədəd, – dedim, – yoxsa aşiq olmusan?

Bunu elə-belə, söhbətimiz davam etsin deyə söyləmişdim. Dostum qızaran kimi oldu. Heyrətlə və lüzumundan çox əsəbi bir qəhqəhə ilə güldü:

– Dedin də... Bir dediyin sözə bax.

Mən fikrimdən dərhal əl çəkmək istəmirdim:

– Gəncliyin qanunudur. Niyə də olmasın? – dedikdən sonra sözü dəyişdirdim, başqa şeylərdən danışmağa başladım. Vədəd məni dinləmir,

əsəbi addımlarla otağın içində var-gəl edirdi. Nəhayət, gəlib qabağında durdu:

– Sənə bir şey deyəcəyəm, Kənan. Mən bir dəlilik edirəm... Evlə-nirəm.

Oynaq, şən, zarafatçı və cəsur Vədəd günahkar bir məktəbli uşağa oxşayırdı. Çəkingən bir səmimiyyətlə izah etməyə başladı, bir kəlmə-sini də unuda bilməyəcəyim bu sözləri söylədi:

– Bu haqda danışmağımıza daha o qədər ehtiyac yoxdur. Çünki iş artıq qətiləşmişdir. Bilirsənmi kiminlə evlənirəm? Tanıyırsan. İzmirdən tanıdığın qadınla, Lamie xanımla.. Bilirəm, bu izdivac evdə xeyli dedi-qoduya səbəb olacaq. Çünki əvvəlki ərri yaxın qohumumdur... Ancaq belə etmək lazımdır... Burada bir vicdan məsələsi də var... Lamie xanımın ərindən ayrılmağına mən səbəb olmuşdum. Münasibətsiz bir dedi-qoduya məruz qalmışdıq. And içə bilərəm ki, aramızda heç bir şey olmamışdı. O yerlərin dedi-qodusunu bilirsən... Buna baxmayaraq desəm ki, qəlbimdə də ona qarşı dərin bir şey yox idi, bu yalan olar, Kənan... Qəlbimdə ona qarşı hər cür pis ehtirasdan uzaq bir şəfqət vardı.. İstəsən buna məhəbbət də deyə bilənk... Ancaq gizli, açılmamış bir məhəbbət. Ərindən ayrıldıqdan sonra Kutahiyədə ona evlənmək təklif etmişdim... Yeni, borcumu yerinə yetirmişdim. Ancaq razı olmamışdı. İstəndi belə gələndən sonra da o yenə fikrindən dönmək istəmədi... Bunu heç bir şeylə izah edə bilmirdim. Məni bəyənmədiyini demək, hətta əksinə... Daha gizlətməyi lazım bilmirəm. Əksinə, onda bezi gizlə-dilməsi mümkün olmayan sevgi əlamətləri də görürdüm.. Ancaq bütün bunlara baxmayaraq mənim təklifimi rədd edir, arvadım olmağa razılıq vermirdi. Səbəb olaraq da həmişə bu sözləri deyirdi "Bilirsiniz ki, mənim köhnə bir sərgüzəştim var. Bu əslində mənim üçün uzun bir xəstəlik halını almışdır... Düzdür, bu gün onunla əlaqədar heç bir dər-d çəkmirəm... Elə bilirəm ki, bu tamamilə keçib gedib.. Ancaq birdən belə deyildirsə, Vədəd bəy?.. Birdən bu xəstəlik keçməmiş, bir gün birdən-birə təzədən baş qaldırarsa, onda necə olsun? Sizin bir çox məziyyətləriniz var... Bunlara baxmayaraq həyatınızı biçərə bür qadına həsr etmək kimi bir cəmərdlikdən əl çəkmək istəmirsiniz. Bunların əvəzində o qadın sizə təmiz bir qəlb verə bilməzsə, sizi layiq olduğunuz qədər sevmə bilməzsə, heyif deyilmisiniz? Bu xəstəliyin tamamilə keçdiyinə, sizi sevdiyimə əmin olmadıqca təklifinizi qəbul edə bilmə-yəcəyəm". Görürsən ki, Kənan... Bu qadın necə təmiz bir məxluq-dur... Bibimgildə qaldığın gecənin səhəri idi. Evdən çıxdığımız vaxt

bir xəstəyə baş çəkmək bəhanəsi ilə sənədən ayrıldım. Sən körpüye getdin. Mən isə yandakı dar küçədən o tərəfdəki meydançaya döndüm. Lamie xanımın bu zaman mənim məsləhətimlə uşağına günəş vannası qəbul etdirdiyini bildirdim. Yəne orada idi. Söhbət etməyə başladıq. Sənədən danışdım.

– Kamanı kimin çaldığını yəqin bilmisiniz.

– Bəli... Tanınmaq mümkündürmü?

Mən sözüme davam etdim:

– Səhərə qədər bu kamanın səsi qulağımdan getməmişdir. Mən musiqiyə qarşı çox həssas deyiləm. Lakin nə vəziyyətdə olduğumu bilirsiniz. Bunun üçün də çalğı mənə çox təsir etdi. Lamie xanım, yəne də “hə” cavabı verməyəcəksinizmi?

Yəne də hər dəfəki kimi üzümə tərəddüdlə baxacağımı, meyus bir halda “xəstəliyimin baş qaldırmayacağından əmin deyiləm” deyəcəyini gözləyirdim. Ancaq bu dəfə Lamie belə etmədi, başını aşağı əyərək susdu

Bu halı mənə qərribə bir cəsarət verdi. İlk dəfə olaraq əlini tutdum. Bu həm də çox qeyri-ixtiyari olmuşdu... Elə bildirdim ki, diksinəcək, inciyəcək. Lakin Lamie əlini geri çəkmədi, məzlum bir görkəmlə ovcumun içində saxladı. Yaşla dolu gözlerini üzümə dikdi. Bu gözler, bu baxış hər zamankına bənzəmirdi: “Vədəd bəy, dedi, mənə hələ də sevirsinizsə artıq sizə cavab verə bilərəm... Xəstəliyim keçmişdir. İndi buna əminəm. Əgər keçməse idi, bu gün mütəlak baş qaldırmış olardı. Köhnə sərgüzəştəndən qəlbində heç bir iz qalmamışdır...”

Aylı bir yay gecəsində kaman səsinə doğan bu gənc qız məhəbbəti beş ildən sonra eyni səslər içində də sönüb getmişdi.

2 dekabr

Səhər havanı baharda olduğu kimi təmiz və ilıq görəndə sevindim. İstanbuldakı bu son günü boş keçirməyəcək, qızımı bir dəfə də görə biləcəkdim. Onlar indi hisar¹ ilə Bəbək² arasındakı bir yalıda³ yaşayırlar. Hava açıq və xoş olanda orta yaşlı bir qadın Məbrurəni Bəbək başına getirir.

¹ Hisar – İstanbulun Avropa səmtindəki Rumeli hisarı adlı hissəsinə işarədir.

² İstanbulun Bosfor körfəzi sahilində yaylaq evləri olan qəsəbə tipli hissələri

³ Dəniz sahilində yaylaq evi

İlin bu vaxtında bağda çox adam olmur. Ağ döşüklü dayələrin gəzməyə getdikləri balaca uşaqlarla quru yarpaqlar arasında düşmüş yemək qırıntılarını denləmək üçün ənənə quşlardan başqa orada kimsə olmur.

Məbrurəni bu uşaqlar arasında təsadüfən gördüyüm gündən bəri tez-tez həmin bağa gəlirəm. Tənha guşələrdən birində oturub onun yolunu gözləyirəm. İkinciyə yaxın qızım dayesinin qabağında, içində kuklaları olan qırmızı rəngli balaca arabasını sürə-sürə bağçaya gəlir. .

Məbrurə ürək təbiətli bir uşaqdır... Bir-birini qovan, ağaclara dırmaşan, dalaşib gurultu qoparan uşaqlara qarışmağa cəsarət ələmir... Onlara uzaqdan baxmaqla ləzzət alır.

Dayesinin başı bəzən o biri xidmətçilərlə söhbətə qarışır. Məbrurə oturduğum yere yaxınlaşır... Heç danışmadığımız halda aramızda bir dostluq əmələ gəlmişdir. Əli çatmadığına görə tuta bilmədiyi bir budaq parçasını qırıb arabasına qoyduğum, cumbulu dəmir vedresinə qum doldurduğum zaman qorxa-qorxa mənə baxıb gülür, mən yavaşca onun saçlarını sığallayıram.

Qızım mənə bu gün uşaq kimi ağlatdı. Dayəsi yəne xidmətçilərin yanında idi. Məbrurə məndən aralı qurnun üstündə oturmuş, bu gün arabası əvəzində gətirdiyi kiçik beşiyin içində olan kuklalarını yelləyirdi. Yavaşca yanına getdim. Başı o qədər qarışmışdı ki, mənə görmədi. Məbrurə bir balaca ana kimi körpələrini yatırır, incə səsi ilə onlara mənim Bozyaxada kamanda çaldığım o köhnə ninnini, anasının sevdidiyi həmin mahnını oxuyurdu.

Demek, qızım yetim olaraq doğulduğu zamandan bəri onu hər gecə bu ninni ilə yatırıbmışlar.

Bu gün bağçada qeyri-adi bir vəziyyət gördüm. Uşaqlarla dayələr bağın ortasında toplaşmışdılar, hərərətə nə bərədəsə danışurdular. On iki yaşlarında bir qızın mənə göstərdiyini gördüm. Hamı mənə tərəf çevrildi. Mənə tez-tez orada görməyə alışmış, laubalı tövrlü şişman bir xidmətçi qadın gülə-gülə yanıma gəldi.

– Bağışlayın, bəy efəndi, bir xahişimiz var, – deyərək sözə başladı. – Əylənmək üçün dayələrlə bağdakı böyük uşaqlar bir gözəllik müsabiqəsi təşkil etmişlər. Müsabiqəyə girecək körpələri bağda tapdığımız son çiçəklərlə bəzəmişlər. Ancaq bu balacaların hansının daha gözəl olduğunu müəyyən edə bilmirlər, aralarında az qala dalaşma düşəcək.

Xülasə, məlum oldu ki, mənə müsabiqənin münsifi təyin etmək istəyir, bunu çox xahiş edirdilər.

Gülərək teklifi qəbul etdim. Körpələri bir-bir qarşımdan keçirməyə başladılar. Bunlar dörd-beş yaşında bir-birindən gözəl balalardı. Hər birinin qollarından yapışib havaya qaldırır, sonra yerə qoyurdum.

Məbrurənin növbəsi yaxınlaşdığını hiss etdiyim zaman dərin, xəstə bir həyəcan keçirməyə başladım. Mənə elə gəlirdi ki, qızımın üzünü üzümə yaxınlaşdıranda özümü saxlaya bilməyəcək, sırımı aşkara çıxaracaq bir hərəkət edəcəyəm. Bir-birinin eyni olan tünd-mavi gözləri-miz hər şeyi açıb söyləyəcək. Bu mənə birdən-birə "Siyah yıldızlar" operasını, sevgilisini tanıtmamaq üçün gözlərinə öz əli ilə mil çəken bədbəxt şahzadəni xatırlatdı...

Kırpıklarımə toplanan yaşı boğmaq üçün gözlərimi yumdum. Qızıma son dəfə baxa bilmədim...

Sabah İzmirə yola düşürəm. Orada heç dayanmadan Seyidiköyə, bacımın yanına gedəcəyəm. Təkliyə dözə bilmürəm... Son ümidim bacım Əfifəyədir... Heyatımız illərdən bəri ayrı keçmişdir... Ancaq nə ziyanı var. Keçmişimdən mənə birçə o yadigar qalmışdır... Qar tufanı içində əziyyətli bir gecə səfərindən sonra gəlib isti ocağına qovuşan bir insana bənzəyəcəyəm... Bacım mənə keçmişdən, Tilkilikdəki yoxsul komamızdan, anamdan danışarkən gözlərimi yumacağam... Özümü yenedən o günlərin havası içində görəəcəyəm... Uşaqlıq günlərimin mehzun və vüqarlı dincliyi yenedən qəlbimə süzüləcək... Bundan sonra keçən illərimin puç olmuş ümidləri, xəstə həyəcanları, çılgın ehtirasları ürəyimdən silinib gedəcək... Zaman hissindən başqa heç bir şey duymayacağam, heç bir şeyi sevməyəcəyəm... Bir ölü kimi əməlsiz və ehtirassız, lakin vüqarlı və xoşbəxt olacağam... Mən bu ruhi sakitliyi indi ancaq bacımın köməyi ilə əldə edə biləcəyəm.

Dünən axşamdan Seyidiköydəyəm... Buraya gəlib çatdığım zaman hava qaralmışdı. Əməlli-başlı soyuq bir qış yağışı töküdü.

Məni miskin görünüşlü bir malikanəyə gətirdilər. Yenice yandırılmış lampanın qaranlığı dağıtmadığı bir otağa gəldik. Çalığı, iri cüssəli bir adam kefimi soruşdu. Çəkinən uşaqlar könülsüz əlimi öpdülər. Bir söz deməyə özümde qüvvət və cəsəret tapmayıb başlarını tumarladım. Otaqda bu cüssəli adamla mənə yaxınlaşmaqdan çəkinən uşaqlar arasında özümü lap tək hiss edirdim. Bir az əvvəl isə durmadan töken yağışın altında çöllərdə özümü heç bu cür yalnız hiss etməmişdim.

Bir-birimizə deməyə söz tapmırdıq. Yəznəm beş yaşında olan ən böyük qızından:

– Anan harada qaldı? – deyə soruşdu.

Qız utancaq bir saflıqla:

– Təzə paltarını geyinir, – deyə cavab verdi.

Acı-acı gülümsədim. Bacım məni görmək üçün təzə paltar geyinməyi lazım bilmişdi... Yəqin bu vaxtsız qonaqdan ürəyində narazıdır da...

Qapı açıldı. İçəri, uşaqları kimi ürək, şişman bir ev xanımı girdi. Utancaq halda yanıma gəldi. Yavaşca:

– Xoş gəlmisən, ağabəy, – dedi. – Qoy səni bir öpüm.

Buz kimi soyuduğunu hiss etdiyim dodaqlarımla alından öpdüm. Hərəmiz bir tərəfə çəkilib oturuq. Otaqda həyəcanlı bir sükut hökm sürürdü. Günlərdən bəri səbirsizliklə düşündüyüm şeyləri söyləməyə lüzum qalmamışdı. Bu şişman, laqəy, yad kənd arvadının bacımla nə əlaqəsi vardı! Onda hətta anamın mavi gözələrini də artıq görə bilmirdim. Danışdığım vaxt Əfifə məni dinləyir kimi görünürdü. Ancaq fikri tamamilə başqa şeylərlə məşğuldu. Uşaqlarının namünasib hərəkətlərindən canı sıxılır, qaş, gözü ilə onları hədələyirdi.

Sonra ərinin kiçik cırığı olan corablarına şəbədə edəcəyimdən qorxdu, çuştalarını geyməsi üçün ona işarə etdi. Nəhayət, gözü oturduğum döşəkdə yaddan çıxıb qalmış bir çıraq iyənəsinə sataşdı. Mənə papirosu vermiş kimi bir hərəkət edərək onu götürdü, yavaşca döşəyin altına soxdu. Süfrə başında oturduğumuz vaxt:

– Bizə eyib tutmazsan, ağabəy, – dedi. – Nə edək kəndli adamlarıq.

Yeməkdən sonra məni yatmaq üçün təmiz bir otağa apardılar. Ayrılanda bacım:

– Çox qalacaqsınız, ağabəy? – deyə soruşdu. Lakin birdən-birə gözəl bir şey sındırmış kimi pərt oldu, utandı:

– Sən allah, ürəyinə başqa şey gəlməsin. Vallah, onun üçün demirəm. Gözümüz üstə yerin var, – deyə üzrxahlıq elədi.

– Xeyr. Elə yol keçirdim, dedim sizə də bir dəyım. Bir-iki gün qalacağam. Anamızın qəbrini də ziyarət etmək istəyirdim. Ona görə...

"Anamız!" Bu kəlmeni söylərkən ürəyim quş kimi çırpınırdı. Mənə elə gəlirdi ki, bu kəlmə bir möcüzə təsiri yaradacaq, bir də Əfifə ilə bir otaqda yatdığımız günlərin xatirəsini oyandıracaq... Xeyr... Əfifə qaşlarını çatdı.

– Heç üstünü tikdirə də bilməmişik, – dedi...

Cavab verməyə söz tapmadım. Bacım:

– Gecən xeyrə qalsın, – deyərək otaqdan çıxdı.

Səhər anamın qəbrini axtarıb tapdım. Mənə xaraba, dağılmış qəbiristanın bir küncündə daşsız bir qəbir göstərdilər. Saatlarla orada oturub qaldım. Hebsxanada atamın ud çaldığı gündən anamdan ayrıldığı günə qədər keçən zamanı dönə-dönə xatırladım. Oradan ayrıldığı vaxt dərli bir təbəssümlə:

– Haqlıyamış, ana, – dedim. – Hələ uşaq iken “Mən puç olmuş bir həyatam” deyib sızlayanda sən inanmırdın. “Sən hələ gözəl günlər görəcəksən, Kənan” deyirdin... Gözəl günlərimi sən də görürsənmi, ana? Mənim, indi bu qəbiristan küncündəki sakit, vüqarlı səadətine qibte etdiyim əziz anam...

Altı ay sonra İzmir qəzetlərindən birində belə bir yazı dərc edilmişdi:
“Dünən kədərli bir xəbər eşitdik: Səbiq bələdiyyə rəisi Səib paşanın bacası oğlu Hüseyn Kənan bəy intihar etmişdir. Əsəb pozğunluğundan əziyyət çəkən Kənan bəy bir neçə aydan bəri dayısının Boz-yaxadakı bağında yaşayırdı. Ziyalı, vətənpərvər bir gənçdi. Musiqi istedadı vardı.

Aramızdan vaxtsız getdi”.

MÜNDƏRİCAT

Ön söz	4
Dodaqdan qəlbe	9

RƏŞAD NURİ GÜNTƏKİN

DODAQDAN QƏLBƏ

"ŞƏRQ-QƏRB"

BAKİ-2006

Buraxılışa məsul.

Əziz Güləliyev

Tərtibatçı-rəssam:

Nərgiz Əliyeva

Kompyuter səhifələyicisi:

Aslan Almasov

Korrektorlar.

*Cəmilə Məcədova
Elnaz Xəlilqızı*

**Yığılmağa verilmişdir 02.06.2006. Çapa imzalanmışdır 21.06.2006.
Formatı 60x90 $1/16$. Fiziki çap vərəqi 17,5. Ofset çap üsulu.
Tirajı 25000. Sifariş 75**

**Kitab "Şorq-Qərb" mətbəəsində çap olunmuşdur.
Bakı, Aşıq Ələsgər küçəsi, 17.**

